



ARACS



A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2020. augusztus 20.

XX. évfolyam, 3. sz.



ARACS 2020/3. (78. SZÁM)



HALLGATNI ARANYT!

Online hangoskönyv

Arany János legszebb versei kiváló színészek előadásában, levelezések a korszak meghatározó személyiségeivel.



RADVÁNY



VÁC



NAGYSZALONTA

ARANY-TÚRA

- Arany János életének legfontosabb helyszínei.
- Fotó, film- és hangfelvétel, helyszíni tudósítások.
- Interaktív térkép.



HALLGATNIARANYT.HU

Hallgatni Aranyt!

MMA
MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

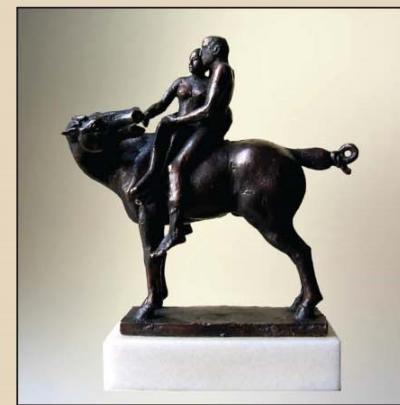
ARANYKÖR
MAGYAR MŰVÉSZETI ÉRTESÍTŐ



Szénázók



Honfoglaló



Esküvő



Ágaskodó ló



Harcos



Kisbéri



Drótló



Kincsem



A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2020. augusztus 20.

XX. évfolyam, 3. sz.



ARACS

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Megjelenik évente négyszer.

Alapító: Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Alapítók: dr. Gubás Jenő (elnök), Utasi Jenő (főszerkesztő), dr. Vajda Gábor (felelős szerkesztő)

Kiadó: Aracs Alapítvány, Horgos

Főszerkesztő: Bata János (bata.horgos@gmail.com)

Olvasószerkesztő: Gubás Ágota

Lektor: Kulhanek Edina

Művészeti szerkesztő és fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Számítógépes tördelés: Harangozó Attila

Nyomda: Grafoprodukt Kft., Szabadka

Nyomdaigazgató: Özvegy Károly

Szerkeszti a szerkesztőbizottság: Bata János, Gubás Ágota, Gubás Jenő, Gyurkovics Hunor, Mihályi Katalin, Utasi Jenő

A szerkesztőség címe: 24000 Szabadka – Subotica, Prvog ustanka 20.

Telefon/fax: (+381)-24/542-069

E-mail: gubasagi@gmail.com

A folyóirat olvasható a www.aracs.org.rs honlapon.

E számunkban Tóth Dávid szobrászművész alkotásaiból adunk válogatást.

A címlapon: Vágta

A hátlapon: A lengyel–magyar barátság emlékműve

Támogatók:



Számunk szerkesztésében együttműködő partnerünk volt a Magyar Művészeti Akadémia.



MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

008+32(497.113)

ARACS : a délvidéki magyarság közéleti folyóirata /
főszerkesztő Bata János. – 1. évf., 1. sz. (2001) –
– Horgos : Fondacija Aracs = Aracs Alapítvány, 2001–. –
Ilustr. ; 29 cm

Tromesečno.
ISSN 1451-1762 = Aracs

COBISS.SR-ID 94357250

Tartalom

Iancu Laura	Versek	5
Papp Lajos	beszéde Verőcén	6
Áder János	köztársasági elnök beszéde a nemzeti összetartozás napján az Országgyűlés emlékülésén	8
Orbán Viktor	ünnepi beszéde Sátoraljaújhelyen 2020. június 6-án	14
Kövér László	nyitóbeszéde az Országgyűlés 2020. június 4-ei emlékülésén	17
Konrad Sutarski	Határokon átívelő Trianon	22
Makkai Béla	A magyar–horvát együttélés legterhesebb évszázada	28
Bencze Izabella	Apokalipszis	33
Szabó Ferenc SJ	Kiáltunk az irgalmas Istenhez	35
Borsányi Katinka	Karanténmonológ – Felolvasószínház, 2020	38
Mezey Katalin	Naplójegyzetek X.	45
Bicskei Zoltán	Megragadottságában	48
Bertha Zoltán	„A magyarság célja, hogy megmaradjon”	57
Mérey Katalin	Kis jugó pornográfia a '60-as évek elejéről II.	61
Chrudinák Alajos	„Kideríteni az igazságot” – Zárug Péter Farkas portréfilmje	63
Tóth Gy. László	Trump és az évszázad alkuja	68
Diószegi György Antal	<i>Archiregnum Hungaricum</i> : a középkori magyar jogállam értékvilága	72
Gyémánt Richárd	III. Károly második háborúja a törökök ellen (1737–1739) – második rész	82
Hetzmann Róbert	Vesztegzár állította meg az utolsó magyarországi pestisjárványt	96
Kacsirek Ottó András	Versek	101
Dalmay Árpád	„A történelem tanításában vereségeinket oktatják, győzelmeinket elhallgatják!” – Molnár Pál beszélgetése a kárpátaljai születésű publicistával	102
Sági Zoltán	Boldogságkeresés	105
Tráser László	Cédulák XXVI.	108
Gutai István	Emlékharang	111
Tóth Dávid	Új gondolatokat szakmai alázattal igyekszem új megoldásokkal társítani	113
Színes melléklet		117

E számunkban Tóth Dávid szobrászművészt mutatjuk be.



Életfa

Amikor Reményik Sándor összeszorított

szájjal visszanyelt szóval
 megírta *Ahogy lehet*
 fegyvertelenül lázadó versét
 áprilisban nem történtek
 kihordhatatlan események
 Olaszország csak ősszel támadja meg
 Etiópiát majd Beneš karácsony táján
 megválasztják és megszületik
 Makovecz Karácson
 Berta Bulcsú és Bertók László és
 mérleg nélkül marad Portugália
 meghal Fernando Pessoa
 hogy síromra kevés lesz a humusz
 meglehet s jobb is talán ha
 temetetlen hagynak nem csodálkozom
 már semmin sem oly mindegy
 milyen nyelven hallgatják el
 hogy nem nem írta alá Isten

Amikor más nyelven szólok hozzád

mintha a fák is
 hallanák hogy hamisan szól
 szavam vagy talán azért hosszabb
 az éjszaka azért idézlek
 együgyű varázsigékkel
 mert sem átok
 sem ima nem hajszol már
 kivérzett vadnak sem
 emlékezetembe
 ez a beszéd nem a kiáltásé
 vitéz szavak helyett vállrángatás
 visszafele élek
 és ahol voltál
 a gerlesírást visszhangzó erdőben
 város és vár áll
 nincs templom nincs vasárnap
 és ez a szerelem
 az éhségnél halálosabb



Pegasus

Magyarok!*

Magyarországot száz évvel ezelőtt keresztrefeszítették. Franciaországban, Trianonban verték be a vasszegeket testünkbe.

Testünkbe, nem végtagjainkba, mert keresztrefeszítés előtt megcsonkolták országunkat.

Kínhalálra ítélték bennünket, mint oly sokszor írott történelmünk során.

Sokszor próbálták kiirtani a magyarokat, de ilyen, előre eltervezett és galád módon végrehajtott pusztítást soha nem végeztek korábban.

906-ban, az Árpád hazatérését követő tizenegyedik évben Európa, mai nevén az Európai Unió meghirdette a leszámolást: „Ungros eliminandos esse!” – A magyarokat el kell pusztítani!

907-ben, ezeregyszáztizenhárom éve, Európa egyesített serege – mintegy 120 ezer fővel – a kor legfejlettebb haditechnikáját felsorakoztatva zúdult Magyarországra.

Árpád csupán három-négy tüment tudott mozgósítani.

A háromszoros túlerőben lévő ellenséget őseink Árpád vezetésével úgy megverték, elpusztítva hadvezéreket, nemesurakat, püspököket, egyházi vezetőket, hogy Lajos király is csak szerencsével menekülhetett el a pozsonyi csatából.

Ezt követően 123 évig nem tudta átlépni idegen hadsereg a magyar gyepüket.

Hős magyar vitézeink, különleges képességekkel megáldott királyaink, hadvezéreink több mint egy évezreden keresztül a Szent Korona országát-országait vérrel és verítékkal megtartották a Kárpát-medencében.

A mai nap nem örömnapp!

Nem az összetartozás ünnepe!

A mai nap nemzetünk legfájdalmasabb gyásznapja, és egyben a tartozás napja. Az anyaország hosszú időre cserben hagyta az elszakított részek magyarjait, megfélemezett anyai köteletségéről. A tartozásunkat előbb le kell róni ahhoz, hogy újból összetartozhassunk!

Megbocsátani keresztényi kötelesség!

Megbocsátani csak annak lehet, aki bocsánatot kér.

Az elmúlt száz évben senki, egyetlen nemzet nem kért bocsánatot tőlünk.

A bocsánatkérés után meg tudunk bocsátani.

De megbékélni soha nem lehet, amíg a rablott területek és annak magyarjai vissza nem térnek a Szent Korona oltalma alá.

Száz éve már sírunkra dobálták a földet, de a csonkolt torzó, a magyar nemzet ebből a gödörből is kimászott. Köszönhetően azoknak a szellemi-emberi nagyságoknak, akiknek mindenkoron „a haza minden előtt” volt.

Ma is vannak és a jövőben is lesznek nemzetmentő magyarok.

Én és az itt lévők egyike sem mondhat le soha egyetlen rögről sem, amelyet őseink megszereztek és megtartottak.

Nem kaptunk rá felhatalmazást, hogy lemondjunk róla, vagy eladjuk e szent földet.

A mai napon emlékezünk. Itt, az önök által bejárható stációk mutatják be azokat az őseket és elődöket, akiknek köszönhetjük magyarságunk és Kárpát-haza megmaradását.

A magyar nemzet főnixmadár módjára többször feltámadott. Világhatalmak megdőltek, tatár, oszmán, osztrák, német, szovjet birodalom. A globális pénz- és ideológiai hatalom is végnapjait éli.

Mi vagyunk! Magyarország létezik!

Gróf Apponyi Albert trianoni védőbeszédében mondta: „Önök most megásták Magyarország sírját, de Magyarország ott lesz a temetésén mindazon országoknak, amelyek most itt megásták Magyarország sírját.”

Trianoni keresztfánk rozsdás vasszögeit tartogatjuk a globális világhatalom koporsószögeinek.

Elég volt a megalázkodásból, elég volt a földre szegezett tekintetből!

Magyarok, emeljétek fel fejeteket! Büszkén emlékezzetek az ezeregyszáz év küzdelmeire!

A csonka országban és az elszakított részen utolsó leheletig őrizzetek minden rögöt!

Székelyek – mint oly sokszor –, vigyázzátok keleti határainkat!

Nándorfehérvár ivadékai, hallgassátok a déli harangszót, amely a ti dicsőségteket hirdeti. Emlékezzetek! Ne feledjétek!

Munkácsiak, Zrínyi Ilona és Rákóczi várát vigyázzátok!

Pozsonyban ne felejtsetek, hogy voltak idők, midőn az ország szíve nálatok dobogott. Királykoronázó ünnepek, országgyűléseink emlékét, rezgéseit a Ti városotok, a mi várunk falai őrzik.

Mindig voltak és lesznek magyarok, akik munkájukat, szellemi és anyagi erejüket az ország javára fordítják, és készek életüket is feláldozni a hazáért.

Ma nem életáldozatra, hanem munkaáldozatra van szükség.

Mi a mai napon Bethlen Farkas tanyáján jötünk össze emlékezni. Bethlen Farkas öregapja volt a második bécsi döntés után Észak-Erdély kormánybiztosa.

Példát mutatni és áldozatot hozni mindenkinek megadatott. Bethlen Farkas ősei örökségét követve tizennégy stációt építtetett tizenhét nemzetépítő és nemzetőrző magyar ember történetével. A Magyar Kálvária gravírozott réztábláinak szövegeit Zana Diána írta és szerkesztette.

Olvassátok el, és mondjátok el fiaitoknak és unokáitoknak:

Kik voltak e nagyszerű emberek!

Kik voltak vezetőink!

Kik voltak nemzetünk bátyái, világítótornyai!

A teremtő Istennek köszönöm, hogy életem alkonyát ebben a gyönyörű völgyben, Bethlen Farkas gróf szomszédságában tölthetem!

Innét küldöm üzenetemet minden magyarnak, fájdalmas kiáltással!

Töretlen hitemet Sajó Sándor megfogalmazásában itt hagyom örökül.

„Uram, tudd meg, hogy nem akarok élni,
Csak magyar földön és csak magyarul;
Ha bűn, hogy lelket nem tudok cserélni,
Jobb is, ha szárnyam már most porbahull;
De ezt a lelket itthagynom örökbe
S ez ott vijjog majd Kárpát havasán
És belesírom minden ősi rögbe:
El innen rablók, - ez az én hazám!

És leszek szégyen és leszek gyalázat
És ott égek majd minden homlokon,
S mint bujdosó gyász, az én szép hazámat
A jó Istentől visszazokogom;
És megfúvom majd hitem harsonáit,
Hogy tesz még Isten gyönyörű csodát itt:
Bölcsővé lesz még minden ravatal, -
Havas Kárpáttól kéklő Adriáig
Egy ország lesz itt, egyetlen s magyar!”

* Elhangzott 2020. június 4-én Verőcén.

Áder János köztársasági elnök beszéde a nemzeti összetartozás napján az Országgyűlés emlékülésén

„Bevallom, hogy ezt a turáni törzset éles el-lenszenvvel szemlélttem és szemlélem ma is. Miként rokonaik, a törökök, sokat romboltak, és semmit sem alkottak. Budapest hamis vá-ros minden eredetiség nélkül. Századokon át a magyarok elnyomták nemzetiségeiket. A sza-badulás és a megtorlás órája érkezett” – írta – 1919-ben – Harold Nicolson angol diplomata, akinek jelentős szerep jutott a trianoni határok megállapításánál.

Tisztelt Miniszterelnök Úr! Tisztelt Házelnök Úr! Hölgyeim és Uraim! Tisztelt Országgyűlés!

Mit tudott ez a diplomata Magyarországról? Szent István államalapításáról, első királyunknak az Intelmeiben megjelenő bölcsességéről, Szent László vitézségéről, Hunyadi János bátorságá-ról, a világraszóló nándorfehérvári diadalról? Mit tudott Mátyás reneszánsz udvaráról, Európá-ban pártját ritkító könyvtáráról és annak kódexe-iről, a reformkor szellemi óriásairól, az 1848-as szabadságharcunkról vagy az első világháborút megelőző fél évszázad gazdasági lendületéről, tudományos vívmányairól?

Nicolson minderről keveset tudott. De a ma-gyarok jövőjét – a döntésben részt vevő dip-lomataként – mégis alapvetően befolyásolta.

Tisztelt Ház!

Száz évvel ezelőtt ezen a napon – június 4-én – Magyarország gyászolt.

Budapest is feketébe öltözött. A zászlókat félárbórcra eresztették. Az újságok gyászkeret-ben jelentek meg. Az üzletek zöme, az iskolák és a hivatalok zárva voltak. A buszok és a vil-lamosok megálltak. A fővárosban és mindenütt

Magyarországon zúgtak a harangok. A magya-rok öt percig csendben álltak.

A veszteséget, a megaláztatást, a törvényé tett törvényteleniséget egyetlen magyar sem tud-ta feldolgozni.

1920-ban Magyarország elveszítette terüle-tének kétharmadát. Népeisége 18 millióról 7 és fél millióra zsugorodott. Több mint hárommillió magyar került a határon kívülre. Románia egye-dül nagyobb területhez jutott, mint amekkora Magyarországnak megmaradt. Gabonatermő területeink jelentős része, erdeink 90 százaléka, vasúthálózatunk kétharmada a szomszédos or-szágokhoz került.

Arról kevesebbet szoktunk beszélni, hogy mi-lyen gazdasági gyarapodást tört derékba Trianon. Általános iskolai tanulmányainkból tudjuk, hogy Széchenyi Istvánnak milyen szerepe volt a bu-dapesti első hengermalom megépítésében. Arról viszont ritkábban szólunk, hogy 60 évvel később, a századfordulón Budapest Európa legnagyobb malomipari központja. A világon is mindössze az egyesült államokbeli Minneapolis előzi meg.

A magyarországi gépipar dinamikus fejlődé-séről sem szoktunk beszélni. Pedig van mire büszkének lennünk. 1873-ban készül el az első hazai gyártású mozdony, 27 évvel később már az ezredik gördül ki a gépgyárból.

A magyarországi mezőgazdasági gépgyártás 30-40 év alatt képessé válik minden olyan esz-köz és gép gyártására, amire a mezőgazdaság-nak szüksége van.

Világszínvonalú villamossági ipar. Dinamikus városi és vasúti infrastruktúra-fejlesztés. Buda-pestnek igazi világvárosi arculatot adó köz- és magánépületek. (A budapesti földalatti megépi-tését Európában csak a londoni előzi meg. A Parlament épületét 1904-ben adják át.)

Tisztelt Ház!

Az országot ért veszteség és a gazdasági lendület megtörése mellett szólnunk kell az embereket közvetlenül ért veszteségről is.

Magyarországon 1918 és 1920 között több erőszakhullám söpört végig. Még nem volt trianoni döntés, még nem voltak új határok, de a Kárpát-medencében „háború utáni háború” dúlt. Először „csak” szabadcsapatok randalírozása, feltört magtárak, lángoló kastélyok, etnikai vagy szociális alapú leszámolások. Majd a megszálló cseh, román, szerb csapatok brutalitása. Sortűzek, önkényeskedések, fosztogatások, nők megbecstelenítése. Menekülésre kényszerített százazrek. Munkájuktól, állásuktól, megélhetésüktől megfosztott ottmaradók. Földjüket, házukat, ingóságait elvesztő emberek. Rettegés, félelem, megaláztatás, kettészakított települések.

Amikor Trianonról beszélünk, ma már a negyedik generáció teszi fel ugyanazokat a kérdéseket: elkerülhető lett volna-e a világháború? Ki miért felelős? Miért lett a trianoni döntés Magyarország számára mérhetetlenül igazságtalan?

A korszakot vizsgáló történészek közül sokan osztják a véleményt, hogy a 20. század elején – bár minden ország vezetője a békéről beszélt – valójában mindenki a háborúra készült.

Az Oszmán Birodalom hanyatlása, a Balkánon keletkező politikai vákuum, a cári Oroszország terjeszkedése, a pánszláv gondolat erősödése, Németország növekvő ereje, Franciaország Elzász elvesztése miatt érzett revansvágya, a nemzetiségek önállósodási törekvései mind ebbe az irányba mutattak.

Ferenc Ferdinánd meggyilkolását követően az Osztrák–Magyar Monarchia úgy kalkulált, hogy Szerbiával való konfliktusa lokális marad, legfeljebb a Balkánra terjed ki.

Ezt támasztották alá az előző 50 év európai tapasztalatai. Bécs azt hitte, Németország kiállása a Monarchia mellett távol tartja Oroszországot. Szentpétervár pedig azt hitte, az orosz mozgósítás meghátrálásra készíti a Monarchiát. Berlin azt hitte, hogy Anglia semleges marad, és ez visszatartja Franciaországot.

Mindenki tévedett.

Magyarország miniszterelnöke, Tisza István eleinte ellenezte a hadba lépést. Úgy vélte, hogy

az oroszok, a szerbek és a románok elleni egyidejű háború esetén nem jutna elegendő erő Erdély megvédésére. Egy várható győzelem pedig felbillentené a Monarchia kényes etnikai egyensúlyát. Két hét huzakodás után Bécs „meggyőzte” Tiszát, aki a háborúról döntő minisztertanácsi ülésen már csak ahhoz ragaszkodott, a Monarchia jelentse ki, nincs szándékában szerb területek bekebelezése.

Az Osztrák–Magyar Monarchia hadat üzent Szerbiának, Magyarország hadviselő fél lett. A háború rövid idő alatt világháborúvá terebélyesedett. Négyévnyi háborúskodás után Magyarország – vesztes félként – a súlyos büntetést nem kerülhette el. Miért?

Miután a német villámháborús stratégia csődöt mondott, és a háború egyre több forrást emésztett fel, az antant és a központi hatalmak is az addig „semleges” országok hadba lépését erőltették. A semlegesek – Olaszország és Románia – hadba lépését azonban olyan területi igények elismerésével kellett megvásárolniuk, amelyeket csak az ellenfél teljes katonai összeomlása esetén lehetett érvényesíteni. Olaszország Dél-Tirol, Isztria, Dalmácia nagy részének, az Oszmán Birodalom területei egy részének megszerzése és az afrikai gyarmatok bővítésének reményében lépett be a háborúba Anglia és Franciaország oldalán. Romániának pedig – már 1916-ban – Bukovinát, Erdélyt és Magyarország keleti részének jelentős részét ígérte az antant.

Ma már inkább csak történelmi érdekesség, de a hadba lépés után két évvel – 1918. május 7-én – Románia békét kötött Németországgal és az Osztrák–Magyar Monarchiával. Ennek is megvolt az ára. A korábban megkaparintott besszarábiai területek megtartásának jóváhagyása. Fél év múlva azonban Románia – amikor Németország lényegében már kapitulált – felrúgva a különbékét, ismét hadba lépett az antant oldalán a korábban kért területek megszerzése reményében.

1918-ra három olyan monarchia végzete teljesedett be – Német Császárság, Osztrák–Magyar Monarchia, cári Oroszország –, amelyek a korábbi évszázadokban döntően befolyásolták Európa hatalmi viszonyait.

Franciaországnak – a korábbi szövetséges Oroszország kiesése után – új szövetségesekre

volt szüksége Németország erejének ellensúlyozásához. Ráadásul a bolsevikok terjeszkedésének megakadályozásához nélkülözhetetlen volt egy ütközőzóna.

Az új szövetségnek ára volt. Ezt az árat a győztes hatalmak a vesztesekkel, főként Magyarországgal fizették meg.

Tisztelt Ház!

Intelmeiben Szent István arra figyelmezteti fiát, hogy mértéken felül senkit se büntessen.

Az első világháborút öt ország fejezte be a vesztesek oldalán. Vessük össze Németország és Magyarország büntetésének mértékét. Míg Németország területének 13 százalékát vesztette el, addig Magyarország területének 67%-át, azaz kétharmadát. Míg Németország lakosságának közel 4 (4!!!) százaléka került más ország fennhatósága alá, addig ez Magyarország esetében a lakosság csaknem 60 százalékát jelentette.

És rögzítsünk még néhány tény: Magyarországot a béketárgyalásokra csak egy év késéssel hívták meg; álláspontját, érveit a békefeltételek megfogalmazása során nem mondhatta el. A külügyminiszterek tanácsa mindössze egyetlen ülést szentelt a magyar határok ügyének. Érdemi vita nélkül hagyta jóvá a két előkészítő bizottság jelentését. (Ezért volt jelentős szerepe az olyan figuráknak, mint a beszéd elején idézett Nicolson.) A népek önrendelkezésére vonatkozó wilsoni elveket csak Magyarország kárára alkalmazták. Amikor a magyar delegáció Párizsba érkezett, Wilson amerikai elnök már nemcsak elveinek, de a tárgyalásoknak is hátat fordított; az amerikaiakat párizsi nagykövetségük képviselte a meghallgatásokon. Apponyi Albert, a magyar delegáció vezetője mindössze egy beszéd megtartására kapott lehetőséget. Vitára, érvek felsorakoztatására, dokumentumok nyilvános bemutatására nem kerülhetett sor.

Magyarország sorsáról nem 1920-ban döntöttek. Jóval korábban. Sunyi háttértárgyalásokon. Felkészületlen politikusok, politikai kalandorok, önjelölt próféták, fizetett ügynökök, elfogult, részben korrumpált szakértők, magyargyűlölettel fertőzött újságírók közös munkája mindaz, amit ma trianoni diktátumnak hívunk.

Száz év elteltével joggal tehetjük fel a kérdést: békét hozott-e Trianon? Nem, két évtizeddel később az öldöklés folytatódott. Segítette-e a térség – Közép-Európa és Kelet-Európa – gazdasági fejlődését? Nem. Csökkentette-e az etnikai feszültségeket a térségben? Nem. A döntés egy soknemzetiségű országból több soknemzetiségű országot kreált. Ezzel újabb viszálykodás magvait hintette el. Ráadásul sem a német nemzeti szocializmus, sem az orosz bolsevizmus későbbi térnyerését nem tudta megakadályozni.

Churchill a háborúról írott visszaemlékezésében így írt erről: „...egyetlen olyan népe vagy tartománya sincs a Habsburgok birodalmának, amelynek a függetlenség elnyerése ne hozott volna olyan kínokat, amelyeket hajdani költők és teológusok a kárhozottaknak tartottak fenn.”

Tisztelt Ház!

Az utolsó kérdés, amit fel kell tennünk: igazságos volt-e a trianoni döntés? Az, hogy mi, magyarok igazságtalannak érezzük, érthető. De mit gondolnak mások?

Harold Nicolson, akinek szavait beszédem elején idéztem, és aki magyarbarátsággal nem vádolható, évekkel később a következőket írta: „A román igények bizottsága [...] csak Erdélyben gondolkozott, a cseh igények bizottsága Szlovákia déli határára összpontosított. [...] ez a két, egymástól teljesen elkülönült bizottság olyan területi és népességi veszteségeket kényszerített Magyarországra, amelyek a maguk összességében igen súlyosak voltak. Ha a munkát egy magyar bizottság kezében összpontosítják, nem csupán szélesebb határövezet lett volna vita tárgya, hanem azt is látták volna, hogy a területi cessionok összessége sokkal több magyart helyez idegen uralom alá, mint amennyi az önrendelkezés elvével összegeyztethető.”

De idézhetnénk Anglia akkori miniszterelnökét, Lloyd George-ot is: „Sosem lesz béke Délkelet-Európában, ha minden most létrejövő kis állam határain belül nagyszámú magyar kisebbség lesz. Ezért a béke irányadó elvének javaslom, hogy amennyire emberileg lehetséges, a különböző népfajokat csatolják anyaországaikhoz, és ennek az emberi kritériumnak elsőbbséggel kell rendelkeznie a hadászati, gazdasági vagy közlekedési megfontolásokkal szemben...”

És végül idézzünk Francois Mitterand-t, Franciaország szocialista köztársasági elnökét, aki 1992-ben a következőket mondta: „E század valamennyi békeszerződése és különösen az 1914–1918-as háború nyomán sarjadt békeszerződések, kezdve a versailles-in, de az 1945-ös és az azt követő békeszerződések is igazságtalan békeszerződések, melyek a győztes dicsőségének vagy hatalmi vágyának, vagy közvetlen érdekeinek kielégítése érdekében mindig tagadták a történelmi, földrajzi, szellemi vagy etnikai realitásokat. A következő háború drámája mindig az előző békeszerződések rendelkezései közé íródott.”

Tisztelt Megemlékezők!

Mindarról, ami Trianon előtt és után történt, idézhetném Adyt, József Attilát, Kosztolányit. Juhász Gyulát, Babitsot, Karinthy. Krúdyt, Móriczot, Reményiket. Kós Károlyt, Szerb Antalt, Márait. Külön megemlékezést szánhatnánk az igazságtalanság miatt érzett fájalmuknak.

Most mégsem tőlük, hanem egy, a trianoni döntés után született és 1948-ban Ausztráliába menekült költőtől, Ruttkay Arnoldtól idézek néhány verssort:

„Mi kell még...?
Nem volt elég a hétpecsés Békeokmány,
Az ingyen kapott ősi föld...?
Nem volt elég a sebtében meghúzott országhatár,
Kertek végében a málnabokor mögött?
Kevés volt talán,
A lehullott utcátábla,
Átköltött térkép,
Eldőlt szobor...?
Az anyanyelv már rég a föld alá költözött,
Suttogva szólt a zsalugáterek mögött.
Bezárt az ódon iskola,
Elhalt a dal,
Kidőlt a harangláb.
Az emlékek is reszketve féltek.”

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A századik évfordulón indokolt, hogy a saját házunk előtt is söprögessünk.

A világháború befejezése és a trianoni döntés közötti időben Magyarország amúgy is tragikus

helyzetét az ország politikai vezetőinek katasztrofális ténykedése csak tovább súlyosbította. Ebben a szűk kétéves időszakban a konzervatív tehetetlenség, a liberális tehetségtelenség és a bolsevik utópia adott randevút egymásnak.

A patópáloskodás, a hiú ábrándok kergetése, a kulturális fölényben és a történelmi érdemekben való alaptalan bizakodás lehetetlenné tette az amúgy is igencsak szűk mozgástér kihasználását. 1918–19 fordulóján hol voltak a titkosszolgálati jelentések az antant és a későbbi kisantant országainak háttértárgyalásairól és háttérmegállapodásairól? Hol volt az elemi önvédelmi ösztön a hadsereg újjászervezésére, a határok megvédésére? Hol volt a diplomáciai háttérmunka, a személyes kapcsolatok latba vetése, érveink megismertetése legalább az etnikai határok elfogadtatásáért?

Azt gondolni, hogy elég lesz az elvszerűség a kufárokkal, a zsákmányszerzési törekvésekkel szemben, nem látni, hogy a háttérben milyen politikai és gazdasági üzletek kötöttek, több volt, mint politikai vakság. Súlyos felelőtlenség.

Károlyi Mihály egyetlen dolgot megtehetett volna: egyben tartja a hadsereget, és erős karhatalmat épít ki. Ez védelmet jelenthetett volna az országba betörő csehek és románok ellen. És lehetőséget a kommunisták elszigetelésére.

Ha Apponyi előadása – akkor, amikor már minden eldőlt – fel tudta kelteni a brit miniszterelnök érdeklődését és kiváltani az olasz miniszterelnök szimpátiáját, vajon egy időben elkezdett kitartó, szívós politikai és diplomáciai háttérmunka nem mérsékelhetett volna-e valamit a veszteségekből?

Tisztelt Ház!

Vesztes háború, két forradalom okozta káosz. Trianon súlyos társadalmi-gazdasági következményei. Csőd szélére jutott állam.

De a nemzet élni akart. Hozzá kellett fogni az ország újjáépítéséhez.

A munka Bethlen István kormányára várt. Bethlenről – aki tagja volt a párizsi békeküldöttségnek – Bryan Cartledge angol történész így írt: „...a háború utáni időszakban feltűnően hiányoztak a tehetségek, Bethlen István volt az egyetlen megfelelő képességű férfi, aki hatékonyan tudta

képviselni Magyarországot az európai politika színpadán. A párizsi békekonferencián, amikor ott inaskodott a nemzetközi politika közelében, jól megtanulta a leckét. És a tanultakat hatékonyan alkalmazni is tudta.”

Bethlen István – aki 1921-ben lett Magyarország kormányának vezetője – miniszterelnöksége első évében keresztülvitt az országgyűlésben egy törvényt, ami kimondta a Habsburgok trónfosztását. Elérte a soproni népszavazást, ezzel az Ausztriának átadandó népesség 55 ezer fővel csökkent. Ellentmondást nem tűrően teremtette meg először a politikai stabilitás, majd a gazdasági kilábalás feltételeit. Csökkentette Magyarország nemzetközi elszigeteltségét. A Népszövetség támogatásával sikerült a gazdaság újraindításához szükséges kölcsönhöz jutnia. A magyar piacot védő vámokat vezetett be.

Az eredmény minden várakozást felülmúlt. Már 1925-től minden évben költségvetési többletet ért el a kormány, és jelentősen növelni tudta az oktatásra és a közegészségre fordított összegeket. Klebelsberg nagy ívű oktatás- és kultúrpolitikájának ez biztosította a pénzügyi alapjait. 1929-re az ipari termelés 12 százalékkal haladta meg az 1913-ast. Nem Magyarországon, nem a magyar embereken múlt, hogy a gazdasági világválság megakasztotta ezt a lendületet.

Tisztelt Ház!

Eltelt száz év. Telve fájdalommal, újabb veszteségekkel, sok-sok tapasztalattal. Magyarországot a második világháború óta újra és újra megvádolják a határok megváltoztatásának szándékával, figyelmen kívül hagyva, hogy amikor erre a történelem lehetőséget kínált, Magyarország sosem élt területi követelésekkel szomszédaival szemben. Sem a Ceaușescu-rezsim bukása, sem Jugoszlávia szétesése, sem a Szovjetunióból kiváló Ukrajna megszületése, sem Csehország kettéválása idején.

Mi tiszteletet adunk a szomszédainknak, de azt kérjük, ők is tiszteljenek minket és az országukban élő magyarokat.

Mi tiszteletet adunk a Magyarországon élő nemzetiségeknek, és azt szeretnénk, ha ők is tisztelettel fordulnának felénk.

Nekünk egymás javára és nem egymás ellenében kell dolgoznunk. Amit a nagyhatalmak elrontottak, nekünk kell kijavítanunk. Ha így teszünk, a trianoni átok lekerül rólunk.

Ám beszéljünk világosan, fogalmazzunk egyértelműen! Nem leszünk partnerek az elhallgatásban, a történelemhamisításban, az anyaországon kívül élő magyarok megtagadásában. Partnerek leszünk viszont az őszinte beszédben, a történelmi esélyek kihasználásában, a magyarok és magyarok, a magyarok és más nemzetiségűek közötti kötelek erősítésében. Senki sem vitathatja el tőlünk a jogot, hogy azért dolgozzunk – ha már a nemzet földrajzi határai megváltoztak –, hogy a nemzet lelki határai változatlanok maradjanak.

Tisztelt Ház!

Ezt a napot – június 4-ét – 10 éve úgy hívják, a nemzeti összetartozás napja.

Az elmúlt 10 évben az volt a célunk, hogy végre építsünk ott, ahol annyi évtized csak rombolni tudott. Hogy a nemzetpolitika nemes fogalmát megtöltsük tartalommal, és az egyszerűsített honosítással erősebb kötelék szövődjön magyar és magyar között. Hogy támogassuk a határainkon túli kis magyar közösségeket éppúgy, mint a nagy intézményi hálózatokat. Hogy képzésekkel, támogatásokkal fejlesszük a határon túli magyar vállalkozások versenyképességét, megújítsuk az egyházi, közösségi élet színtereit.

10 éve azon dolgozunk: hogy szociális juttatásokkal, ösztöndíjakkal és a magyar iskolák megerősítésével adjunk távlatot ott, ahol a magyar fiatalok megtartásához elsősorban oktatás és munkahely szükséges. Hogy helyrehozzuk, megmentjük veszni indult közös értékeinket, felújítsuk a meggyötört műemlékeket. Hogy közös forrást biztosítsunk közös célokra.

Aki a jövőben is így cselekszik, nemcsak azt nézi majd, ami egykor volt, hanem látja is mindazt, amink most is van. A komáromi Selye János Gimnázium érettségiző magyar diákjait. A Dévai Szent Ferenc Alapítvány házainak lakóit, nevelőit. A ráti Szent Mihály Gyermekegthonban magyarul éneklő fiatalokat. A beregszászi II. Rákóczi Ferenc Főiskola tanár szakos hallgatóit. A nagykaposi óvodásokat. Az Újvidéki

Művészeti Akadémia ifjú tehetségeit. A csíksomlyói Hármaskör körül összegyűlő fiatalokat. A magyar Országgyűlés 10 év alatt megtízszerezte a nemzeti összetartozás kiteljesítésére szánt forrásokat. 10 év munkája, hála istennek, ma már termőre fordult.

Széchenyi István Hittel című könyvében írta: „Sokan azt gondolják: Magyarország – volt; én azt szeretem hinni: lesz!”

Apponyi Albert a trianoni feltételek elfogadásáról szóló parlamenti vitában – itt, ebben az épületben –, Széchenyire utalva, így lelkesített

te az Országgyűlés tagjait: „Magyarország nem volt, hanem lesz!”

Tisztelt Ház!

Száz év elteltével, két világháború után, Trianontól és gazdasági válságoktól gyötörten, egy több mint négy évtizedes kommunista-szocialista vargabetű után, egy levert forradalmat követően, többször is az államcsőd szélére jutva itt vagyunk, élünk. A jövőben bizakodva mondhatjuk: a magyar nemzet nemcsak volt, de lesz is.



Szent Kristóf

Orbán Viktor ünnepi beszéde

2020. június 6., Sátoraljaújhely

Ismerjük a stációkat. A sátoraljaújhelyi Magyar Kálvária fájdalmas stációit is ismerjük. Mégis újrajárjuk a keresztutat. Gyógyírt, vigaszt, reményt és biztatást akarunk. Tudjuk, hogy ezt csak a keresztút végén kaphatjuk meg. Csak így és itt emelkedhetünk a fájdalmak fölé. Oda kell feljutnunk, ahol minden megvilágosodik, és minden értelmet nyer. Fel kell jutnunk oda, ahonnan megláthatjuk a jövőt. Ezért vagyunk ma itt.

A magyaroknak ezredéves magasságban van a történelem horizontja. Innen szét lehet tekinteni, innen messzire lehet látni. Jobbra Kassa, arra Szatmárnémeti, mögöttünk Munkács. Ha nem a szemünkkel nézünk, hanem a szívünkkel, még messzebbre is elláthatunk. Vissza, egészen az idők kezdetéig. Látjuk, amint a nagy sztyeppe vándorló népeinek százai eltűnnek és odavesznek a történelem porfelhőiben. Látjuk, hogy mi, magyarok se el nem tűntünk, se oda nem veszünk, hanem a latin, a germán és szláv népek gyűrűjében különálló minőségünket megőrizve hazát alapítottunk. Megnyitottuk szívünket a kereszténység előtt, Isten igéjét meghallottuk, megfogadtuk, és államszervezésünk alapjává tettük. Ahogy meg van írva: „Vésd az emlékezetedbe, hogy minden ember azonos állapotban születik, és hogy semmi sem emel fel, csakis az alázat, semmi sem taszít le, csakis a gőg és a gyűlölet.” Ma is ezen a fundamentumon áll a hazánk. A nyugati birodalmi rohamokat rendre kivédtük. A keleti pogányok pusztító csapásait kihevertük. Nekünk sikerült, ami a többi sztyeppei népnek nem. Kiharcoltuk, megszerveztük, magunkhoz igazítottuk és megtartottuk helyünket Európában. Négy száz éven át, négy trianonnyi időn keresztül erős és független állam volt a magyar. Azután három száz éven át, három trianonnyi időn keresztül küzdöttünk az Oszmán Birodalom ellen. Mélyen bent, a Balkánon, aztán a déli végeken, majd visszahátrálva a Kárpát-medence szívében. És bár Buda másfél trianonnyi időn át

török kézen volt, rajtunk mégsem tudtak átgázolni. Majd elbukott felkelésekkel és szabadságharcokkal súlyosbított kétszáz év, két trianonnyi idő után mégis egy nagy európai birodalom társnemzeteként léptünk be a XX. század kapuján.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Bár az évszázadok alatt magyarok százezrei estek el a csatatereken, láthatta az egész világ, hogy a magyar nemzet nem fog se a golyó, se a kardvas. Ha le is verik a lábáról, újra és újra feláll. Most jöttünk el a Magyar Anyák tere mellett. A magyarok kálváriáján az asszonyoknak külön hely jár. Ez jól is van így, mert mindig az asszonyok pótolták a vérveszteségeket. Hol országvédő katonák, hol országépítő mesteremberek hadait adták a hazának. Mindig azt adták, amire éppen szükség volt. Asszonyainknak köszönhetjük, hogy a túlélés és az országépítés művészete a génjeinkben van. Nekik köszönhetjük, hogy mi vagyunk a túlélés európai bajnokai. Dicsőség a magyar asszonyoknak!

Tisztelt Emlékezők!

Nem lettünk német tartomány, se török vilajet, se szovjet tagköztársaság. A kitörölhetetlen bizonyítékok, templomok és katedrálisok, városok és főterek ma is ott állnak mindenütt. Hirdetik, hogy mi, magyarok egy nagy kultúraépítő és államszervező nemzet vagyunk.

Tisztelt Emlékezők!

Végül az ezeréves történelmi Magyarországot a budapesti összeesküvések hátba döfték. Hadseregét megbénították és széttűllesztették, az egyetlen honmentésre alkalmas államférfit meggyilkolták, az országot az ellenségeink, a kormányt a bolsevikok kezére adták. A Nyugat

megerőszkolta Közép-Európa ezeréves határait és történelmét. Bennünket védhetetlen határok közé szorított, természeti kincseinktől megfosztott, erőforrásainktól elrekesztett, országunkból siralomházat csinált. Erkölcsi aggályok nélkül rajzolták újra Közép-Európát, ahogy újrarajzolták Afrika és Közel-Kelet határait is. Ezt nem fogjuk elfelejteni nekik soha. S amikor azt hittük, ennél már nem sülyedhet mélyebbre se a gögös francia és brit, se az álszent amerikai birodalom, mégis volt lejjebb. A II. világháború után szívfájdalom nélkül dobtak oda bennünket a kommunistáknak. A lengyelek, a csehek, a szlovákok azt kapták jutalmul, amit mi büntetésül. Legyen ez örök tanulság a közép-európai népek számára!

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Sokan jelentkeztek már, hogy szívesen elföldelnék Magyarországot. Volt, aki a németeket akarta megfosztani egy szövetségéstől, volt, aki a Habsburgokon akart bosszút állni, volt, akit a haszonszerzés vezetett, és volt, aki mindig is gyűlölte a magyarokat. Ők kapaszkodtak össze, hogy eltüntessenek bennünket a föld színéről. De mi makacs népség vagyunk, sohasem voltunk hajlandók részt venni a saját temetésünkön. A dédapáink sem adták föl. Nem térdeltek le, és nem kértek kegyelmet. Talpon maradtunk, és kibírtuk. Kibírtuk a vagonvárosokat, a náci lágereket, a szovjet Gulagot, a kitelepítéseket, Csehszlovákiát, Jugoszláviát és Ceaușescut. Ma már nincs se Csehszlovákia, se Jugoszlávia, se Szovjetunió. Nincs már se brit, se francia birodalom. S ami megmaradt belőlük, az éppen most vergődik bosszút álló gyarmataik multikulturális szorításában. A történelem igazságtételét a legnagyobbak sem kerülhetik el. S ahogy igaz, hogy összeső, ami összetartozik, úgy igaz, hogy ami nem tartozik össze, az szét is esik. Jól mondták száz évvel ezelőtt: mi még ott leszünk azok temetésén, akik bennünket akartak sírba tenni. Mi, magyarok viszont maradunk, akárhogy fordul is a szél. Megmaradunk, mert itthon vagyunk. Itthon vagyunk, és ezért megmaradunk. A magyarság az emberi szív módjára hol összehúzóódik, hol kitágul, de lényegében ezeregyszáz éve ott él, ahol a nagy államalapítóink kijelölték

a helyét. Méltósággal őrizzük a Kárpát-medencét, ami küldetésünk is. Minden megszülető magyar gyermek újabb őrhely is. Mi nem szabadljuk, nem gyötörjük, nem árusítjuk ki, hanem megtartjuk a Kárpát-medencét. Egy olyan nép önbizalmával és tartásával kell élnünk, amely tudja, hogy többet adott a világnak, mint amit kapott tőle. Teljesítményünk feljogosít bennünket a történelmünk folytatására. S nekünk, maiaknak azt is tudnunk kell, hogy voltak már rosszabb határaink is, mégis itt vagyunk.

Tisztelt Emlékezők!

Csehszlovákia és Jugoszlávia helyett kaptunk szlovákokat, szlovéneket, horvátokat, szerbeket. Azzal a Szlovákiával, Szerbiával, Horvátországgal és Szlovéniával, amely büszke nemzeti mivoltára, örömmel építjük a közös jövőt. A történelem megadta az esélyt, talán az utolsót, hogy a közép-európai népek új korszakot nyissanak, a nyugatról és keletről fenyegető veszéllyel szemben megvédjék magukat, és együtt emelkedjenek föl. Az elmúlt tíz évben bebizonyítottuk a szomszédainknak, ha a magyar nemzetrészek életereje összeadódik, az nemcsak nekünk jó, hanem nekik is. Csak az államnak van határa, a nemzetnek nincs. Ez a törvény. Van, aki megértette, és van, aki nem. Akik még nem, jobban tennék, ha sietnének, mert fogytán az idejük.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Ezeréves történelem áll mögöttünk, ezért mi felülemelkedünk az itt és most korlátain. Mi látjuk Pozsonyban Bratislavát és Kolozsvárban Clujt. Látjuk, mert magyarul nézünk a világra. Látjuk a hazát a magasban, de látjuk a fűszálak alatt is. Ha magyarul nézel, elfogadod, hogy a szlovák szlovák marad, a román pedig román. Látjuk szomszédjainkban azt, ami elválaszt, de azt is, ami összeköt. Aki magyarul néz a világra, Szent István szemével lát. Szent István szemével látni a XXI. századot azt jelenti, hogy mi a velünk élő népekkel akarjuk nagyra tenni a Kárpát-medencét. Mára ismét mi lettünk a Kárpát-medence legnépesebb országa. Száz éve nem voltunk ilyen erősek. Hidakat építünk és vasutat – le, Belgrádig, és autópályát – föl, Kassáig. Po-

litikai, szellemi, gazdasági és kulturális gravitációs erőnk napról napra nő. Megindult a magyarok visszavándorlása. Nyugat-Európához képest a béke és a biztonság szigete vagyunk. És hogy így maradjon, rohamléptekkel épül az új magyar hadsereg is. Az erő felelősséggel jár, és mi tisztában vagyunk a felelősségünk súlyával. A Trianon utáni száz év karantén, a száz év magány korszaka véget ért. Felemelő, hogy ismét vannak szövetségeseink, vannak jó szomszédjaink, és együtt készülhetünk a jövőre.

Tisztelt Emlékezők!

Nincs a világnak egyetlen nemzete sem, amely kibírt volna ilyen száz évet. Ám a mi fajtánk konok, szívós és leleményes, ezért nemcsak kibírtuk, de ma ismét győzelemre állunk. Ezért szívből jövő hálánkat és legmagasabb elismerésünket fejezzük ki az elszakított nemzeti közösségeink évszázados helytállásáért, hűségükért a magyar nemzethez és a szülőföldjükhöz. Nagy nemzetté válni csak az tud, aki megjárja a maga kálváriáját. Aki kiismeri a megpróbáltatások útját. Aki kiállja a próbatételeket. Aki megérti, hogy az igazság erő nélkül keveset ér. A történelem nem könyörületes. Nem bocsátja meg a gyengeségeket. Ha nincs legény a gáton, elveszünk. Ha a vértelen szépelgőkre hallgatunk, elveszünk. Ha engedünk a széthúzás erőinek, elveszünk. A magyarok soha többé nem engedhetik meg maguknak a gyöngeség luxusát. Mindig csak az lehet a miénk, amit meg tudunk védeni. Ez a törvény, és ez a mi sorsunk. Ezért számunkra minden mérkőzés addig tart, amíg meg nem nyerjük. Ezért nem ért véget a magyarok történelme sem Mohácsnál, sem Világosnál, sem Trianonnál, és ezért fog Szent István koronájának valamennyi köve ismét ragyogni.

Tisztelt Emlékezők!

A következő évtized nem fogyatkozásról és nem veszteségekről, hanem gyarapodásról és országépítésről szól majd. A világ mozgásban van. A változások tektonikusok. Az Egyesült Államok nem egyedül ül már a világ trónján, Eurázsia gőzerővel épül újra, az Európai Uniónk eresztékei recsegnek, és most egy szaltó mortáléval reméli megmenteni önmagát. Keleti szomszédunk lába alatt remeg a föld. A Balkán is tele van válaszra váró kérdésekkel. Új rend van születőben. A mi világunkban, a mi életünkben is nagy változások dörömbölnek a kapunkon. Országvesztéseinket kivédhetetlen sorcsapásoknak láttuk évszázadokon át. Az utolsó száz évben is. Saját erő híján vártuk, hogy a legendák ködéből érkezik egy csodálatos felmentő sereg, amely fordít egyet a magyarok sorsán. Tekintsünk végig a száz év történelmén. Értsük meg az elmúlt tíz év változásának mélységeit. Ne ijedjünk meg attól, amit látunk: mi vagyunk azok, akikre vártunk. Igen, mi vagyunk azok, akik megfordítják Magyarország sorsát. Remélhetjük, hogy a mi nemzedékünk, a negyedik trianoni nemzedék még beteljesíti küldetését, és egészen a győzelem kapujáig fogja vinni Magyarországot. De a döntő ütközetet az utánunk következő, az ötödik trianoni nemzedéknek kell megvívnia. A végső lépéseket nekik kell megtenniük. Ahogy meg van írva: „Vegyetek erőt magatokon. / És legelőször is / A legegyszerűbb dologhoz lássatok – / Adódjatok össze, / Hogy roppant módon felnövekedvén, / Az Istent is, aki végtelenség, / Valahogyan megközelítsétek.” Nem lesz se könnyű, se egyszerű, de megéri majd. Nagy idők várnak rátok. Készüljete, mindennap készüljete. Magyarország mindenk előtt, a Jóisten mindannyiunk fölött.

Hajrá, Magyarország, hajrá, magyarok!

Kövér Lászlónak, a nemzeti önazonosság védelméről szóló politikai nyilatkozat előterjesztőjének nyitóbeszéde*

Tisztelt Köztársasági Elnök Úr! Tisztelt Miniszterelnök Úr! Tisztelt Elnök Úr! Tisztelt Képviselőtársaim! Tisztelt Ház!

Az imént elhangzott politikai *Nyilatkozat* elfogadására a Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fórumának három nyomós oka is volt, és előterjesztő képviselőtársaimmal együtt ugyanezen három okból javasoljuk mi is elfogadásra a tisztelt Háznak.

Ezen három ok a múltban, a jelenben és a jövőben rejlik.

A trianoni diktátum által a magyarságnak okozott tragédia ugyanis nemcsak nemzetközi szerződésekkel többször megpecsételt és lezárt történelmi múlt, hanem velünk együtt élő folyamatos jelen, ami nem kívánt esetben megisméltlődő jövővé is válhat.

Mindaddig, amíg a Kárpát-medencében élő külhoni magyarságnak keserves létküzdelmet kell vívnia azért, hogy megőrizhesse elődeitől örökbe kapott anyanyelvét, kultúráját és szülőföldjének otthonosságát, a trianoni döntés nem a történelemkönyvek egy lezárt fejezete, hanem a teljes magyar nemzetet érintő, velünk együtt élő, nyitott jelenbeli létkérdés.

A magyar jövő pedig csak akkor lehet biztonságos, ha minden jelen- és jövőbeli magyar nemzedék – gyermekeink, unokáink és az utánuk érkezők – a trianoni történetből is tanulva a saját szívükbe és eszükbe vésik, hogy mindig csak az lehet az övék, amit meg tudnak védeni! Aki – fel sem ismerve a veszélyt – tudatlanságból vagy – kényelmét óvva – restségből vagy – az áldozattól, erőfeszítéstől visszariadva – gyávaságból nem kész és nem képes megvédeni azt, ami a sajátja, az el fogja azt veszíteni! Az úgy járhat a jövőben, miként jártak elődeink a száz esztendővel ezelőtti múltban.

Tisztelt Ház!

Ami ezt a múltat illeti: száz esztendő távlatából ismerni véljük a legfontosabb tényeket, az események időrendjét és az okozati összefüggéseket, amelyek 1920-ban a történelmi Magyarország területe kétharmadának elvesztéséhez és a magyar nemzet minden tíz tagjából háromnak – azaz a nemzet harmadának – idegen hatalmak fennhatósága alá szorításához vezettek.

Mi, mai magyarok a múltat megváltoztatni nem tudjuk, csak annak legfájóbb következményein kísérlehetünk meg változtatni. Minderre azonban csak akkor van esélyünk, ha tanulunk a múltból.

Melyek azok a tanulságok, tisztelt Képviselőtársaim, amelyeket a trianoni diktátum kapcsán mindenképpen célszerű levonnunk a múltból? Engedjék meg, hogy az elfogadásra ajánlott politikai *Nyilatkozat* szellemében három ilyen tanulságot ajánljak a tisztelt Ház figyelmébe.

„A magyar nemzet nem létezik, csak magyar urak vannak.” A krónikások szerint többek között ezt mondta 1920-ban Franciaország képviselője a trianoni döntést előkészítő béketárgyalásokon, és ezzel azon legvérmesebb forgatókönyveket akarta megvalósulni segíteni, amelyek szerint az első világháborús győztesek Budapestet városállammá alakították volna, és a vesztes Magyarország teljes területét – tehát a megmaradt egyharmadnyi területünket is – úgy osztották volna szét a szomszédos országok között, ahogyan azt a kétharmadnyi résszel is tették.

Akit ki akarnak fosztani és fel akarnak számolni, annak először a pusztta létét kell kétségbe vonni, az önazonosságát kell szétzilálni. Ez a nemzettagadás indítéka és lényege, tisztelt Képviselőtársaim! Így volt egykor, és így van ez ma

is. A különbség csak annyi, hogy száz esztendővel ezelőtt csak a magyar nemzet létét vonták kétségbe a korabeli győztesek, napjainkban pedig azok, akik kellően erőseknek és örök győzteseknek képzelik magukat, Európa valamennyi nemzetének a létét kétségbe vonják!

Ezek az államhatárokon és földrészekon átívelő gazdasági és politikai érdekcsoportok mára a francia, a német, a román, a szlovák, a szerb vagy bármely más európai nemzet létjogosultságát is megkérdőjelezhetőnek gondolják. Azért tesszik ezt, mert szükségük van Európa erőforrása-ira, mert pénzügyileg végzetesen el akarják adósítani, gazdaságilag maguk alá akarják gyúrni, kulturálisan és technológiailag gyarmatosítani, politikailag pedig teljesen uralni akarják Európát, és mindezen törekvésükben az európai nemzetek és az őket védeni hivatott nemzeti államok pusztasága is akadályt jelent számukra.

Tehát az egyik tanulság, hogy a nemzetek önrendelkezésének eszméjét – gyakorlatilag születése pillanatában – közös sírba temették a magyarok ezeréves országával, és a síron kivirult a nemzettagadás mérgező virága, mely kipusztíthatatlan gyomként egyre agresszívebben borítja be földjeinket. A nemzetünket fenyegető veszély nem múlt el, sőt erősödik, de fenyegeti már a bennünket száz éve legyőzöket is, és nekünk a politikánkat ennek megfelelően kell alakítani.

A másik tanulság, tisztelt Képviselőtársaim, hogy mindig súlyos ára lehet, ha nem figyelünk kellőképpen arra, hogy mi zajlik körülöttünk a nagyvilágban, ha figyelmen kívül hagyjuk a geopolitikai látószöveget.

A magyar politikának – történeti okokból – a közjogias gondolkodásmód az erőssége, és nem a geopolitikai. Nem volt ez mindig így. Árpád-házi uralkodóinknak egyik erénye volt a földrajzi térben való gondolkodás képessége, a külvilági kitekintés, rálátás és megfelelő reagálás. Mohács után azonban ez a képességünk is beszűkült, olyannyira, hogy a XIX. század második felében már alig érzékelhető a magyar politikában.

A kiegyezéskori magyar politikai elit – ha keresett is – nem talált érvényes választ a XIX. század elején kialakult és öröknek tetsző, az európai hatalmak egyensúlyára épülő geopolitikai rend megborulására, s Magyarország biztonsági

érdekeit ahhoz a dualista monarchiához kötötte, amelynek fennmaradásához egyre kevesebb belső és külső érdek kötődött.

Mindennek következménye: hatszázezer halott magyar katona az első világháborúban, egymillió-kétszázezer leszerelt és szélnek eresztett magyar katona 1918 novemberében, és pár hét múlva a szélrózsa minden irányából érkező, öszszességében nem több mint kétszázezer idegen katona, akik 1918 karácsonyától kezdve 1920. június 4-ig szétmarcangolták a védtelen történelmi Magyarországot.

A politika felelőssége a legszigorúbb eredményfelelősség, tisztelt Képviselőtársaim. Nincs soha semmilyen kimentési lehetőség, mindig csak az eredmény számít. Minden mentő vagy magyarázó körülmény – az elvesztett háború, az azt megelőző évtizedes belső bomlasztás és külső ellenséges aknamunka, egyes haza- és nemzetáruló politikusok el nem évülő bűnei 1918 novemberében, a külföldről pénzelt bolsevik terrorcsapat tobzódása 1919 tavaszán, a művelt Nyugat politikusainak arroganciával vegyes kistílúsége és szúklátókörűsége – mindez rendkívül fontos és tanulságos, de a politika eredményfelelősségét illetően közömbös. Az eredmény: Trianon. Trianon pedig nemcsak a múltban esett történelmi igazságtalanság okozta fájdalom szinonimája, nemcsak a jelenben bennünk élő egyfajta kollektív lelkipurdalásé, hogy miként hagyhattuk, hogy ez megtörténjen velünk – hanem a jövőre vonatkozó parancs is: ez még egyszer nem történhet meg velünk!

Tisztelt Ház!

A harmadik trianoni tanulság szorosan összefügg az előzővel. A nemzetközi porondon magányosan, szövetségeseik nélkül nem lehet sokra jutni. Mi, magyarok, itt a Kárpát-medencében a germán és szláv néptömbök életterének, nagyhatalmak érdekszférájának ütközőpontjában ezer esztendeje hajlamosak vagyunk azt érezni, hogy egyedül vagyunk. Nem alaptalan ez a nyelvi és kulturális sajátosságainkból fakadó életérzés, de ne feledjük: az elmúlt száz esztendőben nemcsak mi voltunk egyedül, hanem néha a többi közép-európai nemzetre is rá-rátört az egyedüllét. 1920-ban a győztes nyugati hatalmak ugyan még

csak bennünket, magyarokat dobtak a történelem hentespultjára, hogy szétaraboljanak, ám 1938-ban lényegét tekintve ugyanezt tették Csehszlovákiával, aztán a balti államokkal és Lengyelországgal, majd a Nyugat 1947 után a térségben mindenkit koncként vetett oda Sztálinnak.

Trianonban a magyar államot életképtelenségre, a magyar nemzetet szétszakítottságra, Magyarországot pedig politikai egyedüllétre ítélték. A magyarság egy évszázadnyi áldozatos munkája életképessé tette a magyar államot, a nemzet határokon átívelő összetartozása pedig száz esztendő alatt erősebbnek bizonyult azon erőknél, amelyek azt fel akarták számolni.

Hosszú ideje – és különösképpen az elmúlt évszázadban – a Kárpát-medencében élő nemzetek viszonyában az volt a fő szabály, hogy ha valamelyik nemzet sírt, akkor szomszédai általában nevettek, és fordítva. Ha valakik győztek, akkor másoknak szükségképpen veszteseknek kellett lenniük.

Az idők jelei azt mutatják, tisztelt Képviselőtársaim, hogy a globalizmus előttünk álló időszakában mindez megváltozik! A Kárpát-medencében és tágabban, Közép- és Kelet-Európában a jövőben az együtt és egymás mellett élő nemzetek vagy együtt fognak nevetni, vagy együtt fognak sírni! Együtt leszünk nyertesek, vagy mindannyian vesztesnek bizonyulunk.

A térségben vagy egymással együttműködve őrizzük meg a nemzeti államainkat, nyelvünket és kultúránkat, vagy mindannyiunkat kiforgatnak mindezekből, és elidegenítenek a szülőföldünktől, államainkat birodalmi adószedő helytartósággá alacsonyítják, anyanyelvünket konyhanyelvvé silányítják, és saját nemzeti kultúránkat elfeledtetik velünk. Mindez ellen a térségünk országai eséllyel csak közösen, csak együttesen léphetnek fel.

Mi, magyarok, akik elveszítettük a huszadik századot, nem akarjuk elveszíteni a huszonegyediket. Azt sem akarjuk azonban, hogy a száz esztendővel ezelőtt nyertes szomszédaink elveszítsék. Nemcsak azért, mert lovagias nemzet vagyunk, hanem azért sem, mert nem áll érdekünkben.

Mi senkit nem akarunk becsapni Trianon ügyében. Legkevésbé önmagunkat. Trianon öröksége számunkra a huszonegyedik században is válto-

zatlanul nyitott létkérdés. Azért, mert számunkra ez az örökség ma kétmillió magyar nemzettársunk sorsáról, jövőjéről, szülőföldjén magyarként való megmaradásáról szól.

A két világháború között elődeink a nagyhatalmi döntőbíráskodás révén megvalósított területi revízióval próbálkoztak. Tudjuk, hogy nem jelentett megoldást.

A második világháború után, a kommunizmus négy évtizedében Trianon megoldásaként a hazai magyarságnak az önfeladást, a külhoni magyarságnak pedig a beolvadást írták fel receptre. A beteg a gyógykezelés ellenére életben maradt, de a baj sem tűnt el.

1990 után a térség országainak közös euroatlanti csatlakozása kínált esélyt a trianoni probléma meghaladására. Akik abban hittek, hogy az önmagára mint a szabadság, az emberi jogok és a demokrácia térségére tekintő és a tagállamainak területén a nemzeti autonómia különféle modelljeit működtető Európai Unió segítséget nyújt majd a térség nemzeti problémáinak megoldásához, azok csalódnak voltak kénytelenek. Az elfogadásra ajánlott *Nyilatkozatban* a Kárpát-medencében élő kétmillió külhoni magyar megválasztott politikai képviselői pontosan megfogalmazták a jogsérelem és diszkrimináció azon válfajait, amelyeknek a magyar közösségek napjainkban is változatlanul áldozatai. Bár az Európai Unió automatikus megoldást nem ad, esélyt viszont igen, hogy immáron külső nagyhatalmi nyomás és fenyegetés nélkül, együtt próbálhassuk rendezni közös dolgainkat.

Egy évszázaddal Trianon után a mai napon elfogadásra ajánlott *Nyilatkozat* magyar részről arra tesz kísérletet, hogy új megoldást kezdeményezzünk, és arra, hogy mindehhez szövetségeseket találjunk.

Szövetségeseket találjunk elsősorban a szomszédos nemzetekben és államokban, illetve szövetségeseket találjunk Európa többi nemzetei és államai között.

A külhoni magyarság küzdelme nemzeti önazonosságához való jogáért ugyanis európai ügy, tisztelt Képviselőtársaim! Azért európai ügy, mert az előttünk álló időkben lényegét tekintve hasonló identitásküzdelem vár minden európai nemzetre, mint amelyet a külhoni magyarság vív száz esztendeje. Ez akkor is így van, ha Európá-

ban – különösen Európa nyugati részén – még sokan nincsenek ezzel tisztában. Egyre többen és többen ismerik fel azonban a nemzeteik előtt álló identitásküzdelmek tétjét.

A világhatalmi erőterben Európa – és benne az Európai Unió – stratégiai szuverenitását nem tudja megvalósítani csak a politikai, illetve gazdasági önrendelkezés vagy a katonai önvédelem eszközeivel.

Az eredményes európai önvédelemhez kell az identitás fundamentuma is. Az európai embereknek kell tudniuk, hogy voltaképpen mitől, miért és hogyan európaiak! Ilyen fundamentum pedig nincs, tartósan nem is építhető a két évezredes keresztény hitből fakadó normarendszer és a több évszázados nemzeti kultúrák mellőzésével.

Európa határai addig tartanak, ameddig a temetőkben kereszt van a sírhelyeken. Európa addig marad önmaga, amíg európai nemzeti közösségek lakják, és meghatározóan alakítják sorsát. Ha mindez megváltozik, Európa kisebbségbe szorul a saját területén.

Tisztelt Képviselőtársaim!

De milyen élet jut osztályrészül azoknak, akikről elvitatják a kollektív jogukat, de közben kollektív büntetéssel sújtják őket; akiknek anyanyelvét az ördög nyelvének nevezik; akiknek megmásítják a nevét; akiket megbüntetnek saját jelképeik használata miatt; akiktől elvitatják a szabad akaratukból vallott nemzeti hovatartozásukat; akiknek történelmét elvitatják, történelmi emlékeit, temetőit lerombolják vagy elorozzák?

Milyen életük van azoknak, akiknek egykor a diktatúrákban pár hét alatt elrabolták egyéni és közösségi javait, ám az utóbbi harminc év demokráciáiban még a töredékét sem kapták vissza mindannak, amit elraboltak tőlük – akár az adott állam által meghozott törvény ellenére sem?

Milyen az az élet, ami azoknak jut, akik ellen mások folyamatosan uszíthatnak a történelemkönyvekben, akik ellen mások büntetlenül használhatják a gyűlöletbeszédet, akiket pusztán nemzeti hovatartozásuk okán potenciális ellenségnek, nemzetbiztonsági fenyegetésnek minősíthet a saját államuk bármely képviselője?

A külhoni magyar kisebbségi lét, tisztelt Képviselőtársaim, Európa közepén egy évszázada ilyen!

Makkai Sándor erdélyi református püspök 1937-ben *Nem lehet* című megrendítő vitairatában fogalmazta meg, hogy a kisebbségi sors nemcsak politikai, hanem erkölcsi lehetetlenség is. Szerinte „*minél inkább telik az idő, a politikai megoldás útjába annál több és új akadály fog gördülni*”. Mint írja: „*nem tudom elképzelni a kisebbségi létnek semmiféle emberhez méltó elrendezését, mert magát az úgynevezett kisebbségi kategóriát tartom emberhez méltatlannak és lelkileg lehetetlennek*”.

Ezen állításokra hasonlóan fajsúlyos választ a költő Reményik Sándor adott, amely *Lehet, mert kell* címmel vált ismertté. Állítása szerint az élet minden körülmény dacára nemcsak pusztá valóság, hanem megvalósítható minőség, nemcsak adottság, hanem feladat, amelyet vállalni kell.

Szász esztendeje külhoni nemzettársaink ezen lelki kettősség malomkövei között őrlődnek. A nehezen felmérhető anyagi veszteségeket, a megaláztatásokból származó felbecsülhetetlen lelki sérelmeket azért volt képes túlélni a külhoni magyarság, mert ugyan száz esztendeje minden napnyugtával kísérti a „*Nem lehet*” igazsága, ám közösségeinkben minden másnapi napkeltével erősebbnek bizonyul a „*Lehet, mert kell*” történelmi korparanca.

Mindezért engedjék meg, tisztelt Képviselőtársaim, hogy a mai napon, 2020. június 4-én, a magyar állam nevében legmélyebb hálánkat és legmagasabb elismerésünket fejezzem ki a Trianonban elszakított nemzeti közösségeinknek az évszázados helytállásukért, hűségükért a magyar nemzethez és a szülőföldjükhöz, nemkülönben azért is, hogy lojális és értékteremtő polgáiraivá váltak azon államoknak, amelyek fennhatósága alá kényszerítette őket a történelem!

Tisztelt Ház!

Az Európai Unióról szóló szerződés 4. cikkelye így fogalmaz: „*Az Unió tiszteletben tartja a tagállamoknak a Szerződések előtti egyenlőségét, valamint nemzeti identitását, amely elválaszthatatlan része azok alapvető politikai és alkotmányos berendezkedésének, ideértve a regionális és helyi önkormányzatokat is.*”

Ez az uniós alapdokumentum tehát használja a nemzeti identitás szóösszetételét, azt az Euró-

pai Unió és a tagállamai közötti viszonyban jogként elismeri és garantálja. Ám sem a hivatkozott szerződésben, sem pedig egyéb uniós jogforrásokban nem határozták meg eddig a nemzeti identitásnak a politikailag és jogilag is értelmezhető, életszerű és közérthető fogalmát.

A mai napon az Önök előtt fekvő, elfogadásra ajánlott *Nyilatkozat* ennek hiányát kísérli meg pótolni. Egy olyan meghatározási javaslatot fogalmaz meg, amely érdemi hozzájárulás lehet az Európa jövőjéről szóló, küszöbön lévő uniós eszmecseréhez.

Ha az Európai Unió szavatolja a tagállamok nemzeti identitását – miként ezt megteszi a hivatkozott szerződésben – akkor felmerül a kérdés: ki valójában a nemzeti identitás alanya, hordozója?

A mi magyar válaszuk erre a kérdésre a jogtudomány logikájával, a józan ésszel, az életszerűségi és a történelmi tapasztalatokkal is egyezik: a nemzeti identitás alanyai az adott állam területén meghatározott idő óta élő nemzeti közösségek, függetlenül attól, hogy számbeli többségben vagy számbeli kisebbségben élnek-e. Az állam mint szervezet, mint jogi és politikai szabályrendszer összessége a földrajzi területén élő nemzeti közösségek identitását jeleníti meg és képviseli.

A mi válaszuk az, hogy nemzeti identitása az embereknek, az állam polgárainak van, és ez az identitás mint tudatállapot és értékrend az anyanyelvükből, a kultúrájukból és a szülőföldjükből fakad. Ezen – a számbeli többségben vagy kisebbségben élő nemzeti közösségeket egyaránt jellemző – identitások védelmére hivatott a nemzeti állam.

Mindezek alapján a *Nyilatkozat* szerint – tisztelt Képviselőtársaim – a nemzeti önazonossághoz való jog azt biztosíthatja mindenki számára, hogy elődeik anyanyelvét, kultúráját és szülőföldjüknek otthonosságát szabadon megörökölhessék, és azt szabadon továbbadhassák utódaiknak.

Európában – és benne a Kárpát-medencében – nem az államhatárok megváltoztatásával kezelhetők a megoldatlan nemzeti kérdések, hanem az állampolitikák megváltoztatásával, a nemzeti önazonossághoz való jog elméleti és gyakorlati biztosításával.

A *Nyilatkozat* szerint a nemzeti önazonossághoz való jog az általános emberi méltóság védelmének egyik nélkülözhetetlen eszköze, amely nemcsak a Kárpát-medencében, hanem mindenhol erősítheti a békét, biztonságot és stabilitást.

A *Nyilatkozat* ezért fordul felhívásával nemcsak a szomszédos országok parlamentjeihez és kormányaihoz, hanem az Európai Unió, az Európa Tanács intézményeihez és az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez is, javaslatot téve arra, hogy a nemzeti önazonossághoz való jogot tegyük közösen az egyetemes emberi jogok részévé. Ez az ügy egyidejűleg szolgálja a magyar nemzet, a szomszédos nemzetek és Európa jövőjét.

Tisztelt Képviselőtársaim! Tisztelt Ház!

Tisztelt Honfitársaink itthon, otthon és a nagyvilágban!

A magyarság ezeréves Kárpát-medencei történelméből száz nehéz esztendő van a hátunk mögött, és a magunk által alakítható jövő áll előttünk. A szétszakítottságban is megmaradni tudás teljesítményéből erőt merítve, az egymást követő nemzedékek erőfeszítéseit összeadva tegyük együtt sikeressé a magyarok következő évszázadát!

Kívánjuk, hogy a világban, Európában és a Kárpát-medencében legyen béke, szabadság és egyetértés!

* Elhangzott az Országgyűlés 2020. június 4-i emlékülésén, a trianoni békediktátum 100. évfordulóján.

Határokon átívelő Trianon*

Trianon

„Lengyelország: villámsújtotta Krisztus-szobor,
megfeketedő sebeid körül
cirkál a júliusi napfény
s legyek csókolgatják a csontodat újra.”

Csoóri Sándor: *Senkid, barátod* (1980)

Nemzet Európa szívében
ki száz éve fekszel temetetlen
feldarabolt testeddel
évszázada vérzel szüntelen
esti s reggeli nap pírjában
nyílt sebként tátongsz Európán
ők pedig eltelve méregetnek téged
még mindig nyálukat csorgatják utánad
mint akkor a háborút lezáró végítéletben
melynek legnagyobb áldozata te voltál

Viharokkal tépett magányos cédrus
ki Európát védted századokon át
vad tatárok és oszmánok áradata elől
még ma is zúgnak a harangok délben
bár hangjuk már nem kondít lelkiismeretet
belevész London Párizs hazug zajába
a vörös járványnak is gátat szabnál csonkolt tagjaiddal
midőn Lengyelország tetemén átgázolva akarta
véres uralmát kiterjeszteni az egész földrészre
ám a csoda elmaradt
végtagjaid nem forrtak egybe testeddel

Ma ismét keselyűk gyűlnek köréd
tort ülni hívogatják egymást
ám te száz év elteltével is
erőre kapsz életre kelsz
csodálatos mandarinként
a nemzet szétszórt tagjait magadban egyesítéd
a szent keresztet ismét melleden hordod
az ezeréves kultúrát oltalmazod
az iszlámmal a nyugat lelki pusztaságával szemben

Hol vannak igaz barátaid
a láthatáron sötét felhők gyülekeznek
csupán turul kering a sassal fölötted
a messzi Ázsia árnyékával oltalmaz téged
és Csaba királyfi seregét várja a tejúton

Fordította Sutarski Szabolcs

Bevezető

Az I. világháború lezárulásának eredményeként Magyarország visszanyerte függetlenségét (azt követően, hogy 379 évvel előtte az Oszmán Birodalom elfoglalta a magyar fővárost, Budát, tehát hogy 150 éven át el kellett viselnie a török hódoltságot és a Habsburgok uralmát). Csakhogy az első világháborút elvesztő Magyarországra úgy tekintettek, mintha nem a Habsburg Monarchia tagja lett volna, hanem ő robbantotta volna ki a háborút. Így eshetett meg, hogy a versailles-i Nagy-Trianon-palotában 1920. június 4-én létrejött békediktátum következtében Magyarország elvesztette területének kétharmadát és az ott őshonos magyar lakosság egyharmad részét. Mindezek tükrében a függetlenség visszaszerzése másodrangú tényezőnek számított. Magyarország korábban (Lengyelország mögött) a második legnagyobb kiterjedésű állam volt Európa közepén. Kitöltötte az egész Kárpát-medencét, amelyet három oldalról a Kárpátok hegyvonulatai fogtak közre. A diktátum ellenben a győztes antantállamok helytelen és kirívóan igazságtalan döntése volt, melynek következtében az ország elvesztette földrajzi egységét és egyöntetűségét, természeti javait (ásványi kincseit, erdőit...), ezzel együtt szétszakadtak gazdaságilag és kereskedelmileg ezer éve egymásra utalt tájegységei, vasútvonalai, közúti és vízi szállítási útvonalai. A népességen belüli közigazgatási, nemzeti, családi és vallási kapcsolatok számai szintén nagymértékben szétszakadtak. Mintha Magyarországot hosszú és gyötrelmes kínhalálra ítélték volna. Ellenségeivel körbepastyázva mintegy magánzárkába csukták, hiszen a biztonsági zónaként is felfogható csehszlovák állam létesítésével még a hozzá pozitívan, ezer év óta baráti viszonyuló – a függetlenségét frissen visszaszerző – Lengyelországtól is elszigetelték.

Magyarországot történetileg is párhuzamba lehet állítani Lengyelországgal. Egy időben vették föl a kereszténységet (Lengyelország 966-ban, Magyarország 972-ben), és ettől kezdve a nyugati rítusú keresztény Európa keleti és délkeleti vidékein együtt alkottak védőfalat a kontinensünket meghódítani kívánó idegen népek, vallások és kultúrák (leginkább a mongol-tatárok és az Oszmán Birodalom) ellen. Európának köszönetet

kellett volna mondania Hunyadi János Magyarországnak a török felett aratott nándorfehérvári győzelemért (1456, ma Belgrád), hasonlóképpen, mint Jan Sobieski király Lengyelországnak Bécs felszabadításáért (1683). Ezzel szemben hiába szóltak a harangok (a nándorfehérvári csata tiszteletére) még 1920-ban is, és szólnak most is mindennap délben. Ugyancsak észrevétlen maradt az is, milyen meghatározó szerepet játszottak a magyarok a lengyelek 1920-as, bolsevikok fölött aratott győzelmében (óriási löszerszállítmányokkal) és a keleti lengyel határon történt megállítással Európa védelmében. A huszadik században, de még Trianon bekövetkezése előtt Magyarország az Oroszországból behurcolt véres ateista proletárdiktatúrát is legyőzte (1919). A keresztény Európa fejlődéséhez és politikai stabilitásához való több évszázados magyar hozzájárulásról nem vettek tudomást sem az antantországok nyugati politikusai, sem a kisantant képviselői, amikor Trianonban meghúzták az új európai határokat. Sőt, még napjainkban sem látják át mindezt, amikor Nyugat-Európa a multikulturalizmus és a liberális eszme jegyében egyre inkább az iszlám szokásrendjének készül behódolni, és Magyarországot, valamint Lengyelországot egyre jobban a szuverén politikájáért, a hagyományos keresztény Európa védelméért támadja.

Trianonhoz vezető utak

Ha azt szeretnénk megtudni, milyen bonyodalmak vezettek a trianoni békediktátumhoz, hiba lenne az okokat kizárólag a 19. század második felében és a 20. század elején keresni.

Magyarország és Lengyelország, mint már említettem, a nyugati kereszténység keleti és déli védőbástyáját (antemurale) képezték. Így volt ez a két ország ellen irányuló mongol-tatár invázió (1241–1242) idején. IV. Béla magyar király nem volt hajlandó harácsot fizetni Batu kánnak – a lengyel fejedelmekhez hasonlóan. Ezért az országban súlyos pusztítást végeztek a támadók, leginkább csak az erődök menekültek meg; általános éhínség tört ki. Nem egészen egy év alatt (1241. IV. – 1242. III.) Magyarország lakossága – hozzávetőleges adatok szerint – 3 millióról 1,5

millióra csökkent. Megmaradt viszont az ország függetlensége. A kérdésre, hogy mindez kifizetődött-e, az 1238–1240 között leigázott Oroszország (Rusz) példájával válaszolhatunk. Az ország 1480-ig (240 éven át) volt tatár uralom alatt, s az oroszok mentalitása még ma is különbözik a Nyugat mentalitásától. Ekkor változtak meg első ízben a Kárpát-medence népességi viszonyai a helyi magyar lakosság kárára. Erőteljes bevándorlás indult meg a szomszédos országokból: vlahok érkeztek (Havasalföldről), illetve nyugati szlávok (a későbbi szlovákok) és németek (svábok és szászok). A változások ellenére még a XV. században is (azaz a török uralom előtt) azt látjuk, hogy Magyarország 4–4,5 millió lakosából 3,2 millió volt a tősgyökeres magyar (kb. 75%).

Amikor a XIII–XV. században bekövetkezett az Európa elleni második iszlám (arab) támadás (az első a VII. században kezdődött, és Nyugat-Európában Martell Károly győzelmével – 732-ben, a frankok Poitier alatt aratott győzelme után – ért véget, Keleten pedig a kereszties hadjáratok állították meg az iszlámot, a Közel-Keleten létrehozva 1099-ben a Jeruzsálemi Királyságot). A magyar állam nyakába szakadt az egyre erősödő oszmán szultanátussal folytatandó harc egész terhe, miután a balkáni országok elbuktak, a Bizánci Császárság pedig Konstantinápoly erődfővárossá zsugorodott. Az Oszmán Birodalommal folytatott magyar harcok a XIV. századra estek, és nemegyszer győzelemmel végződtek (pl. Nándorfehérvárnál 1456-ban), ám a Várnánál (1444-ben) és főleg a Mohácsnál (1526-ban) elszenvedett súlyos vereség megpecsételte a magyarok sorsát. Hiábavaló volt a lengyel katonák részvétele ezekben a harcokban, és hiábavaló volt két lengyel származású (Jagelló-házból való) magyar király, I. Ulászló és II. Lajos halála. Magyarország három részre szakadt (1526–1541 körül). A középső részt Buda fővárossal az oszmánok foglalták el (1541), a keleti rész (Erdély) oszmán hűbérbirtok lett, az északi és nyugati területeket a Habsburg Birodalomhoz csatolták, és a mindenkori német-római császár (I. Ferdinándtól kezdve, 1526) megkapta egyúttal a Magyarország királya címet.

Az egységes Magyar Királyság bukása után a magyar területek a Habsburg–magyar harcok helyszínei voltak (trónviszály zajlott a keleti ré-

szek királya, Szapolyai János, majd fia, János Zsigmond erdélyi fejedelem és az északnyugati területek királya, Ferdinánd között). Tovább folytatódta a Habsburg–török háborúskodások (az észak-magyarországi várak védelme az oszmánokkal szemben, pl. Eger védelme Dobó István vezetésével 1552-ben vagy Szigetváré Zrínyi Miklós által 1566-ban). Meg kell még említeni két, török segítséggel zajló Habsburg-ellenes szabadságharcot – Bocskai Istvánét (1604–1606), valamint Thököly Imrét (1689-től szünetekkel 1690-ig); és önálló felkelést, Bethlen Gáborét (1619–1621), ezek során nemcsak Észak-Magyarország és Erdély pusztult, de az egész ország is. Az 1683-as esztendő döntő változást hozott: III. Sobieski János győzelmét. A lengyel király felmentő sereggel érkezett az oszmánok által ostromolt Bécs alá. A keresztény seregek e győzelme után az Oszmán Birodalomnak ki kellett vonulnia a magyar területekről, az egész Kárpát-medencéből (Buda 1686-os visszafoglalása, 1699-es karlócai béke). Az oszmánok által 150 évig megszállt területek – a karlócai béke eredményeként – a Habsburgok uralma alá kerültek. Magyarország teljes egészében az ő birodalmuk része lett.

Az oszmán uralom által tönkretett földeken kitört a leghosszabb ideig tartó Habsburg-ellenes, II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelem által (1704-től) vezetett szabadságharc (1703–1711). A felkelést a lengyel főnemesség is támogatta (a Sieniawskiak, Lubomirskik, Potocki tábornok). Ez volt mind közül a leghosszabb felkelés. Ám ez is elbukott.

A XVIII. század első évtizedeiben Magyarország gyászos képet mutatott: a falvak felégetve, a városok romokban, az ország elnéptelenedve. Egy 1720-as népszámlálás szerint Magyarországon 3–3,5 millió lakos élt, 1715-ös adatok pedig azt közlik, hogy ebből 1,75 milliónyi volt a tősgyökeres magyar, vagyis mintegy 54%. Összehasonlításként: Magyarország lakossága több mint 200 évvel korábban már kb. egymillió fővel többet számlált.

A Habsburg-ellenes felkelések új, politikai, magyarellenés alapot adtak a tönkretett ország gazdaságának újraélesztése céljából szervezett betelepítéseknek. I. Lipót császár egyik tanácsadója, Kollonich Lipót érsek a betelepítési

tervet taglaló és megindokló „Einrichtungswerk des Königreichs Ungarn” című művében ezeket írta (1688-ban): „Magyarország vagy annak nagy része germanizáltassék, s a felkelésekre és nyugtalanságra hajló magyar vér a némettel szelídítettessék természetes ura és örökös királya hűségére és szeretetére.”

Észak-Magyarországról az egész Kárpát-medence ritkán lakott területeire tótok (a későbbi szlovákok) települtek le, a Keleti-Kárpátok mögül (Havasalföldről és Moldáviából) vlahok (oláhok) és moldávok (a későbbi románok), Szerbiából, Boszniából és Szlovéniából szerbek, horvátok és szlovének, legnagyobb számban pedig németek (Svábföldről és Szászországból). Magyarország népesedési térképe ennek következtében másodszor is teljesen megváltozott. Az 1787-es népszámlálás szerint a 8 millió lakosból csupán 3,122 milliónyit tettek ki a magyarok (39%). Ezek már olyan arányok voltak, amelyek megfeleltek a birodalom urai által elképzelt soknemzetiségű politikának („Oszd meg, és uralkodj!”).

Ebben az országban, amelyet abszolutista módon kormányoztak, szemben a középkori magyar hagyományokkal („Aranybulla” és a hatalmat kiegészítő főnemesség) és ellentétben a hasonló példát nyújtó lengyel hagyományokkal (nemesi köztársaság), kitört egy újabb Habsburg-ellenes felkelés (1848–1849), amelyet mintegy ötezer fős lengyel katonai erő támogatott (légiók, Józef Bem, Henryk Dembiński, Józef Wysocki tábornokok). Ám a nemzetiségek már ekkor sem csatlakoztak egységesen a felkeléshez, bár voltak, akik a magyarok oldalán harcoltak. Vezetőik eltérő követelésekkel léptek fel a magyar felkelés irányítóival szemben (a horvátok: Zágrábban 1848. március 25-én; az vlahok [oláhok] és moldávok: Havasalföld és Moldávia fejedelemségeivel együttműködve Balázsfalván 1848. április/májusban; a szlovákok: Liptószentmiklóson 1848. májusában). Követeléseik teljesíthetetlenek voltak a szabadságharc körülményei között, amit az osztrákok ki is használtak (például a császár oldalán harcoltak a Josip Jellasics vezette horvátok, de szerbek, oláhok és moldávok is harcoltak a magyarok ellen). Ezt a felkelést is leverték, de egyedül az osztrák seregek nem voltak erre képesek, csak egy 200 ezres orosz hadsereg segítségével.

Következett a Haynau tábornok nevével fémjelzett terror időszaka, amely csak a tábornok lemondása után enyhült. Bach belügyminiszter alatt (1851) azonban újra abszolutisztikus kormányzást vezettek be, a hivatalokban a német nyelv lett az uralkodó. A későbbi években az ellenemzetienítés politikáját elhagyták, mert nem járt sikerrel. Az engedményeknek és a dualista monarchia létrehozásának okai a következők voltak: Ausztria elvesztette a Piemont és Szardínia koalíciója ellen, valamint a Franciaország ellen indított háborúkat (1859-ben), majd (1866-ban) a Poroszország elleni háborút is. 1867-ben a Monarchia átalakult dualista állammá egyetlen, Magyarország számára is reális lehetőségként a függetlenség legalább részleges visszaszerzéséhez (Deák Ferenc). Magyarország saját parlamentet kapott, újra a magyar nyelv lett a hivatali, adminisztrációs nyelv, eltörölték a cenzúrát, lehetővé vált politikai pártok és paramilitáris szervezetek létrehozása, az irodalom és más művészetek fejlődése. A következő években pedig erőteljes gazdasági fejlődés kezdődött (vámunió Ausztriával, 1896-os vilákiállítás a magyarok Kárpát-medencébe érkezésének 1000. évfordulóján). A magyar állam azonban három igen fontos korlátozással kapcsolódott az osztrák császársághoz: a császár (I. Ferenc József) kezében maradt a döntés joga a külpolitikai, pénzügyi és hadügyi kérdésekben. Ebből az következett, hogy a látszólag egyenrangú Magyarország a Bécsből származó döntésektől függött. A dualista monarchia létrehozása ugyanakkor sértette a császárság többi nemzetiségének jogegyenlőségét (megegyezés csak Horvátországgal jött létre, amelyet már korábban is perszonalunió kötött Magyarországhoz – 1868-tól pedig az ún. kis kiegyezés is –, miként Magyarországot Ausztriához, ami általános elégedetlenséget váltott ki a csehek, a szlovákok, a románok körében. A magyarok, akik a XX. század elején (1910-ben) már újra némi többséget alkottak (54%-ot, elsősorban németek és zsidók asszimilációja révén), nem mindenütt éltek eléggé nagy számban. Erdélyben a románok az északi területeken és a délnyugati megyékben voltak túlsúlyban, a szlovákok (összesen 10,7%) a Felvidéken, a németek (összesen 10,4%) Magyarország egész területén zárt közösségekben, a szerbek és horvátok az

ország déli részén. Ezek a nemzetiségek (románok, szlovákok, szerbek és horvátok) nemzeti és függetlenségi törekvéseikben a Magyarországgal szomszédos államokra támaszkodtak (az 1881-től létező Román Királyságra, a cseh nemzetre és a Szerb Királyságra).

A nyelvtörvények (1868), amelyek eleinte kedveztek a nemzetiségi egyenjogúságnak, idővel kezdtek egyre inkább egyetlen nemzet, a magyar nemzet törvényeivé válni (Trefort – 1879, Apponyi – 1907). A magyarok kétségbeesett kiáltása volt ez tulajdonképpen, akiknek a függetlenség hiánya, az oszmán rabságtól megszabadulva, lehetetlenné tette, hogy olyan önálló telepítési, demográfiai politikát alakítsanak ki, amely az ország minden részében népességi túlsúlyt biztosított volna nekik. Kihasználva a már létező egyes nemzetek (németek, zsidók) asszimilációját arra törekedtek, hogy asszimilálják az összes velük élő kisebbséget. Mindez egyre hevesebb ellenkezéseket váltott ki (az 1895. aug. 10-ei Kisebbségi Kongresszuson a szlovákok, románok és szerbek képviselői olyan elképzeléssel léptek fel, hogy létre kell hozni szlovák és szerb többségű autonóm megyéket, a románok le akarták választani Erdélyt Magyarországról, hogy föderatív államot hozzanak létre). Végül tehát a másmilyen nemzetiségi arányok mellett nemegyszer igazi eredményeket hozó asszimilációs politika már az I. világháború előtt olyan feszültségeket váltott ki, amelyek a magyar állam belülről történő széteséséhez vezettek. Ehhez az osztrák politika csak közömbösen asszisztált.

A XIX. század utolsó évtizedeitől Európa elkezdett háborúra készülödni. 1879-ben a Német Császárság katonai szövetséget kötött az Osztrák–Magyar Monarchiával (központi hatalmak). Ugyanakkor a Francia Köztársaság hasonló szövetséget kötött 1892-ben a cári Oroszországgal, valamint Nagy-Britanniával 1904-ben (entente cordiale), Nagy-Britannia pedig Oroszországgal 1907-ben. Ezeknek a szövetségkötéseknek az oka egyfelől a gyarmati politika rendezése (különösen Afrikában) volt, másfelől az erőteljesen növekvő német ipar, amely így rövidesen döntő fölényt érhetett volna el a francia és az angol iparral szemben. Ennek a fejlődésnek a megfékezése kizárólag háború útján volt lehetséges (Raffay Ernő).

Az 1914. július 28-án kitört háború közvetlen

kiváltó oka az volt, hogy az osztrák trónörökös, Ferenc Ferdinánd főherceget Sarajevóban lelőtte egy szerb nacionalista. Magyarország, amely évszázadokon át harcolt a Habsburgok ellen függetlensége visszaszerzéséért, arra kényszerült, hogy háborús szövetséges legyen, mivel csak Ausztriával szövetségbe lépve, és még hozzá csak az ő győzelme esetén számíthatott arra, hogy a többi nemzetiség nem fog tudni tőle elszakadni, és területe nem fog csökkenni (jóllehet Tisza István a háborúba történő belépésbe csak két hét elteltével egyezett bele). A háborús tűzvész szinte az egész világot beborította (a gyarmatokkal, domíniumokkal és Japánnal együtt). A háború, amelyet rövid időre terveztek, a következő években állóháborúvá alakult, az ilyen háború folytatásához szükséges tartalékokból (katonaság, fegyverzet, öltözék, élelem) pedig az antantnak több volt. 1915-ben Olaszország, 1917. április 6-án pedig az antant oldalán belépett a háborúba egy újabb nagyhatalom: az Észak-Amerikai Egyesült Államok is, amely addig igyekezett megőrizni semlegességét, és csak a harcokhoz szükséges hadianyagokat szállította (elsősorban az antant államainak). Ez aztán eldöntötte a háború kimenetelét. A Monarchia kapitulációja 1918. november 3-án, Németországgal pedig 1918. november 11-én következett be.

Kezdetét vette az európai államok többsége (és az USA) bíraskodása a legyőzöttek fölött a militáris erők és a gazdasági kapcsolatok új elrendezése céljából. Valójában békediktátumról volt szó, amelyet Németországra (1919. június 28-án), Ausztriára (1919. szeptember 10-én) és Magyarországra (a versailles-i Nagy-Trianon-palotában 1920. június 4-én) kényszerítettek, de kizárólag csak aláírásra. A Magyar Királyság a központi hatalmak szövetségeseiként ellensége lett az antant oldalán harcoló országoknak, amelyek a magyar területek elrablására törekedtek, ráadásul Magyarországot három oldalról vették körül ellenségei – délszláv országok (Szerbia, Horvátország és Szlovénia); nyugati szláv országok (Szlovákia és Csehország); keletről Románia. Így aztán Nagy-Magyarország a 325 411 km²-nyi (a perszonálunióban lévő Horvátország nélkül pedig 282 870 km²-nyi) területéből a trianoni diktátum után 92 952 km² maradt. Az elszakított területekkel együtt Csonka-Magyaror-

szág határain kívülre rekedt mintegy 3,35 millió magyar.

Az egyes országok a következőképpen részesedtek:

Románia – 102 813 km² terület (és 1,660 millió magyar);

Újonnan alakult Csehszlovákia – 61 646 km² terület (az egykori Magyarország területein 1,070 millió magyar);

Szerb–Horvát–Szlovén Királyság – 63 370 km² (és 470 ezer magyar);

Ausztria – 4,020 km² (és 150 ezer magyar).

Ezenkívül (a külön megállapodások alapján):

Olaszország – 21 km² (a Horvátországtól elvett fiemei kikötő);

Lengyelország – 589 km² (Csehszlovákiától Spában 1920. július 16-án elvett rész).



Területveszteségek a trianoni békeszerződés után

A farkastörvények, az erősebbek igazának érvényt szerző törekvések eluralkodtak a „nagy háború” során, és nagymértékben befolyásolták, illetve meghatározták annak menetét és végkifejletét – s egyúttal rányomták bélyegüket a határok háború utáni átalakítására. A békeszerződésről folytatott nemzetközi tárgyalások eredményeit az esetlegesség – tudás-nemtudás kérdése, valamint a részt vevő politikusok jóindulata vagy rosszakarata – határozta meg.

Ebben a rablásban nemcsak a kisantantba tömörült fenti országok voltak bűnösök, hanem mindenekelőtt Franciaország, amely Németország gazdasági erejének megsemmisítésére, az Ausztria felől érkező történelmi fenyegetések likvidálására törekedett, és támogatta a kisantant országainak történelmileg indokolatlan, az ezer év óta

magyar területek megszerzésére irányuló szándékát. Ugyanekkor a szerződések, különösen a trianoni szerződés, ellene volt a lengyel–magyar szövetségnek olyan helyzetben, amikor Lengyelország visszaszerezte függetlenségét, s Közép-Európában olyan kettős állam jöhetett volna létre (500-600 ezer km² nagyságú), amely területileg meghaladta volna az összes többi.

Ez a történelmi elemzés a magyar nép ártatlanságát bizonyítja a trianoni békediktátum okait és a győztesek rablási törekvéseit illetően. Magyarország azzal, hogy a XIII–XVI. században két ízben is védte magát, és ezzel egész Nyugat-Európát és kereszténységet a tőle idegen népektől és vallástól (ugyanígy később, a XX. században, amit dolgozatomban részletesen kifejtek), kétszer is elvesztette őshonos népességének olyan nagy részét, hogy soknemzetiségű országgá lett, amelyben a magyarság kezdett kisebbséget alkotni. Emellett az ország elveszítette függetlenségét. A XVIII–XX. században teljesen a Habsburg-dinasztia Osztrák Császárságának uralma alá került, több Habsburg-ellenes nemzeti felkelés ellenére. Nem tudott saját, önálló nemzeti politikát folytatni. Ezért az I. világháborúhoz kénytelen volt Ausztria oldalán csatlakozni, a befejezése után pedig, amelyben a központi hatalmak, köztük a Habsburg Monarchia lett a vesztes fél, Magyarországot is arra kényszerítették, hogy írja alá a trianoni békeszerződést, amelynek értelmében elvesztette területe 2/3 részét és saját – magyar – lakosságának 1/3 részét. Az erkölcsi bűn mindezt – miként korábban a Habsburgokat – elsősorban Franciaországot terheli, amely Németország és Ausztria hatalmának és túlsúlyának alapvető korlátozására törekedett, másodsorban a franciákkal együttműködő Nagy-Britanniát. Ez a két nagyhatalom a bűnös abban is, hogy tudomásul vették Magyarország szomszédjainak: Csehszlovákiának, Romániának és a Szerb Királyságnak a mohóságát, akik kihasználták Magyarország soknemzetiségű összetételét. Ha tehát tömören akarnánk válaszolni arra a kérdésre, hogy ki a felelős Trianonért, az egész odáig vezető útért, ezt kellene mondanunk: NYUGAT-EURÓPA és a HABSBERGOK.

* Részlet a szerző *Trianon 100 éve, gyógyul-e már Európa nyílt sebe?* című tanulmányából.

A magyar–horvát együttélés legterhesebb évszázada

A magyarok és horvátok Európában példátlanul hosszú s, mondhatni, csaknem problémamentes együttélésében – a „hosszú” XIX. század a hibák, mulasztások, sérelmek és viták egész sorát hozta felszínre. Nem véletlenül, hiszen ez az időszak Kelet-Közép-Európában a megkésett nemzetfejlődés záróakkordja, az egyéni és kollektív (nemzeti) szabadság kivívásának ideje. Ennek a sokágú, érzékeny folyamatnak a leghatékonyabb mozgatórugója (a felvilágosodással, liberalizmussal, irodalmi romantikával karöltve) a nacionalizmus volt. A kétarcú nacionalizmus, amely az önvédelem magasztos korszakai után igen gyakran a hódítás útjára téved.

A korszak nyitányaként Franciaország „nagy” forradalma is vérrel és vassal teremtett egynyelvű államnemzetet a fele részben idegen ajkú honpolgárokból. S ezzel kétes mintát adott a három birodalom fogságában vergődő kelet-európai nemzeteknek. Mégis, a francia expanzió hozta el a Habsburg Birodalom egyik sarkába, az ún. Illír Tartományokba a hatékony közigazgatást, a liberális jogszolgáltatás és anyanyelvi kultúra intézményrendszerét, amely óriási lökést adott a polgári nemzetté válásnak a horvát (és szlovén) nyelvterület nagy részén. S míg a magyarok a reformországgyűlések fórumain kezdik formálni a modern, élhetőbb jövőt, a horvátság csekély fáziskéséssel az illír mozgalom keretei között – Ljudevit Gaj és Janko Drašković gróf útmutatásával –, jórészt a magyarsághoz mérve önmagát, mutatja fel egyedi nemzeti karakterét, és alkot önálló politikai programot. S a nyelvkérdésben kipattanó viták – a bécsi kamarilla cinikus megosztó politikájától katalizálva – sajnálatosan az 1848-as fegyveres szakításig vezetnek el. Kevésbé ismert tény, hogy a horvát nemes ifjak számára a latin államnyelv 1844-es megszűnése, a magyar államnyelv bevezetése az ország

egésze helyett annak 13%-ára – Horvátországra – szorította vissza a közhivatali állások betöltésének lehetőségét. S e megélhetési okok is sietteték a magyarokkal való együttműködés unionista („magyarón”) irányzatának meggyengülését.

És az is, hogy a reformkor politikai vezérkara a bécsi központosító szándékokkal szemben hangzatos nemzeti jelszavakkal igyekezett szélesíteni politikai bázisát (pl. a magyar államszervező képesség, a hódításokkal és a Habsburg alávetési kísérletekkel mindenkor dacoló nemzeti erények hangsúlyozásával), amelyek amennyire lelkesítőek voltak a magyarok, épp oly bántóak az ország idegen ajkú polgárai számára. Különösen a horvátoknak, akik az említett történelmi érdemeknek és erényeknek éppen úgy birtokában voltak, mint a magyarok.

A liberális magyar köznemesség ugyanakkor példátlan nagyvonalúsággal előjogai nagy részéről lemondva (mint az adómentesség) a „közteherviselés” programját is meghirdette. Ezért tudott 1848/49-ben önerőből független államszervezetet és honvédsereget szervezni, amiben még a nemzetiségek jelentős tömegei is támogatták. (Így tudott dacolni csaknem két éven át Európa akkori két legnagyobb birodalmának hadseregével.) Sajnálatos, hogy az első szabadon választott magyar kormány áprilisi törvényeit a derék katona, a Bécs által kinevezett Jelačić bán jogszerűtlenül nem hirdette ki a szaborban, így a szabadságprogram nem válhatott a kapcsolatok rendezésének közös nevezőjévé. Megmaradt viszont a politikai különválás és a fegyveres szembenállás emléke, amelyet csak az abszolutizmus éveinek mindkét nemzetet sújtó intézkedései tudtak némileg feledtetni. (Olyannyira, hogy az 1860-ban áthelyezett zágrábi magyar helyőrséget ünnepélyesen, virágokkal és magyar énekkel búcsúztatta a horvát főváros polgársága.)

1848 másik terhes öröksége az orosz katonai intervenció, amely a horvát, a szerb, a hurbanista szlovák [és román] fegyverek támogatásával a pánszláv előzőnlés rémét, vagyis a magyar nemzet megsemmisüléséről szóló J. G. Herder-prófécia beteljesülését dermesztően való fenyegetéssé emelte. Az irodalomban (pl. a Himnuszban és a Szózatban) ugyancsak megjelenő „nemzethalál” eshetősége így továbbra is politikaformáló tényező maradt. S ez a társadalom-lélektani szorongás – nézetem szerint – hamarosan a horvát politikának is egyik jellemző vonásává válik. Csakhogy esetükben majd éppen e fenyegetett magyarok jelennek meg az agresszor szerepében. Fiume/Rijeka „elvesztése”, a Határőrvidék közjogi és a Muraköz, még inkább Dalmácia államjogi különállása is az ellenérzések forrása maradt. Nem csoda hát, ha az 1868-as kiegyezésnek jelentéktelen politikai bázisa volt csupán Horvátországban, noha az az ország két, elvben egyenrangú politikai nemzetének alkujában ismét autonóm fejlődést biztosított a horvát nemzetnek. A nagodba azonban csak jogi csúrés-csavarás és politikai trükkök árán volt elfogadható, így nem is hozhatott megbékülést. Míg a horvátság kevesellte, a magyar fél az engedmények netovábbjának tekintette az egyezményt, sőt, Pesty Frigyes kétkötetes művében (*Horvátországi levelek*) már visszakövetelte a három keleti vármegyét (Szerém, Pozsega, Verőcze), feledve, hogy Szlavónia az egyetlen magyar tengeri kikötőnek, Fiumének a megváltásául került a horvátok birtokába. A megígért horvát minisztériumok is hamarosan fordítóirodává sorvadtak, s a gazdaságfejlesztés távlati tervei között is rendre elsőbbséget élveztek a magyar igények (ld. Budapest–Fiume-vasútvonal kiépítése, a Zimony–Károlyváros-fővonal késedelme és a diszkriminatív tarifapolitika). Mindezek után az alternatív politikai kiútkeresés hívta életre a trialista és (nagy)horvát különutas elképzeléseket és pártformációkat, ami újabb véres közjátékok eredője lett (mint a Kvaternik vezette rakovicai felkelés 1871-ben vagy az adótartozások erőszakos behajtása Dávid Antal pénzügyi igazgatósága alatt 1883-ban). A horvátok ellenállását Khuen-Héderváry Károly 20 éves bánsága idején csak a szerbekre támaszkodva tudta megfékezni, ám

rokonszenvüket nem tudta elnyerni (például azzal a gesztussal, hogy a budapesti levéltárak horvát családi irattári anyagait Zágrábba szállíttatta).

Eközben az 1870-es évek végétől egy új veszélyforrás borzolta a horvát kedélyeket: az idegenek tömeges bevándorlása. Minek következtében a török kort túlélő ötezernyi autochton Vuka menti és Eszék környéki magyar 1910-re százezres tömeggé növekedett, s Szlavóniában meghaladta a népesség 8%-át. A horvát sajtó megütközve „második tatárjárást” emlegetett, s a „társországok” közvéleménye a korábbi kedvezőtlen tapasztalatok nyomán érthető előítéletességgel a népességrobbanás *spontán* déli áramlatát a magyar imperializmus tervszerű offenzívájának ítélte. (Noha a betelepedés szórva-nyosan szétterülve a tudatosság leghalványabb jelét sem mutatta.) A valódi okok között a „taszító tényezők” a feudális gazdálkodás hagyományos formáinak elavulása, a hitelhiány és az iparmunka-alkalmak elégtelensége voltak. Szlavónia vonzerejét pedig a csekély népsűrűség, az alacsony földárak és az uradalmak kapitalista átalakításának munkaerő-szükséglete adta. Noha a folyamatos bevándorlással kiáltó ellentmondásban állt az a kérdés, hogy a báni kormányzat által korábban (pl. a Gorski kotarból) letelepített szegényparasztok néhány év után miért hagyják el a német és magyar(ón) nagybirtokosság s a zsidó nagybérlők birtokait, sőt hazájukat is, hogy Amerikában keressenek megélhetést. Nos, a Majláth, Jankovich, Guttmann stb. nagybirtokosok „hűtlenségének” nem politikai vagy nemzeti motívumai voltak. Magatartásukat sokkal inkább a gazdasági pragmatizmus, a haszonelvűség vezérelte: a jól termő (pl. bácskai) magas koronaértékű földeken munkakultúrát szerzett, ugyanakkor igénytelenebb magyar szegényparasztok és uradalmi cselédek alkalmazása több profitot hozott a munkaadóknak. (Pontosan úgy, ahogy az erdélyi birtokosság is olcsóbb munténiai román erdőmunkásokat alkalmazott a székelyek helyett, akik tízezzrel kényszerültek Romániában és az Egyesült Államokban megélhetést találni. S hasonló ellentmondásokat hordoz a galíciai zsidóság bevándorlása is [akik vállalkozó polgárokként lettek a kelet-európai modernizáció haszonélvező „motorjává”, egyszersmind bűnbakjává].)

A magyarokkal szembeni gyanakvás mind-ezek fényében tovább nőtt, amikor Budapest 1904-től magyar iskolákat kezdett szervezni a Julián Egyesület, a MÁV és a református egyház égisze alatt (igaz, azzal a szigorú utasítással, hogy tiszteljék a helyi szokásokat és törvényeket, és sajátítsák el a horvát államnyelvet). Ez a program része volt egy új nemzetpolitikának, amely a Kárpát-medencében együtt élő népek lényegileg sikertelen beolvasztása helyett a saját „faji erő” megtartásától és a kivándorolt magyarok távlati hazatelepítésétől várta az ország területi épségének szavatolását. Noha Horvátország esetében „a kivándorlás természetes levezető csatornájáról” beszéltek, vagyis a szociálpolitikai problémát a nemzeti politika eszközeivel próbálták orvosolni. Tagadhatatlan ugyanakkor, hogy a szlavóniai titkos kulturális akció némelyekben birodalmi ábrándokat ébresztett. A magyarság balkáni „küldetése” alatt nem kevesebbet értve, mint a Kelet és a Nyugat közötti közvetítést és megbékítést. (E program ellentmondásosságát tükrözi a szerző e témában megjelent kötetének a címe is: *Végvár vagy hídfő? „Az idegenben élő magyarság nemzeti gondozása” Horvátországban és Bosznia-Hercegovinában, 1904–1920.* Budapest, Lucidus, 2003 – a szerk. megj.)

A szűkebb hazában 54,5%-os gyenge abszolút többséget élvező magyarság, mint említettem, komolyan tartott a pánszláv veszélytől, és a román és szerb elszakadási mozgalmaktól. És ez is kísértetiesen hasonlít a Dráva túloldalán 62,5%-os etnikus többséget élvező horvátság esetére, amelynek látens megcsonkulási félelmeit a tömeges bevándorlás, a szerbek 24%-os részaránya és a Héderváry-rezsimmel való összekacsintása s a szerémségi németek pángermán kapcsolatai, valamint Bécs és Budapest birodalmi törekvései táplálták. Teljesen természetes tehát, ha a horvátság a *félelem–harag–agresszió* lélektani törvénye szerint ezeket a fenyegetéseket heves önvédelmi reflexszel, olykor radikális módokon próbálta elhárítani. S a nagypolitikában elszenvedett sérelmeket a jogi fennhatósága alatt élő magyar diaszpóra tagjain tudta legkönnyebben megtorolni. Ezt példázza a hosszú életű Strossmayer püspök egyik kijelentése egy nyéki (Nikinci) és maradéki magyar küldöttségnek, miszerint amíg

ő a diakovári püspök, nem lesz magyar istentisztelet Szlavóniában. A horvát újságok is arra figyelmeztették olvasóikat, hogy ne adjanak bérhelyiséget a „veszélyes” Julián-iskolák céljára, s aki ezt mégis megtenné – az hazaáruló.

A bevándorlók integrációja sok helyen békésen lezajlott, másutt, különösen a volt Határőrvidéken a közös legelők használatából és a helyi képviseletből is kizárták őket, néhol a gyümölcsfáikat is kivágták. A „janicsárneveléssel” vádolt magyar lelkészek, tanítók olykor (pl. Daruváron) életveszélyes fenyegetéseket kaptak, és fizikai erőszakra is voltak példák (pl. Osekovón, Soton). Ám e súrlódásoknak is érthető okai voltak. Mert miért is nyíltak magyar iskolák a horvát községi iskolák mellett pár tucat idegen diák kedvéért, miközben százával voltak falvak a „társországokban”, ahol egyáltalán nem működött iskola? És megfordítva! A Strossmayer Egyesület miért ott próbált horvát iskolákat alapítani, ahol magyar iskola működött, miközben akkoriban tanköteles korú fiatalok tízezrei nem jutottak semmilyen oktatáshoz. Hasonlóan nehéz az „elnemzetlenítés” vádját értelmezni akkor, amikor a Julián- és református iskolák magyarul is tudó német, szlovák diákokat, a MÁV-iskolák horvát és szerb vasutas szülők gyermekeit is felvették, sok esetben amiatt, hogy az iskola engedélyezéséhez szükséges tanulósám meglegyen. De ezt a gondolatmenetet folytatva az is szembeötlő, hogy a német vagy szlovák tanulók eltávolítását a magyar iskolákból nem az anyanyelvi oktatás megteremtésének önzetlen szándékával követelték, hanem hogy ne magyar, inkább horvát iskolába járjanak... A horvát részről is jelentkező alávetési késztetések hatását jól mutatja a vukovári református iskola és gyermekmenhely felgyújtása s az eszéki gimnázium asszimiláló magyar (!) tanulóinak részvétele a magyarelles demonstrációkon.

Ezért is javasolta később a Julián Egyesület a szlavóniai magyar kisebbség (!) védelmére egy nemzetiségi törvény megalkotását, miközben a horvátok Bécs, majd mindinkább Belgrád támogatását keresték a magyar hódításvágy és a sajtóban oly gyakran kárhóztatott „magyarosítás” megfékezésére.

Igaz, a délszláv szolidaritáson nyugvó új kurzus meghirdetését követően, 1905 őszén egy nagyon komoly megbékélési kísérlet is volt dal-

máciai és fiumei horvát ellenzéki (jogpárti) politikusok (Trumbić, Smolaka, Supilo) kezdeményezésére. A *fiumei* és zárai *rezolúció* eredetileg Dalmácia területi integrálását szolgálta, de a közös érdekek alapján szélesre tárta a horvát és magyar ellenzéki koalíció együttműködésének ajtaját is. Ilyen a vitákkal és sérelmekkel terhes évtizedek után lehetőség kínálkozott egy valódi megbékülésre és hosszú távú szövetség megalapozására, de mint ismeretes, a felek ezzel az eséllyel nem tudtak élni.

Igaz, a kölcsönösen előnyös, időálló meg egyezések általában akkor jönnek létre, ha az erősebb fél enged többet. A gyengébbik partnertől kikényszerített, erőn felüli engedmények ugyanis kiszolgáltatottá, egyszersmind szorongóvá és elégedetlenné teszik a tulajdonképpeni „vesztést”, s a megállapodás gyorsan értelmét veszíti. Ez történt az egyesült magyar ellenzék főlényes és cinikus elfordulásával az 1906-os hatalomra kerülése után. A kicsinyes presztízspolitizálás felelőtlen lépései közül a legismertebb a Magyar Államvasutak szolgálati rendtartásának 1907. évi módosítása, amely soha nem látott tiltakozást váltott ki Horvátországban. A vasúttársaság horvátországi vonalainak munkatársaitól megkövetelték a magyar nyelv ismeretét. A koalíciós kormányzat a túltengő hatalmi igényeit jelző oktalan lépésével látványosan megsértette a horvát autonómiát. A budapesti közös parlamentben ezt követően lezajló horvát obstrukciót és az össznemzeti tiltakozást csak az alkotmányos kormányzás felfüggesztésével lehetett lecsendesíteni. Ám ekkor már egyetlen komoly horvát politikai erő sem kívánt szoros együttműködést a magyarokkal. A törvényen kívüli állapotot ugyan 1913-ban feloldotta Tisza István békítő megegyezése a horvát–szerb koalícióval, amely Szerbia sikerei láttán a délszláv együttműködés áramában kormányozta Horvátország hajóját, a Mile Starčević vezette Jogpárt meggyőződése szerint. Míg a Frank-féle Tiszta Jogpárt bécsi orientációval a hárompólusú Monarchia megteremtésén fáradozott, különösen Bosznia-Hercegovina 1908. évi bekebelezése után. A Monarchia tulajdonképpeni egyetlen gyarmatának nagyon várt egyesítését Horvátországgal azonban Bécs és Budapest is akadályozta, amivel ismét olajat öntöttek a csillapodni látszó viták tüzéire. (Ld. az 1909. évi zág-

rábi hazaárulási pert, amelynek ugyan Belgrád 1915. évi elfoglalásakor meggyőző bizonyítékai is előkerültek, de ez már mit sem változtatott azon, hogy kipattanásakor az ügy – az eljárási hibák miatt – nemzetközi botrányá dagadt...)

A helyzet a magyar–horvát ellentétek „hátor-szági” frontján is még romlani tudott: a régi magyar földrajzi nevek százainak eltűnését eredményező 1913-as helynév-átkeresztelések, számos magyar iskolaengedély megtagadása és néhány iskola bezárása bőséges híryanaggal szolgált a mértéktartó, ám érdekvédelmi feladatkört is betölteni próbáló *Szlavóniai Magyar Újság* számára. A horvát sajtó természetesen nem maradt adós, és a maga részéről az „ázsiai” magyar „arcatlanság” és jogtiprások eseteit taglalta. (A vukovári szerb pópa a református iskolának kaszárnyasorsot jövendőt, ami később be is teljese-dett.) Miközben a két báni helytartó ellen (Slavko Cuvaj, Ivan Skerlec) több sikertelen merényletet is elkövettek, s gondoskodni kellett a MÁV, a Julián Egyesület és más magyar intézmények bezú-zott ablakainak a gyakori újraüvegezéséről is... (E feszültséglevezető gyakorlatok ugyanakkor nem lebecsülendő fejlesztő impulzust is jelent-hettek a horvát üvegipar számára...)

A világháború ebben a csillapíthatatlan ellensé-geskedésben találta a két társnemzetet. És a bi-zalomvesztés, az elszenvedett sérelmek és a délszláv egység csábító szíréhangjai hatására mind a horvát politikai emigráció (Jugoszláv Bizottság), mind a bécsi parlament Délszláv Klubjának politikusai a megromlott „házasság” felbontása mellett döntöttek. Ebben igen hangsúlyos szerepe volt annak, hogy a horvátokat (szlovéneket és bosnyákokat) a vesztes oldalon találta a megkésített béke. Különösen a gátlástalan olasz terjeszkedés ré-mítette meg a tengermellék lakóit, így hajlottak a szerbekkel való államszövetség megalakítására. S a korfui, majd genfi tárgyalások eredményeként 1918. december 1-én a Karađorđević-dinasztia vezetésével megalakult a soknemzetiségű Szerb–Horvát–Szlovén Királyság.

Ám minthogy a Pašić vezette szerb politikai elit a svábokhoz, magyarokhoz, szlovének-hez hasonlóan megbízhatatlan „túloldaliaknak” (prečani) tartotta a horvátokat is – az autonóm fejlődés lehetőségétől megfosztották őket. Az új

állam tehát nem lett sem hatalommegosztó, sem föderális, csupán egy hamisítatlan Nagy-Szerbia, amely a Monarchia önként csatlakozott területeit is jogos hadizsákmánynak tekintette. Az e feletti döbönt csalódást jelzi az 1918 őszi Zágrábban kirobbant horvát (domobran) tisztizádás és a századfordulón diákként még magyar zászlót égető Stjepan Radić párizsi tiltakozása és magyarországi tárgyalásai (Unkelhauser Károly volt horvát miniszterrel), majd a Köztársasági Parasztpárt élén indított heves ellenzéki mozgalom, amelynek a pártvezér skupštinában történt 1928-as meggyilkolása vetett véget.

S ahogy 1849 után, hasonlóképpen 1918 és a szerbekkel kötött 1939-es megkéselt politikai egyezmény után is a horvátságnak le kellett számolnia politikai illúzióival: önállósodási próbálkozásai mindhárom esetben egy nála erősebb szomszéd vagy nagyhatalom/nagyhatalmak nem kívánt befolyását hozta, és nagy áldozatokkal járó politikai vagy fegyveres küzdelmet kényszerített rá. A feldarabolt Magyarország fenyegetésénél azonban a szerb hegemonia, az olasz és német protektorátus nagyobb veszélyt hordozott számára, de még a nemzeti entitásokat összemossó Tito-féle „testvériség–egység” program is súlyosan korlátozta önazonosságát megtartásában (ld. az 1971-es „horvát tavasz” tiltakozáshulámát).

Ekkorra ugyan a történelem fitorából fordult a kocka: immár nem a magyarok legyintettek fölényesen a lassabban felzárkózó horvátokra, hanem a szinte nyugati létfeltételek között élő horvátok lehettek leereszkedően elnézőek a tengeri nyaralásra sóvárgó magyarokkal. Akiket a békecsináló győztes hatalmak, valamint Moszkva és hű helytartói nemcsak nagyhatalmi ábrándjaikból, de csaknem még az egészséges nemzeti önvédelmi ösztöneikből is „kigyógyítottak”...

A rendszerváltás első magyar kormánya így a régi rossz beidegződésektől mentesen, a történelmi sorsközösség hagyománya szerint nyújtott segítséget (nem utolsósorban menekültek tízezreinek befogadásával) egykori „társnemzetének” Jugoszlávia gyötrelmes felbomlása idején. Horvátország pedig népe szívós kitartásának s a területgyarapító délszláv együttműködésnek köszönhetően s majdan a háborús bűnökkel vádolt és elítélt Ante Gotovina tábornok „Oluja” hadműveletének „eredményeként” mára szinte a teljes nemzeti szállásterületet birtokló, homogén nemzetállammá formálódott.

A régi megcsönkulási félelmek tehát – mondhatni – okafogyottakká váltak. Az összefogásnak azonban a szuverén létünket veszélyeztető globális erőterben a nemzetközi migrációs áradat és világvárvány idején a korábbiaknál is nagyobb aktualitása van!



A nemzeti összetartozás emlékműve – részlet

Apokalipszis

Nagyivánt a Hortobágy kapujának hívják. A falu végéről felfoghatatlanul szép és szemmel másutt talán nem is igen befogható látvány a magyar puszta. Olyan Arany János-i módra. Mert hogy „[é]g a napmelegtől a kopár szik sarja / Tik-kadt szöcskenyájak legelésznek rajta”. És bizony ott van az ösztövért kútágas a hórihorgas gémmel. De már nem kémeli a vizet, mert szivattyú hozza fel azt. Hiába, itt a XXI. század, túlteng a civilizáció.

A szürkemarha-gulya a távolban apró foltnak látszik, amely egyszer csak elkezd a gémeskút felé hömpölyögni, és lassan kivehetővé válnak a szemek, a szarvak. Békésen legelnek, és egyre közelebb jönnek a kúthoz. A gulyás már szivattyúzza a vizet, mert fél óra múlva déli 12 óra. És addigra a csorda túpontosan megérkezik a kúthoz, hogy leöblítse az ebédjét. S így tesz mindennap, a gulyás és a terelőkutyák közrehatása nélkül is. Aztán naplementekor mindegyikük hazafele indul, noszogató nélkül. Megtalálja a házat, az istállót, amelyből kiindulva másnap reggel újból kezdi a megszokott életét. Mert a barmoknál rend van.

Hisz akit teremtettek, az ösztönösen követi a rendet, az ő saját és fajtársaival közös életét segítő, szebbé, elviselhetőbbé tévő rendet. Rend van a hangyabolyokban, a méhkaptárban, az elefántcsordákban. Oktalan állatok lennének?

Időre nyílnak a virágok, és hullatják szirmukat, időre érik a szőlő, és forr a bor, mert a teremtett természetben mindenütt rend van. Mert az Isten így alkotta meg. Tökéletesre, együttműködőre, egymásra utaltra, együtt lüktetőre. Kölcsey Ferenc így erről a Parainesisben: „Akármerre veted e temérdek mindenségben tekintetedet, mindenfelől egy végtelenül bölcs, nagy és jó, de egyszersmind megfoghatatlan lény jelenségei sugároznak feléd.” A rend is ilyen sugárzó jelenség. A rend egy észszerű állapot, amellyel elke-

rülhetők a veszélyek, amellyel fenntartható az élet komplexitása, az együttélés lehetősége. A rendből származó szokások teszik lehetővé a biztos viszonyítást, a stressznélküliséget, a biztonságot. Unalmas lenne? Dehogyan, hisz a rend maga az élet. S az élet nem unalmas. Nem unalmas, mert a rend, így az élet fenntartásához komoly, jól sugárzott és jó helyre irányított energiákra van szükség, amelyeknek előállítására, befogására komoly munkát és figyelmet igényel. Rend nélkül nem megy, mert a rendezetlenség széteséshez, anarchiához, pusztuláshoz vezet.

Az entrópia, azaz a rendnélküliség, a rendezetlenség mértéke a termodinamika második főszabályának alfája és ómegája, e szabályt Einstein „az összes tudományok első törvényének” nevezte. A szabály lényege, hogy a világegyetemben zajló folyamatok a szétesés, a megszűnés, a lebomlás irányába hatnak. Az entrópia elve szemben áll az evolúciót hirdető tanáival, amelyek az állandó fejlődésről, tökéletesedésről szólnak. Az evolúció elmélete a bukás felé sodródik, miközben erősödik a teremtés, a tökéletes kezdet elmélete. A tökéletesről a tökéletlenre ható entrópia viszont kezelhető, megszüntethető, a pusztulás megállítható, visszafordítható, ha az a bizonyos isteni és jó emberi energia eljut az adott rendszerbe.

Ha igaz, hogy az entrópia minden tudomány első törvénye, akkor ez igaz a társadalomtudományokra is. Valóban, napjainkban a teremtett világ entrópiája kézzelfogható. Seattle, Belgrád, London. Anarchia, fosztogatás, szobordöntés, az állami hatalmat támogató rendőrség lefegyverzése, gyújtogatások, fehérek bocsánatkérő térdepeltetése származásuk miatt. Lángolnak a keresztény templomok, kérelmek veszik el ártatlanok életét, vagy teszik őket örökre nyomorékká. Jézus szobrát lefejezik, ismét Barabást kiált a nép. Bevándorlók milliói szöknek ingen-

élni Európába, és vannak, akik mindezt a borzalmat gerjesztik és finanszírozzák. Rossz energiát bocsátanak rossz helyre. Manipulálnak, kormányokat buktatnak meg, pénznemeket, országokat döntenek be, s mindezt hamis, kreált emberi jogok köpenyébe rejtve. Már nem férfi a férfi, és nem nő a nő, a pedofil- és LMBTQ-világ őrjöngve tombol, és letarol mindent, ami még nemes, ami még emberré teszi az embert.

Úgy tűnik, a teremtett élőlények közül egyedül az ember az, aki vágyik az anarchiára, a rendnélküliségre. Egyedül az ember az, aki boldog a fejtelenségtől, akiben az örület szabadsága eszmévé változik. Csakis az ember az, aki át kívánja venni Isten szerepét, s a benne szunnyadó isteni erőt arra használja, hogy a teremtés jogát magának vindikálja. Így ütközik össze Isten teremtő energiája a magát teremtővé felemelő, pusztító, öncélú ember önző, rossz sugárzású energiájával.

Nemrég a televízió egyik adásában egy amerikai farmert szólaltattak meg a világjárvány kapcsán. Az USA-ban a legnagyobb mértékű a fertőzés, és rengeteg a halálesetek száma. A legtöbben azonban nem törődnek a járványügyi rendelkezésekkel, nem hordanak maszkot, nem tartják be a legalapvetőbb egészségügyi szabályokat sem. A megszólaltatott férfi a számonkérő kérdésre azt válaszolta: „Amerikai vagyok. Azt csinállok, amit akarok. És egyébként is, fizetem az adót.” Íme, a XXI. század kimosott agyú, rossz energiájú, ego- és pénzvezérelt, az Isten teremtményéhez csak porhüvelyében hasonlító, rend- és hittagadó embere.

És ez a felfogás elárasztja a földet, ezt az energiát küldik a manipulációból élők, ezt az antikrisztusi energiát fogadják be azok, akik megtagadták Istent, akik elvetették a hitet, éljenek bárhol is a földgolyón.

Úgy tűnik, már csak az állat- és növényvilágban van rend, az embervilágban tombol az entropia. Meg tudjuk-e állítani a világ teljes kizökkenését? Megállítható-e az emberi faj teljes elkorcsosodása? Segíthetjük-e a Messiást a Sátánnal való harcában?

A válasz egyértelmű igen. Nem kell mást tennünk nekünk, az örült, ultraliberális eszmékkel meg nem fertőzötteknek, mint hogy megszilárdítsuk a hitünk. Erősödjön a hitünk az emberben,

a jóban, a természetes harmóniában, a valódi erkölcsi értékekben, a teremtő energiákban, no és Istenben. Higgyünk egy olyan eszmerendszerben, amely a renden, a tökéletes egységen, az emberi faj nemességén alapul. Azonosuljunk ezzel az eszmével, hogy lehetőséget adjunk az ember egzisztenciális továbblétezésének. Nem csodára van szükség, hanem erős, kőkemény hitre és reményre.

Imádkozzunk úgy, mint Antoine de Saint-Exupéry tette: „Uram, nem csodákért és látomásokért fohászok, csak erőt kérek a hétköznapihoz.” És fogadjuk meg Szent István királyunk intelmeit: „...higgy erősen a mindenható Atyais-tenben, minden teremtmény teremtőjében, és az ő egyszülött fiában, a mi Urunkban, Jézus Krisztusban, [...] és kétely hozzád ne férjen.”

És cselekedjünk is így!

Ha így teszünk, nincs az az apokaliptikus erő, amely kísértésbe taszíthatná az egész világot. Szánjuk és segítsük az eltévelyedetteket, ragaszkodjunk saját életünk karakterisztikus rendjéhez, vegyünk példát a hortobágyi gulyáról, ne fogadjunk be káros, emésztő energiákat, de imával és alázattal sugározzuk a saját, építő energiánkat. Ha így teszünk, a legszörnyűbb körülmények között is bizton megkapjuk azt a kegyelmi állapotot, amely megváltja a világot.

Bekövetkezik az Úr érkezése: „Mikor elhagytak, / mikor a lelke roskadozva vittem, / csendesen és váratlanul / átölelt az Isten.” (Ady Endre)

S ebben a csendes isteni ölelésben majd megtisztulnak a megrontottak, az elvakultak, az istentagadók és istentelenek. A sátáni energiák lecsillapodnak, elhalnak, az örület exhibicionizmusa józan erkölccsé szelídül. Hinnünk kell, mert a hit az egyetlen erő, amely gátat szabhat az apokalipszisnek. Mert Isten így akarja. Legyen minden olyan békés, mint az oktalan barmoknál a Hortobágyon. Legyen rend, harmónia, földöntúli nyugalom, együtt lélegzés, együvé tartozás.

Nyitott szívvel és szeretettel, félelem nélkül és rendíthetetlenül fogadjuk be a teremtő energiákat, és továbbítsuk azokat a megfelelő helyre tökéletes minőségben és mennyiségben. Így adjunk hálát a Teremtőnek azért, ami a földön a legfontosabb: magáért az életért.

Kiáltunk az irgalmas Istenhez

Meghallgatja-e kérésünket?

Jézus, amikor apostolait megtanította imádkozni a *Miatyánkot*, utána egy példabeszédet mondott arról az éjjeli látogatóról, aki kenyeret kérve zaklatja lepihent barátját, ő pedig végül felkel, hogy a kellemetlen látogatót kielégítse. Ezután olvassuk a fontos szakaszt az *imádság meghallgatásáról*: „Mondom nektek: Kérjétek, és adnak nektek, keressetek, és találtok, zörgesetek, és ajtót nyitnak nektek.” Majd utána: „*Ha tehát ti, bár rosszak vagytok, tudtok jót adni fiaitoknak, mennyivel inkább adja a mennyi Atyátok a Szentlelket azoknak, akik kérik tőle.*”

Jézus gyakran biztatta övéit, hogy kérjenek, és kapnak, hiszen a gondviselő Atyának sokkal jobban gondja van gyermekeire, mint az ég madaraira vagy a rét virágaira. Kétségtelen: arra is biztatott, hogy ne felejsünk el hálát adni a kapott sok jótéteményért. De kérhetünk is bizalommal. Még a legszentebb imádság, a *Miatyánk* is csupa kérés! A legfontosabb kéréseket említi. Mindig kérhetjük, hogy szenteltessék meg Atyánk neve, jöjjön el Országá, legyen meg akarata.

De milyen nehéz ez utóbbit kérni, amikor ránk szakad a szenvedés, hirtelen megtudjuk, hogy gyógyíthatatlan betegséggel kell megküzdenünk magunknak vagy szeretteinknek. Az öregedés, kisebbedés és a halál pedig mindenkinek osztályrésze. Jézus halála előtt a Getsemáne-kertben haláltusát vívott: az Atyához könyörgött, hogy vegye el tőle a szenvedés kelyhét, de hozzáfűzte: „Ne az én akaratom legyen meg, hanem a tiéd!” Jézus nem magyarázta meg a szenvedést és a halált, hanem magára vette, és megváltó kereszthalálával és feltámadásával megszabadított bennünket a Rossztól. Akik Vele egyesülnek halálában és feltámadásában, elnyerik az üdvösséget.

Mindehhez hit kell, és a hit kegyelmét is állandóan kérni kell. Egy helyütt figyelmeztet Jézus: „Amikor eljön az Emberfia, talál-e hitet a földön?” A hitből fakad reménységünk is. Ezért a hitért állandóan könyörögnünk kell: „*Uram, növeld bennünk a hitet!*” Persze, a hit nem valami tárgy, amelyet birtokolni és szaporítani lehet! A személy szellemi magatartásáról, lelki „minőségéről” van szó: *az élő Istenhez való eleven kapcsolatunkról. A hit valóságának tudatosításáról, ami a szeretet tetteiben gyümölcsözik.* Az élő hit növekedése tehát nem több *birtoklást* jelent, hanem több *léte*t, gazdagabb lelkiséget, intenzívebb szeretetkapcsolatokat. És mindezt a feltámadt Krisztus Szentlelke viszi végbe bennünk. *Ezt a Lelet, Lukács evangélista szerint, az Atya sohasem tagadja meg azoktól, akik kérik Tőle.* (Lk 11, 13) Hihetjük tehát, hogy ezt a kérésünket mindig meghallgatja Atyánk.

Hihetjük más kéréseink meghallgatását is, persze az is lényeges, hogy mit kérünk még a Miatyánk kérésein kívül. Sokszor nem is az és úgy történik velünk, ahogy mi akarjuk vagy várjuk. Sokszor csak utólag, visszatekintve az elmúlt történésre értjük meg Isten terveit és ránk vonatkozó tetteit. De biztos a portugál közmondás: „Isten egyenesen ír görbe vonalakkal is!” És minden történés – baj, szenvedés, megpróbáltatás is – javára válik az Istent szeretőknek! *Omnia cooperantur* minden, tanítja Szent Pál (Róm 8, 28). Szent Ágoston hozzáfűzte: *etiam peccata*, még a megbánt bűnök is – a megbocsátott bűnökért Isten irgalmas szeretetét magasztaljuk.

Betegség/gyógyulás a koronavírus-járvány idején

A mostani súlyos vírusjárvány idején élesebben felmerül a kérdés: Ha mi, hívő keresztények

szerte a világon hittel, az egyetlen közvetítő Jézus Krisztussal, együtt Ferenc pápával azért fohászokunk, hogy az irgalmas Isten mielőbb szabadítson meg bennünket ettől a csapástól, vajon kiáltásunkra hallgat-e a gondviselő Atya? Persze nem várunk azonnali csodára, hanem közben gyógyítjuk a betegeket, keressük az új vírus ellenszerét, együttérzéssel imádkozunk a fertőzöttekért és családtagjaikért, hálával az orvosok és ápolók, minden egészségügyi dolgozó szolgálatáért.

A gondviselés hit nem fatalizmus! „Segíts magadon, és Isten is megsegít!” Mint általában – nem csak a vírusjárvány idején –, minden tőlünk telhetőt megteszünk a betegek gyógyításáért, a világban levő rossz és igazságtalanság leküzdéséért, és ha már mindent megtettünk, erőfeszítésünk csúcsán mondjuk: „Atyánk, legyen meg a te akaratod!”

Jézus, az Atya küldöttje, a Szentlélek erejében nyilvános működése során meggyógyította a betegeket, akikkel találkozott, akik bizalommal fordultak Hozzá. Megesett rajtuk a szíve, és e jelekkel igazolta isteni küldetését. Ő sem gyógyított meg minden beteget, és az általa életre támasztottak meghaltak a világ megszabott rendje szerint. A csodás gyógyítások, melyek az Isten országának jelei, folytatódtak Jézus földi élete után, főleg a kereszténység első elterjedése idején. Az apostolok küldetést kaptak a betegek gyógyítására is, és ezt gyakorolták is a meghalt és feltámadt Názáreti Jézus nevében.

Ha most kérjük Istentől a betegek gyógyulását, a vírusjárvány megszűnését (esetleg a Szűzanya és szentek közbenjárása által, akik társulnak az egyetlen közvetítőhöz, Krisztushoz), vagy ha bármikor imádkozunk egy betegért, „*a gyógyulás nem következik be csalahatlanul, mintha az imádság és a rítus mágikus hatása lenne*”. Amíg a jelen világ tart, az emberiségnek hordoznia kell a bűn következményeit. De Jézus, amikor szenvedése idején „magára vette betegségeinket”, új értelmet adott minden szenvedésnek; a betegségnek is ezentúl *megváltó értéke van*. Pál, aki ezt több ízben megtapasztalta (Gal 4, 13; 2Kor 1, 8kk; 12, 7–10), tudja, hogy a betegség a szenvedő Krisztussal egyesíti a hívő embert: „Testünkben folyton-folyvást viseljük Jézus szenvedését, hogy egyszer Jézus élete is megnyilvánuljon testünkön” (2Kor 4,10) (BTSZ).

Míg Jóbnak nem sikerült felfognia megpróbáltatása értelmét, a keresztény, *ha hiszi, hogy „az istenszeretőknek minden a javára válik”* (Róm 8, 28), örül, hogy testében kiegészítheti, ami Krisztus szenvedéséből hiányzik, Testének, az Egyháznak a javára.

Különös tapasztalni, hogy most, a járvány idején hirtelen ráébredtek halandóságukra azok is, nem hívők vagy névkeresztények, akik úgy éltek, mintha örökké tartana földi életük. Igyekeztek nem gondolni a halálra, és a pascali „szórakozásba” merültek. Ezek az emberek, „mivel nem tudják gyógyítani a halált, azt eszelték ki, hogy nem gondolnak rá”. A gögös gazdagokat, hatalmasokat, akik a pénzt imádták, most az Úristen egy kis féreg által figyelmezteti: Ő a Teremtő, a világ Ura.

Titok mard, hogy Isten miért teremtette ezt a világrendet (fejlődő mindenséget), e csodás univerzumot, ahol jelen van a szenvedés és a halál, végességünk következménye. A Teremtő a szabad teremtményt megalkotva korlátozta önmagát, hagyja, hogy maga fejezze be a teremtését. Ritka eseteket kivéve, nem nyúl bele folytonos csodákkal a történelembe. Lourdes-ban az orvosi iroda kicsit több mint félszáz beteg gyógyulásáról állapította meg, hogy az orvostudomány jelenleg nem tudja megmagyarázni. Pedig százezrek fordultak/fordulnak meg a kegyhelyen gyógyulást remélve. Csodás gyógyulásuk nem fizikai, hanem lelki: Isten akaratában megnyugodva térnek haza. Így lett a francia kegyhely az „imádság világfővárosa”.

Jézus nyilvános működése elején ezt kezdi hirdetni: „Elközelgett az Isten országa, térjete meg, és higgyetek az örömhírnék.” Erre emlékeztetett bennünket az egyház hamvazószerdán. A megtérés (görög *metanoia*) szó szerint megfordulást jelent: mi bűnösök, minden jóért hálát adva és sötét múltunkat megtagadva, sok hálátlanságunkat és szeretetlenségünket megbánva odafordulunk az élő Istenhez. Éltesítő Napunk felé fordulva járjuk életünk útját, amelyet Ő szeretettel kijelölt nekünk. *Aki hittel igent mond az őt megszólító Isten Szavára*, hátat fordít a bálványoknak, és „az élő, igaz Isten felé fordul” (1Tessz 1, 8kk). Krisztus maga az Isten Országa. A cél és az út is nem más, mint *Jézus Krisztus*, a megtestesült Fiú, aki az Atyánál Igazság és Élet

volt, majd testet öltve utunkká lett (Szent Ágoston). Ő a világ Világossága, Benne Élet volt, és ez az Élet az emberek Világossága. Isten Fia eljött, örök életet ad nekünk, *ha hiszünk benne*. De az emberek jobban szeretik a sötétséget, mint a világosságot. Sokan nem fogadták/fogadják be, nem hittek/hisznek igazán Benne. Sokan most a járvány idején csodaváró „hívők” közül sem.

Az Atya, aki előbb, öröktől fogva kiválasztott és szeretett bennünket (vö. Ef 1, 3–6), vonz, hív mindenkit megtestesült és keresztre feszített Fia által (vö. Jn 12, 32kk). János evangélista hirdeti, hogy az Atya úgy szerette a világot, hogy megszületett Fiát adta érte, hogy mindenkinek örök életet adjon. Nem azért küldte Fiát a világba, hogy elítélje, hanem hogy üdvözítse. „Aki hisz benne, azt nem ítéli el, de aki nem hisz, azt már elítélte.” (Vö. Jn 3, 16–17) János evangéliumában drámai küzdelemnek lehetünk tanúi: a hit és a hitetlenség, a világosság és a sötétség, az igazság és a hazugság közötti harcnak. Bár az ítélet már megkezdődött, úgy tűnik, hogy ez a harc a végső ítélet napjáig tart. Mert aki ellenáll a hitre szólító isteni hívásnak, aki gögösen megkeményíti szívét, már most megítéltetett, illetve magát ítéli kárhozatra. Az ítélet azokat sújtja, akik menekülnek

a világosság elől, mert műveik gonoszak, akik megátalkodnak, a Gonoszság rabjai lesznek.

Isten a szabad embert nem kényszeríti, nem csap rá mennykövével, ha ez az ember gonosz, igazságtalan testvéreivel, akkor sem, ha lázad Őellene, és káromolja Őt. Csak figyelmezteti egy parányi vírus által, hogy Ő, a Teremtő a világ Ura. És főleg *megettérésre* hívja a bűnösöket, valamennyiünket. Isten türelmes, azt várja, hogy a bűnös megtérjen, hogy mindannyian megtérjünk. Az igazságos és irgalmas Bíró, a dicsőséges Krisztus végzi el majd az ítéletet a végső időkben. És akkor aszerint ítéltetünk meg, hogy mit tettünk egynek a legkisebbek közül, akikkel Krisztus azonosította magát (Mt 25. fej.).

De soha, egyetlen konkrét személyről sem tudhatjuk, milyen lett végső sorsa. A kárhozat lehetőség minden megátalkodott számára is. Mindig *remélhetjük*, hogy Isten győzedelmes kegyelme végül magához szelídíti a lázadó szíveket is.

Az egyház, amely az örömhírt, a keresztre feszített és feltámadt Krisztus által hozott örök életet hirdeti, merészen ezt éneкли húsvét vigíliáján az *Exultet*ben: „Szerencsés bűn (felix culpa), amely ilyen nagy Megváltót érdemelt.”

2020. március 26.



A Szabadság galambja – részlet

Karanténmonológ – Felolvasószínház, 2020

Csodamorzsák

Igaz történetekből összefűzött olaszországi helyzetjelentés

Szia, drágám! Végre itthon! Vigyázz, ne, a maszkot majd én! Menj távolabb, még ne ölelj meg, majd ha kész vagyok! Holnap újat kapok, már harmadik napja ezt hordom. Nincs elég szájmazsk, nevetséges. Ne nyúlj hozzá, ennek technikája van! Így, csak a legszélét szabad megfogni, azt is csak kesztyűvel. A kesztyűt is leveszünk, ezt is meg kell tanulni okosan csinálni. Ez művészet. Látod, a belsejéhez hozzá sem értem. Ezt is bele a kis zacskóba, jól bezárjuk, és kidobjuk. Ha hemzsegnek rajta a buta vírusok, ott belül hemzsegjenek. Nem, még nincs puszi, csak így a távolból. Először minden ruhát le, és máris mehet a szennyesbe, sőt, azonnal ki kell mosni, tudod. Aztán én már ugrom is a zuhany alá. A vacsorát? Fél óra múlva, annyi kell egy alapos fertőtlenítő zuhanyozáshoz. Mi lesz a vacsora? Vargányás rizottó? Te egy angyal vagy. Tessék? Második fogás is lesz? Csirkemell cukkinivel? De jó! Másfél nap alatt csak három szendvicset ettem. El nem tudod képzelni, mi folyik ott benn. Állandó rohanás. Nyitom a csapot, aztán mesélek. Persze csak ha lesz erőm, és nem alszom el evés után. Vagy még előtte. Állva, mint a lovak, itt, a zuhany alatt.

Egész újjászülettem! Szerintem a hipó új korában sem volt ilyen makulátlan, mint én most. Jöhet az éltető vacsora. Milyen jó dolgom van nekem! Mi, önkéntesek, gyakran hazajöhetünk. Tudom, kicsim, igazad van, másfél nap is sok. De Pozzi, Gallo és a többi orvos már öt napja nem volt otthon. Kivettek egy szobát valami bed&breakfastben, hogy néha aludjanak pár órát. Embertelen ez a ritmus. Talán holnap végre

hazamennek, és találkozhatnak a családjukkal. Egyszerűen nem mernek hazamenni, nehogy megfertőzzék az otthoniakat. Az egyik ápolónő úgy tudja, hogy Pozzi is pozitív. Nem tudom, igaz-e. Ezek az orvosok úgy dolgoznak, mint az igáslovak. Nincs megállás. Te, ezek komolyan gondolják azt a híres esküt. Hogy is hívják? A hippokratészit, azt! Mostanában szörnyen felejtetek. Egyébként remek ez a rizottó, kiérzik belőle a fehérbor. Látod, ha főzni nem is tudok, vásárolni még megy, és a fagyasztott rizottó vásárlásában kifejezetten jó vagyok. A csirkét is készen vettem a körettel, nem szégyen, azért adják, hogy vegyem. Szóval, tényleg gyógyítani próbálnak, és amikor már biztos, hogy nem megy, akkor is, az utolsó percig ott vannak a beteg mellett, és még egyszer megpróbálják a lehetetlent. És bátorítják, és állandóan viszik a híreket a rokonok és a betegek között. Nem, dehogyis, senki nem mehet be hozzájuk. A haldoklóhoz? Hozzájuk sem. Senki. Egyedül kell meghalniuk. Egy pap járt csak benn náluk, a haldoklóknak fogta a kezét, suttogott nekik, és mindig derűs volt. Ezt is az ápolók mesélték, amikor éjjel volt öt szabad percünk a kávéautomatánál. Amikor az intenzív osztályon már mindenkinek csak sírni volt kedve, akkor az öreg pap volt az egyetlen, aki tartotta az orvosokban és az ápolókban a lelket. Kitaláltad! Ő is megkapta. Nem sokkal rá meghalt. Az orvosok akkor sírtak igazán.

Hogy még nem láttál síró orvost? Az biztos, hogy nincs rá sok idejük. Az ápolóknak sincs. Enni sincs idejük, futtában isznak egy kis vizet, de a mosdóba sem járnak. Én nem tudom, hogy fogom bírni. Még csak egy hete vagyok önkéntes, de úgy érzem, éveket öregedtem. Szaladgálok a szobák között, hozd ide, vidd oda, meg olyan általános ápolói dolgokat bíznak rám. El-

hízni nem lehet, annyit futok. Persze egyfolytában jönnek a covidosok. Egyszerűen nincs nekik hely. Finom, igen, nagyon jó a csirke. Érted ezt? Észak-Olaszországban 2020-ban, a világ legjobb egészségügyi ellátásával rendelkező régiójában a kórházakban nincs hely a betegeknek! A többi kórházban is ez megy, nem csak nálunk. A folyósokra rögtönöznek matracokat, ilyet még nem láttam. Állandóan érkeznek, és sokan már túl későn. Nézd, a képernyőre most írják ki a mai statisztikát. A mai covidos halottak száma 766. Egy nap alatt. Már túl vagyunk a tizennégyezren. Egy hónap alatt tizennégyezer halott egy pökhen-di kis vírus miatt. Ezek egyedül halnak meg, érted? És utána viszik őket, nincs búcsúzás utána sem, csak egy sajnálkozó mondat a telefonba: „A kedves édesapja örökre elszenderült. Higgye el, mi igazán mindent megtettünk. Fogadja őszinte részvétünket.”

Mi még elbúcsúzhattunk. Igaz, beöltöztettek engem is, mint egy úrhajóst, de legalább ott ülhettem melletted. Csak pár percet engedtek, neked csukva volt a szemed, de tudom, hogy ott éreztél magad mellett. Most már ez sincs. Az ajtón se ki, se be nem léphet hozzátartozó. Tegnap történt, hogy egy hatvanöt éves férfi, aki már világosan tudja, hogy nem menekülhet, megkérte Mantovani doktornőt, legyen olyan szíves, mondja meg a feleségének, hogy nagyon szereti. A doktornő hűségesen átadta az üzenetet. Utána két percig ült a nővérszobában, és a fejét az asztalra támasztotta. Ott voltam, láttam, hogy rázkódnak a vállai. Hősies tett volt, akartam volna bátorítani, de nem mertem megszólalni. Volt valami szent és sérthetetlen ebben a hangtalan sírásban. Utána hirtelen felállt, és amikor kihúzta magát, olyan volt, mint egy közlegény, aki tudja a kötelességét, és miután megvigasztalta a félholt bajtársait, engedelmesen újra bebújik a lövészárkba. Két fiatalot kellett intubálnia. Ez egy tévhit, hogy csak időseket kaszál a Covid. Te is csak ősszel lettél volna hatvan. De sok a középkorú, és fiatalok is vannak. Az orvosok és ápolók, akik éjjel-nappal lótnak-futnak a harctéren, persze könnyen megkapják, és amíg a tüneteik engedik, keményen helytállnak. Ha már nem bírják, általában már késő. Befekszenek egy felszabadult ágyba, és csövel a szájukban, talán békével a

szívükben, mert mindent megtettek, amit megtehettek, leszakadnak erről a világról.

Persze van, aki lélegeztetőgépet sem akart. Az egy hetvenkét éves plébános volt, a közössége vette neki a lélegeztetőt, de lemondott róla, hogy ne mentenek meg vele egy fiatal beteget, ő pedig szépen meghalt.

Azt mondod, szentimentális lettem? Lehet. Te most könnyen beszélsz. Bár tényleg beszél-nél! Te már tudod, hogy mi van odaát. Egyáltalán van-e odaát? Mi van, ha nincs odaát? Lehet, hogy te nem is vagy? Akkor én most kinek mesélek? Rita, drágám, ha csak egy szót szólnál, csak valahogy megvillannál a levegőben! Úgy él-tünk le egy életet, hogy csak mosolyogtunk a hi-székeny öregeken. Értelmetlen idővesztésnek tűnt még az obligát húsvéti mise is. Most nem tu-dom. Tévedtünk volna? Te már tudod, súghatnál.

Ez a Gallo egy nagyon okos ember. És mégis megtért. Az okossága ellenére. Napokkal ezelőtt olvastam valami online cikkben. Szoktam látni, amint cikázik a folyóson. Leírja, hogy a covidos betegek mellett lelkiileg mit élt át, és végre úgy érzi, értelmet nyert az élete, és lobog benne a szeretet. Bennem meg akkora a káosz, hogy hozzám képest az indiai közúti forgalom japán menetrend szerint zajlik.

Ez jólesett, köszönöm. Tíznaponta vásárolok, az bőven elég. A tartományi kormányzó a fejét fogja, hogy az emberek nem értenek a szóból, és túl gyakran vásárolnak. Hát mit csináljanak? A karantént sokan úgy töltik, hogy a konyha és a dívány között vonszolják magukat oda-vissza. Szerintem minden háztartásban különleges gasztronómiai műsorokat lehetne felvenni. Lucia is a konyhában éli ki magát. Tegnap hívott, és mesélte, hogy minden áldott nap süt egy tortát. Nem akartam mondani, hogy nem jó ötlet, Enzo már így is túl kerek, sőt az egész család olyan kerek, mint a mesebeli kerekérdő. Az ember a sógornőjének ne mondjon ilyet. Ő azt csicsereg-te a telefonba, hogy szívesen sütné nekem is, de más városban lakván nem tudja elszállítani, erre nem érvényes semmiféle engedély. Mondtam, hogy küldje fénypostával, már nyitom is az ab-lakot. Azt felelte, hogy nem jó ötlet, mert repülés

közben lepotyoghat róla a kandírozott cseresznye. Erre azt javasoltam, küldjön fényképet, aztán virtuálisan én is eszem belőle egy szelettel. Azóta mindennap felrakja a frissen sült süteményeinek a képeit a Facebookra.

Van, akire viszont rájött a takarítási örület. Kifordítja az egész lakást, mint egy zoknit, szellőzteti, mossa, fertőtleníti, visszafordítja, és ha kész van, kezdi elölről. Pedig annyi mindent lehetne csinálni: idő van. A szomszéd kislány, tudod, Pamela, aki az autóklubban dolgozik, unalmában törökül tanul, és ha találkozunk a lépcsőházban, a maszk alól már rutinból *merhabát* köszönünk egymásnak. Én pillanatnyilag özvegyül tanulok. Mit mondjak, nehéz egy nyelv.

Persze a vásárlás sem egyszerű feladat. Fel kell rá készülni, mint egy színházi előadásra: eldobható gumikesztyű, szájaszárk, fertőtlenítő, hogy a kesztyű eldobása után az autó kormányát és egyéb részeit is bekenegessük vele. Múltkor fél órát álltam sorban, mert csak egyenként engedték be az embereket az üzletbe. Benn meg olyan volt, mint egy disztópikus film. Mindenki úgy lavírozott a bevásárlókocsijával, hogy a másikkal ne kelljen egy levegőt szívnia, noha mindenkin szájaszárk volt. A pénztárosnőknek és az eladóknak pedig szobrot kellene állítani. Ezek igazi hősök. Némelyikük szkafterben állja a rohamot egész nap, végzik a többletmunkát, feltöltik a kiürült lisztes és tisztítószerek polcokat.

Látod, most komolyan veszem. Akkor miért nem vettük még komolyan? Akkor még senki nem vette komolyan. Húsz évet még nyugodtan élhettél volna. Persze a cukorbetegséged rátett egy lapáttal. Rita, Rita, Margherita! Miattad csinálom, érted?! Ha már rajtad nem segíthettem, legalább másnak segítsék egy picit, csak amenyit egy ember, mint én, megtehet. Itthon megörülnek, mindenhol téged látlak, még él az illatod a ruhásszekrényben. A könyvjelződet is benne hagytam a könyvben. Virginia Woolfot olvastál, te lélekbúvár. A világítótorony. Beleolvastam, persze ott, ahol a könyvjelzőt találtam. Egy fejezetet bírtam, szörnyű volt. Mrs. Ramsay halála után a szél nyakra-főre tekergett a szomorú házban. Na, ez most nem nekem való. Mintha a

saját halálad fejezete előtt hagytad volna abba az olvasást, hiszen azt már személyesen élted meg, nem kellett hozzá szegény jó Virginia. Nem vittem vissza a könyvtárba, úgymint be van zárva. Majd hónapok múlva, ha elmúlik ez a pokol. Ha elmúlik. Vagy én múlok el hamarabb? Simán elkapatom én is. Vagy azt gondolod, hogy ez a halál csak neked járt a családban? Mit csináljak én itt nélküled? A gyerekek úgymint Ausztráliában vannak, és eszük ágában sincs hazajönni. A temetés után is csak pár napot maradtak itthon. Persze félték, hogy aztán lezárják a határokat, és nem sokkal később igazuk is lett. Nem vádolom őket, tizenkét év után biztos nem könnyű otthagyni csapat-papot. Paolo és Serena is fix állásban van, jól keresnek, mindkettő talált magának valaki helybélit, azt mondják, boldogok. Megértem őket. Meg aztán Skype-on úgymint beszélünk. Ők örülnek, hogy önkéntes lettem. Én is örülök. Értelme van annak, amit csinállok. Furcsa, de úgy érzem, mintha negyven év mérnöki munkája egészen eltörpülne e mellett a röpke kórházi létezésem mellett. Pedig nem teszek csodákat. Igaz viszont, hogy látok csodákat. Sok apró csodamorzsát. Szemtanúja vagyok annak, hogy az emberek emberként viselkednek a többi emberrel. Itt nincs rivalizálás, suskus, fúrás, könyöklés meg hazudozás. Itt csak szolgálat van, küzdés, összefogás, közös cél. Közös a fáradtság, az izzadság, a könnyek is. Lehet, hogy itt mindenki beledöglik a munkába, de meggyőződéssel döglik bele. Persze, otthon kényelmesebb lenne. Mantovani doktornőnek is gyerekei vannak, még kisiskolások, de ha a tizenkét órás turnus után hazatámolyog, a férjének az a fő feladata, hogy a gyerekeket távol tartsa tőle, mert a doktornő negyven perc forró zuhany után is fél, hogy egy néma víruska még ott makacsodik a haja tövében. Amit persze saját kezűleg vágott le egész tüsire, nehogy a hosszú hajszálak magukhoz csábítsák a betegséget.

Hallottad, mi történt Nápolyban? A kórházban az egyik Covid-tesztre váró sorban álló elvesztette a türelmét, szaftosat köpött egy öt nyugtatni próbáló doktornőre és egy ápolóra, mire a főorvos kénytelen volt karanténba rakni és másokkal helyettesíteni a két elveszített munkaerőt. Jó, jó, Nápoly messze van. Ott az állandó napsütés-

ben az emóciók jobban forrnak, mint itt nálunk, északon. Palermóban pedig az orvosok öltözőjébe kétszer is betörték, és elvitték az elvihetőket, bankkártyát, telefont, laptopot. Pedig Palermo milyen szép! Emlékszel, amikor Szicíliában nyaraltunk? Palermo, Trapani, Marsala, Agrigento, Ragusa, Siracusa, Catania, Taormina! Egy héten át barangoltunk az októberi melegben, és az egész olyan volt, mint egy varázslat. A gyerekek nem férték a bőrükbe a nagy örömtől, hogy hiányozhatnak az iskolából. Úgy ugrándoztak az amfiteátrum lépcsőin, mint a kisgidák. Muszáj volt megünnepelni a tizedik házassági évfordulómat. Milyen szép voltál! Ne érts félre, Margherita, később is szép voltál. Nekem örökre a legszebb. Szerettem az értelmet a tekintetedben, a bölcsességet a homlokodon, a hétköznapi munkabírást a kezemben, az ünnepi komolyságot a hangomban, amely váratlanul olyan bolondozásra tudott váltani. Téged mindenki szeretett. Azt hiszed, nem tudtam, hogy körbeudvarolt a fél világ? Nem szóltam, csak viseltem. Néha még szórakoztatott is, mert tudtam, hogy mindenkit elutasítottál. Ez ott volt a szemedben. Ez jólesett. Mégis elmentél, pedig olyan jól megvoltunk. Most mond meg nekem, mit csináljak egyedül, ha vége ennek az egész örületnek?! Egy éve nyugdíjban, most megözevgyültem... Félő, hogy meghülyülök.

Jó lenne egyet sétálni. Nem lehet, a tartományban betiltották a sétát is. Kétszáz méterre lehet eltávolodni a lakóhelytől. Egyszerűen csak létezni vágyom a szabad levegőn, és nem gondolkodni semmiről. Ráadásul jön a tavasz, sőt, már itt van, nyílnak a virágok. Ezt onnan tudom, hogy a terasz előtt álló ringlófa tele van apró fehér virágocskákkal, és olyan az egész, mint egy menyasszonyi köntös. Emlékszel? Ezt úgy szeretted. Még megvan a versed, amelyet erről írtál, abban az évben, amikor ideköltöztünk. Az iskolában a kollégáid nem is tudták, hogy verseket írsz. Várj csak, megkeresem. Itt lesz ebben a dobozban a leveleiddel együtt. Mindet eltettem. A bohókás rajzaidat is, amelyekkel a születésnapi ajándékaimat kísérted. Nézd, itt van. Címe nincs, de melléragasztottál egy fényképet a virágzó fáról.

Sok-sok apró bárány
csupa fehér gyapja
virágos hómező.
Béget és legel és boldog,
míg együtt a nyáj,
majd egyenként
hullanak, ha húrjain
halkan citerázik a szél.

Szemérmes ara
tétova csókkal
küldi a légbé
fehér ruháit,
lassan mozdul a fátyol.
A tejszínű gyöngyök
szertegurulnak,
buján öleli
bájait az éj.

Szép. Lassan el is virágzik, nem tart sokáig. Mi tart sokáig ebben az életben? Csak a fájdalom, a hiány, a gyötrődés, a félelem. Nem igazság! A kórházban mást sem látok, csak szenvedést. És fegyelmet. És szeretetet. Nem értem ezt az ellentmondást, zavar és idegesít. És mégis jólesik. Na most, hogy igazodjon ki az ember ebben az emberi szív nevezetű irtózatosságságban? Keresztül-kasul tekeregnek bennem az érzések, pedig nem is Nápolyban lakom. Lehet, hogy nekem is lelke van, mint a délieknek?

Még jó, hogy nem felejtettem el ironizálni. Máskülönben nehezen viselném. Mit? Azt, hogy élek. Túl sok a halott. Bergamóban már el sem férnek. A temetkezési vállalatok nem bírják a túlterheltséget. A krematórium éjjel-nappal üzemel, de nem tudja kielégíteni az igényeket. A temető sem tud lépést tartani ezzel a tempóval. A város a hadsereget hívta segítségül, és katonai kamionokkal szállítatják el a koporsókat egyéb városokba, ahol majd elhamvasztják és eltemetik ezt a seregnyi szegény embert. Persze a rokoni jelenléte nélkül. Azt talán közlik velük, melyik városba került a kedves hozzátartozójuk. A végeláthatatlan sorban haladó járművek látványa, mit mondjak, szívfacsaró érzés volt. Mint ünnepélyes sorokban gyalogló hangyák, hátukon a kiflivéggel. A képeket lehozta egy-két online újság, de ki tudja, eljutottak-e a világba. Mindegy,

ha látták is, minden csoda csak három napig tart, úgylis elfelejtik. Itt még nem felejtünk. A kamionok jönnek, csak jönnek, előttük rendőrautó szirénázik. A hosszú karavánok Novarába, Padovába, Firenzébe tartanak, és csak a városok krematóriumának udvarán állnak meg. Ott csendörök és hat réteg védőruhába tekert szakemberek fogadják az áldozatokat.

Itt a kórházban is az orvosok szabályosan úrlényeknek vannak öltözve. Rajtam csak három réteg védőruha van, kesztyű, két maszk, és néha felveszek egy átlátszó arcvédőt. Akkor egészen úgy érzem magam, mint egy szamuráj. Hát, ha az ember harcolni megy, bújjon a páncéljába. Aztán majd háromszáz év múlva ezt is mutogatni fogják a múzeumokban, mint a régi katonai felszereléseket.

– Látod, Pierino? 2020-ban ezeket a rongyokat hívták hadi felszerelésnek.

Mert harc ez a javából. Egyenlőtlen harc, de egyszer ennek is vége lesz. Emlékszel? Hányszor mondtuk, ha nehéz helyzetben voltunk, hogy minden alagútnak vége van egyszer! Meg hogy minden éjszaka után eljön a hajnal. Amikor Veccani megrágalmazott a főnöknél, és két hétig enni sem bírtam a feszültségtől, aztán minden szépen megoldódott. Vagy amikor Serenát megharapta egy elkóborolt véreb, és napokig nem derült ki, hogy megmenthető-e a lába. Idővel milyen szépen rendbe jött, sőt, második lett az iskolai futóversenyen. Milyen igazunk volt! Eddig mindig bejött, tehát most is be fog jönni. Az éjszakának vége lesz egyszer.

Persze van, aki nem bírja kivárni. A Piavéba ölte magát egy ápolónő, egy halász talált rá a folyó adriai torkolatánál. Szerencsétlen nő covidosok mellett dolgozott, és magas láza lett. Nem várta meg a tesztje eredményét. Egyedül élt, mint én, lehet, hogy csak hiányzott neki valaki, aki megvigasztalta volna. Így viszont negyvenkilenc évét a hullámok dajkálták halálba.

Közben azért valami jó is történik, történnie kell. Tisztul a levegő. Mit tisztul, harapnivalóan friss! A forgalom egészen minimális. A luxusautók a garázsban porosodnak, csakúgy, mint a régi 4x4-es Fiat Pandák. Milyen jó, hogy még megvan

a kis Panda! Én is azon tanultam vezetni, meg a gyerekek is. Ha tehetném, keretbe foglalnám, és minden sátoros ünnepkor virágot tennék elé porcelánvázában. Ez családi erekye a javából, bár te mindig lenézted, és becsmérően tonhalas konzervnek hívtad. Ez nem volt szép tőled. Gondolod, hogy a dédanyád ékszerai többet érnek, mint a kis Panda? Csupa nyakék meg mellű, amelyek a felhasználási lehetőségei igencsak korlátozottak. Egy cifra kis pillangó, amely csak arra jó, hogy össze lehessen vele lyuggatni egy selyemkendőt, csak nem hasznosabb, mint egy aranyos kisautó, amellyel négyen jártunk ide-oda, és még a vásárolt holmi is belefért! Aztán ahogy nőttek a gyerekek, nőttek az igények, és szerencsére nőtt az én fizetésem is. Ebből lett aztán a Lancia és a Ford Escort. De a Pandát megtartom, senki hozzá ne merjen érni. Micsoda? Az autóbontóban volna a helye?! Csak a testemen át! Te bolond! Hát már nem emlékszel, hogy a Fiatban csókoltuk meg egymást először? Vagyis te engem. Én meg hirtelen azt sem tudtam, hogy... semmit sem tudtam. Én nem mertem volna. Olyan szép voltál. Aztán sokat ígérően és mégis szemérmesen rám néztél, elmosolyodtál, és hirtelen kipenderültél az autóból. Jókedvedben akkorát csaptál az ajtón, hogy másnap biztonság kedvéért elvittem a szerelőhöz, nézze már meg, nem történt-e komolyabb baja.

Ez a Zucchi, vagy Mucchi, vagy hogy is hívják, sose tudtam megjegyezni a nevét, tudod, a közeli utcából, a fia Paolóval járt egy osztályba, amíg át nem írárták magániskolába, szóval, gyűjti a kocsikat, ez a hobbija. Persze én megértem, minden alkalomhoz más autó dukál, ez kétségtelen. Úgy vitte mindig sétáltatni az autóit, mint más a kutyáját. Egy egész fedett parkolót bérel, de most engedelmesen ácsingóznak a fényesre subickolt járgányok, mint marcipánlovak a cukrászistállóban.

Most gondolj bele. Ez a csenevész vírus elérte azt, amit eddig senki más. Még egy ilyen Pucchit is leállított. Többet sikerült elérnie ennek a kis koronás betyárnak, mint bármelyik szakszervezetnek itt akárhol Európában. Megvan a társadalmi egyenlőség. Egyformák vagyunk, egyformán esendők, és bár fáj elismernem, nem vagyunk mindenható lények. A tudásunk, a

határaink vastag, fekete filctollal vannak meghúzva. Most mindegy, kinek van pénze, kinek nincs, senkit nem érdekel. A létfenntartásra, csak arra kell. A munkának is elveszett a prioritása. Az ember otthon van, főz, olvas, gitározik, fiókot takarít, sakkozni tanítja a gyerekeit. Lassan beleszokik az otthoni életbe, nem kell hatkor kelni a munkába rohanás miatt, a munka lényegét vesztesse. Nem is utazik, nem megy szórakozni, nem mesélheti, hogy most a Maldív-szigeteken vagy Brazíliában telet-nyaralt, és nem szelfizhet híres karmesterekkel az exkluzív koncerteken. Ezek a dolgok mind nem számítanak. Sorban ledőltek a fétisek. És az ember egyszerre csak észreveszi az íróasztalon a bronzszobrocskát, amelyet harminc éve örökölt, de eddig fel sem tűnt neki, hogy ott van. És egyszerre csak észreveszi, hogy van ideje. Idő, amiről eddig azt sem tudta, mi fán terem. Csak rohanás volt. Most le lehet ülni a fotelba, és gondolkodni. Önmagunkkal találkozni. Állni bátran és védtelenül a kérdések ostromát, anélkül, hogy egy vállrándítással elkergetnénk. Ahogy kamaszkorunkban. Mit érnek az akkori válaszaink? Kiállták-e az idők próbáját? Csak úgy, játékból, unalomból újra feltenni a kérdéseket. Ki vagy, és mi végre vagy? Most lehet, most van idő.

Persze ez pillanatnyilag nem az én esetem. Nem mintha nem lennék éppen életem egyik legfájdalmasabb szakaszában, amikor a kérdések, mint tankok dübörögnek a lelkemen. De hát, kutyaharapást szőri. A fájdalmat a fájdalommal gyógyítani... Első nap a kórházban az osztályos főorvos két réteg kesztyű alatt jól megszorította a kezemet, és azt mondta:

– Nemes gesztus.

Már ismertük egymást, hisz te is náluk szenderedtél örök álmra, édes Margheritám. Mire én azt válaszoltam:

– Semmi nemesség, doktor úr. Kizárólag egoizmus. Otthon nem bírom ki egyedül. Aztán ha ezzel másnak is segíthetek, ha már neki nem segíthettem, hát, az amolyan véletlen egybeesés.

Erre nem szólt, de még jobban megszorította a kezemet.

Ne hidd, hogy nagy dolog. Nem én vagyok az egyedüli önkéntes. Országszerte több ezren va-

gyunk, talán több tízezen, ki tudja. Vöröskereszt, polgári védelem, önkormányzatok, hegyivadászok, hadsereg... Sok helyről toboroztak. Aztán vannak az egyedi esetek, mint én vagy mint az asolói polgármester, aki ápolói diplomával is rendelkezik, hát ő is beállt a sorba. Vagy mint egy fiatal mérnökolléga (!), aki azt az aprócska feladatot vállalta fel, hogy megnagyobbítja a kórházat, hiszen nincs hová fektetni az új betegeket. Ez a fiatal fiú csodálatra méltó lelkesedéssel küzd, de nem ám egyedül. Önkéntesek, főleg hegyivadászok lesik minden gondolatát. Ha este megfogalmazza, hogy másnapra az új szoba hogyan legyen felszerelve, higiéniakussá téve minden célnak megfelelően, az a szoba másnap reggel már haptákban áll. Ezek az önkéntesek nem ismernek lehetetlent. Mindenki egy célért dolgozik, és ez csodákat eredményez. Ezek a hegyivadászok amúgy sem ijednek meg, ha egy kis többletmunkáról van szó. Egy hét alatt újra használhatóvá tettek egy húsz éve elhagyottan álló kórházat itt, Valdobbiadenében. Cipekedtek, csiszoltak, súroltak, fertőtlenítettek, javítottak, mindezt úgy, hogy maszk, kesztyű és védőruha volt rajtuk, megtartva egymástól az egyméternyi távolságot, és csak egy gyors pastasciuttára álltak meg kis turnusokban – az ételt a tábori konyhában főzte a többi serény alpinista. Hát nekik is szobrot állíttatnék!

Ahogy a szerencsétlen Manuelának is, akit csak a kávé és az inercia tart függőleges állapotban, és akinek a kimerültségtől és a több réteg védőszörnyűségtől már egészen eltorzult az arca. Neki és a többi kórházi nővérnek Rómából alamizsnát ígért a kormány. Ő köszönte szépen, de nem tart rá igényt. Az ő munkája többet ér, majd belepusztul. Nem borraalóért teszi. Ha fizetni akarnak, adják meg az árát. Ha nem adják, hát ő akkor is csinálja, ezt vállalta, nincs visszaút, csak a rászoruló embert szolgálni. Ahogy most mindenki teszi. Féltoltan is elkötelezetten, egymásért.

Mert háborúban a parancsnok becsülje meg a közkatonát, a ravaszkodás megbosszulja magát. És ha két katona toporog egymás mellett a nyirkos lövészárokból, és megosztják egymás között a hazai kolbász csücskét, azt már bajtársnak hívják. A szolidaritás, az, szívem, demokratikus dolog.

Ahogy a vírus is demokratikus dolog. Mindenkit pofon üt, tekintet nélkül a társadalmi hovatartozásra. Azt viszont én fogom képen törölni, aki ezek után azért panaszkodik, mert nem mehet a tengerpartra sétálni, meg nem mehet a bárba kapucsínót inni és brióst reggelizni. Vagy azért sopánkodik, mert a kutyája kizárólag olyan krokettet eszik, amelyet csak három településsel odébb lehet kapni, de arra már nincs engedélye, hogy vásárlás miatt olyan messzire menjen, és itt, micsoda lehetetlen állapot (!), különben is elfogyott az élesztő. Na, majd én föléesztem egy jól irányzott simogatással. Mit képzelnék? A kór-

házi dolgozók majd belepusztulnak a munkába! Már nincsenek is turnusok. Csak szolgálat van, amíg bírják, és ki nem dőlnek. Ha én is kidőlök, majd boldogan teszem, azzal a tudattal, hogy a csatában legalább a trombitát fújhattam.

Le is fekszem, drágám. Holnap újra harcra fel a vírus ellen, az emberért! És mint egy kismadár a kenyértöredéket, a folyósokon, a betegszobák küszöbén fel fogom csipegetni a lehullott szeretetet, és ami nekem is sok, azt én is szerteszőrom. Nem kell sok a jóízű élethez, csak ezek a... csodamorzsák.



Noé bárkája

Naplójegyzetek X.

Isten szeme mindent lát

– Jó, hogy a tudományos felfedezések egyre kézzelfoghatóbban bizonyítják Isten létezését! – mondta a járványkarantén utáni első találkozásunk alkalmával teológus barátunk.

– Mit tudsz? – merült fel bennünk azonnal a kérdés.

– A legutóbbi példa erre, hogy nemsokára megjelennek a piacon olyan készülékek, amelyek segítségével átláthatunk a falakon vagy bármely tömör tárgyon. Nem hallottatok róla?

Volt, aki már olvasta a hírt, de legtöbbünknek új volt.

– A falon átlátó készülék olyan lesz, mint egy fényképezőgép. Odaállsz vele például egy ház elé, kattintasz egyet, és már le is fotóztad mindazt, ami és aki bent van a házban. Vagy akár videóra is veheted. Lehet, hogy a drágább mobilokban már jövőre ilyen kamera is lesz.

– Odébb van az még. Még csak kísérleteznek ilyesmivel...

– Kísérleteznek? Hiszen minden várandós anyuka évek, évtizedek óta láthatja a szíve alatt növekvő kis magzat fotóját. A szakemberek így állapítják meg, hogy a születendő babuci egészséges-e, fiú lesz-e, vagy lány...

– Vagy transznemű – szólt közbe egy tréfás barátunk.

– Ott szerencsére még nem tartunk.

– Csak a politikai korrektség kedvéért mondtam – nevetett a közbeszóló.

– Hát az fontos. Van olyan fejlett ország, ahol ilyesmi miatt már megjegyzi a nevedet a gondolatrendőrség.

– Térjünk inkább vissza oda, hogy át tudunk látni az anyuka és a kis magzat testén... – terelte vissza a medrébe a beszélgetést teológusunk. – Ugyanígy, ugyanezeknek a sugaraknak a segítségével fotóznak a falon át is. Igen, ultrahanggal...

– És a személyiségi jogok? Azok itt nem számítanak? Hiszen a bűnügyi tudósításokban is a személyiségi jogokra való tekintettel kikockázzák a legelvetemültebb gyilkos arcát is. A falon átlátó gépünkkel jogunk lesz majd bekukucskálni, sőt lefotózni bárkit bármilyen helyzetben? Mondjuk, akkor is, ha épp... zuhanyozik?

– Miért ne? Ma is lefényképezhetsz bárkit az utcán, lefotózhatsz egy házat, akkor is, ha az ablakán épp kinéz a tulaj. Sőt, a fotódat minden további nélkül felteheted az internetre is.

– Az egész világot rendszeresen végigfotózzák megkérdezésünk nélkül, minden falut, minden várost, benne minden házat, és felteszik a világhálóra a nemzetközi nagy cégek. Hol vannak már a mi személyiségi jogaink...?

– Igen, ha valaki tudja a címedet, a világ túlsó oldaláról is megnézheti, hogy hol laksz, megnézheti az utcádat, a házádat, esetleg az előtte álló autódat is. Előfordul, hogy az utcaképpel együtt te magad is felkerülsz így a világhálóra.

– De hogy jön ez össze a tudomány Istent bizonyító felfedezéseivel?

– Gondold el, mennyit csúfolódtak, de csúfolódnak akár ma is azon a tételen az ateisták, hogy Isten szeme mindent lát. Na, persze, mondták, belelát az anyagba, átlát a földgolyón is. Most meg már az ember is belelát az anyagba. Isten mindent látó szemén ezek után már nem lesz mit csúfolódnak. Miért ne láthatna mindent az, aki a világot és benne a röntgensugarat meg az ultrahangot is megteremtette? Miért ne láthatna be minden rejtekbe, de még a fejünkbe, a szívünkbe is?

– Nehéz tagadni, hogy mi, emberek csak olyasmit tudunk felfedezni, ami van, ami létezik. Amit valaki már megteremtett.

– Minden tudós, kutató, felfedező azt kutatja, és szerencsés esetben azt fedezi fel, azt érti meg, amit a valóságban, a természetben talál.

– De erre is csak akkor van módja, ha az alapvető ismeretei helyesek. Ha jó felé indul el, és tudja is, hogy merre jár.

– Nem biztos. Kolumbusz sem tudta. Azt hitte, Indiába érkezett, közben pedig felfedezte Amerikát.

– Számtalanszor előfordul ilyesmi. De nem ez a lényeg. Hanem az, hogy Isten szeme mindent lát, ahogy Jézus is mondta: „...imádkozzál titokban mennyei Atyádhoz! S mennyei Atyád, aki a rejtekben is lát, megjutalmaz (Mt 6,6)”.

– A falon átlátó fényképezőgéppel te is belátsz majd a rejtekbe. És mindettől egyre kiszolgáltatottabbak, mégis egyre önteltebbek leszünk.

Elképzelt beszélgetés

– Az imádság a lelkünk javítóprogramja – mondtam viccből az unokámnak, aki a számítógépek nagy szakértője. Legyintést, bennfentes mosolyt vártam válaszul, olyasmit, hogy: Tudod is, Te, hogy mi az a javítóprogram?

Ha ezt mondja, valószínű, nevetünk egyet, és befejezzük a témát, mert őszintén szólva, tényleg nem sokat tudok a javítóprogram mibenlétéről, sem a számítógépekről. Onnan jött ez az ötletem, hogy a nyomtató időnként kiírja a kis világító ablakára, hogy várni kell, amíg lefut a javítóprogram. Lehet, hogy a központja valahol hibát észlelt? Vagy bizonyos időnként – mindenféle anomália nélkül is – a gép ellenőrzi önmagát? Nem rejtőzik-e benne valami gubancot okozó hiba?

Az én tizenéves fiatalemberem azonban nem nevetett ki, nem is legyintett, hanem kíváncsian megkérdezte:

– Az imádság? Javítóprogram?

– Igen. Nem tudtad? – komoly arccal mondtam, kicsit élvezve a helyzetet. Ritka ugyanis, hogy az emberfia a számítógépekkel kapcsolatban olyasmit tudjon mondani, ami felkelti a fiatal-ság érdeklődését.

– Nem hallottam még erről...

Majdnem kiböktem, hogy én sem, most jutott az eszembe az egész. Mégis inkább úgy csináltam, mint aki ezen a területen otthon van.

– Nem? Pedig pofonegyszerű. Mire szolgál egy javítóprogram?

– Hibajavításra. Időnként lefuttatja a gép, hátha talál valamit. Automatikusan bekapcsol, ahogy a gyártó beállította.

– Ugyanígy van ez az imádsággal is. Időnként le kell futtatni, hogy megtalálja a lehetséges hibákat.

– Viccelsz? Magától bekapcsol, és magától megtalálja?

– A gépekhez képest nagy különbség, hogy nem automatikus. Amíg látszólag jól mennek a dolgok, addig legtöbbször elmarad a „bekapcsolás”. Akkor futtatjuk csak le a hibajavítót, amikor már baj van. Megtehetjük, mivel ez a „gyártó” előnyben részesíti az úgynevezett „szabad akaratot”.

– Hogy csak akkor kapcsolod be, amikor akarsz?

– Pontosan.

– Van benne valami... Idegesítő, hogy sokszor pont akkor kell várni három-négy percet, amikor az ember a legjobban sietne. Ráadásul ki sem kapcsolható.

– Na, ez az. Az Istent ki lehet kapcsolni. Ez is a szabad akarathoz tartozik. Csak nem érdemes.

– Nyilván... ha ez a működés alapelve. Jó lenne tudni, hogy mit akarhatott ezzel...

– Szerinted mit?

– Hát... valószínű, úgy gondolta, hogy elég intelligens a szerkentyű ahhoz, hogy magától rájöjjön, mikor van szüksége a hibajavításra.

– És elég intelligens?

– Van, amelyik. De az is lehet, hogy a gyártó egyszerűen nem akart huzakodni velünk. Hagyja, hogy egy nagy karambol megtanítsa bennünket a rendszeres hibajavításra.

– Lehet.

– De éppen azért van kockázat.

– Különösen, hogy drága szerkentyűkről van szó.

– Az új gépek mindig drágák. A régebbiek viszont időközben megtanulják, hogy szükség van erre az üzemmódra is.

– Pontosan. Mert ha túl sokszor kimarad a hibajavítás, akkor teljesen tönkremegy a ketyere.

– Ha meg is lehetne javítani, már nem érdemes. Kijönnek közben az újabb szériák, a régi pedig mehet a kukába.

– Na látod, ez megint egy nagy különbség. Ennél a gyártónál nincs olyan, hogy mehet a kukába. Mindenkit megjavít, aki hozzá fordul. Viszont csak azzal foglalkozik, aki megkéri rá.

– Még jó. Fárasztó lenne mindennel babrálni, ha kell, ha nem.

– Neki nem volna fárasztó. De az ő szerken-
tyűi erőszakkal nem javíthatók. Ha valaki nem
látja be maga is, hogy elromlott, hiába minden,
azonnal visszaesik. Ott folytatja, ahol előtte ab-
bahagyta. Hány ilyen esetet láttam én már!

- Nagymama, te miről beszélsz egyáltalán?
- Hát az imádkozásról, kislíam.

Nemes gyönyörűségekről és hasznos mulatságokról

A nyár is oka lehet, de nem tudok ellenállni a kísértésnek, hogy a növényekről írjak, amelyek számomra a teremtés legkedvesebb jelenségei. Végtelen változatosságukkal, virágaik, leveleik sokféleségével, színes szépségével nem lehet betelni. És akkor illatukról, gyógyító esszenciá-
ikról még nem is beszéltünk. Földgolyónkon sok százezer növényfajta él, a moszatoktól az erdők-
mezők-kertek füveig, fáig. Az emberi fantázia nem volna képes nemhogy megalkotni, de csak megjegyezni, egymástól megkülönböztetni se őket. Ez magyarázza a herbáriumok, növényha-
tározók készítése iránti ősi igényt és érdeklődést, amely az európai és a magyar tudományosság-
ban is már jó fél évezrede nyomon követhető.

Például az első magyar nyelvű növényhatáro-
zó, Méliusz Juhász Péter *Herbárium*a 1578-ban jelent meg, magyar növényleírásokkal is bővítve az európai ismereteket. Később Carl von Linné svéd tudós, a természet világának modern kori rendszerezője is nagy hatással volt a növény-
tanra. 1738-ban jelent meg először *Systema Naturae* című műve, amelynek számos kiadásá-
ban csaknem nyolcezer növény leírása és osztályozása található. Az általa megalkotott, ket-
tős latin növényelnevezések máig a nemzetközi szaknyelv bázisát jelentik.

Ekkoriban Magyarországon is élénk az ér-
deklődés a természettudományok, így a botani-
ka iránt is. Pozsonyban 1775-ben, majd Pesten 1794-ben nyomtatják ki Debrecen város főor-
vosának, Csapó Józsefnek *Új füves és virágos magyar kert* című munkáját. Majd egymást köve-
tik Földi János, Molnár János, Veszelszki Antal, Benkő József fűvészkönyvei.

Kitaibel Pál is ezekben az években folytat-
ta sokoldalú tudományos munkáját. Orvos, ké-

mikus, botanikus, a pesti egyetem növényta-
ni-vegytani tanszékének tanára, aki kutatóútjai
során összegyűjtötte és leírta Magyarország
növényeit, állatait, kőzeteit és ásványvizeit. Több
mint ezerkétszáz napot töltött el a Kárpát-me-
dence bejárásával: húszezer kilométert tett meg,
150 növényfajt fedezett fel. De más tudományos
területeken is jelentős eredményeket ért el. A
Francis Waldsteinnel együtt készített, összefog-
laló botanikai műve latin nyelven, *Descriptiones
et icones plantarum rariorum Hungariae* (Ma-
gyarország ritka növényeinek leírása és képei)
címmel, kétszáznyolcvan színes rézmetszettel,
három díszes kötetben 1799–1812 között jelent
meg Bécsben. A napóleoni háborúk zűrzavaros
éveiben, sajnos, félbemaradt a könyvsorozat ki-
adása. Kitaibel Pál 1817-ben bekövetkezett korai
halála után tizenötezer lapra tehető tudományos
hagyatékát József nádor vásárolta meg, és a
Nemzeti Múzeumnak ajándékozta. A gyűjtemény
feldolgozása több mint száz évet váratott magára,
és a 20. századi jeles botanikus, Jávorka Sándor
névéhez fűződik. Ez az anyag máig a Magyar
Természettudományi Múzeum növénytárának az
alapja, és részben még ma is kiadásra vár.

Neves szerzői miatt is érdemes megemlékez-
nünk egy másik korabeli magyar herbáriumról:
Diószegi Sámuel debreceni „prédikátornak”, bo-
tanikusnak és Fazekas Mihály „főhadnagynak”,
a *Lúdas Matyi* klasszikus szerzőjének a közös
munkája 1807-ben jelent meg, és a *Magyar fű-
vész könyv. Melly a két magyar hazábann talál-
tatható növényeknek megesmerésére vezet, a
Linné alkotmánya szerint* címet viseli. Mintegy
háromezer, Magyarországon és Erdélyben élő
növény leírását olvashatjuk benne, korabeli és a
szerzők által adott neveikkel együtt. Az előszó-
ban a két tudós így összegezte munkájuk célját:
szeretnék, ha „nemes gyönyörűséget és nyári
hasznos mulatságot találhatna mind a két nemen
lévő magyar ember”, amikor a könyvvel kezük-
ben bejárják az erdőket, mezőket. Hangsúlyoz-
zák, hogy elsősorban nem a növények gyógyító
hatását igyekeztek bemutatni, hanem a sokfé-
leségük, szépségük és természeti környezetük
megismertetése a céljuk.

De jó lenne, ha mi is ilyen nemes gyönyörű-
ségekkel és hasznos mulatságokkal töltenénk
nyaranta az időnket!

Megragodottságában

(Hálával a puszta szellemének)

„...a tágas síkságokon, melyek Felfelé irányítják a tekintetünket.”

J. W. Spagnum: Alföldek bölcsessége

„Abból ítélem meg, [...] hogy mit érünk, mikor mozdulatlanok vagyunk.”

Antoine de Saint-Exupéry

„A mozdulatlan: az ég alatti meghatározó törvénye.”

Csung Jung

„A szellem mélységes telítettségétől megingathatatlaná válik a szív.”

J. W. Spagnum: Alföldek bölcsessége

„Itt mindent jobban kell szeretni, mindenhez közelebb kell hajolni...”

Szabados György a Járás pusztaságáról

Minden olyan nagy kultúra a hely szelleméből fakad, amelyet az egyetemes szellem példaként tartunk számon. A hely szelleme (genius loci) részleteiben és összességében is az Egésznek a prizmatörése. Nem paradoxon, hogy a legnagyobb létformáló erő a kisebb által, akár a legkisebben keresztül is hat, hiszen „a Teremtő kilehelte önmagát a Mindenségbe”. A hely szelleme a teremtőerő rejtélyes megnyilvánulása. Magával a Teremtés titkával rokon. A bölcseltek egybehangzóan mondják: a Természetfeletti mindenben föllelhető. Más szóval: minden Részben mindenkor tetten érhető és fölmutatható az Egész. A genius loci a világ minden táján egy szerves egység, egy jellemző arcvonás a világ arcán. Hangsúlyai mindenhol eltérőek, hiszen a jelenségek világa a különbözőségek által él, két egyforma fűszál sincs a világon.

Kultúrák, nemzetek, népek, családok, egyének, állatok, növények... mind valamilyen módon a genius loci alárendeltjei vagyunk. Természet-szerű, hogy csak a rajta s vele élők bonthatják ki a legteljesebb válaszokat sorsukon keresztül.

Szellemi nagyságaink közül többen állítják: a magyar kultúra szellemiségének gerince a síksági léthez kötött, az alföldinek nevezett kultúra

a magyar szellemiség centruma. A megtartó közép. Éppen ezért várható, hogy a megújulás is belőle fakadhat, általa történhet. A par excellence időtlenség „tájából”. A fölgyorsult bomlás, a mechanikusan élt, azaz a füstbe ment idő korában. És bizton állítom, hogy ez nem hazabeszélés. Lassan fél évszázada járom a szülővárosom, Magyarkanizsa szélén lévő, Járásnak nevezett pusztát, azóta ez az érzet bizonyossággá nőtt bennem. Megpróbálom fölvezetni.

*

A suttyó koromban szinte észrevétlen megragadott Járás-élmény azóta is fogva tart. A szülő-



Járás I., Dobó Tihamér festménye

városom, Magyarkanizsa szélén föllelhető szikes pusztaságot nevezik így.

A pusztán érzett boldogságérzet számomra erősebb, mint bármi más. Idő kellett, mire rájöttem: az égi nyugalomhoz, békességhez van köze.

Úgy érezni, itt semmi sem mozdul. Holott minden mozgásban van, a fűszálak, a kórók, a bogarak, a porszemek, a felhők..., még a nyári délben sem áll a levegő: itt mindig leng a lég. Mégis, ez a fátlan, nagy sík valójában a mozdulatlanság te-repe.

A nagy merev sík és a miriád rezgő, kicsi, mozdulatlannak tűnő részei állandó változásban élnek, miközben magát a változást szinte nem is észleljük. Egyszerű, tiszta minden, a föld erős, megtartó érzete és a fölénk boruló égbolt lágy-sága valami különös békét hordoz. Paradicsomit. Boldogan elnyúlik, *van* benne az ember. De oda-künn a tájban mindez nem jut eszébe, ez már csak a nekilóduló értelem későbbi kalandozása. Valójában ott semmi nem jut az ember eszébe, egyszerűen és szép lassan eluralja őt a határ-talan nyugalom. Ha tovább engedünk a puszta szellemének, és teljesen átadjuk magunkat neki, akkor egy idő után megáll az idő, beleolvadunk a Semmibe. Nem az üres semmibe, hanem a nagybetűsbe, amelyben a Minden van. Amennyiben túljut az ember e boldog, meditatívna is mondható állapoton, fokozatosan előnti a mozdít-hatatlanság békességes érzete s a felhőtlen bol-dogság, az öröklét paradicsoma lesz e kies táj. Idő és önátadás kell hozzá. Végtelenig tágitott pillanat és teljes önátadás. „Visszatalálni az egy-szerűség önfeledtségébe” – mondja Pilinszky. A puszta valóban egyszerű, a jelenségek ezer-arcú világát Egybe fogadó, kép. A síkság valódi titka: a mélyében élő mozdulatlanság. Az időtlen mozdíthatatlanság. Isteni passzivitásával kibír minden fölfordulást idefenn.

„Nagy, süket és szent nyugalma / háborúkat meg se hallja” – mondja Istenről korszakos ver-sében Babits. Ez a „nagy, süket, szent nyugalma” a létező világot fönntartó Jóisten bizonyítéka. Ha szabad profánul mondani: a Lét záloga. Erre a megtartó, éltető, ölelő, mozdíthatatlan világra szóródik rá a parányi embervilág zűrösen patto-

gó élete. Meddig „állna” a világ, ha Ő megremeg-ne, és bűneinkre mozdulva feladná szent nyu-galmát? Meddig, ha nem a Mindenséget tartaná össze végtelen – mozdíthatatlan – szeretetével, hanem minduntalan bennünket pofozna helyre? Valamit megéreztem ebből a '90-es évek dúlt, háborús éveiben, amikor rendszeresen kimen-tem lefeküdni a Járás sárgaföldjére, és minden alkalommal belső békével megajándékozva ér-keztem vissza megrendült kisvárosunkba. Érez-tem: a Járásnak van igaza, az ő nagy, süket és szent nyugalma az Igaz. És ha kell: előhívja a bennünk élő eltemetettet.

Az eredendő, el nem rontott világot.

*

Fölgyorsult apokalipszis-lavina korunkban – mi másba – csakis a mozdíthatatlanba kapaszkodhatunk. Ennek az örök, időtlen „világnak” megtestesült tája a sík vidék.

Tehát soha időszerűbb tájat!

A mi otthonunk, és mégsem jutunk egyről a kettőre?!

A különbözőségben megmutatkozó és élő föl-di világ egyik alapformája a puszta és családja: az alföld, a sztyeppe és a többi sík vidék. (Nem hasonlíthatók a sivataghoz, mert a sivatag el-lenpontjuk: a sivatag az entrópia képe, a meg-semmisülés purgatóriuma, a holt időé és a siket csendé.) A puszta, az alföld üressége viszont valójában teli van. Világa miriád aprósággal teli, csöndje telített csönd, passzivitása az összes le-hetőt magában foglalja. A minden-szülés váran-dós terepe. Szabados György szavaival: „...időt-len öl, örök Paradicsom ez a Nap-imádó tisztás.”

Az örök Paradicsom újjászületését ígéri tehát a táj szelleme, s a mostani pusztulás árnyékában mégis szorongunk, mert életünkbe oltani mind-ezt oly kevéssé sikerül.

Fázunk e „Nap-imádó tisztás” közepén. Fázunk e kettős fénynek kitárulkozó, Nap-magma áthatotta föld talaján? Fázunk, mert lelkünket már gyermekként elszigetelték Tőle. Márpedig ha élni akarunk, az elődök hibáján túl kell lépni. Az embert csak az embernél erősebb és nagyobb tudja életmódjának megváltoztatására kényszeríteni. Ezért jó lenne, ha a bajokból tanulnánk, és bévül megváltoznánk, akkor nem kellene meg-

tapasztalni a természet válaszfonjait. Mennyivel könnyebb lenne életünkkel a természethez igazodni, létünket pedig a természetfölöttihez, a Mindenség Urához mérni. Kilépni a civilizációból, és első lépésként megmerítkezni a táj ölelő tágasságában. Majd ledörgölve az elkeményedett felhámot, föloldódni, együtt lebegni a (láthatatlan) tájjal. Fölkészülni az újjászületéshez. Isten mindig jelen lévő világában. Most éppen síksági tájunk „időtlen ölen”.

Mert lélekemelő táj ez, már innen, erről a vakondtúrásról is belátom.

*

A puszta a mögöttes világ egyedülállóan nyílt transzparenciája. Elemi egyszerűségével a „kezdetet”, a szellemiből kinövő anyagi világot, a Genézis elemi erejű ösképét idézi. Nyílt terep. Akárcsak tükörképe, az óceán. Első pillanatra átlátható, egyértelmű transzparenciája az óceánnál is egyszerűbb – mozdulatlanabb – rajza az embert körülvevő természetnek. Az óceánnál is passzívabb, ez okán tűnik időtlenebbnek, térérzete pedig súlyosabbnak. Mozdíthatatlansága földönkívüli erőt sugall. Ezért mindenkor erős metafizikát hív elő, kettős síkja a horizont mentén pedig egyértelműséget kér a benne élőkől. A teljességet kettéválasztó-összekötő látóhatár kiemel mindent, pontos helyét kéri, és gyorsan kilök minden oda nem illőt. A puszta előbb-utóbb ledörzsöl magáról minden fölöst, szikár mértékkel él.

Ebben lennék én, kóróember leginkább ott-hon, ebben és ettől látok akképp, ahogy, és ettől



Kóró I., Dobó Tihamér rajza

formálódunk mi, alföldiek olyanná, amilyenné. A zsenge, szélfúttá mohától a szúrós, kiirthatatlan kóróig, ezerjófűig, mind.

*

A többi tájtól a puszta alapvetően abban különbözik, hogy itt a kicsinek nagyobb a súlya. (Az egészset persze nem a kicsi megannyi sorozata adja ki, a síkságot sem lehet bemérni.) Tény, hogy más lépték ural itt mindent.

A földről nézve az ég szinte ránk szakad. Semmi nem szabdalja vagy tagolja. Hiába vagyunk földlakók, az ég boltozatának nagysága itt még inkább meghatározóbb, és miközben az alföldön a természetes foglalatosság a föld művelése, mégis az ég a nagyobb, a súlyosabb. Pontos rajzolatával példázva a láthatatlan való és a jelenségek világának léptékét, mértékét. Tudjuk, a Kicsi – így az ember is – az ég óriásvászna előtt méretik meg. Megkerülhetetlen viszonylatát a hagyomány (helyben is) híven tükrözi, de mai hiánya, a szökdöső állapotok sorsdrámái is erről tudósítanak.

Az alföld képét nézve kiviláglik, hogy a legkisebb fűszál is a magasságos ég előtt rajzolódik ki, és minden a magasságos égbolt és elfekvő látóhatár (horizont) mérőónjainak keresztjében él. Az egyensúly, a harmónia a legkisebb bogár esetében is csak a nagy csönddel, a lég térével együtt értelmezhető, az ég foglalatával kapja meg végleges helyét. Minden kicsinységet az ég nagysága viszonyít, egyensúlyoz, harmonizál. Más szóval: az Ég ölelése ad végleges helyet a Teremtésben. A végtelenné tágult pillanat csön-dös, boldogságos világában. Ilyennek érzem az alföldi kép jellegét, ennek fölmutatását tartom feladatnak, végső soron ebből bontható ki a Hely Szellemének üzenete. Az összes sajátos arcvonásával együtt.

Egy remegő fűszál tartja a végtelen boltozatot. Vagy egy tüskés kóró. „Fűszálon aranyág” – ahogy régi imáinkban mormogták öreganyáink. Itt le kell hajolni, egy apróság mellé állni, azzal együtt szembe fogni, mérni a tágasságot, látni, ülepíteni: vagyis a kicsivel együtt átölelni a nagy egészset. Átélni, hogy valójában nincs külön Kicsi és Nagy. Az alföld egy-öntetű szötteését emiatt az aszimmetriáik szabad kánonjai szövik. Kicsi és Nagy itt önmagában ugyan kiemelt, de ugyanak-

kor végre teljesen összezárt is. „Itt minden konszónáns, semmi disszónancia” – mondta Szabados György egykor, séta közben. Az alföld Harmóniája ebben a Kicsi és Nagy folyamatos feszülésében-oldásában születik. Lélegzete, pulzálása e kettő kiegyenlítő billegésében él, amelynek egyszerre kis és nagy része a benne élő ember. Harmóniája sajátos, számomra is végtelen talány, talán a látvány mögötti zeneiség hullámszával körülírható csupán. Egy biztos: ő maga a Nyugalom óceánja, ahol minden e mozdulatlanág láthatatlan vásznára vetülő árnyék csupán. Még ha úgy is tűnik, hogy az alföld a láthatárig nyitott, valódi határait mindenkor e (szabad, élő változatokban megmutatkozó) kettős-kötés gondviselő egyensúlya szabja.

Ez a Teremtés nagyvonalúságának számunkra fölmutatott képe.

(Mindezt megtapasztalhatja az ipari civilizációtól elpiszkolódott ember is. Nyilvánvaló, más-ként, ha látó szemmel, tiszta szívvel éljük, mint ha vakon botorkálnánk.)

*

Nem árt, ha tudatosítjuk: a síkságon helyünk a látóhatár függvényében rajzolódik ki. Van, aki úgy véli, a látóhatáron egymásba fordult két óriás tükörkép által látunk, van, aki meg a látóhatárt tartja látásunk origójának, merthogy ez a látószólag elválasztó – valójában egybeöltő – pont, az ég és föld találkozási helye. Én úgy mondanám, hogy a (látó)határ az, ami láttat. A közép. Ez az egyetlen élő táj, ahol a látóhatár ennyire éles, egyértelmű, egyenes és mozdulatlan. A táj világosan tagolt, ám a kettős jelleget általunk egybeoldó képe eleve le- vagy fölfelé irányítja a tekintetet, s véle a szellemet is. Idelentről az ember számára az ég a nagyobb, a súlyosabb, a nyomasztóbb. Léleknövesztő terhe vállalásra, megvállásra készlet. De ezen belül mégis más a helyzetem/érzetem a világban, ha felállok, és körülölel az ég, és más, ha leguggolok, és a földet tolva az arcomba elnyel a szikes. A látóhatár süllyedése-emelkedése tehát „nyitottabbá” vagy „kötöttebbé” tesz. A jobbra vagy balra forduló tekintetem a jövő vagy a múlt felé mozdít el, azaz vissza- vagy előremozdulok a horizonthoz sorozódó ezernyi fű, fa, ember, ház... „kottajele” mentén. A helyemtől, tekintetemtől, szem-pontomtól

függően látom-élem ezt a tájat, és a benne hullámzó sorsomat. Helyzetemtől függően lehetek együtt az Egésszel vagy beleveszve egy adott Részbe. Minden apróság számít. Egy kis fűszál, egy vékonyka túske tartja ezt a boltozatot, vagy egy hangya, egy tehénlepény, netán a távolban fűszálnyinak látszó juhász. A Kicsinek és a Nagynak, a Résznek és az Egésznek, a Csöndnek és a Hangnak, a Súlyosnak és a Könnyednek egymást átható, szétterülő-ölelő, egy-séges tere a sík. Tiszta kép: az ég és föld kettős „présében” bévül az emberke fűszálnyi „létrája” – utalhatnánk Hamvasra és Weöresre.

Ezért a mai széteső, részletekbe, szélsőségekbe fült világban e vidék szelleme fölértékelődik. Mert itt minden a középtől függ, és a középhez viszonyul. Az ősi mértékhez. Ekként, mondhatni, hogy e táj a megtestesült mérték.

Künn állva a pusztán tehát minden bévülre kerül.

Ahol eldől a sorsunk.

*

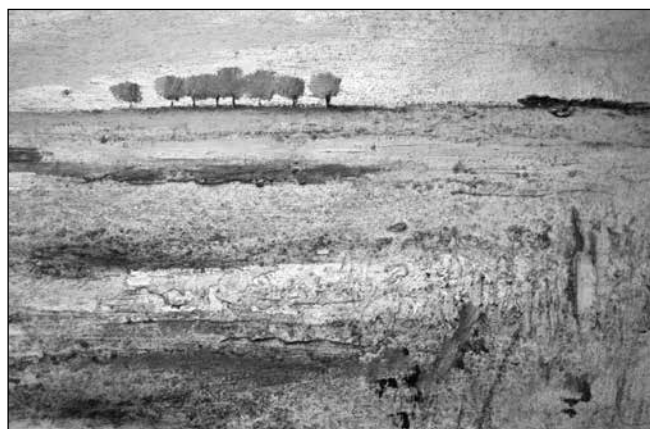
A táj óriásprése szülte egyértelműség a túlélés feltétele. Minden egyértelműsíteni kényszerít, pontosabban: az egyértelműséget kéri. Nem lehet elbújni. Amorf, alaktalan világ itt nem él meg. Viszont a teljességet tömöríteni nagyon nehéz. A legnagyobb feladatok egyike. Éppen ezért a kemény válaszok, drámai, tragikus lélek, torz kisiklások terepe e síkság. Ledarálja, ami nem kell. (A nagy kultúrák magától értetődő egyszerűsége is innen fakadhat.) Mindezt persze nehéz elviselni, talán ezért is oly zártak, kemények lakói. Közben létük az ellenkezőjét kérné. Az árvaság, a szeretetlenség drámáit a síkság és a puszták századok óta szaporítja. A szétszórt tanyavilág, a szigetszerű emberi magány, azaz a zártság és a szétszóratottság e vidék jellemzője. Mindeközben mindenki a közösség és a szabadság utáni vágytól szenved. Egy töről fakad tehát a síkság lakóinak kivételes érzékenysége és törékenysége. (Ne feledjük: a lakosságához képest sok – és még több elkallódó – tehetség jelenléte mellett éppen a mi vidékünk, a Dél-Alföld vezette sokáig a világlistát az öngyilkosságok számában. Mivel egyformán történt a szerb–magyar határ mindkét oldalán, bizonyítja, hogy nem társadalmi, illetve történelmi gyökerű a jelenség.) Az Alföldöt illető-

en Hamvastól tudjuk, hogy e nyílt tájon a többféle géniusz másodlagos hatásával is számolni kell, ami azt jelenti, hogy a normalitáshoz itt még több mindent kellene egyensúlyba hozni, többértébb, nehezebb az életfeladat. A lélek érzékenysége itt mindenkor fokozott, miközben ehhez az embert próbáló erőfeszítéshez ma az embereknek kevesebb az ereje, vagyis a hite.

*

Az Alföld transzparenciája igéző, könnyen rabul ejt. Mint egyfajta óriásszínpadon, rajta minden pőrén látható. A messziről üresnek tűnő televény az elemi egyszerűség nagyvonalú gesztusával ural. A ma eluralkodó kisszerű bonyodalmak, a túlbonyolítottság, a zsúfoltság, az áttekinthetetlen káosz lepattan róla. Ez az a táj (hasonlatosan az óceánhoz), ahol látszólag semmi kiemelkedőbe nem kapaszkodhat a szem. A mozdulatlan óriás leplét számtalan apró rezdülés, mocorgás, remegés, lassú vonulás szövi, az alig látható araszolástól a szárnyaló égi röpték gyönyörűségéig. A legkisebb szikes púp vagy földtúrás is a piramis élményével ajándékozik, de akár egy fennakadt műanyagzacskó is tonnányi szemétnak tűnik. Dobó Tihamér magyarkanizsai festő gondolatával: „A fűszál kis akcentusával megtámasztott nagy sík” muzsikája ez a táj.

A (telített) csönd és üresség foglatában. Körülírni nem lehet, csak sorolni a jellemzőit: a föld és a ráboruló ég színeit, ahogyan évszakokon át feszül az alsó világra a felső, s mindben milliárdnyi apró színfolt és vonalka lüktet, olvad a tekintetünkben egyggyé. Van például a havas télnek egy ködös pillanata, amikor ég és föld oly egyformán



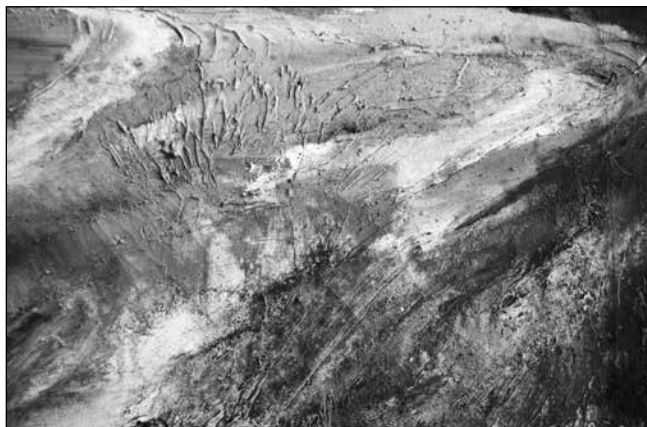
Járás IV., Dobó Tihamér festménye

szürke, hogy még a láthatár is eltűnik. Akárha a túlvilágon lennénk, az álomtalan álom ismeretlen csöndjében.

Vagy a nyár hangjai! A csönd nagy vásznára írt milliónyi apró zizegés, csipogás, cirpelés kottái. A csippenésre szélzúgás válaszol, a károgásra trilla, a vijjogásra susogás... micsoda szimfónia egy légy közeledő-távolodó röptének bonyodalma! Ha jól odafigyelünk, és mindent, mint folyamatos muzsikát hallgatunk, még az ember gépeinek oda nem illő bűgását, zúgását is minden alkalommal követi egy helyrebillentő hang vagy hangsor. Hangszínekkel, dallamokkal, ritmusokkal is gyógyít a természet!



Járás III., Dobó Tihamér festménye



(Részlet)

Észrevétlen benövi, helyrehozza az ember által elrontott világot. Végső soron itt minden a csöndet rajzolja körül, itt mindent a csönd éltet. Még most is, ebben a zaj borította világban is a Teremtés előtti, várandós csönd mennyei békéjét idézi. Aranykori Csöndből sarjadzó muzsika.

Akinek van füle, hallja.

*

Az alföldi kultúra, a táj szelleméből fakadóan, a szimmetrikus és aszimmetrikus hullámzásokat egyenrangúként kezeli, mindkettővel egyenrangúan él, az Összest egyedi szabadsággal: a csönd nagy tágas-ölelő biztonságával egyensúlyozza. Ez a folyamatosan harmonizáló szabadság kultúránk egyik rejtélye. Nyelvünk mélyén is ez él. Mivel olybá tűnik, mintha az anyag-mélyi/mögötti világ mozdíthatatlanságával lenne azonos, a Teremtés titkát hordozza. Amit megmagyarázni nem lehet, mert végső soron nem fölfejtethető, csak fölmutatható. Minél világosabban, annál használhatóbban, minél tömörebben, annál hatásosabban, és minél egyszerűbben, annál időtállóbban. A magyar népzene ilyen, és nem véletlen, hogy a népzeneből sarjadt, a népzenevel szervesen élő új zenéinknek ez sikerült. (Az újkori magyar képiásban ugyanez sajnos csak nyomokban, szigetszerűen létezik. Alkotóit a látvány felszíne erősebben rabul ejtette, mint mögöttese.) Még ma is van zenénk, amely nem a fogaskerekcsattogását vagy az ész képességeit tükrözi, visszhangozza. Ma sincs fölemelőbb, szívet dobogatóbb érzés, mint amikor a zenénkből a természetesen pulzáló aszimmetriák (esés-ritmusok) végtelen – egyensúlyban tartott – változatait, a sokféle Kicsi-Nagy élő szívverését halljuk. Ezért dobban a magyar szív nagyot, ha a nyelvében is élő, parlandónak-rubatónak nevezett lejtést-hullámzást-aritmológiát érzékeli a magyar költészetben és muzsikában. A magyar kultúra megszólalásából – aritmológiai szempontból – leglényegesebbnek tartom a kicsi és nagy sajátos hullámzását, esés-ritmusban fölmutatott arany metszésű sorjázását, ölelő ívét, ezt a magyar módon egyensúlyozó hullámjelenséget. Pontosabban e forma mögöttesét: a lélekben hordott, belülről fakadó Élő Harmóniát – ami kultúránk minden részét áthatja. Az összes művészeti ágban jelen van, mint formateremtő erő. Miért magyar? Szavakba ez sem önthető, de jól fölismerhető, azonnal ráismerünk, mert vele és általa érezzük otthonosnak ezt a világot. Ezt a rejtélyes jelenséget, zenei vagy még elvontabb, aritmológiai kifejezéssel talán úgy is megfogalmazhatnánk, hogy a 2 és a 3 haladványának rendkívül sokféle, ám mindig (az élet kérte nyitottsággal) rendezett változata.

Kiemelve, hogy ezeknek a számoknak a mögöttes tartalma csak sejteti azt a ritmusban, dallamokban, ívekben, rajzolatban, színekben, tagolásban, osztottságban, tónusban... – az összes érzékenen átszűrhető tartományban megjelenő gazdagságot, amellyel ez a kultúra, a kultúránk él. Ennek ellenére – miként minden természeti jelenség – kultúránk egészében, felépítésében, megjelenésében mégiscsak egyszerűnek mondható. Egyszerűségét viszont gazdagon árnyalja, „díszíti”, úgymond befelé mélyíti, ezért egyidejűleg tömör, ugyanakkor kifinomult árnyalatokkal él. Tömbszerű, mégsem merev, hanem szerves televény, természetes, élő lüktetéssel, sajátos hajlékonysággal. Nem árt megismételni: minél világosabb, annál használhatóbb, minél tömörebb, annál hatásosabb, és minél egyszerűbb, annál időtállóbb. Mivel köldökzsinórával a teremtett világ mögöttihez-előtthöz kötődik, a folyamatos árnyalás, egyensúlyozás, harmonizálás közben is Egy-értelmű marad. Mindenekelőtt a zenénkben, népmeséinkben, költészetünkben, ornamentikánkban, ősepítészeti emlékeinkben érhető tetten. Ezekben a legmagasabbrendűbb, ugyanakkor a legsajátosabb. Nemcsak tematikájában, motívumaiban, hanem arányaiban, léptékében, formájában – teljes tartalmában – a látható világ mögöttivel, szellemi állítással átítattott. És minden olyan újabb alkotás a mai napig ilyen, amely e Hagyomány szellemében fogant. Vannak, akik a fentebb leírtakat a magyar kultúra mélyében élő „kódnak” nevezik – én inkább az isteni lehelet párlatának. A változatlan valóságnak és a változó külvilágnak megfelelően alakuló, élő, kozmikus jelenség, amelynek Harmóniája – ősképe – mélyén a paradicsomi létre emlékező aranykori tudás sejlik. (Bartók a népzene-térmetészeti jelenségnek is nevezte.) Ha így van – márpedig a legjelesebb magyar alkotók érzik-tudják, s életművükkel kinyilatkozva bizonyították, hogy ekképp igaz –, akkor minden bizonnyal csak egy igen régi és nagy kultúra dolgozhatta ki. Elfelejtett idők öröksége, amely jelenleg erőnkön felül is megtart. Teremtői arculatához ma nehéz méltónak lenni.

Félrevezető sztyeppeinek nevezni ezt az alföldi kultúrát, mert nem nomád kultúra. Nem átmeneti jellegű, látása nem csak a látható Természet-Istenig terjed. Abszolút szellemi jel-

legű, ugyanakkor magasrendűen megformált és kimunkált állításai egy sok ezer éves kultúra maradványát őrzik. Ne féljünk kimondani: egy ősi, nagy kultúráét. Ezért tud időnként oly nagyot lobbanni, még a fekete újkor vége felé is, egy Bartókban, Csontváryban, Szabadosban..., hogy a világ is belekapaszkodhat. „Ahhoz, hogy egy kultúra megvethesse lábát az időben, paradox módon az állandóságban kell megkapaszkodnia” – vallotta Szabados György, aki az alföldi kultúra nagy apologétája volt. „Nem is ez a szikes az igazán nagy élményem, ez a száraz tenger, hanem ez a hatalmas égbolt” – mondta a Járáson a '90-es évek elején. Véle együtt hiszünk, hogy ennek a tájnak a génusza akár utolsó esélye lehet földrésznünknek e korszakos pillanatában. Az elkövetkező megújulás elképzelhetetlen az alföldi génuszból kibomló szellemiség nélkül. Az alföldinek nevezett kultúrához persze nemcsak az összes itt élő népé szükséges, de a többi táj génuszának szellemi hatása is megkerülhetetlen. (Ahogy – mint mondtam – a többi génusz számára is az alföldié.) Annyi azonban szerénytelenség nélkül kimondható, hogy e tájon összefogni és egybefoglalni az alföldi kultúrát eddig egyedül a magyar szellemiség égisze alatt sikerült. És ez nem akármilyen felelősség.

*

A nagy kultúrák az örök változatlanból merítettek, mindennapjaikhoz, a „szent hétköznapokhoz” (Hamvas) is onnan vették a mértéket, a léptéket. Nem az ember megalkotta önös rendszereket, hanem a Mindenség örök, élő rendjét szolgálták, a Teremtés szellemét követték. Az isteni boltozatot emelték fölénk. Amely alatt minden és mindenki elfért, mindeneknek helye volt. A Mindenségről leváló, különálló emberi akarat legutóbbi évezredek az emberi önkényesség rendszereit hozták létre. Amelyben természetesen nem fér el minden. Életidegen módszerrel lehet csak fegyelmet és hatalmat, de nem rendet és uralmat tartani, így törvényszerűen fullad minden káoszba egy-egy korszak végén. Több évezrede vívja harcát az élet minden területén e két alapállás és a mögötte lévő szellemiség.

Valószínű ez az új szellemiség is, mint a betlehemi, egy félreeső akolban fog megszületni, mert amit manapság kultúráként a kirakatba he-

lyeznek, az legnagyobb részben a szellemtelenné szikkadt, halódó világ lenyomata. A mai tettek látszatcselekvések, bonyodalmaival civilizációnk önnönmagát köti gúzsba. A mellettünk ma is létező pusztaság a nem cselekvés, a passzivitás és a (telített) üresség megtestesülése. Mélyén (az alig tudott) szellemi mozdíthatatlansággal, az óvó (és létezését szülő) passzivitással. Újkori romlásunk fényében Hamvas Béla még a teljes magyar passzivitásban is lát pozitívumot: „...végigaludta ez a nép az utóbbi két évezredet [...] ami ma mindenképp több, mint tevőlegesen részt venni”... (ebben a borzalomban). A gond az, hogy ma már nem tudunk ily módon „aludni”. A lelket, szellemiséget őrző passzivitáshoz – a belső élethez – népünk nem képes önmagát a káoszból kivonni, ezért nem tudja megőrizni (az örök mozdíthatatlant birtokló) lelkeségét sem. Pedig az elkövetkező idők aktivitásának, teremtő cselekvésének ez lenne az alapja. Túlélésünk záloga magunkban fölismereni ezt az esetünkben „alföldi” mozdíthatatlanságot. Nem ismerünk még egy ilyen kort, mint a miénk, ahol a lélek ennyire érzéketlenné vált volna. Tömegjelenség a lelki élet elől menekülő embertömeg, a tompaságból a bestialitásba süllyedő emberanyag. Nem tudunk róla, hogy valaha ennyire levált volna az emberiség a Mindenségről, le a természetről, a természetességről. Mind ez idáig elképzelhetetlennek tűnt, hogy tömegek szakadassanak el a táj szellemétől, és begubózva egy elkülönülő steril művilágba meneküljenek, kábító paravánokba bújva leledzzenek. Ha volt is ilyen egykoron, azt természetesen eltörölte az idő. Olyannyira, hogy még emléke sem maradt. Hacsak nem vesszük Szodomát és Gomorát komolyan.

*

Mindenkinek gyorsabban ver a szíve, ha szülőföldjéről van szó. Ősi titok ez is, amivel egyre kevésbé vetünk számot. Pedig nekünk szánt, ránk mért, kimeríthetetlen erőforrás. Még mindig nem mondjuk fennhangon: a szülőföld elhagyása, a sors elől szökődés újabb kori divatja természetesen csak szétmorzsolódott, csonkolt életeket gyurmázhat. Még akkor is, ha a meszeségben tejben-vajban fürdik az illető. Tudatosítani kell, hogy nincs más útja a boszorkák által tejben-vajban fürdetett vándorlegénynek, mint

kiszakadni e halálos kényelemből és visszatérni életeorigójához, gondjai – léte – valódi csomópontjához. Hogy ereje teljében küzdhessen meg a sors kikerülhetetlen, hétfejú sárkányával.

Hasonló a helyzet kultúránkban. Lehangelő a tájkép, ha ma a sajátos arcú magyar kultúrát keressük: mindössze itt-ott fölcsillanó részek, magányos szigetek és morzsák. Többnyire teljes tudatlanság a sajátosságok felől és a beömlesztett arctalanság majmolása. Nemcsak a sajátos arculatról, hanem immár a saját arculat szükségessége felől sem tudunk. Az Isten- és Világtudat után – törvényszerűen – megszűnőben az Ön(nönvaló)-tudat is.

Eleddig a magyar nyelv (mögötti szellemiség) erejét példázta pl. a magyar költészet különös újkori története is. Az utóbbi évszázadok alatt sokféle verselésmódhoz igazodott, fölshipantva azok tartalmát, ritmusát, zeneiségét, de költészetünk mégsem vesztette el arcát, hanem a változásban, bővülve is megtartotta saját jellegét, létértelmét. Persze, akkor még volt idő az emésztésre, és volt szellemi erő a külső hatást megemésztetni, saját magunkhoz igazítani. A gyorsuló időhöz igazodó lélek s a vele csökkenő szellemi erő, valamint az általa fölradott mögöttes morál ma elnagyolt, kisszerű és gépies válaszokat szül.

A lélek próbatételei ezek a végtelenül elkeverítő állapotok. A kérdés nem a mindenképpen bekövetkező megújulás eljövetele, hanem az, hogy beleragadunk-e hosszasan a fekete idő iszapjába, vagy egy óriási pusztulás előtt mégis fényre ér a lélek, s mindezek már az Új szülési előfájdalmi? (A Böhme által kinyilatkoztatottak szerint a Genézisben fanyarságból, fájdalomtól, kínból teremtődött az első fényszikra.) A teljes leépülés mélypontjához közeledve, de a megújulás fölemelő erejét még nem érezve, a fő kérdés tehát, hogy mi a teendő.

A válasz sem új: a Teremtés dicsérete és a földi világ fölemelése. Úgy emlékszem, Pázmány Péter mondta: „A magyar dolga: Istent lásd és mondd.” A módszer is régi: az áldozatos élet Isten, világ és ember iránt. Ami jelenségként új: hogy mindehhez immár szükségszerűen az egész civilizációval, a civilizáció teljes életrendjével szembe kell menni. Minden elemével, minden pillanatban. (Időszerű kifejezéssel: a normalitás fenntartása.) Ehhez tudatosan és határozottan

ki kell lépni a kétségbeesés sötétjéből. A sötét pusztulást átlátva, belőle semmit sem letagadva, tudatosan az örök fénybe kell állni. Ha naponta nem tapasztaljuk az eredendő, el nem rontott világot és annak áldó hatását, lelkünk, testünk elsovrad. Csak ekként lehet a mindennapok harcaihoz, de akár csak a túléléshez is erőt gyűjteni. Közhelynek tűnő mondatok, amelyeket kimondani mindig könnyű, de megvalósítani e végletesen anyagelvű világ mindinkább elerőtlenítő zűrzavarában rendkívül nehéz.

*

Végezetül: mit kér az alföld tőlünk?

Azonosulást, akár a többi Hely Szelleme. Minden hely szelleme egyetemes létkérdést formáz, hiszen kultiváltságot, magasrendű közösséget csak véle-általa lehet kialakítani, de az alföldin, éppen most, egy (megújuló) korszellem múlik.

Mit mond pontosabban a pusztá? Ha tudnám, nem rajzolnám újra és újra majd 50 éve, nem bóklásznék minduntalan fényképezőgéppel, kamerával is fölötte. Fűszál, ember, szikes folt, látóhatár, felhők, nap... mindezek volta nékem a világ legizgalmasabb dolga. Valószínű születés előtti a vonzalom eredete. A mozdulatlanok tűnő látványt az idő múlásával még inkább életbevágónak érzem, ahogy öregszem, egyre erőteljesebb alászállásra sarkall. Úgy érzem, ha nem ölelhetem önmagamban is e síkságszelet világos képét, akkor elvesztem. Mert itt az orrom, az orrunk előtt a megoldás, csak le kéne hajolni...

De e táj szelleme, genius locija, jóval többet kínál, mint a megzavarodott lélek öntisztítását, gyógyítását. A mozdíthatatlanság geniusa egy régi-új kultúra alapzatát őrzi a mélyben és



Ökörnyál, Dobó Tihamér rajza

a magasban. Itt van nekünk ez az istenadta táj, amelynek egyértelműsége szinte kiköveteli a megújítást. Olyan szerves – nem merev, dogmamentes – életrendet kínál, amelyet eddig csak ősi, kiművelt kultúrák biztosítottak. Az örökkévalón mért pillanat felelős magatartásával.

Ami immár – bizton érzem – a mélyben megfogant. Gyönyörű részeket láttam már az alföldi szellemből megvillanni. De teljes életműveket még nem. Mert művelőinek ezt előbb önmaguk-

ban kell letisztítani, felépíteni és művelni (kultiválni). A kifinomodott lélek és a beavatódott szellem erkölcsi fedezete mentén. Figyeljünk hát magunkra, és figyeljük Őt magunkban, hiszen való: mi Istenben és Isten mibennünk.

Minőségelvű, szeretetet igénylő feladatot kér e hely szelleme. Innen óriási nehézsége, ugyanakkor ez megtartó ereje.

Magyarkanizsa, 2020 júniusa



Életfa – részlet

„A magyarság célja, hogy megmaradjon”*

In memoriam Kodolányi János (1899–1969)

Tisztelt Ünneplő Gyülekezet! Kodolányi János a huszadik század egyik legnagyobb magyar szép- és közírója, gondolkodója. A grandiózus életmű szociografikus, etnografikus, pszichológus, historikus, mitológus vonatkozásszféráinak s forma- és jelentéstartományainak azonban nem-hogy az átfogó értelmezése, hanem még a pusztán nagyságrendi felbecsülése is csak keveseknek adathatik meg. Hiteles értékeléséhez olyan kongeniális lángelmék járultak hozzá alapvetően – egy Illyés Gyula-, egy Németh László-, egy Várkonyi Nándor-, egy Vatai László-fenomen –, akik fogékonyak lehettek egyúttal a magyarság archaikus népi kultúrájának a mélyrétegeire és metafizikai ultrahangjaira is. Jókai Anna szerint „Kodolányi János prózájából, melyet Várkonyi Nándor végkifejletében »mágikus realizmusnak« nevez, világosan kitetszik: az írói út összefügg az emberi úttal, a tudat részben kegyelem általi tágulásával”; s „ezen a spirálszerűen táguló-emelkedő úton minden állomás fontos volt: a moralitással áthatott társadalmi ítékezés a jelen felett, a felelősséggel megidézett történelmi múlt, de mindennél fontosabbá vált az ős-idő és ős-terek mítosza – s az ezekből elősugárzó jövő. A szellemi üzenet, amely sem el nem avulhat, sem el nem évelhet”.

Amikor a százhusz éve született és ötven éve elhunyt Kodolányi János emléktábláját avatjuk, azt tehát csakis megrendültséggel és meghatottsággal tehetjük: olyan valódi magyar szellemóriást kell laudálnunk, akit hosszú időkre gyötrelmes páriasorba számúztak, s akinek a nevét is meggyalázták a sötét diktatúrás évtizedekben, miközben ő is legkiválóbb szellemi értékteremtőink közé tartozott. A fájdalom az, hogy nem legragyogóbb elméink útmutató szavának engedelmességgel zajlottak a történelmi-politikai események, hogy így tragikusan megszakadt a

folytonossága a magyar nemzeti felemelkedés esélyének. De óriási adósságtörlesztő örömünk viszont az, hogy amit ma is teszünk itt, azzal mégiscsak igazságot szolgáltatathatunk – és méltóképpen – a történelem dimenzióját mindig felülhaladó tiszta szellem szférikus képviselőnek. Kodolányi János prófétai alkatú író volt – mintegy az ősi „homo magus” méltó újjászemélyesítője. Azok bajvívó társaként, akik mély hittel vallották az emberiségbe vetett bizalmat, „a morális szolidaritás lehetőségét”, s „próféciákban hirdetik a javítás és javulás útját” (ahogyan Móricz Zsigmond is állította róla). Igazságai, törekvései mindenkor és megfellebbezhetetlenül a magyar és az emberi megmaradás ügyét szolgálták. A magyar népi nyomorúság – a dunántúli, baranyai, ormánsági szegényvilág, a demográfiai pusztulás – legmélyebb bugyrait feltáró társadalomrajzos novelláival, folklorisztikus ihletésű, néprajzi hitelességű kisregényeivel (vagy az egykezés tragikumát – s hogy „egész falvak vesznek ki” – a népi írók között, a népi mozgalomban elsőként részletesen feltáró, *A hazugság öl* című 1927-es memorandumával s ezt a kollektív veszedelmet Fülep Lajossal, Illyés Gyulával, Kiss Gézával és másokkal együtt később is folyvást hangoztató műveivel), majd a sok évszázados, évezredes magyarság sorstörténelmének példázatos jelentőségű időszakait és személyiségeit megelevenítő nagyregényeivel (*A vas fiai*, *Boldog Margit*, *Julianus barát*, *Emese álma* és mind a többivel): a magyar nemzeti önismeret gigantikus élmény- és érték-tárát, kincsházát boltozta föl. A régi hitvilág, a vallási normák, a rítusok, a szokások, a korabeli viselkedési formák, a hétköznapok és ünnepek, a korhű lelki reflexek olyan rekonstrukcióját építi föl az író, amely „páratlan a maga nemében” (állapítja meg a néhai debreceni irodalomprofesszor, Kovács Kálmán csak a *Pogány tüzek* kapcsán is).

S az egyetemes, emberiség-horizontú mitikus és biblikus regények (*Vízöntő, Új ég, új föld, Az égő csipkebokor, Én vagyok*) a prehistorikus előidők és a keresztény ősiség olyan kolosszális távlatait bontakoztatják ki, amelyek ember voltunk legvégső univerzális kérdéseire keresnek és adnak autentikus és felkavarón aktuális válaszokat. A minden műnemben (líra, epika, dráma, esszé) és számtalan hagyományos és egyénien újra-élénkített vagy sajátosan megteremtett műfajban (novella, hosszú elbeszélés, napló, útirajz, beszámoló, publicisztika, kritika, jegyzet, vitacikk, értekező esszé tanulmány – vagy az Ács Margit szavával: „hihetetlen bőségű” irodalmi, baráti levelezés – s még ezernyi felsorolhatatlan más műforma terén) kiemelkedő Kodolányi, a prózaírás mestereként, felmérhetetlenül gazdag és összetett jelentéstartalmú regénysorozataival, regénykatedrálisaival voltaképpen a modern elbeszélő irodalom világirodalmi csúcsteljesítményeihez érkezett. Azok után, hogy sokfajta modern szemléleti és esztétikai irányzat gyökerénél is őt találjuk. A modern szociografikus megjelenítés, a krónikás tudósítás, a belletrisztikusan riportszerű, dokumentáris számvetés; a magyarság társadalom-élettani egészét (kereszt- és hosszmet-szetében) feltérképező falu- és parasztregegy, dzsentriregény, polgárregény s a további körképek, tablók (a „boldog békeidőktől” a „süllyedő világig”); a naturalizmussal, expresszionizmussal felbolydított, felfrissített látomásos realizmus; az általa olyannyira elismert Tamási Áronnal együtt már a húszas években megalapozott mitikus, mágikus realizmus; a pszichoanalitikus, mélylélektani elbeszélőpróza, az önéletrajzi regény, a családregény, az átképzéletes nőregény, az egzisztenciális krízisregény; a (nép)nyelvi, stiláris archaizálásával is egyedülállóan lenyűgöző történelmi atmoszféraregegy; a lélek- és közösségi sorselemző, antropológiai és kozmológiai csóvájú bölcséleti mítosz- és esszéregény: ezeknek (s még mennyi másnak!) mind-mind huszadik századi megelőlegezője, élvonalbeli úttörője és kísérletező kiteljesítője lehetett. Az első világégés utáni írói generációból – az úgynevezett „elvesztett nemzedékből” – a bartóki szintézis jegyében talán Kodolányi az első, aki kivételes szuggesztivitással alkot irányjelző regényműfajokat az archaikus népi hiedelemvilágot, a kereszt-

tény misztikát s az egyetemes és új keletű emberi elidegenedés egzisztenciális világkorszakának főélményét organikusan összeötvözve. Ábrázolás és vizionárius kitágítás egységében. Mondák, ősmesék, hitregék színezte, hatalmas részletbőségű, nyelvi varázslatuk káprázatosan sokféle pompájában sugárzó eposzias freskókat és világpanorámákat bontakoztatva ki. Tudván, „hogyművészet transzcendentális tartalom nélkül nincsen”, és nem is lehetséges – s így őseredeti, tudat alatti, szubkortikális rétegekből föláramló képzetrengeteg nélkül sem. S ezzel mintegy elindítja ezt a specifikusan magyar (és tehát bartókinak nevezhető) próza- vagy regényepoétikai vonulatot – egész életművével pedig egyszersmind belehelyezkedve a magyar és a világirodalom Móricz, Krúdy, Kosztolányi, Márai, Illyés, Németh László, Tamási, illetve Thomas Mann, Bulgakov, François Mauriac, García Márquez nevével fémjelezhető kontextusába vagy magaslati koordinátái közé. Várkonyi Nándor szerint: „A teljes szintézis Kodolányi életének és művének messze időkre szóló eredménye: sikerült megalkotnia a magyar élet időfölkötti, örök drámáját. Ha a magyarság életének nyomai eltörlődnének a földről, az ő műveiből vissza lehetne állítani azt, amit a világ számára ez a szó jelöl: magyar.”

Tisztelt Emlékezők! Kodolányi János világképének alapvetése volt, hogy a transzcendens költőiséitől elszakadó embert figyelmeztesse eredendő természetére, kultúrájára és hivatására. Az embert megemelő minőséget csakis humanitás és divinitás összefüggésében, bensőség és külvilág, profán és szakrális harmóniájában, evilágiság és érzékfölköttiség lelki, szellemi, erkölcsi egyensúlyában látta beteljesíthetőnek. „Kultúra az istenséggel való kapcsolatok nélkül nincsen, ahol ezek a kapcsolatok hiányzanak, nem kultúrával, hanem szemfényvesztéssel állunk szemben”; „kultúra nélkül tehát nincs elviselhető emberi élet” – hangoztatta. Népe és nemzete boldogulását is eszerint remélte és képzelte el. Transzcendens jelképrendszer, azaz szimbólumteremtő lélek és kultúra nélkül nincsen valóban embernek tekinthető élet – vallotta; az „ember minden ismert létezőtől lényegesen különböző faj, az egyetlen, amely kultúra nélkül nem élhet. Csak az ember temeti el halottait.” Elvetette, szenvedélyesen elutasította a kizárólagos anyagiasság-

ba züllesztő hatalmi rendszereket. *Zárt tárgyalás* című különleges – rendkívüli sűrűségű kritikai történelemfilozófiai, „krizeológiai” – művében kijelenti, hogy ha Jézus új szövetséget teremtett a transzcendentális világgal, vagyis „helyreállította az ősi szövetséget”, akkor a mai, saját magától elvakult ember valamikor még újabb szövetséget kell hogy találjon akkor, amikor majd reménység szerint „ismét az anyag fölé emelkedik és iszonyú kozmikus katasztrófa közepette ismeri fel megint a transzcendentális valóság vakító fényét”. A második világháború alatt „nyugatról és keletről egyaránt a magyarságot fenyegető veszedelmek közeledtét látta” – „egyaránt szembe fordulva a polgári-liberális, a nemzetiszocialista és a kommunista eszmével”; s „nem kívánta sem a fasizmus, sem a kommunizmus győzelmét” (összegzi róla Borbándi Gyula). „Minden diktatúra legbátrabb ellenzői között szólt és cselekedett” sok évtizeden át (ahogyan pedig Kodolányi Gyula rögzíti ezt). A *Zárt tárgyalás* esszédrámás példázatában a mindennemű zsarnoki parancsuralom ellen lázadó és tiltakozó író, az örökké csak megvádolt és szenvedő magyar nép képviselőjét meghurcolják, és halálra ítélik, mert nem hajlandó behódolni az idegen és erőszakos nagyhatalmi, birodalmi érdekeknek, s kiszolgáltatottságában is az egyetemes magyarság olyan önálló, saját útjának a követésére buzdít, amelyet az isteni eredetű, szent és harmonikus kultúra, a szellem jelzőfényei világítanak meg – ekképpen védekezve szegény: „Kultúrát nem lehet fegyverrel teremteni. Kultúrát csak hittel és csodával teremthet a lélek. Egy transzcendens világ hitével s e világnak a lélekbe sugárzó csodájával.” De hiába, mert a globalizmusra törő ideológiák és világrendszerek komisszárként pöffeszkedő megtestesítői által az egyaránt anyag- és haszonelvű liberális, illetve állammonopolista kapitalizmus, meg az istentagadó bolsevik-internacionalista totalitarizmus közös áldozatává válik; háromféle megvalósult társadalmi modell mártírjává. A diktatórikus materializmus közös nevezője menthetetlenül maga alá gyűri vagy megsemmisíti a magasabb és nemesebb igazságteremtő humán értékeket. Megint csak beigazolódik a Szabó Dezsőnél, Németh Lászlónál s az egész népi mozgalomban is már kikristályosodott metaforikus tétel: „hogy az egyik farkast liberális kapitalizmus-

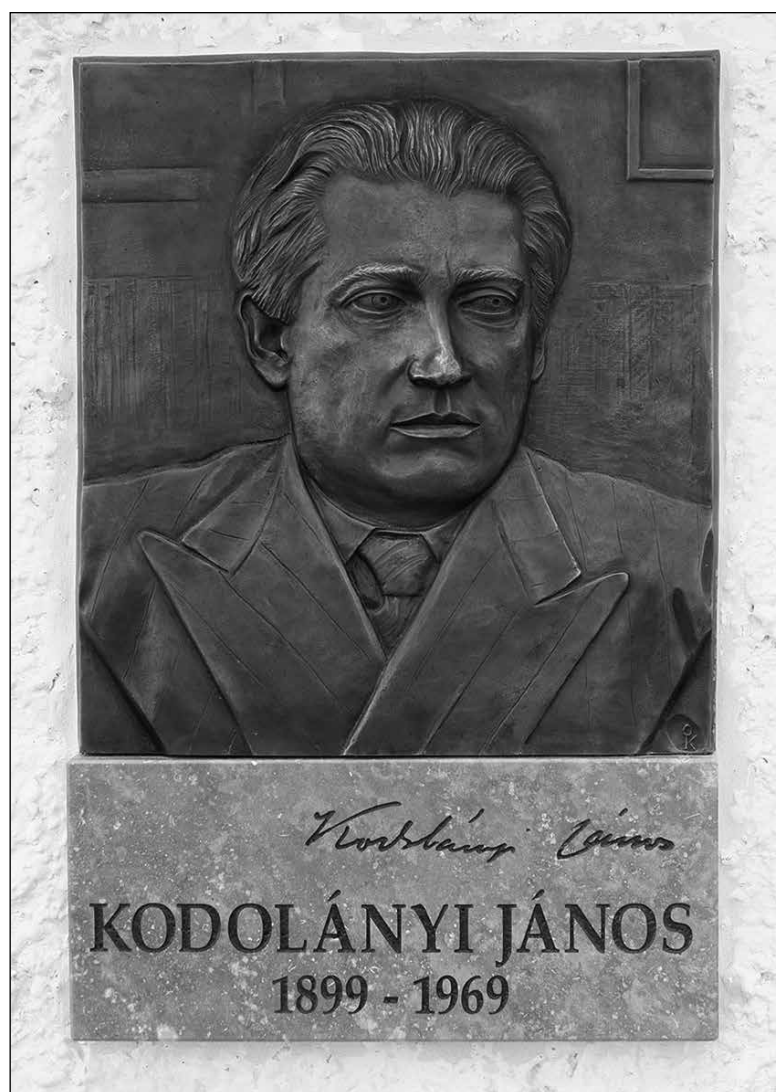
nak, a másikat monopolkapitalizmusnak, a harmadikat kollektív kapitalizmusnak nevezhetjük s így tovább. A farkast is más-más néven nevezik a világ más-más tájain. De ugyanaz a farkas az mindenütt.” És valóban – amint Pomogáts Béla fejtegeti – „Kodolányi a *Zárt tárgyalás* végső jelenetében úgy áll bírái előtt, miként a keresztény hagyomány, a keresztény irodalom és ikonográfia hagyománya szerint Krisztus Pilátus előtt” – s „megnyugvást, lelki békét ebben az »imitatio Christi«-ben talál”.

„Az ember célja, hogy fénné váljék” – idézi *Az égő csipkebokor* egyik fejezetcímét *A fényember* című írásában legutóbb Borbély László is. Odáig pedig feltétlenül meg kell maradnunk valódi közösségként is; „a magyarság célja, hogy megmaradjon”; „kétségtelen, hogy a magyarság célja, hivatása, küldetése csak egy lehet, a jelenben csakúgy, mint volt a múltban s lesz a jövőben: *a megmaradás*” – szögezte le számtalanszor; mert „minket, magyarokat, az a veszély fenyeget, hogy elveszítjük magyarságunkat s ezzel fennmaradásunkat, egész életünket is, ha csak egy pillanatra is elveszítjük magunkat” – tanította Ady-reminiscenciával a nevezetes 1943-as balatonszárszói tanácskozás bevezető előadásában is; s hogy „mi nem hazudhatunk magunknak. De azt sem engedhetjük meg, hogy nekünk hazudjanak. Szemünket éjjel-nappal, jobban-rosszban magunkon és az örökkévalóságon kell tartanunk. *Ha nem követelünk magunknak örökkévalóságot, elveszítjük a más is.*” (A szárszói konferencia zárószavaiban Veres Péter is így hangsúlyozta: „Azt kell tennünk, amit minden életrevaló nép tett a történelem folyamán: *alkalmazkodni, hogy megmaradhassunk.* Ez minden más eszmei vagy világnézeti igazság előtt áll: *Megmaradni.* Ahogy lehet. S hogy lehet? Úgy, ahogy a nép nagy többsége hiszi, hogy lehet. Mert a hit nagy erő, a történelemben talán a legelső erő.”) Így azután a Kelet és a Nyugat övezte vagy oly gyakran szorongatta magyarság önálló karaktere, szuverén és autochton lelki alkata (de mégis küldetésesen és mintaadón összekötető szerepet vállaló, sajátos „harmadik útja”) szervesen kapcsolódik hozzá az emberiség legigazabb, legnemesebb értékeihez és spirituális erőfeszítéseisekhez. Az örök érvényű értékmentés, nemzetföltés és identitásvédelmezés jegyében

fogalmazta így az író – sűrű veszedelmek közepette is bizakodó nyomatékkal (legújában Szokolczay Lajos idézi ezeket a gyönyörű sorokat): „az euráziai lélek” nem megy veszendőbe, „nem megy száműzetésbe ma sem. Készen érkezett erre a földre, készen várja sorsdöntő óráit. Az euráziai lélek, amelyet Németh László *mélymagyarságnak* nevez, olyan, mint a mesebeli legkisebb, legszegényebb fiú: erdő elrejt, csalit befogadja, folyó felveszi, madár táplálja, hegy megnyílik előtte, madarak szárnyukra veszik, tűz kettéválk előtte. Ne féltsük őt. Fogjuk kézen, ha találkozunk vele. Nézzünk magunkba: a szívünkben lakik.” Amiképpen Isten is „a szívben lakik! Olyan egyszerű!!” – emeli ki ezt a mondatot a Jézus-regényből minapi emlékbeszédében Szentmártoni János is.

Kodolányi – aki Várkonyi Nándor szerint Julianusban mintegy „saját virtuális önéletrajzát írta meg”, és „az ő Magna Hungariája az időtlen magyar nép” – így fejezi be ezt a regényét, s e költői mondatokat ugyancsak a szívünkre helyezhetjük ma és mindig is: „a magyar nép Isten népe, méltó a kegyelemre és megmaradásra... / Vajon van-e hatalom a földön, mely elsöpörje a népet, ha Istennel tart szoros kapcsolatot? Ha Isten akaratát nyilván fölismeri s annak aláveti magát? Ha része Isten Országának?”

Kérem, hogy ennek hitében és reményében ünnepeljük most meg a nagy író emléktáblájának – Oláh Katalin Kinga szobrászművész kitűnő, sugallatos arcmásdombormű alkotásának – felavatását! Köszönöm szépen a figyelmet!



* Emléktáblát avató beszédként elhangzott a 47. Tokaji Írótaborban 2019. augusztus 18-án.

Kis jugó pornográfia a '60-as évek elejéről II.

A Fejős Klára*

Kisajátított emeletes épület, amelyet bevett szokás szerint átalakítottak, alkalmassá tettek. Az eredeti nagy szobákat egyszerűen kettéosztották, méghozzá úgy, hogy a válaszfalba szó szerint beépítették a kályhát, így lett két, 3-4 ágyas szoba egy közös kályhával. Ám: „Közös kályhának túros a háta”**, és egy az ajtaja, ergo az ajtós szoba lakói fűtöttek az ajtótlanoknak is, ami persze sok súrlódásra adott okot, hisz az ajtótlanok ki voltak szolgáltatva. Különben sosem lett olyan igazán meleg, a falánk fal elnyelte a hő legnagyobb részét, mivel a szobák helyett tulajdonképpen a falat fűtöttük. A folyosón reggelenként végigment a szolga bácsi (mi bácsiztuk, mert magyar volt, a többiek poszluzsiteljként emlegették), és minden második (ajtós) szoba elé lett pár szál aprófát meg egy-két hasábot, amely sajnos sose volt elég a tűzrakáshoz; a szemfülesek simán ellopták a gyújtóst a másik küszöbről; néha kénytelenek voltunk parazsat kérni a szomszédtól, mint az ősidőkben. Amikor az ajtósok hazautaztak, vagy otthagyták a szomszédoknak a szobakulcsot, vagy nem. Szenet magunk hordtunk föl a pincéből. Minden hónapban kaptunk zsicát***, hogy (kötelezően) fehérre csiszoljuk a parkettát, és viaszt, hogy a réseket betömítsük (valahonnan valakik szorgalmasan ellenőrizték, hogy mit végeztünk, nehogy megegyen bennünket a kosz). Konyha nem volt, a folyosó végi benyílóban álltak a rezsók (teljes két-két darab), ha el nem lopták őket. Néha órákig térferegünk, hogy lavórnyi vizet melegíthessünk; ha kifutott valami, kicsapta a biztosítékot, előfordult, hogy másnapig kellett várni, hogy a mester (nem szerelő, mester, hisz majstor) megjavítsa. A kávéfőzés sem ment simán. Rengeteg volt a marakodás, civódás, sértődés, pletyka.

A fürdőszoba maga a testet öltött rémálom. Nem emlékszem pontosan, 4 vagy 5 nagyon-nagyon szűk, apró, pici tusfülke. A kazánban, túl

kicsi lévén, ti. eredetileg nem tömegre tervezték, alig lehetett egy turnusnak (10-12 ember) elég vizet melegíteni. Ha volt ismerős, ketten is beszu- szakoltuk magunkat a fürdőbe, amelyben egy ember is alig fért el. Naponta egyszer melegítettek vizet. Ilyenkor fölhangzott a folyosón: meleg víz, meleg víz! Nagyon gyakran megtörtént, hogy mire odaértünk, elfogyott. Az is előfordult, hogy föl sem harsant a várva várt mondat. Később a rutinos, régi lakóktól megtudtuk, hol a pincekulcs, és már magunknak gyújtottunk be a kazán alá, de erre nem vetemedtünk gyakran. Nem mertünk. Mind- ez persze csak akkor, amikor volt szén. Januárra sose volt. Logikus, hogy kiürült a pince, mert az is kicsinek bizonyult, a régiek azt sem ennyi ember- re tervezték; néha másfél hónapig fagyoskodtunk, mire megjött a második szénszállítmány.

Ki tudja, mi a lopó? Én még csak nem is hal- lottam róla. A szobatársam egy szabadkai ha- zalátogatása után beállított egy lopóval. A lopót be kell csavarni az égő, vagyis a villanykörte foglalatába, s úgy működik, mint a konnektor, de a körtét is be lehet csavarni (a szobákban nem volt semmilyen kapcsoló, dugalj, konnektor, alj- zat, csatlakozó, hogy ne lophasunk áramot). Csodák csodájára lopó szinte mindenhol akadt. Egész jól lehetett melegedni rezsó mellett, csak hát természetesen azt is tiltották. Gyakran tartot- tak razzsiát, de mindig megtudtuk, mert drót volt (Rejtő). Persze, ha sokan melegedtek, megint csak kiverték a biztosítékot... El kell még monda- nom, hogy szinte minden szobában volt egy-két ejtőernyős****. Ők a távollevők ágyában aludtak, vagy azokkal egy ágyban, akik odahozták őket; a költségeket vagy felezték, vagy nem. Ez is tilos volt persze, ha rájött a portás, hónapokig zsa- rolta a delikvenseket (elzsákmányolta a kávé, menzajegyét csikart ki, bejött vacsoraidőben, s összeszedte az ennivalót, a hazait, a gyümöl- csöt, cserébe pedig nem jelentett föl). Szép, tá- gas, aránylag impozáns előcsarnokból ágaztak a lépcsők jobbra és balra, fönt azonos volt a be-

osztás, de volt klub tévével (!), tanulószoba, lent pedig a bejáratnál portásfülke. Az ott strázsáló Cerberusnál lehetett átvenni a postát, és ott kellett leadniuk látogatási időben a fiúknak az igazolványukat.

De: akkor cseréltünk ágyhuzatot, amikor akarunk; valóban tiszta volt, és napsugárszagú; télen annyi pokrócot kaptunk, amennyi kellett; addig és akkor tanultunk, ameddig és amikor szükség volt rá, akár éjjel is; az udvarba is kimehettünk, és nagyon keveset kellett fizetni. Délben a menzaadagot ketten elosztottuk, sokan tették ezt, ismertek a kiszolgálók, adták maguktól a másik tányért. Eleinte rémesen szégyelltem, de aztán... az ember mindent megszokik. A reggelit átugrottuk, főleg ha nyolcra kellett előadásra menni. A Tanárnőnek a reggeli 8 volt a mániája... Ám a vacsora!... És akkor, egyszer, egy estébe hajló, sötétes délutánon, mint a mesében, megjelent a szobánkban Pósa Rózsa (ez is a Rehák Kollégium kapcsán jutott az eszembe). Tehát megjelent Pósa Rózsa, akiről jóformán azt sem tudtuk, hogy kicsoda, és se szó, se beszéd letett az egyik tanulóasztalra egy oldal..., egy egész oldal, gyönyörű, aranybarnára füstölt szalonnát.

Nyaranta mi, akik valamiért nem utaztunk haza, megkezdtük a vándorlást; végiglaktuk a város összes kollégiumát, vagyis a többit, a fiúotthonokat, mert takarékoságból fiút, lányt egy helyre csődítettek. Fiúotthon több volt, kettő vagy három... és bizony-bizony a szajmistei dómban (mi így hívtuk a Sajmiste nevű kollégiumot) volt állandó hideg-meleg víz, központi fűtés radiátorral, meg nagy fürdőszoba, meg erkély, meg összkomfort, meg minden...

Maradandó élményem a vár; egy nyáron fönt laktunk a várban, Péterváradon. Rebesgettek róla sok mindent, hallottam is rémmeséket, de a valóság mindent fölülmúlt. Ez a kollégium végeredményben tömegszállás volt, amelyet a hegy ormára épített, valamikori – szerintem k. u. k.-s – kaszárnyából úgy-ahogy átalakítottak: 10-12 ágyas szobák, ronda, ütött-kopott vaságyak, földig lógó sodrony, lepattogzó festék, csukhatat-

lan ajtók, zárhatatlan vécék, ajtótlan fürdőszoba; a folyosón szemtelenül sunnyogó patkányok, jól fejlett csótányok, szúnyog, légy... de a kilátás...! A kilátás pazar volt, feledhetetlen és gyönyörű. Az ablak alatt, lent a mélyben kigyózott, nyújtózott a Duna, fönsgégesen, titokzatosan és csillogón; ragyogó hullámai hol lágyan, puhán gördültek, hol súlyosan, feketén hömpölyögtek, mígnem a túlparton emelkedő, ködbe-porba burkolózott város lábánál csendben elsimultak. Nem emlékszem, hány lépcső vezet a várba, de sok. Azokon a lépcsőkön éjszakánként munka után nem egyszer másztam föl a kollégiumig. Néha öreguras udvariasságból elkísért rádiós kollégám, az áldott emlékű Miska bácsi, s én egyre csak azért fohászkoztam, nehogy a lépcsőkön lehelje ki a lelkét az erőlködéstől.

Nem tudom, meddig állt fenn a Fejős Klára és a várbeli kollégium... Nem tudom, most van-e elég hely, és bejutnak-e a mieink... Talán nem ártana utánanézni, mielőtt még mindannyian el nem távoznak, mi, akik nyakig benne voltunk a hőskorban.

2020. február 2.

* A lányotthon, vagyis a kollégium a nevét a népfőlszabadító háborúban elesett néphősről (narodni heroj) kapta.

** Tudatos, ironikus-humoros szólásrontás (ilyen összevonásokkal gyakran játszottunk).

*** (Žica – drót) Ronda vagy nem, így hívtuk. A '60-as évek elején vagyunk, legtöbbször csúnya keveréknyelvet beszél. B. Szabó György, kedves, feledhetetlen tanárunk nevét például BÖSZÖGYŐ-ként örököltük a fölsősöktől (harmadik generáció voltam a magyar szakon), ő volt a kis BÖSZÖGYŐ, nem Bé Esz Gyé; a drága, nagy tudású Ágoston tanár úr közelharcot vívott velünk a Noviszád kontra Újvidék meg a tanár úr – tanár néptárs témában. Nem lévén parkettakultúránk, természetesen nem ismertük a parkettaápolási szakszavakat sem.

**** A padobranac tükörfordítása, potyázó, feketén lakó, neveztük illegalacnak (illegális lakó) is, így: magyar kontextusban.

„Kideríteni az igazságot”

Zárug Péter Farkas portréfilmje*

A gimnázium végén, amikor jelentkezni lehetett egyetemre, főiskolára, én a moszkvai nemzetközi kapcsolatok intézetébe, nyelvi szakra jelentkeztem, hogy keleti nyelveket tanuljak. Jellemző volt rám már korábban is, az általánosban is, hogy egy nagyon szókimondó, cselekvő, kételkedő, kíváncsi gyerek voltam. Moszkvában ugyanez volt: mindenbe beleszóltam, szerettem vitatkozni. Ott kezdődött a probléma. Rákosi Mátyás (aki egy ideig háttérbe szorult) kijött Moszkvába, és előadást tartott a diákoknak meg a moszkvai magyaroknak. Én az előadáson megkérdeztem tőle (furcsa módon lehetett kérdezni), hogy mi a biztosíték arra, hogy nem fog ugyanaz történni, ami történt, amikor ő volt hatalmon. Tehát a kivégzések, még a párton belül is. De feltettem egy másik kérdést is, hogy hogyan próbál változtatni, hogy ne történjenek meg ezek a dolgok. Őrült botrány lett ebből. Vizsgálat indult, még hozzá olyan módon, hogy nemcsak a magyar fél, a követség kezdett el vizsgálódni, hanem a szovjetek is. Állandóan tanácskozások folytak, bevonták az ottani Komszomolt is, de a pártot is, hogy kifürkésszék, honnan van bennem ez a rendszerellenes mentalitás, gondolkodás, miért gondolok én ilyen dolgokra, meg miért kérdezem meg, és miért kellett ezt a botrányt csinálni. Mert botrány lett belőle. Lehurrogtak, ahogyan ilyenkor szokás a pártközösségekben. Az ottani Komszomol vezetője sopánkodott (egy helyes kis csaj volt, Lolinak hívták, nem Lalinak), hogy Loli, Loli, ilyen nem szabad csinálni. Folyt a tárgyalás, de közben hazajöttem a nyári szünetben, vakáció volt. Itthon láttam, éreztem, hogy az embereknek elégük van abból, hogy Magyarországot megszállja a Szovjetunió, hogy egy olyan rendszer van hatalmon, amely kiszipolyozza az országot, elárulja. Szívtam magamba az elégedetlenség hangulatát. A nemzeti érzés, a hazafiasság, a rendszerbírálathoz az már erősen

érlelődött bennem. Így mentem vissza szeptemberben, ilyen forradalmi hangulatban. Állandóan kapcsolatban voltunk, levelekkel és telefonon is. Egy hónap sem telt el, amikor kirobbant otthon a forradalom. Lelkendezve fogadtam, szervezkedtünk. Hogy információt szerezzünk, bementünk a követségre, követeltük, hogy adják át a szikratávírókat, azzal lehetett nyíltabban tájékozódni. Persze nem engedték meg. Akkor szerveztem egy ülésztrájkot a követségen, ami nagyon megdöbbentette a szovjeteket is. Sokan csatlakoztak hozzám, körülbelül 100-120 ember a forradalommal érzett együtt a magyar diákok közül. A szovjetek meg voltak döbbenve, a követségről nem is beszélve. A nagykövet, akit Boldockinak hívták, ha jól emlékszem, azt mondta mindig nekem, amikor tiltakoztunk, hogy „én a mindenkori kormányt szolgálom!”. Amikor láttam, hogy itt nincs semmi eredménye annak, amit teszünk, otthon meg forradalom zajlik, és egyre keményebb a helyzet, akkor négyen elhatároztuk, hogy lemondunk az ösztöndíjról, és hazamegyünk. Ezt írásban átadtam a nagykövetnek. Egy szót sem szólt. Hazajöttünk. Az utcákat jártam, tüntetésekben vettem részt, és hát persze, bementem az egyetemre, ott jelentkeztem a filológiai tanszékre. Figyelmeztettek az egyetemen is, hogy annak súlyos következménye lesz, hogy önként lemondtam az ösztöndíjról, és eljöttem Moszkvából, hogy részt vettem a forradalomban. Szóval jobb, hogyha elmegyek, minthogy akkor nagy hulláma volt a távozásnak. Én decemberben elindultam, de Mosonmagyaróváron az oroszok elkaptak, tudniillik akkor már nem volt magyar határőrség, mindenütt az oroszok voltak. Elfogtak, bevitték Győrbe, ott fogva tartottak, kihallgattak az oroszok. Persze én meg nem fogtam vissza magamat, és oroszul vitatkoztam velük. Akkor átadtak a magyar hatóságnak, és a Fő utcai börtönbe kerültem. Ott ültem majdnem egy évig. Állandóan

kihallgattak. A cellatársam egy osztrák volt, aki kiszúrta egy rendőr szemét, és ide menekült, Magyarországra. Így a tetvek mellett a német nyelvvel is tudtam foglalkozni. Rettenetes időszak volt, de végül, miután nem tudtak mit kezdeni velem, elengedtek. Amikor kijöttem, jelentkeztem az egyetemen, hogy folytatom a tanulást. Akkor elkezdődött egy vizsgálat ellenem, az végül azzal zárult, hogy a Nagy Imre-féle ideológiai platform alapján állok, amit, megmondom őszintén, nem nagyon értettem. Ennek a lényege az volt, hogy a forradalomban részt vettem, elítélem ezt a rendszert, és a Magyar Népköztársaság ellensége vagyok. Mindenféle tanúkat behívtak, akikkel együtt tanultam a Szovjetunióban. Kizártak az ország összes egyeteméről. Fellebbezni nem lehetett. Lényegében ezzel véget vetettek annak a lehetőségnek, hogy valaha is értelmiségi pályán folytassam.

Azért is szeretem ezt a nemzetet, ezt a hazát, mert nagyon-nagyon sokan segítettek nekem, aki senki voltam: egy 19 éves diáknak igyekezett mindenki segíteni. Persze olyanok is voltak, akik állandóan feljelentettek, így mindenhol kirúgtak. Itt, a Ferihegyen (*a tévériport forgatásának helyszíne – a szerk. megj.*), ahonnan utaztam később a világ minden részébe riportfilmeket forgatni, itt tudtam elhelyezkedni az áruforgalmi osztályon. Felvettek, mivel nyelveket beszéltem. Itt jártam-keltem, ebben a nagy teremben, ebben a nagy hallban, és az évfolyamtársaim, a külügyesek valahogy észrevettek és feljelentettek. Másnap ki is rúgtak, dolgoztam vagy három hétig... Azután elhelyezkedtem kocsikísérőnek, onnan is kirúgtak, a párttitkár csak ennyit mondott: „Áh, '56!” Kordésnak is elmentem, de onnan is kirúgtak. Végül nem tudtam elhelyezkedni. Abban az időben viszont nagyon fontos volt, hogy legyen munkahelyed, mert ha nem, akkor lecsuknak. A TIT-nek, a Természettudományi Ismeretek Intézetének a tanácsánál jelentkeztem, hogy nyelveket tanítanék. Elmondtam a történetemet, s ott bizony azonnal segítettek. Magyarországon először indítottak el egy arab nyelvtanfolyamatot, csak azért, hogy segítsenek rajtam, hogy beírják a munkakönyvembe azt, hogy dolgozom. Elindult az arab nyelvoktatás Magyarországon. Olyan tanítványaim is voltak, mint Antall József, aki miniszterelnök lett

később, és az MDF vezetője, vagy Jeszenszky, aki a rokona volt. Akkor az volt a vélemény, hogy olyan rendkívüli dolgot kell Magyarországon elkezdeni, ami egyedülálló. Ezért elkezdtek arabul tanulni. Azután számomra újabb segítség volt, hogy felvettek az országos fordítói irodába, az OFI-ba. A másik nagyon-nagyon jelentős támogatóm Germanus Gyula professzor, a tanárom volt, aki szeretett engem, és minden eszközzel támogatott, ahogyan tudott. Végül '62-ben enyhült a hangulat, '56-után először, ez persze a rendszernek a gyengülési jele volt, meg az, hogy nemzetközileg elszigetelődött az ország, ezért engednie kellett valamelyest. Így engem is visszavettek az egyetemre 1962-ben. Akkor egy feloldódás kezdődött. Sikerült elhelyezkednem '63-tól a Magyar Rádiónál, ahol működött egy arab szekció, egy arab nyelvű adás. Elég gyakran írtam cikkeket, készítettem riportokat a híradónak és a külpolitikának. Én vezettem be a telefoninterjúkat. Ez egy újdonság volt akkor a rádióban. Például telefonon felhívtam Haszanajn Hajkalt, a híres egyiptomi újságíró, aki az al-Ahramnak volt a főszerkesztője, és Nasszer jó barátja. Vele készítettem interjúkat. Egyre többször a televízióknak is. Akkor felfigyeltek rám a külügyben, de megmondom őszintén, végül is nem tudom, nem kutattam, hogy ki volt az, aki felfedezett. Tény az, hogy abban az időben nem voltak arabul tudó emberek Magyarországon. Akkor kezdtek jönni a külföldi delegációk Magyarországra. Emlékszem 1964-ben Abdullah al-Salal jemeni elnök volt az első, akkor hívtak tolmácsolni. Fantasztikus volt az, amikor megérkezett Salal, előtte ott áll Dobi, Kádár meg az egész társaság, amely ellen én szívvel-lélekkel küzdöttem – és én ott állok közöttük, és jön Salal, és vonulunk el a tömeg előtt...

Egyre többször hívtak tolmácsolni, és én szívesen mentem, mert élveztem a magyar nyelven való szép megfogalmazást, értelmet adni a gondolatoknak, ha voltak persze... és jött Nimeri, a szudáni elnök, Arafat és a többiek. Azután külföldre is mentem, akkor már elég jól tudtam arabul. Amikor először jutottam ki Egyiptomba, Kálai Gyula volt a miniszterelnök, és vele mentem ki Kairóba. Ő ott tárgyalt Nasszerral. Hogy milyen furcsa a világ! Akkor az MTI-t Sugár András tudósította, '66-ban. Ő megírta, hogy itt van ez a Chrudinák, fantasztikus, hogy milyen jól beszéli

a nyelvet, mert Nasszer azt mondta a tárgyalások közben Amer marsallnak – ő később öngyilkos lett, amikor Nasszer meghalt –, hogy figyelj, Amer, ezt a magyar urat, a tolmácsot, hogy milyen szépen beszél arabul, neked is meg kellene tanulni rendesebben. Amer a nép nyelvét beszélt, tehát az arab szlenget használta, ezért szólt neki Nasszer...

Tudták azt, hogy én ki vagyok. Itt nem volt szó megbocsátásról, meg nem is kértem, nem is volt rá szükségem. Én nem változtam meg. Nem '56 robbantotta fel bennem azokat az érzéseket, hogy meg kell szabadulni a megszállástól, a kommunista párt hatalmától, és fel kellene szabadulni már. Tehát már akkor élt bennem a szabadság iránti vágyódásom és szeretetem, amely később végigkísért, hiszen a Közel-Keleten folytatott forgatások, kutatások mindegyike a szabadság után vágyakozó emberekről szólt. A háború ellen, a megszállás ellen, a kolonializmus ellen, a gyarmatosítás ellen, ami ellen mi is végig küzdöttünk, és még mindig küzdünk.

Hogy erre a témára álltam rá, ez nem volt furcsa, nagyon-nagyon illett ahhoz, amiben felnőttem, és amiben hittem, hogy foglalkozzak más nép küzdelmével, amit még mi is vívtunk akkor, és még mindig, hogy felszabaduljunk, szabadok legyünk, és megszabaduljunk az idegen befolyástól és a belső ellenségtől, amely tönkreteszi az országot. Ez nagyon adott volt, hogy végül is erre kárhoztattam magam, hogy ezzel foglalkozzam.

Akkoriban a televízióban még könnyebben be lehetett jutni még egy '56-osnak is, mint ahogyan nekem. Az akkori külpolitikai rovat négy emberből állt, Korolovszky Lajos volt akkoriban a főszerkesztő, aki egy rendes ember volt, szerettem őt. '56-ban őt is eltávolították az alaptól, ahol dolgozott. Ennek a kis külpolitikai rovatnak a helyettes vezetője lettem őmellette. Korolovszky előadást tartott valahol vidéken, leesett a vonatról, és meghalt szegény. Ez '77-ben történt, és akkor én lettem a szerkesztőség vezetője. Nekiláttam ebből a szerkesztőségből egy igazi újságíró, televíziós, filmes csapatot alkotni. Ebből lett a külpolitikai főszerkesztőség, amelynek én lettem a vezetője, egészen addig, amíg először Hankiss le nem váltott.

1972-ben azért mentem Erdélybe forgatni, hogy megmutassam: a Trianonban elszakított,

elrabolt területeken élő magyarság miként szenved, sínylődik. Egy nagyon jó oldalról közelítettem meg a témát, ennek a lényege az volt, hogy az erdélyi kultúra a magyar civilizáció része. Óriási sikere volt a filmnek, annak ellenére, hogy beavatkozott a televízió akkori elnökhelyettese, Pécsi Ferenc meg a többiek, mondván, hogy ez nacionalizmus, ez nem mehet le. Vitatkoztam vele, hogy mire gondol, hogy lenne nacionalizmus. Tessék megmondani, hogy miért. Vitatkozzunk. Amikor hazajöttem Erdélyből, már le is ment a film, több mint a felét kivágták, nem azért, mert túl hosszú volt. Én akkor panaszt tettem írásban is Pécsinél. Tehát ilyen sérelem ért mindjárt az elején, egy olyan témában, amely nekem nagyon-nagyon fontos volt: a Trianonban elszakított területeken élő magyarság sorsa.

Műsoraimat a televízió eladta, keresték a filmeket, amelyeket a külpolitikai szerkesztőség, a Panoráma készített, és nemcsak én, hanem a munkatársaim is, hiszen forgattunk a szocialista országokban, és magyar szemmel tudtuk bemutatni a szocializmus válságát, a Szovjetunió válságát, és ezt nagyon sokan megvették. *A Háború a Szaharában* című filmet 56 ország vásárolta meg, vagy például a *Ha megdobnak követ...* c. filmet az első palesztin forradalomról, az intifádáról rengetegen igényelték.

A Panoráma nézettsége a legmagasabb volt majdnem húsz éven keresztül, és hála istennek, Nagy Richárd elnök idején, aki egy nagyszerű televíziós elnök volt, sikerült egy olyan szerkesztőséget létrehozni, amely mindenütt ott volt, ha történt valami a világon és a szomszédban. Ő lehetőséget adott anyagiakban is, nem a fizetésekre gondolok, hanem olyan felszerelésekkel indulhattunk neki a világnak, amelyekkel nem maradtunk el a többiektől, nem néztek le bennünket a kollégák. Kiváló műsoridőt adott a Panorámának: lement pénteken főműsoridőben és szombaton délután nagyon jó időben. Nagyon sok fesztiválon nyertünk fődíjat, a monte-carlói fesztiválon Arany Nimfa díjat. A palesztin felkelésről, az intifádáról készült film a második díjat nyerte. A magyar zsűritag ellene szavazott, persze. Itthon a miskolci tévéfesztiválon dokumentumfilmmel öt alkalommal, öt évben a fődíjat nyertem el. Nagyon jelentős dolog volt ez abban az időben, mert igazi megmérettetésben kellett

megküzdeni. Alapvető dolog az újságírásban, hogy hallgattassék meg a másik fél is. Én mindig meghallgattam, tehát amikor a szaharai nép küzdelméről készítettem a filmet, hogy miként harcolnak a marokkói megszállás ellen, akkor én elmentem Marokkóba is, a marokkói vezetőkkel is készítettem interjút, vagy az iraki–iráni háború kapcsán én elmentem Iránba és Irakba is, mind a két félt meghallgattam, és nemcsak a vezetőket, hanem az embereket, a katonákat, a nyomorultakat, akik szenvednek emiatt.

Ezek a helyzetek, amikor az ember forradalomról, felkelésről, lázadásról, tüntetésről, háborúról tudósít, igenis, minden pillanatban veszélyben van. Rettenetes körülmények voltak az iraki–iráni háborúban, mind a két oldalon. Olyan tűzbe kerültünk Várszegi Károly operatőrrel, hogy én akkor azt hittem, hogy kész, vége, ezt nem fogom túlélni, én feladtam akkor.

Ilyen helyzetekben az ember már nem kapaszkodik annyira az életbe, mint egy fűszálba, mert benne van egy adott helyzetben: a lövedékek zaja, az emberek sikoltása, örvénye, hogy szinte nem is gondol arra, hogy innen menekülni kellene. Sokan kérdezték: Lali, nem félsz? Csak a hülye, az nem fél! Az ember persze hogy fél! Az a munka, az a tett, amit csinál, amiatt legyűri a félelmét, de ugyanakkor keresi a módját annak, hogy hogyan tudja túlélni.

A '70 évek végén, a '80-as években már he-tente volt, amikor 16 műsört is készítettünk. Mindent! Ha kellett, politizáltunk: külpolitika, belpolitika, gazdaságpolitika, humor: a Parabola és a Szuperbola, amely – meglepő, de – minden évben megnyerte a versenyt, a szilveszteri műsorok között a legjobbak voltunk. Mert éppen arról szóltak a műsorok, hogy itt változásokra van szükség. Természetesen igénybe vettünk sok mindent, meztelen lányoktól kezdve az ellenfél kigúnyolásáig – olyan gazdasági műsört indítottunk, amelyhez nem volt fogható Magyarországon, még a gazdasági lapokban sem, mert igenis a gazdaság is változást igényelt. De ilyen volt a Monitor, amelyben a Beneš-dekrétumról, a cionizmusról, Trianonról is szóltunk, a Tájak, váro-sok, emberek, a Külpolitikai fórum, a Nemzetközi stúdió – a Panoráma különkiadása; rengeteg műsört csináltunk, és mindegyiknek volt közönsége.

20-25 éven keresztül a Panoráma és a Parabola a legnézettebb műsorok voltak. A Panorámát és a műsoraimat rendszerváltó műsoroknak nevezték; igenis előkészítettük azt, hogy változtatni kell a kapcsolatainkon a határon túli magyarokkal, változnia kell a gazdasági rendszernek, meg kell változtatni a belpolitikát, a külpolitikát, tehát nagyon sok műsor volt, amely érdekelte, foglalkoztatta az embereket. Jó szerencsénk volt, mert nem volt más televízió, csak az MTV, de nagyon nagy nézettségünk volt 20-25 éven keresztül. Ehhez én tudatosan, nem véletlenül egy olyan csapatot hoztam létre szerkesztőkből, operatőrökből, rendezőkből, gyártásvezetőkből, asszisztensekből, akik meg tudták teremteni ezt a rendszerváltó szerkesztőséget. Nagyon nagy szerepet játszottak ezek a műsorok a rendszer megbuktatásában, megváltoztatásában. Ami a szomorú, hogy végül ennek mi ittuk meg a levét, a rendszerváltoztatásnak. Küzdöttünk érte, hogy megváltozzon, persze, nem változott meg, mert lényegében ugyanazok maradtak ott, a volt kommunisták, az MSZP, az MSZMP jutottak hatalomra, minket pedig bezártak, megszüntettek, letöröltek, és minden igyekezetünkkel azon voltak, hogy ez a „magyarkodó, antiszemita csapat” eltűnjön a föld színéről. Sajnos, ez volt a sorsunk, de nagyon-nagyon nagyokat alkottunk, nagy műsorokat, olyanokat, amelyek nagyon emlékezetesek maradtak. Például mi kezdtünk el foglalkozni a határon túli magyarsággal, Erdéllyel, Tőkés Lászlóval – emiatt a Panorámát kitalálták Romániából. Mi voltunk azok, akik elindítottuk a változásokat Csehszlovákiában, hogy Dubčekkel készítettünk egy történelmi beszélgetést, Sugár András készítette az interjút, amelyben fantasztikus módon lelepleződött az egész szocialista, kommunista vadállomány, hogy miket műveltek és miket tettek; óriási volt. Rengeteg műsört készítettünk a romániai állapotokról, a magyarság, a székely és az erdélyi magyarság helyzetéről. Ezt éveken keresztül. '72 óta, ahogy a televízióba kerültem, és az első filmet megcsináltam, szinte minden évben többtucatnyi filmben tudósítottunk a falurombolásról, rengeteget Ceaușescuról, személyi kultuszáról, a családpolitikájáról, a magyarság szenvedéseiről, kiszolgáltatottságáról. Természetesen rögtön felfigyeltünk Tőkés Lászlóra és a Tőkés családra, hiszen Tőkés Istvánnal

is nagyon sok interjút készítettünk. Szent László-filmet is forgattam az ő szerepéről a magyarság történetében. Nagyon-nagyon sokat jelentett számomra Erdély. Magyarországon 30 évig nem lehetett szólni arról, hogy élnek magyarok a határon túl is. Amikor bemutattuk a Tőkés Lászlóval szemtől szemben készített riportom, ez volt az első film a forradalomról. És az emberek felszabadultak, egyszerű parasztemberek, a magyar falvakba mentem, és jöttek az emberek, és felvontak, és kiáltoztak, összetépték spontán módon a vörös zászlókat, mondták, hogy mit csináljunk, mit kell most tennünk. Sütő Andrással, a szeretett írómmal én már korábban is találkoztam, még a forradalom előtt, amikor behúzódtunk a kis házába, ott este összejöttünk magyarok, és ott beszélgettünk, hogy mi lesz, meg hogy miképpen lesz. Én akkor is kimentem, amikor kitört a marosvásárhelyi magyarok elleni támadás, amikor felvonultak a románok, és rátámadtak a magyarokra, Sütő Andrást úgy megütötték, bevették a szemét, hogy elveszítette a szeme világát az egyik szemére. Akkor Sütővel készítettem interjút a kórházi ágyon – ez nagyon emlékezetes maradt számomra. Erdély és Székelyföld az életemben nagyon nagy szerepet játszik, életemnek az egyik legszebb éve volt ezek, amelyekben felnyitottam a magyarság, az itthoniak, az óhazaiak szemét, hogy van egy másik Magyarország is, amely még mindig jobban emlékszik a múltunkra, a magyarságunkra, a dicsőségeinkre, szerepünkre a világban.

Én végül is csalódtam, de nem vesztettem el a hitemet abban, hogy a változás be fog következni, mert arrafelé megyünk, hiszen minden évben valami történik, tehát nemcsak **egy** lépés előre és két lépés hátra, hanem van, amikor **másfelet** lépünk előre, és kettőt hátra. Tehát javulnak is a dolgok. Én mint magánember, mint újságíró egy boldog ember vagyok. Nem érzem kiszorítottnak, kielégítetlennek magamat, nem vágyok pozíciókra meg ilyen dolgokra, de nem is vágytam soha, mert amit én '56 óta tettem, cselekedtem, amiben hittem, amiért küzdöttem, az nem volt hiábavaló, legalábbis az én életem szempontjából. Ezért én egy boldog ember vagyok, nincs hiányérzetem, majdhogynem azt is mondhatom, egy kis nagyképszerűséggel, hogy meg vagyok elégedve azzal, amit én befutottam '56 óta. Azt a

160 nagy dokumentumfilmet, amelyet csináltam, így visszagondolva, el sem tudom képzelni, hogy a fenébe tudtam ezt megtenni. Mikor aludtam, mikor ettem, mikor éltem mint férfiember életet? El sem tudom képzelni, hogy volt lehetséges ez. Közben egy ekkora szerkesztőséget vezettem, irányítottam, én mindenben benne voltam, küzdöttem a külvilággal, és még mindig megvagyok, és vagyok. Tehát ez nekem egy nagyon nagy elégtétel: az alkotás. Tehát mi a lényeg? Az ember igenis az életében alkosson, hogy tegyél le valamit az asztalra, hogy nyomod maradjon másokban. Én úgy érzem, hogy azóta, hogy a televízióban vagy újságírásban előfordulok, hatottam az emberekre, az emberek mai napig emlékeznek rám. Az ember egyik legnagyobb éke, értéke az, hogy van szíve, lelkiismerete és szelleme. Ha ebben harmóniát tud teremteni, van miért ügyködni, tennie, cselekednie ebben a világban – és ez: **a magyar nemzet**, amely oly sokat szenvedett, annyi mindent túlélt, és mégis tudott alkotni, fennmaradt, nagy-nagy nehézségek árán, olyan sérelmek érték ezt a szerencsétlen nemzetet, mint mást nagyon-nagyon ritkán és kevésbé, mint bennünket; és mégis vagyunk.

A riporter alapvető tulajdonságának kell lennie, hogy kíváncsi és tájékozott, és az igazságot igyekezzen kideríteni, tehát hogy felkutassa a valóságot (tisztességesen, becsületesen feltárva a gondokat, problémákat), és ezt közölje a közönséggel, az olvasókkal vagy a tévénézőkkel. Bennem ez a fajta kíváncsiság volt, és ami a leglényegesebb: a hazaszeretet. Ez jellemezte a munkáimat. Azt a hazát, azt a nemzetet, ahová tartozol, szeretned és szolgálnod kell, az ő szemével nézned a világot.

* Az **Ararat Produkció** 2013-ban készített életútriportot **Chrudinák Alajossal**. A forgatás helyszíne a **Ferihegyi repülőtér** volt. A rendező-riporter **Zárug Péter Farkas**, a szakértő **Tóth Gy. László**, a szerkesztő **Ivanov Barbara** volt. A portréfilm szövegének rövidített, szerkesztett, címmel ellátott változata.

Ezzel emlékezünk a 82 éves korában, 2020. március 11-én elhunyt **Chrudinák Alajosra**.

Trump és az évszázad alkuja

A palesztin–zsidó ellentétről

Előzmények

1915–16-ban London független államot ígért az araboknak, ugyanakkor James Balfour brit külügyminiszter azzal nyugtatgatta 1917-ben a londoni zsidó közösséget, hogy Palesztinában megvalósíthatják a zsidók nemzeti otthonát. Csak hogy az angolok olyan földet ígértek oda a zsidóknak, amely évezredek óta lakott volt. Már a Mózes előtti időkben is laktak itt különböző arab törzsek. Az sem vitatható, hogy Jeruzsálemben viszont a zsidó jelenlét mondható állandónak, de Kelet-Jeruzsálemet ma is palesztinok lakják. Egy 1948-ban hozott ENSZ-határozat világosan kimondta, hogy a korábbi brit fennhatóságú területen két egymástól független államot kell haladéktalanul létrehozni: Izraelt és Palesztinát. (Ez utóbbi államiságát 2015 végén – Izrael rosszállása mellett – a Vatikán is elismerte.)

Az időközben eltelt 72 év alatt a határozatban foglaltaknak csak a fele teljesült: Izrael Állam ma már a térség meghatározó tényezője, miközben 1947-ben Palesztina területének mindössze 7,04 százaléka volt zsidó tulajdonban. Az 1948-ban elkövetett zsidó terrorcselekmények, majd az azt követő első arab–izraeli háború során körülbelül 700-750 ezer palesztin hagyta el a lakóhelyét. Ezzel a helyi arab lakosság 75 százaléka vált menekültté. Az így megváltoztatott etnikai arányok fenntartása érdekében a palesztinok nem térhettek vissza többé otthonaikba. A második arab–izraeli háború után újabb 300 ezer palesztin vált menekültté. Ezt a történelmi eseményt nevezik a palesztinok nakbának, magyarul katasztrófának. Az akkori menekültek, illetve leszármazottaik ma 4 millióan vannak: Jordánia, Szíria, Libanon, Gáza és Ciszjordánia területén élnek, egy részük még ma is menekülttáborokban.

A palesztinok valójában semmiben sem különböznek a Jordániában vagy Egyiptomban élő

araboktól. Nincs palesztin nyelv, kultúra vagy vallás. A Palesztin Felszabadítási Front 1964-es okirata szerint „a palesztinok olyan arab állampolgárok, akik 1947-ig Palesztinában éltek”. Az 1967-es izraeli megszállás óta a palesztinok tehát azok az arabok, akik a földrajzi értelemben vett Palesztinában éltek vagy élnek. E területek jelentős része ma Izraelhez tartozik.

Az egész közel-keleti konfliktus ismertetése már csak terjedelmi okokból is lehetetlen. Főként az ENSZ és a zsidó államot támogató Amerikai Egyesült Államok segítségével Izrael és a palesztinok több tárgyalássorozaton értek el részerményeket, de az izraeli–palesztin ellentét a mai napig a térség egyik meghatározó eleme. A két nép, két állam elve még ma is érvényes elgondolás, ráadásul más – elvi alapokon álló – megoldás körvonalait még senki sem rajzolta föl. Ezért került minden megoldással kapcsolatos elképzelés középpontjába a megszállt arab területeken létesített zsidó telepek sorsa. Az elmúlt évtizedekben Kelet-Jeruzsálem bekerítésével egyidejűleg folyamatosan növekedett a telepek száma, ezzel is csökkentve a világpolitikai jelentőségű konfliktus feloldásának lehetőségét. Újabb problémát jelent, hogy a zsidó állam előbb-utóbb kénytelen lesz teljes jogú állampolgárságot adni az évszázadok óta ott élő palesztinoknak, különben nem tudja fenntartani a demokratikus ország látszatát sem. Izraelben – ideszámítva a Gázai övezetet és Ciszjordániát is – jelenleg hétmillió zsidó és hétmillió palesztin él.

2015 novemberében John Kerry amerikai külügyminiszter nemet mondott Netanjahu javaslatára, aki izraeli engedményeket ígért a palesztinoknak, amennyiben az USA és a nemzetközi szövetség hozzájárul a Júdeában és Ciszjordániában lévő zsidó telepek bővítéséhez. (Kerry akkor már évek óta nem járt Izraelben, mert Netanjahu média-tanácsadója, Ran Barac

egy alkalommal kijelentette: Obama antiszemita, Kerry pedig egy 12 éves gyermek értelmi színvonalán áll.) A kezdeményezés gyorsan elhalt, miután Benjamin Netanjahu miniszterelnök kormányülésen bejelentette: „Izrael nem lesz két-nemzetiségű állam.”

Újabb fordulatot jelentetett, hogy 2016. december 23-án az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) Biztonsági Tanácsának ülésén a BT 15 tagja határozatban ítélte el Izrael telepítési programját, melyet az általa megszállt területeken végez. Miután az Egyesült Államok ezúttal tartózkodott, a testület ismét határozatban ítélte el a zsidó állam politikáját. John Kerry így fogalmazott: „A telepek politikájával Izrael a saját kezébe akarja venni a döntés jogát, ezzel eldönti a zsidó állam jövőjét is. Csak egy államban hisz, és ez Nagy-Izrael. Ezzel a lépéssel magát sodorja veszélybe.” A 2332-es számot viselő határozat egyértelműen illegálisnak nevezte a ciszjordániai és a kelet-jeruzsálemi telepeket. Avigdor Lieberman akkori külügyminiszter szerint „ezúttal nem egy zsidót ítélnék el, hanem egész Izraelt”. Netanjahu és kormánya hisztérikus reakciója egyértelműen arra utalt, hogy ők már nem kívánnak asszisztálni egy önálló palesztin állam létrehozásához.

2017 első napjaiban három republikánus, cionista szenátor – Ted Cruz, Dean Heller és Marco Rubio – javaslatot nyújtott be annak érdekében, hogy az amerikai követség mielőbb költözzön Tel-Avivból Jeruzsálembe. Azonnal tiltakozott Jordánia, Szaúd-Arábia és Egyiptom. Néhány palesztin vezető arra figyelmeztetett, hogy ez a lépés egy újabb fegyveres felkeléshez vezethet. Ismét leszögezték: a cél nem lehet más, mint az 1967-es határok közötti független palesztin állam létrehozása, melynek fővárosa Kelet-Jeruzsálem.

Miközben a helyzet hosszú távú megoldását – a zsidók egy részét leszámítva – mindenki a kétállami koncepciótól remélte, Barack Obama nyolcéves kormányzása alatt a megszállt területen élő zsidók száma 100 ezerről 600 ezerre nőtt. Ezt már nem lehetett figyelmen kívül hagyni. Ebből következett, hogy ha Izrael annektálja az 1967-ben elfoglalt Ciszjordániát, a bibliai Júdeát és Szamáriát, akkor megvalósulhatna a vallásos és cionista zsidók nagy álma: létrejöhetne Nagy-Izrael.

Ugyanakkor egyre többen ismerték fel, hogy a jelenlegi helyzet fenntartása mellett előbb-utóbb a zsidó népesség kisebbségbe kerülhet saját országában. A magasabb népszaporulat miatt a Földközi-tenger és a Jordán folyó közti területen többségben lesznek a palesztinok. Ha ez bekövetkezik, akkor örökre vége a demokratikus Nagy-Izraelről szőtt álmoknak. Izrael vagy zsidó, vagy demokratikus állam lesz. Zsidó többség csak egy önálló palesztin állam megalakulása mellett biztosítható.

Ámosz Oz világhírű izraeli író már 1967-ben megfogalmazta kételyeit: „Félelmeim vannak, hogy vajon mit ültetünk a megszállottak szívébe, de még inkább aggódom azon, hogy mi gyökerezik majd a megszállókéban.” Oz a jövőbe látott: a palesztinok és a zsidók nem bíznak egymásban, mindkettő azt hangoztatja, hogy a másik csak az erőből ért. Ráadásul Izraelben megerősödött egy terjeszkedő, messianisztikus, cionista irányzat. Ámosz Oz prófétának bizonyult: a mára létrejött helyzet szinte megoldhatatlan. Ezt támasztja alá Izrael budapesti nagykövetének, Yossi Amraninak a véleménye is: „Izrael a zsidók nemzetállama, de emellett egy demokratikus állam is. Ha egy állam lesz, akkor vagy zsidó nemzetállam lesz, vagy demokratikus – de a kettő együtt nem lehet” (Mandiner. hu, 2019. július 5.).

Az évszázad alkuja vagy átverése?

2018 júliusában az izraeli parlament elfogadta a zsidó nemzetállami törvényt. Ennek értelmében Izrael Állam a zsidó nép nemzeti otthona, ahol az önrendelkezés joga kizárólag a zsidókat illeti meg. Az állam nyelve a héber, az arab nyelv elvesztette eddigi hivatalos helyzetét: „különleges státuszúvá” minősítették. Bár 1948 óta Izrael mindig zsidó államként határozta meg magát, de most ezt az úgynevezett alaptörvényben is rögzítették. Izraelnek nincs alkotmánya, jelenleg 14 alaptörvénye van. Ezzel a közel 2 millió arab joggal érzi úgy, hogy kizárták őket az államalapításból, és fokozódik a nem zsidók diszkriminálása. Az izraeli ellenzékiek, az EU és az amerikai zsidók egy része is arról beszél, hogy Izrael nem lehet egyszerre kizárólag zsidó és demokratikus. (Az Amerikai Zsidó Tanács és az USA legna-

gyobb zsidó felekezete is elítélte a törvényt.) A helyzetet súlyosbítja, hogy Izraelben az ortodox judaizmus lényegében államvallás.

2019-ben Izrael úgy döntött, hogy a Ciszjordánia (Júdeá és Szamária) területén lévő zsidók lakta területekre nem használják tovább a „telepek” kifejezést. Ezt követően Mike Pompeo amerikai külügyminiszter bejelentette, hogy Washington szerint nem ütközik nemzetközi jogba zsidó telepek létesítése az 1967-ben megszállt palesztin többségű területeken. 2019 nyarán Netanjahu egy új telep alapítását jelentette be a Golán-fennsíkon, a telep Donald Trump nevét viseli majd.

2020. január 28-án Donald Trump egy kétállami megoldást kínáló béketervet (deal of the century) ismertetett az izraeli–palesztin konfliktus megoldása érdekében. Az „évszázad alkújaként” emlegetett terv szerint Izrael részeként ismernék el a palesztin területeken létesült zsidó telepeket, ennek ellenére a jelenleginél kétszer nagyobb Palesztina jönne létre. Az elképzelést támogatja az amerikai politika sorsát befolyásoló amerikai zsidó szervezet, az AIPAC is.

A lényeges kérdéseket kétoldalú tárgyalások során rendeznék. Alapelv, hogy a palesztin menekültek, illetve a leszármazottaik nem térhetnek vissza Izraelbe, de valamiféle kompenzációban részesülhetnek. Ezzel véglegesítenék a háborúban megszállt területek elfoglalását, amelyet a nemzetközi közösség nagy része ma is illegálisnak tart. Ezen a területen ma 600 ezer zsidó telepes él. Senkit nem költöztetnének el, ez viszont csak úgy lehetséges, hogy az össze nem függő palesztin területeket utak, hidak és alagutak kötnék össze. A Gázai övezet és Ciszjordánia között alagút épülne.

A béke feltétele, hogy a palesztinoknak el kell ismerniük Izraelt zsidó nemzetállamként, és vissza kell utasítaniuk a terrorizmust. Jeruzsálem Izrael egy és oszthatatlan fővárosa maradna, Kelet-Jeruzsálem viszont a jövőben a palesztinok fővárosa lenne. Valójában a városnak az izraeli biztonsági faltól keletre eső kis részéről van szó: idetartozik Abu Dísz palesztin falu is.

Sokak szerint Trump nem fogta fel Jeruzsálem szimbolikus és valós jelentőségét, de a helyzetén sokat segít, hogy Egyiptom, Jordánia, Szaúd-Arábia az USA szövetségesei, ráadásul nem

mondhatnak le az ezzel járó anyagi előnyökről sem. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy ezen országok lakói aligha örülnek az eddigi helyzet megváltoztatásának, hiszen például Jordánia lakóinak 55 százaléka palesztin származású.

A leendő palesztin állam szuverenitása erősen korlátozott lenne. Lényegében egy demilitarizált zónáról van szó. Kiemelendő, hogy a republikánus Trump már a választási kampányban ígéretet tett az Izrael által megszállt területek anektálására. Az egész koncepciót sokan Trump vejenek, a fanatikus, cionista Jared Kushnernek tulajdonítják, és az ingatlandiplomácia iskolapéldájának tartják.

Ez a terv lényegében az izraeli követelések teljesítése. A bejelentés időzítése a választások előtt álló Trump és Netanjahu belpolitikai céljait is szolgálja. Az amerikai elnök nem sokat kockáztat, hiszen a republikánusok nagy része már ugyanolyan Izrael-barát, mint a demokraták többsége. 2016-ban az amerikai zsidók hetven százaléka a demokrata Hillary Clintonra szavazott. Ezzel a lépéssel az Izrael-barát Trump megnyerte magának az Ószövetség világában élő filozemita, evangéliumi keresztény fundamentalista jobboldaliak tízmilliós táborát is, akik szerint Isten a Szentföldet a zsidóknak ígérte. Ennek a közösségnek a 80 százaléka Trumpra szavazott, közülük tartozik Mike Pompeo külügyminiszter és Mike Pence alelnök is. Ráadásul innen kerültek ki Trump legnagyobb pénzügyi támogatói. America First?

Az elnagyolt, sok kérdést nyitva hagyó tervet sokan az évszázad szemfényvesztésének tartják, miközben Netanjahu történelmi napról beszélt, kiemelve, hogy Donald Trump Izrael legnagyobb barátja. A nemzetközi helyzet átrendeződését jelzi, hogy a Fehér Házban tartott ceremónián részt vettek Omán, Bahrein és az Egyesült Arab Emírségek nagykövetei. Az Arab Liga, Szaúd-Arábia és Egyiptom óvatos, elutasító közleményben reagált. Úgy tűnik, hogy az idő múlásával a palesztinok pozíciói folyamatosan gyengülnek, mára lényegében elvesztették az arab világ (egységes) támogatását. Az Egyesült Államokkal szövetséges arab államok a saját érdekeik miatt nem hajlandók szembefordulni az őket gazdasági és katonai segélyben részesítő nagyhatalommal. Ugyanakkor Recep Tayyip

Erdoğan török elnök a kétállami terv elvetését látja a tervben, és elfogadhatatlannak tartja, hogy Jeruzsálemet lényegében Izraelnek adják.

A legújabb rendezési kísérlet keretében Trump egy bonyolult történelmi-politikai kérdésemből egyszerűen gazdasági kérdést csinált: pénzzel teremtené békét. A palesztin területeken tíz év alatt 50 milliárd dolláros beruházást hajtanának végre, de a palesztin menekülteket befogadó államok is kapnának pénzt: Libanon 6,3; Egyiptom 9,1, Jordánia pedig 7,4 milliárd dollárt. A tervet elutasítók azzal érvelnek, hogy ez a jelenlegi helyzet fennmaradását jelentené: a palesztinok alig kapnának valamit, Izrael pedig az amerikaiak pénzén megvásárolná a békét.

Daniel Pipes amerikai Közel-Kelet-szakértő szerint az annektálás veszélyeztetné Izrael zsidó jellegét, mivel így sok palesztin számára válna elérhetővé az izraeli állampolgárság, ráadásul a tervet az amerikaiak európai szövetségesei sem támogatják.

Érdekes, hogy David Ben-Gurion, Izrael első miniszterelnöke már 1968-ban felismerte, hogy az 1967-es háborúban elfoglalt területek – Ciszjordánia, a Golán-fennsík, Gáza és a Sínai-félsziget – működtetése a jövőben komoly feszültséget okoz majd. „Ha a béke és az elfoglalt területek között választhatnánk, a békét választanám.” A jelek szerint a mai Izraelben Ben-Gurion véleményét már nem sokan osztják.

A magyar külpolitika dilemmái

Az arab–zsidó konfliktusban előállt új helyzetre mindenkinek reagálnia kell. Már az amerikai nagykövetség átköltöztetése is megszólalásra kényszerítette az érintetteket. Köves Slomó, az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség vezető rabbija egyértelműen fogalmazott Orbán Viktorral írt levelében: az amerikai lépés „történelmi lehetőség Magyarország számára is: lehetőség szimbolikus lépések és nagyon is kézzelfogható szövetségek megkötésére és megerősítésére”. A Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének nevében Heisler András üdvözölte Trump lépését, de közel sem volt annyira követelőző, mint a Fidesz által favorizált ortodox Köves Slomó.

Más szemléletet képvisel Manuel Hassassian palesztin nagykövete: „Magyarországon nagyon erős és régi múltra visszatekintő zsidó lobbik működik, melynek komoly befolyása van a döntéshozókra. [...] Orbán Viktor azt mondja, vissza kellene küldeni a migránsokat a hazájukba. Jó lenne, ha azt is támogatná, hogy a palesztin menekültek is visszatérhessenek Palesztinába!” (Népszava, 2018. december 27.) Az interjúban megfogalmazott kérés ma már teljesíthetetlen, történelmietlen és irracionális. Ugyanakkor erkölcsileg érthető és méltányolható. A magyar külpolitika nem mondhat le az őshonos etnikai kisebbségek védelmének szándékáról. Eléggé nyilvánvaló, hogy a magyar–izraeli kapcsolatok lényege, hogy Magyarország megvédi Izraelt a nemzetközi politikai térben – cserébe Netanjahu segíti az amerikai–magyar kapcsolatok javítását. Ezt bizonyítja, hogy Magyarország Csehországgal együtt megvétózta, hogy az EU egységesen elítélje az Egyesült Államok döntését a nagykövetségek költöztetésének ügyében. Orbán közölte: hazánk nem lát okot közel-keleti politikája megváltoztatására.

Azonban Trump terve kiélezte az eddigi ellentéteket és kulturális törésvonalakat. Nem biztos, hogy Magyarország számára hosszú távon előnyös a Trump vezette USA és a Netanjahu vezette Izrael melletti egyértelmű és határozott elköteleződés, miközben a világ országainak döntő többsége ellenzi az amerikai elképzelés megvalósítását. Magyarország eddigi külpolitikai sikerei nem az elköteleződésre, hanem az autonómia és az önálló mozgáster megteremtésére vezethetők vissza. Trianon után a magyar külpolitika nem engedhet sem az amerikai, sem a cionista nyomásnak.

A palesztin–zsidó konfliktus megszüntetésének egyetlen módja még ma is a kétállami megoldás elvének érvényesítése, annak ellenére, hogy megvalósításának az esélye egyre kisebb. Ám a palesztinok demográfiai fegyvere, a nemzetközi erőviszonyok változása, a nagyhatalmak egymás közötti kiszámíthatatlan rivalizálása még sok meglepetést okozhatnak.

Ezekre egy független, szuverén ország mindig nagyobb eséllyel reagálhat sikeresen, mint a más utat járók.

2020. június 7.

Archiregnum Hungaricum: a középkori magyar jogállam értékvilága

I. A Hunyadiak koráig „óriási lehetett a hajdani magyar Archiregnum dicsősége és sugárzóereje”!

Egyetemes értéket képviselő emlékezetműveltségi alapvetésként indokolt kiemelten hangsúlyoznom, hogy az *Archiregnum Hungaricum* valójában a keresztény egység eszménye jegyében megszervezett középkori magyar jogállam volt. Ezen alkotmányos jogrenden alapuló magyar királyi hatalom jelképe a keresztény oikoumené értéktárát felmutató Szent Korona volt! Rendkívüli jelentőségű, hogy magyar nemzeti értékteremtésünk és államszervező képességünk legfőbb alapját lovasíjász-hadművésztünk és az ennek alapját jelentő csikósvilág kiváló ménesei jelentették. Minden tankönyvben indokolt annak hangoztatása, hogy a magyar lovasíjász-hadművészet teremtett hazát itt, a Kárpát-medencében; és ez védte meg a keresztény Európát a Hunyadiak korában. Hat évszázadon át a magyar lovasíjász-hadművészeti értéktár biztosította szent királyaink hatalmát; ez teremtette a Magyar Szent korona jogrendjét; és ez volt a legfőbb védelmi erő a keresztény Európa megvédésekor. Szent István király országának egyetemes jelentősége kapcsán Íjjas Antal ezt rögzítette 1942-ben: „...óriási lehetett a hajdani magyar Archiregnum dicsősége és sugárzóereje.” (1) „Magyarország már a középkorban kiemelkedett a többi királyságok közül mint »főkirályság« — »archiregnum«”: ez a „még Szent Istvántól származó »apostoli« méltósággal együtt” értelmezendő. (2) A fenti megállapítások okán a legfontosabb arra utalnom, hogy az „apostoli magyar főkirályság” (*Archiregnum Hungaricum*) hatalmi világa, azaz „sugárzóereje” a Kárpát-medencében és a Kárpátokon túli ma-

gyar határvédelmi gyepevidék térségeiben egyetemes értéket képviselt a keresztény egység és a törvényesség eszménye jegyében. E tárgykör kapcsán leginkább a magyar királyi főkegyúri jog egyetemes jelentőségére indokolt hivatkoznom, mert ezen jogrendi alapvetés alapján alapították meg a magyar püspökségeink a Kárpát-medencében és a Kárpátokon túli gyepevidékeink térségeiben is. A Hunyadiak koráig az „apostoli magyar főkirályság” (*Archiregnum Hungaricum*) hatalmi világa, azaz „sugárzóereje” egyrészt a Duna mentén egészen a Fekete-tengerig, másrészt az Adriáig hatalmas jelentőséggel bírt Európa megvédésében. 1937-ben Pethő Sándor ezt emelte ki: a „szentistváni monarchia nemcsak a középkornak egyik legtekintélyesebb keresztény főkirálysága volt (*archiregnum*), hanem apostoli királyság is, amely a világegyház által elismert monarchiák rangsorában egészen kivételes jogállással rendelkezett”. (3) Mindezen kivételesség azon alapult meg, hogy az *Archiregnum Hungaricum* középkori magyar jogállam volt, melynek megtestesítője a magyar király volt. Ambrózy György 1934-ben a következőket írta: „Amikor Szent István felvette a kereszténységet, tehát átvette a keresztény kultúrát, még sem a svéd, sem az angol király nem volt keresztény.” Ezer évvel ezelőtti legkiemelkedőbb értéktáraink közé tartozik „a Szent István által alapított négy zarándokház (Róma, — mely azóta megszakítás nélkül fennáll —, Ravenna, Bizánc, Jeruzsálem), amelyek az első Collegium Hungaricumok voltak”, és „valójában külpolitikai képviselőlet” voltak. A magyar műveltségi kör hatása kapcsán kiemelendő, hogy az „1280-as években épült bécsi Szent István templom portáléja a Jáki-templom portáléja után épült, s valószínűleg ugyanazok a magyar építőmesterek ké-

szítették”. „A bolognai egyetemnek a középkorban mintegy tíz magyar rektora volt. 1367-ben Pécsen már egyetemünk volt, egyike a legrégebb európai egyetemeknek.” A XV. században „tudományos akadémiánk volt Pozsonyban”. Hunyadi János és Mátyás király kapcsán kiemelendő, hogy „mindketten többször is előnyös békét köthettek volna a törökkel, de Európa keresztény kultúrájának védelmében felvették a harcot”. (4) Uralkodónk archirex és apostolkirály minőségében egészen a Hunyadiak koráig Európában a legerősebb központi államrend és lovasíjász-haderő birtokosa volt! 1984-ben Vajay Szabolcs a következőket rögzítette: „...Endrének éppen csak ki kellene várnia, hogy Konstantinápoly impériuma megüresedjen, s császári jogigényének érvényt szerezhessen, valóra váltva így azt, ami atyja és Komnénosz Manuel viszonylatában oly tragikusan meghiúsult: a Kárpátoktól a Taurusig terjedő magyar-görög perszonáluniót, melynek államszerkezetére már készen adott a keret, az Archiregnum Hungaricum működő sémája.” (5) A fenti alapvetések mentén érdemes a keresztény egység eszményére és a Kárpátokon túli magyar gyepűvidék határvédelmi jelentőségére is hivatkoznom, ezeknek különlegesen erős szerepük volt a középkori filhellén magyar és hungarofil görög kapcsolatok terén, leginkább a közös törökellenes küzdelmek idején! A fenti történelmi adalékokkal való összefüggések jegyében kiemelt jelentőségű Vajay Szabolcs alábbi összegzése: a Magyar Szent Korona a „szimbolika síkján” egyrészt „felszentelő erő, másrészt az államtestet hiánytalanná egészítő” jellegű volt: a „királyszentelés államjogi kihatása az Archiregnum egészére érvényes” volt. A „magyar Szent Korona-tanban a megkoronázott király” az „államtestet kitevő társadalmi tagozat egészével egyetemben alkotta volt az országot”, csakúgy, mint a középkori görög állam „kozmológiájában a keresztény oikouméné testéből és a kamelaukionnal felszentelt basileus hiereus isapostolos caput jellegéből adódott az eföldi teljesség, hogy az égivel egybevetve a Mindenséget tegye ki”. III. Béla király korától ez az „állambölcseleti alapvetés” volt az, ami „fokról-fokra követte a Bizáncban már századok óta kialakult szimbolikai gyakorlatot”. „III. Béla korából csak olyatén tárgyi hírmondók maradtak reánk, mint a

kataseista hangsúlyozott feltűnése az országos pecsét királyalakjának koronáján, a kettőskereszt hatalmi jelvénye Béla kései — azaz 1185 után vert — dénárainak hátlapján és — el ne feledjük! — maga a kamelaukion jellegű Szent Korona. A zárt koronát viselő és kettőskereszttel tetéztetett országalmát tartó uralkodó Imre király pecsétjén tűnik fel először, akit már az apja megszabta, új ceremonális rend szerint kentek fel az új Szent Koronával.” „1257-ben fordul elő először oklevélben” a „korona szentségi jellege”: ez „IV. Béla országlásának idején” valósul meg, aki „szintén bizánci hercegnőt választott nejéül”. „S hogy bizánci módra maga a királyi személy is szentnek tekintett, tanúskodjék arról uralkodóinknak sűrűn használt kitétele, amely »a szent királyok véreből« való származást hangsúlyozza. [...] III. Béla óta nyilván szentnek tekintetett, bizánci módra, a Szent Koronával felszentelt magyar király, csakúgy mint a hiereus címet viselő császári előképe. Erről tanúskodik Imrének felzendült öccse párthíveihez intézett szava is a Dráva-parti jelenetben: »Ki merné felemelni szentségtelen kezét felszentelt ura és királya ellen?«. Imre ezzel aligha megkoronázott voltára céloz csupán, hanem a Szent Koronával történt koronázás által az uralkodó személyére állandó jelleggel kiteljesült szentségi mivolta.” (6) A fenti alapvetések mentén érdemes az évezredek átívelő filhellén magyar és hungarofil görög kapcsolatok értékvilágára utalnom, mely egyetemes értéket jelentenek Európa emlékezetműveltségi világában. E tárgykör évszázadokon átívelő jelentősége okán a XXI. században is fontos e kérdéskör kutatása, melyre jó példa a következő adalék. 2015. október 20-án került sor az MTA BTK Történettudományi Intézet és a „Lendület” Szent Korona Kutatócsoport szervezésében Tóth Gergely tudományos munkatárs Bizánci korona, görög hittérítés, „protesztáns” Szent István. Az államalapítás alternatív elbeszélése az evangélikus és református történeti irodalomban a 17–18. században című előadására. Akadémiai szintű tudástárról van szó, melyre jó példa a következő adalék is. 2014. március elején a legnagyobb görög egyházi méltóság, I. Bartholomeosz konstantinápolyi patriarcha hivatalos látogatást tett Magyarországon: március 3-án 16 órakor értékelvű előadást tartott a Magyar Tudományos Akadémián, melyen igen

nagy számban vettek részt a magyarországi görög közösség tagjai is. Az előadás során utalás történt arra, hogy Szent István magyar király görög kapcsolatrendszere igen sokrétű volt: itt indokolt rögzíteni, hogy *A magyar millennium emlékkönyve 2000–2001* (Bp., 2001) címet viselő kiadványban megtalálható „*I. Bartholomeosz konstantinápolyi patriarcha határozata Magyarország első királyának a Görögkeleti Egyház szentjei sorába való iktatásáról*”. A középkori magyar–görög kapcsolatrendszer jelentőségének valódi megértése, a korabeli magyar egyházi rendszer tekintetében fontos kiemelni, hogy Szent István „*idején királyi támogatással épültek keleti keresztény kolostorok Magyarországon, [...] kultusza és tisztelete jó példa a Kelet és a Nyugat közötti egységre, hiszen az első olyan szent az egyházszakadás óta kanonizált szentek sorában, akit mind a Kelet, mind a Nyugat szentként tisztel*”. (7) A kereszténység egységét fejezi ki az, hogy 2000-től Szent István királyunk a Kelet és a Nyugat közös szentje lett, és ez a XXI. században is egyetemes értéknek mutatja föl az „*apostoli magyar főkirályság*” (*Archiregnum Hungaricum*) örök érvényű voltát! Dr. Ballagi Aladár egyetemi tanár a következőket rögzítette 1912-ben: „*Magyarország ősidők óta, az egész középkoron át archiregnum, főkirályság, s nem valami közönséges királyság*”: a magyar király „*dicsőséges s az egész világon egyetlen apostoli államfő*”. „*Az ausztriai császárság megalkotásakor nem egyéb, mint egy nagy politikai abdikáció; mint többé nem egyedül álló, mint csak 1804-ben kényszerűségből felvett keresztény főhatalmi cím, mint újdonsült alakulat, elsőbbséget szorosan a heraldika szellemében semmi esetre sem követelhet az archiregnum Magyarország fölött. Címere tehát, ha Magyarországéval egymás mellé állítjuk, csak a heraldikailag bal oldalon, vagyis második helyen alkalmazható. A császári cím még ne tévesszen meg senkit, mert ez magában véve nem szerez elsőbbséget.*” (8) A tágabb összefüggések jegyében utalok arra, hogy magyar krónikáink a középkori görög krónikák által is megerősített történelmi igazságként mutatják föl a XXI. századi kutatók számára is legfontosabb örökségünket, a szkíta-hun-magyar azonosságunkat. E tárgykörben érdemes a görögök által rögzített „*királyi szkíta*” fogalomra is

utalnom, mert a megítélésem szerint az őseink kimagasló értéket képviselő államszervezési képessége őrződött meg e műveltségi minősítésben. Nemzetünk ősi államszervezési képessége mutatkozott meg Szent István királyunk korában is: az „*apostoli magyar főkirályság*” (*Archiregnum Hungaricum*) államrendje, vármegyerendszere és egyházszerkezete ezen műveltségi örökségünkön alapult. Marczali Henrik 1881-ben arról értekezett, hogy Magyarország „*rangra, tekintélyre, történelmi tradíciókra nézve első volt a monarchia örökös tartományai közt*”. „*Kétségtelenül az egyedüli, melyben még alkotó és összetartó erővel bírt a nemzeti állam eszméje. [...] Magyarország ez elsőségét elismerte már Miksa királyunk, midőn 1563-ban Ferdinánd császárnak azt írta: »bizonyos, hogy Magyarország kiválik Felsőged többi országa között«.* [...] A régi archiregnum rangra nézve Európa első hatalmasságai közt foglalt helyet.” (9) Magyarország sosem volt semmiféle tartomány, és nem is lehetett egy tartomány a többi tartomány között! Magyarország és a hozzá kapcsolt részek függetlenségéről szóló 1790. évi X. törvénycikk (a többi között) a következőket rögzítette: „*Magyarország, a hozzá kapcsolt részekkel együtt, szabad és kormányzatának egész törvényes módját tekintve (beleértve mindenféle kormányzásait) független, azaz semmi más országnak vagy résznek nincs alávetve, hanem saját állami léttel és alkotmánnyal bír, s ekként*” a „*tulajdon törvényei és szokásai szerint igazgatandó és kormányozandó ország, nem pedig más tartományok módjára*”. Ezen jogeszmény hatotta át a magyar jakobinus hazafiaink tevékenységét a XVIII. század utolsó évtizedében: legfőbb vezetőik (1795. május 20-án és június 2-án bekövetkezett kivégzésük révén) 225 éve lettek nemzeti szabadságeszményünk megdicsőült vértanúivá! Nemzeti jogeszményünk, a Magyar Szent Koronánk jogrendjének hungarikum voltát az is mutatja, hogy a magyar királyi főkegyúri jog alapján létrejött ortodox egyházszerkezet püspökei is mind magyar nemességet kaptak, és a magyar országgyűlés, jelesül a Főrendiház tagjai is voltak. Gróf Teleki József 1853-ban a következőket hangoztatta: Magyarország a XV. században „*Európa legnagyobb, legnevezetesebb királyságai közé tartozék és méltán nevezteték főkirályságnak*”

(Archiregnum), mely Hunyadi János alatt a törökök erejének dicsőn volt képes ellenállani, fiának erőteljes uralkodása idejében pedig szomszédai előtt minden körülmények közt tekintélyét fenntartva, azoknak nyugat és éjszak felé kemény törvényeket is tud szabni, míg keletre a hódításai és vas kormányának egysége által szinte idomtalan erőre növekedett ozmán császársággal is több ízben” is „dicsőteljesen megmérkőzött”. (10) A „szentistváni gondolatnak a tartalma” kapcsán kiemelendő, hogy a „magyar sosem volt elnyomó hatalmasság és Szent István királysága alkotmányos archiregnum, mely szabad egyének és népek intézményes együttműködéséből tevődött össze”. „Közjogunk alaptétele a Szent Korona tana, mely biztosítja az egyéneknek a nemzeti önkormányzatban való részesedést, megadja a központi hatalomnak a kimagasló tekintélyt s a szabad nemzetnek és alkotmányos királyának együttesen a teljes szuverénitást. De közjogunk ezt a szabad fejlődést nem tekinti a magyarság előjogának, hanem egyformán biztosítja Szent István minden népének. Ezért archiregnum Szent István birodalma, mert nem a hódítás jogán uralkodik idegen népek felett, hanem önként vállalt együttműködésben egyesíti őket a magyarsággal, s alkotmányos és keresztény intézményeit áthatja a legmagasabbrendű humánus. Ebben a birodalomban kilencszáz esztendő óta minden nép megőrizhette és meg is őrizte a maga nemzeti sajátosságait, magyar és nem magyar egyformán érvényesült ezen a földön, ha magáévá tette Szent István tanítását.” (11) Ezen alapvetések mentén érdemes arra utalni, hogy a keresztény egység eszménye és a Kárpátokon túli magyar gyepűvidék határvédelmi jelentősége kapcsán került sor a görög császár budai útjára 1366-ban a török hódítás elleni közös magyar–görög fellépés jegyében. E körben a legfontosabb a Kárpátokon túli magyar határvédelem megszervezése: leginkább a XIV. századi Havasalföld magyar alapítású püspökségének és Székely megyéjének a kiemelt jelentőségére indokolt utalni! A Kárpátokon túli térségek terén Vajay Szabolcs következő megállapításai fontosak: „Temesvár mint a keleti Délvidék katonai központja, nyilván egyik kiinduló helye lehetett Nagy Lajos pápai hozzájárulással kezdeménye-

zett” azon hadjáratainak, amelyek „az Archiregnum déli karéjának politikai ráncbaszedését is jelentették”. „Lajos király 1358 őszén talán személyesen szemlélte meg Boszniából megtérő hadát”, azt „1359-ben és 1360-ban ismét a meléktartományokban találjuk, ezúttal Szerbiában”, hiszen „egyre fenyegetőbbben bontakozik ki az immáron Európába átplántált török nagyhatalom, amelynek igazi ellenfele, az aléló Bizánc helyett, mindinkább a magyar király Archiregnuma” lett. (12) Báró Wlassics Gyula 1918-ban a következőket rögzítette: az „ezer éve fennálló történeti alkotmányára büszke nemzet” hazája kapcsán kiemelendő, hogy „Magyarország rendi alkotmánya az 1222-diki híres aranybullával csaknem egykorú Anglia magna chartájával”. „Történeti tény, hogy az állam közjogi fogalmához a magyar állam előbb jutott, mint a nyugati államok. A magyar középkori alkotmánynak van egy sajátoszerűsége, a »szent korona« fogalma, melyben egyesül a király és nemzet, tehát a szent korona nem a patrimonialis, magánjogias felfogás terméke, hanem a közjogi fogalomig emelkedett államfejlődés repraesentánsa (a régi rendi államban természetesen a nemesség és a király).” Magyarországon „igazi hűbériség nem volt”. „Magyarország 1526-ig önálló, már korán rendi alkotmánnyal” bíró „nagyhatalom (archiregnum)” volt. (13) A fenti alapvetések mentén indokolt ismét kiemelten hangsúlyozni, hogy Magyarországon sosem volt hűbériség, mivel alkotmányos jogrendünk révén az Archiregnum Hungaricum középkori magyar jogállam volt! Ambrózy György 1934-ben a következő alapvetéseket emelte ki: a XVIII. században „XIII. Kelemen pápa Mária Teréziának az őt megillető »apostoli« cím viselését megengedte, egyúttal megengedte, hogy Magyarország archiregnum (főkirályság) nevet viseljen, ami egyenlő cím minden császársággal”. „Itt jegyezzük meg, hogy Mária Terézia soha életében császárné nem volt, csak a császár felesége, ő apostoli magyar király volt és mint cseh királynő, a német-római szent birodalom választófejedelme.” (14) A középkori magyar jogállamot megteremtő Szent István királyunk tisztelete évezredek átívelő örökségünk! A Katolikus Háziasszonyok Országos Szövetségének alelnöke, Spillenbergszék Mária (1874–1947) tanárnő az ün-

neplés méltóságáról, a nemzeti ünnepekről, a szép asztalterítés igényes voltáról írva ezt fogalmazta meg 1934-ben: *„S ne feledjük nemzeti ünnepeinket sem. Csak az a nemzet élhet és maradhat fenn, ki nagyjait becsülni tudja és emléküket megőrzi. Nemzeti ünnepünk közül az első Szent István király ünnepe. Jusson ez kifejezésre a családban is. Helyezzük el az első szent király képét lakásunkban s tegyük Szent István napján a magyar föld virágaiból a képe mellé néhány szálát. Az ő keze még most is öröködik felettünk. S asztalunkról ne hiányozzék a nemzeti szín, akár szalagban, akár virágban helyezzük azt oda.”* (15) Nemzeti értékörzésünk kimagasló jelentőséggel bír az ünnepeink örömei és méltósága tekintetében, valamint a tudományok világában is. Jó példa erre a Magyarországi Kutató Intézet megszületése, a nemzeti érdekű hungarológiai tudományos kutatások terén való egyetemes jelentőségű előrelépések okán igen bízom abban, hogy az évezredek átívelő filhellén magyar és hungarofil görög értéktár emlékezetmíveltségi jelentősége jegyében Bizantinológiai Műhely is fog majd szerveződni ezen intézet keretében. A XXI. század elején is kiváló előkép erre az, amikor 1945-ben a Nobel-díjas Szent-Györgyi Albert és Bay Zoltán vezetésével tudósaink megalapították a Magyar Természettudományi Akadémiát, melynek intézményi lényege abban fogalmazódott meg, hogy méltó színteret adjon a minőségi oktatásnak és a tudomány szabadságának. Az 1945 utáni korszakunkban nemzeti történelmünk két egyetemes jelentőségű alapvetése került teljes mértékben megszüntetésre. Az egyik a szkíta-hungar magyar azonosságunk őstörténeti és emlékezetmíveltségi jelentősége. A másik pedig a magyar Hunyadi nemzetség székely eredetére vonatkozó kutatások folytatása. A következők napjainkra immár teljességgel beláthatóak mindkét tárgykör terén: 1945 óta a tudományosság és az oktatás világában semmiféle olyan történelmi tankönyv nem került kiadásra, mely révén a diákok megismerhették volna e két történettudományi alapvetés tárgyköreinek lényegét és összefüggéseit. Napjainkra már egyetlen olyan tudományos fokozattal bíró magyar akadémikusunk, illetőleg egyetemi tanárunk sincs, aki a XIX. századi Magyar Tudományos Akadémiát

megalapító világkép emlékezetmíveltségi értelmezésével bírna a nemzeti történelmünk e két egyetemes jelentőségű alapvetésének tárgykörei terén. Bízom abban, hogy e napjainkra előállt helyzet felszámolása céljából – Szent-Györgyi Albert és Bay Zoltán fenti mintája alapján – a XXI. században megalapításra kerül az a Nemzeti Emlékezetmíveltségi Akadémia (NEA), mely új tudományos intézményi minőségében a legmagasabb szinten fogja képviselni azt a történelmi világképet, amely egyrészt a szkíta-hungar magyar azonosságunk őstörténeti és emlékezetmíveltségi jelentősége, másrészt pedig a magyar Hunyadi nemzetség székely eredetére vonatkozó kutatások tárgykörei terén megkezdő az elemző és összegző munkálatokat, majd azok eredményei a tankönyvekben rögzítve a diákok számára (2 évszázad után) ismét a történelmi valóság megismerését teszik lehetővé. E két tudományos alapvetés összefüggései jegyében indokolt utalnom arra, hogy az évezredek átívelő lovasíjász-műveltségi örökség képviselői voltak a XV. századi magyar huszárvilág vitézei, akik a legnagyobb keresztény hadvezér, Hunyadi János irányításával a „kereszténység védőpajzsa” eszmény jegyében oltalmazták hazánkat, és védték meg a keresztény Európát! Nemzeti oktatási rendszerünk számára örök példát mutat az, amit 1934-ben Ambrózy György megfogalmazott: *„a parlament elé kerül a középiskolai, oktatás reformjára vonatkozó törvénytervezet”* kapcsán lényeges, hogy a *„nemzeti öntudat fellángolása egy új és tartalmasabb racionalizmus reneszánszát”* jelenti. A *„nemzeti önbizalom”* növelése céljából a *„nemzetnevelésnek új útjai előtt állunk, vissza kell terelnünk az érdeklődést a nemzeti tradíciókhoz”,* mert ez *„maga a hazafiság, a tradíció a legerősebb kötelék, ami az embert nemzetéhez fűzi”*. Fontos minden olyan törekvés, amely a *„történelemtanítás tengelyébe a magyar nemzeti történelmet állítja és a világtörténelem eseményeit csak a magyar történet háttéréként, a magyar történelem eseményeivel kapcsolatban tárgyalja”,* hogy ezen *„kétségtelenül helyes alapelv egy új nemzeti szellemű öntudatos történelmi műveltség megalapozója”* legyen. A *„nyelvi, irodalmi és történelmi oktatás vezérelve”* a *„nemzeti öntudat újjáteremtése, a nemzet nagy tradícióinak alapján”,*

valamint a „történelmi képességeinkben való hi-tünk megszilárdítására és ébrentartására”. (16)

II. Második honalapítónk, IV. Béla király lovas íjászáinak diadala a közös magyar–görög haderő 1259-es pelagóniai csatájában

Lovasíjász-nemzetünk évezredek átívelő hadművészeti értékvilága a nemzetközi szinten is közismert valóságot jelentett a középkori Európában. Az 1259. évi pelagóniai csata magyar lovas íjászáinak jelentőségéről azért fontos megemlékeznünk, mert a közös görög–magyar haderő ezen diadala volt az első legfontosabb győzelem azon az úton, melynek eredményeként 1261-től ismét Konstantinápoly lett a középkori görög állam fővárosa. IV. Béla király megítélésében is különleges értékű ez a győzelem, hiszen még két évtized sem telt el a tatárjárás után, és máris segítséget tudott nyújtani a korabeli görögségnek az államuk újjászervezése terén. Második honalapító királyunk állam- és hadszervezői minősége egymást feltételező alapjai voltak a XIII. századi magyarság megerősödésének. IV. Béla király országépítése a Kárpát-medencében azért tudott hatalmas eredményre vezetni, mert a határvédelem rendszerét remekül sikerült kialakítani. Ez jelentette az alapot, hogy a Kárpáton túli területeken is megmutatta a magyar király a seregei erejét. E körben a közös magyar–görög haderő 1259-es pelagóniai csatája bírt a legkiemelkedőbb jelentőséggel: magyar lovasíjász-őseink ismét diadalt arattak a nemzetközi szinten. Nyugaton és Keleten egyidejűleg vívott küzdelmünk, valamint e csata görög helyszíne kapcsán a *Földrajzi közlemények* 1886-ban a következőket rögzítette: IV. Béla „*dicső királyunk uralkodása alatt a pelagóniai síkság számos magyart látott akkor*”, amikor „*1259-ben, magyar csapatok döntöttek el egy fontos ütközetet Bitolia Monasztir és Prilip között*”. „*Az út, mely Prilipből Bitoliáig visz, a nagy Pelagonia síkságon vezet keresztül. Termékeny, de nem igen sűrűen népesített vidék ez.*” Ráadásul minderre akkor került sor, amikor „*a tatárok kánja újabb támadással fenyegette hazánkat, midőn a magyar kard Stíriát foglalta el és István herceg Pettauban az ottani rendekkel civódott*”. A filhellén magyar és

hungarofil görög kapcsolatrendszer jelentősége okán különleges értékűek a hungarológia és a bizantinológia tudományterületei által feltárt történelmi tények és összefüggések, mert ezek mentén a középkori Magyarország nemzetközi jelentősége igen magas szinten mutatkozik meg. A XIII. századi magyar–görög kapcsolatokban azért van jelentősége a moreai krónikának, mert e mű rögzítette azt a történelmi valóságot, hogy a „*Pelagóniánál vívott csatában (1259) Theodoros megparancsolja magyar íjászáinak, hogy nyilait a tömeg ellen zúdítsák*”. (2) A *Földrajzi közlemények* 1886-ban írt arról, hogy a görög Palaeologosz Mihály császár hadseregében „*tekinthetetlen magyar íjász csapat volt*”. „*Megérkezés után rögtön előnyt biztosított magának a császári sereg felállításával és az elfoglalt kedvező terep által.*” A csata során kialakuló igen „*veszedelmes pillanatban a császári hadvezér a magyarokat küldte a harc vonalába*” a következő szavak kíséretében: „*Lőjjetek magyarok a harcolók sűrű tömegébe*” a „*halálhozó íjatok*” által. A „*vitéz magyarok csakugyan megfogadták ez utasítást*”: „*lövésük leterítették a lovakat, melyek nélkül a páncélos katonák alig tudtak mozogni*”. „*A magyarok föllépte a császári hadak részére biztosítá a győzelmet. Az ellenséges vezérek mind fogásba kerültek, az ellenséges csapat pedig vad futásban keresett menekülést.*” 1259-ben Pelagónia síkságán „*fényes győzelmet arattak a magyarok*”. (3) A közös görög–magyar haderő diadalát követően a görög uralkodó, „*Palaeolog új életre kelti a görög birodalmat*”, majd ezt követően „*a görögök Moreában is megvetették lábukat*”, majd komoly nemzetközi eredménye lett, hogy „*1265-től kezdve Velence is békésebb politikát folytat VIII. Mihály birodalmával szemben*”. (4) Fontos rögzíteni, hogy az 1259. évi pelagóniai győztes csata utáni hadi helyzet ahhoz vezetett, hogy két év múlva, 1261-ben VIII. (Palaiologosz) Mikhaél visszafoglalta Konstantinápolyt is: ez azt jelenti, hogy az egyesített görög–magyar sereg által megvívott csata eredménye lett, hogy ismét létrejött a birodalmi létet képviselő Görög Császárság, mely a Palaiologosz-dinasztia majd két évszázados uralma révén 1453-ig volt képes megszervezni a görög államrendszert a kereszténység védelmében. A Kárpáton túli gyeplővidék lovas íjász magyar hadserege döntő szere-

pet vállalt a páncélos haderővel szemben aratott csatateri diadalban! Magyar hazánk, az *Archiregnum Hungaricum* történetében kiemelkedő jelentőségű, hogy ezen győzelem után IV. Béla király számára lehetőség nyílt a Kárpátokon túli magyar gyepűvidék határvédelmi rendszerének újjászervezésére. Második honalapítónk XIII. században lerakott határvédelmi rendszere a Kárpátokon túli területeken egészen a Hunyadiak koráig meghatározta a magyar honvédelem katonai lehetőségeit. Mindez a XIII–XV. századi magyar–görög kapcsolatok jegyében is izgalmas kérdéskört jelent. E körben fontos utalnom arra, hogy a „*pascua Romanorum*” területe (jelentése a „rómaiak legelője”) a „*pastores Romanorum*” („rómaiak pásztorai”) fogalommal együtt értelmezve a Konstantinápoly irányában kereskedelmi tevékenységet folytató XI–XIII. századi lovas íjász magyar pásztorvilágot jelentette. A középkori görög birodalom hivatalos neve egészen 1453-ig „*Baszileia tón Rómaiôn*”, azaz a Rómaiak Birodalma, a köznyelvben pedig Rómania volt (ennek jelentése: „Rómaiország”). Hunyadi János kormányzó 1447. október 12-én kelt oklevelében megemlíti a Vaskapunál, a „*havasalföldi síkságon*”, valamint „*a régi görög birodalom határainál*” („*scilicet in confinibus Romanie*”) vívott törökellenes csatákat. (5) A XI–XII. századi magyar–görög határt jelentő Havasalföld görög neve Oungrovlachia volt, amely Magyarpásztorföld jelentéssel bír. Az évszázadokon átnyúló eredmények körében különösen fontos rögzítenem a Kárpátokon túli magyar határvédelem kapcsán a XIV. századi Havasalföld magyar alapítású püspökségének és Székely megyéjének a kiemelt jelentőségét! Középkori magyar haderőnk alapját lovasíjász-pásztorvilágunk csikósai és gulyásai jelentették, így e téma kapcsán érdemes néhány összegző gondolatot rögzítenem. Pásztor: ez a szó szabad ember jelentéssel bírt a régi időkben, és még ma is érezni a pásztorvilág évezredek átívelő üzenetét. A pásztor nem pusztán egy adott személy, nem pusztán egy munkavégzést ellátó egyén megjelölése. Számos olyan, nagy műveltséget hordozó érték maradt fenn napjainkra is, melyeknek fogalmi és életmódbeli számbavétele után látszik igazán, hogy milyen ember is volt a régi idők pásztora. Pásztorerkölcs: a pásztorvilág egész magatartási rendjének alapja

a rábízott állatállomány iránt érzett felelősség: igaz ez a létszám, a szaporulat és a minőség tekintetében is. A pásztor volt a világ első tenyésztési szakértője (mai szóval minőségbiztosítási genetikai szakértőnek neveznék): az állatállomány minőségét megőrizni, egyre jobb minőségű állatállományt tenyésztetni komoly tapasztalatot és szaktudást igényelt. Pásztor volt a világ első állatorvosa is: a különféle sérülések és betegségek által érintett állatok gyógyítása; a fertőzések elkerülése végett elkülönítése, levágása; mind a természet adta feladatai közé tartozott. Pásztor volt a kor legjobb honismereti szakértője: legeltető és legelőváltó életmódja révén a kisebb és a nagyobb térségek földrajzi, domborzati, vízrajzi ismereteinek birtokában volt, hiszen a kiváló legelő és a minőségi víz a legalapvetőbb feltételei az állattenyésztésnek. Pásztor által legeltetett állatállomány élt a gyepen: földművelés által nem művelt gyep, azaz igazi gyepű volt ez a paraszti világ szántóföldjei között. Lovasíjász-pásztoraink nagy szabadságban élő gyepűvilága létezett a határokon is: a középkori államok természetes határai voltak a vizek, a nagy folyók és hegyek is. A Kárpátokon túli keleti és déli területek gyepűrendszerének nemzet- és országvédő szerepét jól mutatja, hogy évszázadokon át milyen tudást és erőt mutatott a pásztorok világa. Lovasíjász-pásztoraink voltak a magyar határvédelem legfőbb helyi erői! A távolsági állatkereskedelem becsületvilágának legkiválóbb képviselői voltak a lovas íjász magyar hajdúk, akik a XV. század elejéig főként a Konstantinápoly irányába, majd ezt követően a Velence és a német területek felé zajló kereskedelem gyakorlati szakértői voltak. Pásztorjog („*ius valachicum*”): ez volt a nagy szabadságban élő lovasíjász-műveltségű magyar pásztorvilág legfőbb, a maga természetes voltából fakadó eredendő joga. E pásztorjog legjobban ismert történeti valósága volt a székelyek ökorádója: ezt a jogot középkori magyar királyaink mindig elismerték. Ezen nagy székelyszabadsággal együtt járt az országhatárt védő hadkötelezettség vállalása. A pásztorjog és a hadkötelezettség évezredek egymást erősítő voltának szerves gyümölcse lett a magyarság székelysége, melynek történeti világa a legértékesebb magyar örökség napjainkban is. Lovasíjász magyar csikósaink és gulyásaink világa vi-

tézi minőséget és életmódbeli gazdagságot teremtett a középkori Magyarország, azaz az *Archiregnum Hungaricum* dicsőséges korszakában!

III. Az *Archiregnum Hungaricum* világképe lovasíjász-ösiségünkről a Kaukázustól *Magna Hungaria* térségéig

Lovasíjász-őstörténetünk értékvilágának a felmutatása kapcsán kiemelkedő jelentőségű, hogy a középkori *Archiregnum Hungaricum* magyar krónikáiról évszázadokon át méltó módon rögzítették lovasíjász-ösiségünk alapvetéseit, amelyek a Kaukázustól *Magna Hungaria* térségéig régészeti leletekkel is igazolt történelmi valóságunk! E tárgykör kapcsán igen lényeges, hogy 2020. február 17-én nyílt meg a Magyar Nemzeti Múzeum Pulszky-termében az *Ezer és ezer jel – Őstörténetünk kaukázusi forrásai* című kiállítás. E kiállítás az Emberi Erőforrások Minisztériuma, a Magyarságkutató Intézet és a Kelet- és Közép-Európai Kutatásért és Képzésért Alapítvány támogatása, valamint a moszkvai Mardzsani Alapítvány, a Krasznodari Állami Történelmi és Régészeti Múzeum, az Anapai Régészeti Múzeum, a Magyar Nemzeti Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár és az Országgyűlési Könyvtár kiváló együttműködése révén valósult meg. A kolozsvári régészeti iskola megalapítója, Pósta Béla (Kecskemét, 1862 – Kolozsvár, 1919) régész, egyetemi tanár életműve és gróf Zichy Jenő expedíciói előtt is tisztelgést jelent ez a remek tárlat, melynek kurátora M. Lezsák Gabriella régész volt. Lovasíjász-őseink kapcsán kiemelten fontos hangsúlyoznom, hogy a középkori krónikáink alapvetésként rögzítették szkíta-hun-magyar azonosságunkat, és írtak a magyar őshazáról is. E tárgykörben azok a régészeti kutatások a legfontosabbak, melyek lovasíjász-őseink emlékeit tárják föl a Kaukázustól egészen fel a Volga mentén *Magna Hungaria*, azaz a mai Baskíria térségéig. A XIV. század közepén megalkotott Képes Krónika írt arról, hogy Attila király fia, Csaba királyfi a hun testvérháború után először görög nagyatyja országában élt 15 ezer hívével egyetemben 13 éven át; majd pedig innen ment hun népével Szkítiába a hun nagypapjához, Ben-

degúzhhoz. Szkítia őstörténelmi jelentősége kapcsán kiemelendő, hogy már a Kr. előtti VIII. századtól kezdve a Don és az Al-Duna közötti síkságon és a peremterületein létező lovasíjász-műveltségű világ neve volt a görög forrásokban *Scythia*. A Kr. utáni III. századtól *Scythia Minor* (Kis-Szkítia) volt a mai Dobrudzsa területe (a Duna-deltától délre); míg az Al-Duna bal partja volt *Scythia Maior* (Nagy-Szkítia). „Szkítia provincia”: ezen egyháztartományként is létező fogalom iránymutató jelentőséggel bír a Fekete-tenger mentén fennálló IV–VII. századi igen erős hun-görög kapcsolatok, valamint a Duna-mentén létező és egyetemes értékrendet felmutató ókeresztény hun világ történelmi kutatása szempontrendszerének meghatározása körében is. Csaba királyfi utódainak világát, azaz az V–VII. századi Szkítia magyar régészeti emlékeit a Fekete-tenger partvidékén indokolt a leginkább kutatni: ez magában foglalja a Duna-deltától egészen a Kaukázusig terjedő térségeket, valamint természetesen *Magna Hungaria* területét is. A VII. századi kaukázusi „*Hunországon és az ellenőrzése alatt tartott kelet-kaukázusi területeken forgalmas kereskedelmi utak haladtak át*”. E térség kereszténysége kapcsán kiemelendő, hogy Világosító Szent Gergely „*unokája, Grigoris is térített ezeken a tájakon*”. A „*hun társadalom, vallás és szokásrend kutatása*” fontos tárgykör, amely „*lényeges adalékokkal szolgálhat az egyetemes vallástörténet számára is, főleg a korai térítésekre vonatkozóan*”. Ezen adalékok „*mindenkinél jobban érdekelhetnek minket, magyarokat, akiket nemcsak mondai hagyomány fűz össze a hunokkal, de reális történelmi kapcsolatok is*”. A VII. században Hunországban Jézus Krisztus tanítása szerint tisztelték „*az Istent, aki teremtette a Napot és a Holdat*”. (1) A Kaukázus a görög műveltségi térben sokszor „*Szkíta Kaukázus*” néven is említődik. (2) Fontos utalnom arra, hogy a kaukázusi Hunországonk öröksége a Krím félsziget; valamint a középkori magyar krónikahagyományban szereplő testvérpárunk, Hunor és Magor sorsának a Meótisz világából megőrzött történelmi emlékei mentén is kimagasló jelentőségű. Meótisz és a fentebb említett gróf Zichy Jenő családnevének eredetkutatása kapcsán érdemes az alábbi „*Zichy/Zichia/Zikhia*” összefüggésekre is hivatkoznom. A zichek népe Zichiában (a

mai Krím félsziget tájékán) élt. (3) Zichia a Fekete-tenger keleti partjától a Kaukázusig terjedő terület volt. Zichia északi része volt Meótság, ahol a hun-magyar népesség lakott. (4) A Fekete-tenger északi részén élő zichek zékhoi néven említődnek a görög forrásokban. (5) A „zékhoi” görög szó megítélésem szerint székely jelentésű. Zichia volt a „*Régibb (Ősibb) Magyarország színhelye*” a „*meótszi ingoványokon túl*”. (6) Lovasíjász-őseink régészeti kutatása a Kaukázus, a Meótság és Baskíria (*Magna Hungaria*) térségeiben kiemelkedő fontosságú a XXI. századi archeogenetikai vizsgálatok okán, amire jó példával szolgálnak az alábbi adalékok is. Az Alsó-Volga 400 km-es hosszú keleti ága az Ak-Tuba folyó. E térség kapcsán fontos megemlítenem, hogy több történész is írt arról, hogy 885 táján a Fekete-tenger térségében, az Ak-Tuba folyónál magyarok éltek: e népesség XIII. századi leszármazottai lehettek azok a baskíriai magyarok, akikkel Julianus barát kapcsolatba került. *„1232 táján négy domonkos szerzetes indult el a keleti magyarok megkeresésére, s közülük az egyiknek sikerült a nyomukra bukkannia. Az újabb expedíció 1235-ben kelt útra, a négy barát egyike az a Julianusz volt, aki végül is eljutott a volgai magyarokhoz. Költségeiket Béla herceg fedezte.”* (7) Baskíria területe is a magyarság őshazájának egyike volt. A Kr. utáni IX–XIII. századi magyarságot „*basgird*” néven nevezték az arabok és a perzsák is. (8) A tatárok, mongolok támadásának esett áldozatul „*a Volga vidék számos népe és országa, köztük azok a keleti magyarok is, akiket Julianusz barát 1236-ban a Volga-vidéki hazájukban meglelt, és magyar nyelven beszélt velük*”. (9) Fontos utalnom arra, hogy a Kaukázustól északi irányba, felfelé a Volga mentén található *Magna Hungaria* történeti érték-tára az évezredek átívelő összefüggések mentén mutatkozik meg igazán. A „*magyar lótarás több mint két és fél ezer éves múltra tekint vissza*”. A Kr. előtti 700–500 közötti korszak a szkíta kor: a „*gyerekkoruktól kiválóan lovagló pásztorokból álló nomád hadsereg legütőképesebb része a mozgékony könnyűlovasság*”, amely ijjal és nyállal volt felszerelve. A magyarság *Magna Hungáriában* törzsi szervezettségben élt. Kr. után 700-750 táján hagyta el a magyarság *Magna Hungáriát*. (10) Nemzetünk lovasíjász-műveltségi örökség-tárában a kizárólagos őskép Szkítia: ez a Kr. utáni

II. évezredben is mindvégig képviselt és a mostani évezredünkben is folyamatosan kifejezett eredettudati emlékezetműveltségi alapvetésünk. Szkíta ősiségünk a XV. századi Európa tudóskörében teljességgel közismert volt! Hunyadi Mátyás király udvarában köztudott volt, hogy „*Heraklész fiától, Scythától származtak a scythák, és ezektől a hunok, a magyarok*”. Mátyás királyt „*heraklészi hősnek*” és „*scytha Mars*” néven nevezte Antonio Bonfini. Az itáliai tudós, Bonfini is tudta, hogy a magyarok rokonai Szkítiában éltek, akik szintén ugyanazt a magyar nyelvet beszélték: őket kutatta Mátyás király is, hogy letelepítse őket Magyarország elpusztult vidékeire. E magyar király tekintetében fontos görög vonatkozás, hogy a budai palotájának bronzkapujára Héraklész 12 munkáját vésték föl. (11) Mindig nagy öröm arról is megemlékezni, hogy testvérem, Diószegi Edina Csilla *Magna Hungaria*, azaz a mai Baskíria területéről indult haza lovascsapatával a Kárpát-medencébe, és ennek keretében Vereckén áthaladva érkezett a Hősök terére 25 esztendővel ezelőtt. E lovascsapat tagjai a következők voltak: Csobolyó Miklós, Baka Virág, Borbély Sándor, Diószegi Edina Csilla, Erszény József, Ferenczi György, Gál Zoltán, Juhász Béla, Marschall Norbert, Murai Bősze Antal, Sott János, Sófalvi László, Szamonek István, Tarcza Orsolya. 1995. május 23-án találkozott először Edina és baskíriai lova: az akkor megkötött barátságuk azóta is tart! 1996-ban megjelent *Csitri naplója. A megismételt honfoglalás 1995* című könyve 28. oldalán így írt erről: „*Itt van Ó. A nagy Ó! Hogy ki? Hát a lovam!*” Mese lett a neve, hiszen az „*Emese – ősi magyar név, ami pedig még hozzátartozik a nevéhez, az, hogy Meseszép*”. „*Mert számomra az!*” **Az Archiregnum Hungaricum középkori magyar jogállam egyetemes jelentősége, lovasíjász-ősiségünk és szkíta-hunmagyar azonosságunk jegyében bízom abban, hogy a XXI. században megvalósul az a történelmi lovas túra is, melynek magyar lovasai a kaukázusi Hunország emlékét őrző régészeti lelőhelyek egyikéről indulva jutnak el a Fekete-tenger partvidékén a Duna-deltáig, majd onnan a folyó vonalát fölfelé követve érkeznek végül a Hősök terére!**

Források: I. A Hunyadiak koráig „óriási lehetett a hajdani magyar Archiregnum dicsősége és sugárzóereje”!

(1) Ijjas Antal: 1542. január 26. Erdélyország megalakulása. In: Nemzeti Újság. XXIV. évfolyam. 1942. január 25. 11. o.; (2) Petrichevich György: Történelmi és közjogi hibák a katonai Mária Terézia-rend alapítólevelében. In: Törvényhozók Lapja. VI. évfolyam. 17–18. szám. 1937. szeptember 1. 121. o.; (3) Pethő Sándor: Az apostoli királyság és a protestáns társadalom. In: Magyarság. 18. évfolyam. 288. szám. 1937. december 19. címlap; (4) Ambrózy György, a Mária Terézia Rend lovagja: Régi dicsőségünk... In: Pesti Hírlap. LVI. évfolyam. 79. szám. 1934. április 10. 6. o.; (5) Borosy András: A kereszties háborúk és Magyarország. II. rész. In: Hadtörténelmi Közlemények. 109. évfolyam. Bp., 1996. 2. szám. 41. o.; **Vajay Szabolcs: *Dominæ reginae militis. Árpád-házi Jolánta magyarjai Valencia visszavétele idején.* In: *Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok. Mályusz Elemér Emlékkönyv.* Bp., 1984. 399–401. o.; (6) Vajay Szabolcs: A Szent Korona kamelaukion jellege. In: Aetas. 1990. V. évfolyam. 3. szám. 151. o.; (7) Latorcai Csaba: Köszöntő beszéd. In: Magyarország és a Balkán vallási és társadalmi kapcsolatai. Bolgár Kulturális Fórum. Bp., 2011. 5–6. o.; (8) Az Újság. 10. évfolyam. 237. szám. 1912. október 6. 3. o.; (9) Marczali Henrik: Magyarország története II. József korában I. kötet. Bp., 1881. 37. o.; (10) Gróf Teleki József: Hunyadiak kora Magyarországon. VI. Pest, 1853. 7. o.; (11) Eckhardt Tibor: Magyar hűsvét. In: Magyar Nemzet. III. évfolyam. 64. szám. 1940. március 24. 21. o.; (12) Vajay Szabolcs: Temesvár Anjou-kori címere: Hertzeg István főbíró 1582. március 8-án kelt magyar nyelvű levelének pecsétje. In: Levéltári Közlemények. XVI. évfolyam. 2. szám. 1975. 230. o.; (13) Báró Wlassics Gyula: Ausztriának viszonya Magyarországhoz. In: Budapesti Szemle. 175. kötet. 499. szám. 1918. 13–14. o.; (14) Ambrózy György, a Mária Terézia Rend lovagja: Régi dicsőségünk... In: Pesti Hírlap. LVI. évfolyam. 79. szám. 1934. április 10. 6. o.; (15) Spillenbergy Mária, a Katolikus Háziaszonyok Országos Szövetségének alelnöke: Hogyan ünnepeljük a családi, az egyházi és nemzeti ünnepeket és hogyan terítsünk ezeken az ünnepeken? In: A magyar úriasszony otthona. Bp., 1934. 172. o.; (16) Ambrózy György, a Mária Terézia Rend lovagja: Régi dicsőségünk... In: Pesti Hírlap. LVI. évfolyam. 79. szám. 1934. április 10. 6. o.; **II. Második honalapítónk, IV. Béla király lovas íjászáinak diadala a közös magyar-görög haderő 1259-es pelagóniai csatájában** (1) Strausz Adolf: Cikkek Makedóniában. In: Földrajzi közlemények 1886. 597. o.; (2) Kropf Lajos: Történeti irodalom. Schmitt, John: The Chronicle of Morea. In: Századok. 1904. 895. o.; (3) Strausz Adolf: Cikkek Makedóniában. In: Földrajzi Közlemények 1886. 598., 599. o.; (4) Patek Ferenc: Az Árpádok és Anjouk családi összeköttetése. In: Századok. 1918. 474. o.; (5) Diplomataikai Levéltár. Q szekció. Erdélyi országos kormányhatósági levéltárakból. F. GYIKOL. Cista comitatum. Q 327.DL-DF:29792.; **III. Az Archiregnum Hungaricum világképe lovasíjász-ösiségünkről a Kaukázustól Magna Hungaria térségéig** (1) Szalmási Pál: Movses Kalankatuaci a kaukázusi hunok vallási kultuszáról. In: Keletkutatás 1974. Szerkesztette Kara György és Terjék István. Bp., 1975. 96., 98., 99., 102. o.; (2) Szabó Árpád: Aranygyapjú. Bp., 1966. 465., 475. o.; (3) Biborban született Konstantin: A birodalom**

kormányzása. Kiadta és fordította Moravcsik Gyula. Bp., 1950. 285. o.; (4) Szádeczky-Kardoss Lajos: A székely nemzet története és alkotmánya. (Bp., 1927) Bp., 1993. 15., 16. o.; (5) Timkó Imre: A vándorló magyarság kapcsolatai a keleti kereszténységgel a honfoglalás előtt (V–IX. század). In: Vigilia. 35. évfolyam. 1970. augusztus. 507. o.; (6) Bendefy László: A magyarság kaukázusi őshazája – Gyeretyán országa. Bp., 1999. 155. o.; (7) Kristó Gyula: Árpád-házi uralkodók. IV. Béla. In: Interpress Magazin. 1987. november. 13. évfolyam. 11. szám. 31. o.; (8) Zsámbéki László: Magyar művelődéstörténeti kislexikon. Bp., 1986. 54., 55., 60–61. o.; (9) Kristó Gyula: Árpád-házi uralkodók. IV. Béla. In: Interpress Magazin. 1987. november. 13. évfolyam. 11. szám. 36. o.; (10) Fodor István: Verecke híres útján... Bp., 1980. 21., 186., 189., 150–152. o.; (11) Antonio Bonfini: Mátyás király. Bp., 1959. 23., 24., 31. o.



Kassai Lajos
lovas íjász,
Ópusztaszer,
2007

III. Károly második háborúja a törökök ellen (1737–1739)

II. rész: Az 1738. és az 1739. év fontosabb (hadi) eseményei, valamint a belgrádi béke

Előszó

Tanulmányunk első részében olvashattuk, hogy – az oroszok oldalán – a törökök ellen folytatott háborúba sodródott Habsburg Birodalom – amely egy könnyű és gyors győzelemben reménykedett – 1737 végére meglehetősen kedvezőtlen – háborús és diplomáciai – helyzetbe került.

A III. Károly (1685–1740) magyar király, illetve VI. Károly néven német-római császár (1711–1740) által vezetett Habsburg Birodalom seregei tragikus vereségeket könyvelhettek el, mind – a főhadszíntérnek számító – Szerbiában, mind a mellékhadszíntereken, így Boszniában, valamint a román fejedelemségek területén is. A kiváló – francia származású, de császári szolgálatba szegődött – hadvezér, Savoyai Jenő (1663–1736) herceg, császári tábornagy korábbi, fényes győzelmeit, továbbá a birodalom „nimbuszát” a „jelenlegi” (1737–1739) császári hadvezetés szinte teljesen „lenullázta”.

Kezdetben – a háború kirobbanása előtt – a törökök igyekeztek elkerülni a fegyveres konfliktust a Habsburg Birodalommal, de a császáriak vereségei a törökök önbizalmát is megnövelték. Az I. Mahmud (1696–1754) török szultán (1730–1754) vezette Oszmán Birodalom egyre merészebb feltételekkel állt elő a háború lezárását illetően. Habár a török seregek igencsak „középszerűen” szerepeltek az 1737. évi hadjárat fegyveres összecsapásai során, a császári

hadvezetés alkalmatlansága jóval kirívóbbnak számított. A török fél az 1737. évben folytatott béketárgyalások során már az ún. „karlócai békeszerződés” (1699) által kimondott „status quót” kívánta visszaállítani. Nevezetesen, a Habsburg Birodalom nemcsak a – pozsareváci békeszerződés (1718) értelmében megszerzett – balkáni területeket, vagyis Észak-Boszniát, Észak-Szerbiát, valamint Olténiát (Kis-Oláhországot) lett volna köteles visszaadni, hanem a – Temesvár (Timișoara) székhelyű – Temesi Bánság területét is. A császáriak számára ezek a feltételek – természetesen – elfogadhatatlanok voltak.

Az 1737. évi béketárgyalásokban részt vettek a jelentősebb európai hatalmak is, amelyek a felek közötti békét kívánták elősegíteni. A diplomáciai szolgálatot azonban több alkalommal „sajátos” – állami és egyéni – érdekek is befolyásolták. Az osztrákok régi ellenfele, a XV. Lajos francia király (1715–1774) által vezetett Franciaország mindent megtett, hogy Törökország támogatásával gyengítse a Habsburg Birodalmat. Különösen Louis Sauveur de Villeneuve (1675–1745) márki nevét kell itt kiemelnünk, aki – 1725 és 1741 között – Franciaország törökországi nagykövete volt, és „oroszlánrésze” volt a háború kirobbanásában, illetve az annak végét lezáró – a császáriak számára katasztrófális következményekkel járó – ún. „belgrádi békeszerződés” (1739) megkötésében.¹

Nem szabad elfeledkeznünk a francia származású gróf Claude Alexandre de Bonneval (1675–1747) személyéről sem, aki Savoyai Jenő hercegnek köszönhetően a császári sereg egyik tábornoka lett. Bonneval gróf több fegyveres ütközetben is harcolt a franciák ellen, majd Osz-

¹ STAVROS STAVRIANOS, LEFTEN: *The Balkans since 1453*. C. Hurst and Co. Publishers Ltd. London, 2000. 184. p.; SUGAR, PETER F.: *Southeastern Europe under Ottoman Rule, 1354-1804*. A History of East Central Europe. 5. kötet. University of Washington Press. Seattle, 2012. 204. p.

rák-Németalföld területére küldték, ahol összekülönbözött Ercole Giuseppe Lodovico Turinettivel (1658–1726), Prié márkijával, aki – 1716 és 1724 között – az Osztrák-Németalföld kormányzója volt. Bonneval gróftól halálra ítélték, azonban III. Károly végül egyévi szabadságvesztésre változtatta az ítéletet, majd – rangjától, címeitől, illetve kitüntetéseitől megfosztva – száműzték a birodalom területéről. A gróf „bosszúból” török szolgálatba állt, ahol felvette az iszlám hitet, és Ahmed pasa néven vált ismertté. Nagy szerepet játszott a török tüzérség felállításában, amely jelentős veszteségeket okozott a császári seregeknek az ütközetek folyamán.²

Az előbbiekből kitűnik, hogy 1737 végén – diplomáciai téren – a császáriak nem sok jót várhattak. Ráadásul a török seregek katonai morálja – elkövetett hibái, „középszerűsége” ellenére – a sokszor „ölébe hullott” sikerekkel egyre nőtt. Amíg a császári hadvezetés még nem rendelkezett kiforrott, egységes haditeranggal az 1738. évi hadmozdulatokat illetően, addig a törökök átvették a kezdeményezést, és megindították hadmozdulataikat.

I. „Magyar kártya” a török szultán kezében (1738)

Mielőtt az 1738. évi hadi eseményeket ismertetnénk, előjáróban érdemes megemlíteni, hogy a törökök nemcsak fegyverrel, hanem politikai-taktikai lépésekkel is igyekeztek gyengíteni a Habsburg Birodalmat. I. Mahmud török szultán (1730–1754) igyekezett kijátszani a „magyar kártyát” is. Nevezetesen a magyarok érzelmei-

re kívánt hatni azáltal, hogy pártfogásába vette a „közelmúltban” – 1735. április 8-án – elhunyt, „nagyaságos fejedelem”, II. Rákóczi Ferenc (1676–1735) egyik fiát, a Bécsben (Wien), de facto, fogságban tartott, de onnan megszökött Rákóczi Józsefet (1700–1738).

II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelemnek, illetve Magyarország vezérlő fejedelmének három fia született. Kevesek számára ismert, hogy a „nagyaságos fejedelem” felsége, Sarolta Amália (1679–1722) hessen-wanfried-eschwegei és hessen-rheinfels-rotenburgi hercegnő volt. A házasságból származó legidősebb fiúgyermek, az 1696-ban született Lipót, korán – mindössze háromévesen –, 1699-ben elhunyt. A másik két fiú – a már említett József, továbbá György (1701–1756) – életben maradt, de II. Rákóczi Ferenc – a bécsújhelyi várból történt (1701) – szökését követően elvették őket kolostorba zárt anyjuktól, és a bécsi udvarban tartották őket. A gyermekek császárhű neveltetésben részesültek. Az amúgy merev, szigorú erkölcsű császári udvarban – hogy megelőzzék a gyermekekben az esetleges rebellis, magyar érzelmek kialakulását – a léha életmód folytatását „engedélyezték” számukra. A bécsi évek a későbbiek folyamán mindkét fiú életét meghatározták. Összességében elmondható, hogy az utódok nem tudtak felnőni apjuk, II. Rákóczi Ferenc személyének szellemi nagyságához.³

Az 1738. évi hadjárat megindulását megelőzően a török szultán Törökországba hívatta – a Bécsből már korábban megszökött, Európában utazgató – Rákóczi Józsefet, ő csak apja halála után érkezett a szultáni udvarba. I. Mahmud török szultán – 1738. január 25-én⁴ – ún. „athnamét”⁵

² Claude Alexandre, Comte de Bonneval. In: Spencer Baynes, Thomas (szerk.): Encyclopædia Britannica. Kilencedik kiadás. Negyedik kötet (Bokhara–Canoe). Charles Scribner's Sons. New York, 1878. 36. p.

³ Sokak számára érdekes lehet, hogy a Bécsben fogságban tartott két testvér még magyarul sem tanulhatott meg, továbbá hangzatos nemesi címet, birtokokat adományoztak számukra. Olasz főnemessé, márkivá tették őket, így lett Józsefből „marchese di San Carlo”, Györgyből „marchese della Santa Elisabetta”. A két testvér ráadásul élvhajhász, léha életmódot folytatott, csak a nők és a pénzköltés érdekelte őket. Apjuk hírnevéből éltek, a tetemes adósságaikat is a törökországi száműzetésben tengődő II. Rákóczi Ferencsel fizették meg egészen a „nagyaságos fejedelem” haláláig (1735). Valójában semmihez sem értettek, és nem is érdekelte őket semmi. Vö. KOVÁCS GERGELY ISTVÁN: *Thököly Imre és II. Rákóczi Ferenc*. In: Szilágyi Rita (szerk.): Magyar királyok és uralkodók. 23. kötet. Duna International Könyvkiadó Kft. Budapest, 2011. 84. p.

⁴ TARJÁN M. TAMÁS: *1738. január 25. | A Porta Erdély fejedelmévé nevezi ki Rákóczi fiát*. A Rubicon Történelmi Magazin hivatalos elektronikus oldala: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1738_január_25_a_porta_erdely_fejedelmeve_nevezi_ki_rakoczi_fiat/ (Letöltés ideje: 2020. május 12.)

⁵ „Athname: a szultán ünnepélyes oklevele, mellyel megerősítette az erdélyi fejedelmek választását.” DIÓS ISTVÁN (főszerk.) – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. I. kötet (A–Bor)*. Szent István Társulat, az apostoli Szentszék Könyvkiadója. Budapest, 1993. 444. p.

adott ki számára, ebben Erdély fejedelmének ismerte el. Megjegyzendő, hogy a törökök már 1737-ben – a diplomáciai tárgyalások során – követelték a császáriaktól Rákóczi József erdélyi fejedelemtént való elismerését.⁶

Rákóczi József jó képességei ellenére meszsze nem ért fel az apja által képviselt nivóig. Habár a bujdosók kezdetben örömmel fogadták az Oszmán Birodalomban feltűnt, értelmes Rákóczi Józsefet, de hamar kiábrándultak belőle visszatetsző életmódja, továbbá szerencsétlen természete miatt. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy az a kevés „bujdosó”, aki még támogatta, már idősnek számított, katonai értéke – az esetleges harcokban – feltehetően már nem sok lehetett.⁷

A török szultán idővel egy török seregcsoport élére is kinevezte a „trónkövetelőt”. Ennek egyik oka az volt, hogy kevesen érkeztek Rákóczi József hívó szavára, hogy érte harcoljanak. A törökök is igyekeztek a magyar „közvéleményt” az ifjabbik Rákóczi oldalára állítani, azonban ennek sem volt nagy visszhangja, talán csak Erdélyben. A II. Rákóczi Ferenc nevével fémjelzett kuruc eszméknek leáldozott, néhány évtizeddel a Rákóczi-szabadságharc (1703–1711) után a magyar „közvélemény” jobbára elfordult tőle. A korabeli Magyarországon már nem hittek abban, hogy török segítséggel Magyarország független lehet, az ország megmaradását sokan már a bécsi császári udvartól várták.⁸

Rákóczi József fellépésével mindössze annyit ért el, hogy III. Károly magyar király felség-sértőnek bélyegezte, és tízezer gulden vérdíjat tűzött ki a fejére, amit XII. Kelemen római pápa

(1730–1740) egyházi kiátkozással „toldott meg”. A teljesség kedvéért jegyezzük meg, hogy a „trónkövetelő” Rákóczi József is vérdíjat – tízezer dukátot – tűzött ki III. (VI.) Károly vejének, a császári seregek „névleges” főparancsnokának, Lotaringiai Ferenc István (1708–1765) hercegnek a fejére.⁹ A kalandor természetű, betegeskedő Rákóczi József a hadjárat közben, 1738. november 10-én hunyt el – a napjainkban Romániához tartozó – Cernavodă városában.¹⁰ Érdemi, „aktív” szerepe kevés volt.

Érdekességként jegyezzük meg, hogy az orosz–osztrák–török háború (1735–1739) lezárását követően, 1742-ben II. Rákóczi Ferenc legfiatalabb fia, György is megfordult a török szultáni udvarban. A korábban ugyancsak Bécsből megszökött Rákóczi György már el sem fogadta I. Mahmud felkérését arra vonatkozóan, hogy Erdély fejedelme legyen. Visszatért Franciaországba – ahol ideje nagyobb részét töltötte –, majd 1756. június 22-én – a francia királyok egykori temetkezési helyén, a Párizs melletti – Saint-Denis-ben hunyt el. Egy fiúgyermek született, aki ugyancsak a György (1740–1743) nevet kapta, de az ifjú gyermekkorában elhunyt. Ezzel kihalt a Rákóczi család férfiága; a kalandos „családregegy” utolsó fejezete is befejeződött.¹¹

II. Užice elvesztése (1738. március 23.)

A tanulmány első részében említettük, hogy a „...császári főereg, a szerb alakulatok segítségével – 1737. október 2-án – vette be a kétszáz

⁶ BÁNLAKY JÓZSEF: *A magyar nemzet hadtörténelme*. 19. kötet (III. Károly, Mária Terézia és II. József kora [1716–1790]). Grill Károly Könyvkiadó Vállalat. Budapest, 1941. Elektronikus elérhetőség: Országos Széchényi Könyvtár – Magyar Elektronikus Könyvtár: <https://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0019/1729.html> (Letöltés ideje: 2020. május 12.)

⁷ „A trónkövetelő kurucokból verbuvált seregével megindult Erdély irányában, ám a bujdosók idős korából származó lassúság és a vezér léhaságát kísérő csalódottság aláásta a maroknyi csapat harci kedvét, ráadásul a felvonulás során 1738. november 10-én életét veszítette Rákóczi József is, [...] Csernavoda mellett. A haláleset megpecsételte a hadjárat sorsát.” TARJÁN M. TAMÁS: 1738. április 29. | III. Károly elrendeli Rákóczi József elfogatását. A Rubicon Történelmi Magazin hivatalos, elektronikus oldala: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1738_aprilis_29_iii_karoly_elrendeli_rakoczi_jozsef_elfogatását/ (Letöltés ideje: 2020. május 12.)

⁸ BÁNLAKY JÓZSEF: *A magyar nemzet hadtörténelme*. 19. kötet (III. Károly, Mária Terézia és II. József kora [1716–1790]). Grill Károly Könyvkiadó Vállalat. Budapest, 1941. Elektronikus elérhetőség: Országos Széchényi Könyvtár – Magyar Elektronikus Könyvtár: <https://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0019/1735.html> (Letöltés ideje: 2020. május 12.)

⁹ ZINKEISEN, JOHANN WILHELM: *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa. Fünfter Theil*. In: Heeren, A. H. L. – Ukert, F. A. (szerk.): *Geschichte der europäischen Staaten*. Bei Friedrich Andreas Perthes. Gotha, 1857. 747–748. pp.

¹⁰ KENYERES ÁGNES (főszerk.): *Magyar életrajzi lexikon. Második kötet (L–Z). Második, változatlan kiadás*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1982. 476. p.

¹¹ GERŐ LAJOS (szerk.): *A Pallas nagy lexikona*. XIV. kötet (Pillera–Simor). Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. Budapest, 1897. 388. p.; KENYERES 1982. 476. p.

fős török őrséggel védett Užice várát. [...] Niš feladását követően már csak Užice vára maradt a császáriak kezén, de császári felmentő sereg híján az sem sokáig tarthatta magát.¹² Hiszen a császáriak még a sokkal jelentősebb Niš megtartására sem tettek kísérletet. Az 1737-es esztendő végére a császári seregek jóformán mindenhol visszavonultak a határok mögé.¹³ A baj hamarosan bekövetkezett. A török seregek előbb, az 1738-as esztendő elején visszatessékelték a maradék császári egységeket a román fejedelemségek területéről Erdélybe, majd a szerbiai Užice (Ужице) ostroma következett. Bosznia helytartója, Ali pasa, hatezer fős török sereget indított útnak – Ibrahim beglerbég parancsnokság alatt –, hogy a Schenk százados vezetésével, 320 fővel védett erősséget visszafoglalja. A török sereg 1738. március 1-én zárta körül a várat, és – a védők helytállásnak köszönhetően – három héttig ostromolta azt. A császári várőrség végül – a szabad elvonulás ellenében – 1738. március 23-án kapitulált, illetve adta át a várat a törököknek.¹⁴

III. Fejtelenség a császári hadvezetésben

Užice (Ужице) elvesztését követően a törökök gyakorlatilag akadálytalanul nyomulhattak be Szerbia – osztrák kézen lévő – területére. A kezdeményezés immáron az Oszmán Birodalom kezébe került, és az továbbra is igyekezett kihasználni a császáriak hadászati baklövéseit. A béketárgyalások, amelyek a császáriak számára egyre nagyobb jelentőséggel bírtak, továbbra sem vezettek eredményre. Ezért nem volt más lehetőség, mint a háború folytatására való felké-

szülés. A törökök „mozgolódásával” párhuzamosan a legnagyobb problémát a császári fővezér kinevezése okozta. Az 1737-es esztendő „tényleges” császári fővezérért, gróf Friedrich Heinrich von Seckendorff (1673–1763) tábornagyot – 1737. október 17-én – pozíciójából felmentették, majd letartóztatták. A hadbírótság végül Stájerország fővárosában, Grazban letöltendő börtönbüntetésre ítélte.¹⁵ Hangsúlyoznunk kell, hogy III. (VI.) Károly magyar király, valamint német-római császár veje, a császári seregek „jelképes” parancsnoka, Lotaringiai Ferenc István sem csillagoltatta meg katonai zsenialitását.¹⁶

A Habsburg uralkodó tanulva a hibából a néhai Savoyai Jenő herceg bizalmasát, gróf erdődi Pálffy János (1664–1751) tábornagyot kérte fel, hogy legyen a császári seregek „tényleges” főparancsnoka. A korábban az életkora miatt elutasított – ezáltal vérig sértett – tábornagy nem vállalta a megbízatást. Döntésében a „hiúság” mellett a valóban tragikus hadi helyzet játszhatta a főszerepet. A „tényleges” fővezér szerepét végül a bécsi székhelyű Udvari Haditanács (Hofkriegsrat) elnöki pozícióját – 1736 és 1738 között – betöltő gróf Joseph Lothar Dominik von Königsegg-Rothenfels (1673–1751) császári tábornagra osztották. A nem épp fiatal tábornagy mellé „jelképes” fővezérként továbbra is a tapasztalatlan Lotaringiai Ferenc István herceget nevezte ki az uralkodó. A kinevezések mellett az ütöképes haditerv elkészítése is problémát jelentett.¹⁷ A bajt tetézte, hogy a császári seregnek azonnal reagálnia kellett a török előretörésre, mivel – 1738 tavaszán – a hadszíntér már az Al-Duna vidékére, majd később Belgrád (Београд/Beograd) környekre tevődött át.¹⁸

¹² TÓTH FERENC: *Hadik András az 1737-39-es török háború katonai iskolájában*. In: Hermann Róbert et al. (szerk.): *Hadtörténelmi Közlemények*. 124. évfolyam. 1. szám. A Hadtörténelmi Intézet és Múzeum folyóirata. Budapest, 2011. 162. p.

¹³ GYÉMÁNT RICHÁRD: *III. Károly második háborúja a törökök ellen (1737–1739). I. rész: Az előzmények és az 1737. év fontosabb hadi eseményei*. In: Bata János (főszerk.): *Aracs*. A délvidéki magyarság közéleti folyóirata. XX. évfolyam. 1. szám. 2020. március 15. Aracs Alapítvány. Horgos, 2020. 91. p.

¹⁴ BÁNLAKY JÓZSEF: *A magyar nemzet hadtörténelme. 19. kötet (III. Károly, Mária Terézia és II. József kora [1716–1790])*. Grill Károly Könyvkiadó Vállalat. Budapest, 1941. Elektronikus elérhetőség: Országos Széchényi Könyvtár – Magyar Elektronikus Könyvtár: <https://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0019/1735.html> (Letöltés ideje: 2020. május 12.)

¹⁵ WURZBACH, CONSTANTIN VON: *Seckendorf, Friedrich Heinrich Graf*. In: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. 33. Theil. Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei. Wien, 1877. 261–266. pp.

¹⁶ Vö. GYÉMÁNT 2020, 86., 91. pp.

¹⁷ BÁNLAKY JÓZSEF: *A magyar nemzet hadtörténelme. 19. kötet (III. Károly, Mária Terézia és II. József kora [1716–1790])*. Grill Károly Könyvkiadó Vállalat. Budapest, 1941. Elektronikus elérhetőség: Országos Széchényi Könyvtár – Magyar Elektronikus Könyvtár: <https://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0019/1735.html> (Letöltés ideje: 2020. május 12.)

¹⁸ Vö. TÓTH 2011, 162. p.; ZACHAR JÓZSEF: *III. Károly két háborúja az Oszmán-török Birodalom ellen és a magyarok (1716-1718 és 1736-1739)*. In: Hanák Péter (főszerk.): *Történelmi Szemle*. XXX. évfolyam. (1987/1988.) 2. szám. A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének Értesítője. Budapest, 1988. 162. p.

IV. Az 1738. év hadi eseményei az Al-Duna mentén

Užice (Ужице) visszafoglalása után a törökök egyre jelentősebb erőket mozgósítottak, hogy az Al-Duna vidékét is megszerezzék maguknak. Vidin (Видин) helytartója, Hadszi Mohamed mindössze nyolcszáz emberével 1738. május 2-án kezdte meg az Ade Kaleh sziget erődjével szoros kapcsolatban álló, azzal szemközt, a Duna déli partján fekvő Erzsébet-erőd ostromát. Majd néhány nappal később – 1738. május 8-án – egy 4000-5000 szpáhíból (lovass katonából) álló alakulat Orsova (Orşova) felé vonult. A veszélyről értesülve a Temesi Bánság akkori – 1738 és 1739 között hivatalban állt – kormányzója, Wilhelm Reinhard von Neipperg (1684–1774), Neipperg grófja, császári tábornagy, jelentős erőket küldött az erőd, valamint Orsova biztosítására. Az Orsova felé vonuló török sereg később megverte a Temesi Bánság kormányzója által küldött sereg – 430 lovasból álló – előőrsét. Annak vezetője, Misserony ezredes 220 katonájával holtan marad a csatatéren. A törökök elfoglalták Orsovát, amelynek jelentős veszteséget elszenvedett védői az Ada Kaleh szigetre – más néven Új-Orsovára – vonultak vissza. A törökök Miháld (Mehadia) irányába támadtak tovább, amelyet Piccolomini ezredes védett 1200 fős seregével. A császáriak két offenzívát is hősiességgel visszavertek, de a jól szerepelő török tüzés miatt – 1738. május 26-án – kénytelenek voltak feladni állásaikat. Szinte érthetetlen, hogy a 22 zászlóalj, két gránátoszázadot, valamint két vértesezredet számláló, „tétlenkedő” bánsági haderő – Miháld megmaradt védőivel – Karánsebesre (Caransebeş) vonult vissza.¹⁹

A Miháldot elfoglaló török sereg egy délről érkező ugyancsak török alakulattal – 1738. május 28-án – Ade Kaleh szigetét és a szigeterődöt támogató Erzsébet-erődöt fogta ostrom alá, miután az erősségek feladására való felszólítást a császáriak elutasították. A következő hónapban a két erőd védőinek sorozatos, ugyanakkor jelentős tüzéségi támadásokat kellett átvészelniük.

Felmerülhet a kérdés, hogy a császári főcsereg merre volt, amikor az Al-Duna mentén ilyen válságosra fordult a helyzet. Az idővel felvonult császári főcsereg Zimonynál (Земун/Zemun), valamint Belgrádnál állomásozott. Majd 1738. június 8-án a Belgrádtól délkeletre fekvő Grocka (Гроцка) településig nyomult előre, ott – 1738. június 10-én – átkelt a Duna folyamán a Temesi Bánság területére. Ezt követően császári hadászati baklövés sora következett. A Königsberg-Rothenfels császári tábornagy által vezetett főcsereg ahelyett, hogy a Morava völgyében elébe ment volna a török főerőknek, a Temes folyó mentén Lugosig (Lugoj) menetelt, és ott 1738. június 24-én egyesült a gróf Neipperg vezette csapatokkal. Majd a császári főcsereg követve a Temes folyót – 1738. június 28-án – Karánsebestől délre a Lobkowitz herceg, lovassági tábornok által vezetett erdélyi sereggel is egyesült. A főcsereg létszáma ezáltal negyvenezer főre duzzadt, ebből harmincezer főt tett ki a gyalogság, a további tízezer főt pedig a császári lovasság képezte. Az észak felé szivárgó – kisebb létszámú – török előőr – értesülve a jelentős császári erőkről – igyekezett visszavonulni.

A Temesszlatina (Slatina-Timiş) – akkoriban csak Szlatina – és Teregova (Teregova) érintésével – a hegyes, szűk völgyekben – előrenyomuló császári sereg Kornya, más néven Somfa (Cornea) – akkoriban Kornia – környékén vert tábornok. A területen ellenséges, török támadásra lehetett számítani, ennek ellenére a császáriak nem biztosították a magaslatokat, és ezt a stratégiai hibát a török hírszerzés is észlelte. Csak másnap – 1738. július 4-én – hajnalban, hatalmas zivatarban került sor a magaslatok elfoglalására. Az „akciót” a török egységek igyekeztek meggátolni. A számbelileg kisebb, gyengébb török sereg majdnem győzelmet aratott a császáriak fölött, azonban a kialakult csatában – köszönhetően az ütközetben hősiességgel helytálló vértesezredek bátorságának – a császáriak győztek. A török janicsárok hiába küzdöttek hősiességgel, végül nem kaptak érdemi támogatást bajtársaiktól. Súlyos taktikai hibának tekinthető, hogy az ütközetben 959 főt veszített császáriak nem üldözték a menekülő

¹⁹ BÁNLAKY JÓZSEF: *A magyar nemzet hadtörténelme. 19. kötet (III. Károly, Mária Terézia és II. József kora [1716–1790])*. Grill Károly Könyvkiadó Vállalat, Budapest, 1941. Elektronikus elérhetőség: Országos Széchényi Könyvtár – Magyar Elektronikus Könyvtár: <https://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0019/1735.html> (Letöltés ideje: 2020. május 12.)

– legalább kétezer fős veszteséget „elkönyvelt” – török sereget, az Miháldnál egyesült Mehmed pasa seregével. Az egyesült török sereg létszáma már húszezer főt tett ki.²⁰

A későbbiekben, a déli irányba vonuló császáriak elől, a törökök visszavonultak Miháldról egészen Orsováig. A visszavonulás közben a magyar huszárok és a szerb katonák megtizedelték a törökök sorait. A kialakult „pánikhangulat” miatt nemcsak a Miháldon maradt hadi felszerelés – közülük 13 ágyú –, hanem Orsova környéke is császári kézre került. Orsovánál ötven löveg, négy mozsár, rengeteg lőszer, valamint az egész táborfelszerelés a császáriak zsákmánya lett.²¹ A törökök Vidin felé vonultak vissza. A császáriak számára látószólag rendben alakultak az események.

Az igazi problémát az egyre közeledő török főssereg jelentette. A Yeğen Mehmed pasa, nagyvezír (1737–1739) által vezetett török főssereg – amely hatvanezer főt számlált – célpontja Belgrád volt, de értesülve a kisebb török erők helyzetéről Vidin felé haladva az Al-Dunához igyekezett. Épp jókor érkezett, mivel a császáriak már Orsovát ostromolták. A gróf Platz ezredes által vezetett hét zászlóalj a törökök visszaverték. Az eseményeket látva Königsegg-Rothenfels császári tábornagy meggyőzte Lotaringiai Ferenc Istvánt a Temes folyó völgyébe történő visszavonulás szükségességéről. A visszavonulókat a törökök Miháldnál megtámadták, és közel ezerfős veszteséget okoztak nekik, de a törökök is nagy árat fizettek. Veszteségük – állítólag – ötszöröse volt a császáriakénak. Az osztrákok – 1738. július 17-én – Miháldon kisebb csapatokat hátrahagyva – érthetetlen módon – Karánsebesig vonultak vissza, ahol egészen 1738. július 24-ig, Miháld elestének napjáig pihentek.²²

A török főssereg kihasználva a helyzetet – nem üldözve az ellenséget – Ada Kaleh szigetéhez vonult, amelynek erődjét 1738. július 18-tól

120 löveggel és negyven mozsárral közel egy hónapig lövette. A védők 1738. augusztus 15-én kapituláltak, és Új-Palánkára – ma Palánka (Банатска Паланка/Banatska Palanka) – vonultak vissza. Az újabb vereség idején a császári főssereg tovább folytatta „sétáját” Karánsebesről – a Berzava folyó völgyén át – előbb Dentára (Denta), majd Versecre (Вршац/Vršac), végül Kubinba, azaz Kevevárára (Ковин/Kovin). A vereségről értesülve Lotaringiai Ferenc István 150 főt hagyva a szomszédos, váráról híres Szendrőn (Смедерево/Smederevo) Belgrádba vonult vissza, 1738. szeptember 6-án érkezett meg oda. Az időközben – a nagyvezír parancsára – délről, Nišből (Ниш) megérkező újabb török seregek előbb Szendrőt szőlítették fel megadásra – amely erősség szeptember 15-én lett a törököké –, majd Grockáig nyomultak előre.²³

A császáriak szempontjából a helyzet kilátástalanná vált. A törökök nemcsak Belgrád környékéig vonultak, ahol – kisebb, fegyveres akciókat folytatva – „megzavarták” a császári csapatokat, hanem – 1738. szeptember 19-én – Új-Palánkát is elfoglalták, ezáltal a Temesi Bánság területét, így Temesvárt is fenyegették. Ezt megelőzendő a császáriak az azelőtt a Száva vonalát védőmező, Zimonyba rendelt lovasságot – 1738. október 15-én – Pancsovára (Панчево/Pančevo) vezényelték. Königsegg-Rothenfels császári tábornagy stratégiai lépése jelen esetben helyesnek bizonyult, a Pancsovára megérkező császári lovasság elől az Új-Palánkát elfoglaló török sereg – az erősséget lerombolva – visszavonult a Duna folyam jobb oldalára. Ezzel nagyrészt be is fejeződtek az 1738. év hadmozdulatai. A császári főssereg jelentős része – amelynek „renoméján” hatalmas csorba esett – téli szállását a Tisza folyó mellett, valamint Temesvár környékén ütötte fel.²⁴

Az 1738. év eseményeit összefoglalva elmondható, hogy a császári seregek mellékfogá-

²⁰ RÓNAI HORVÁTH JENŐ: *Magyar hadi krónika. A magyar nemzet ezeréves küzdelmeinek katonai története. Második rész. A mohácsi véstől a legújabb korig.* A Hadtörténelmi Közlemények 1896. évi melléklete. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1896. 410. p.

²¹ RÉDVAJ ISTVÁN: *Az 1736 és 1739 közötti törökországi háborúk. A második (1738.) hadjárati év.* In: Gyalóky Jenő (szerk.): *Hadtörténelmi Közlemények.* 1935. évfolyam. XXXVI. kötet. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1935. 278–281. pp.

²² BÁNLAKY JÓZSEF: *A magyar nemzet hadtörténelme. 19. kötet (III. Károly, Mária Terézia és II. József kora [1716–1790]).* Grill Károly Könyvkiadó Vállalat. Budapest. 1941. Elektronikus elérhetőség: Országos Széchényi Könyvtár – Magyar Elektronikus Könyvtár: <https://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0019/1730.html> (Letöltés ideje: 2020. május 13.)

²³ RÓNAI HORVÁTH 1896, 411. p.

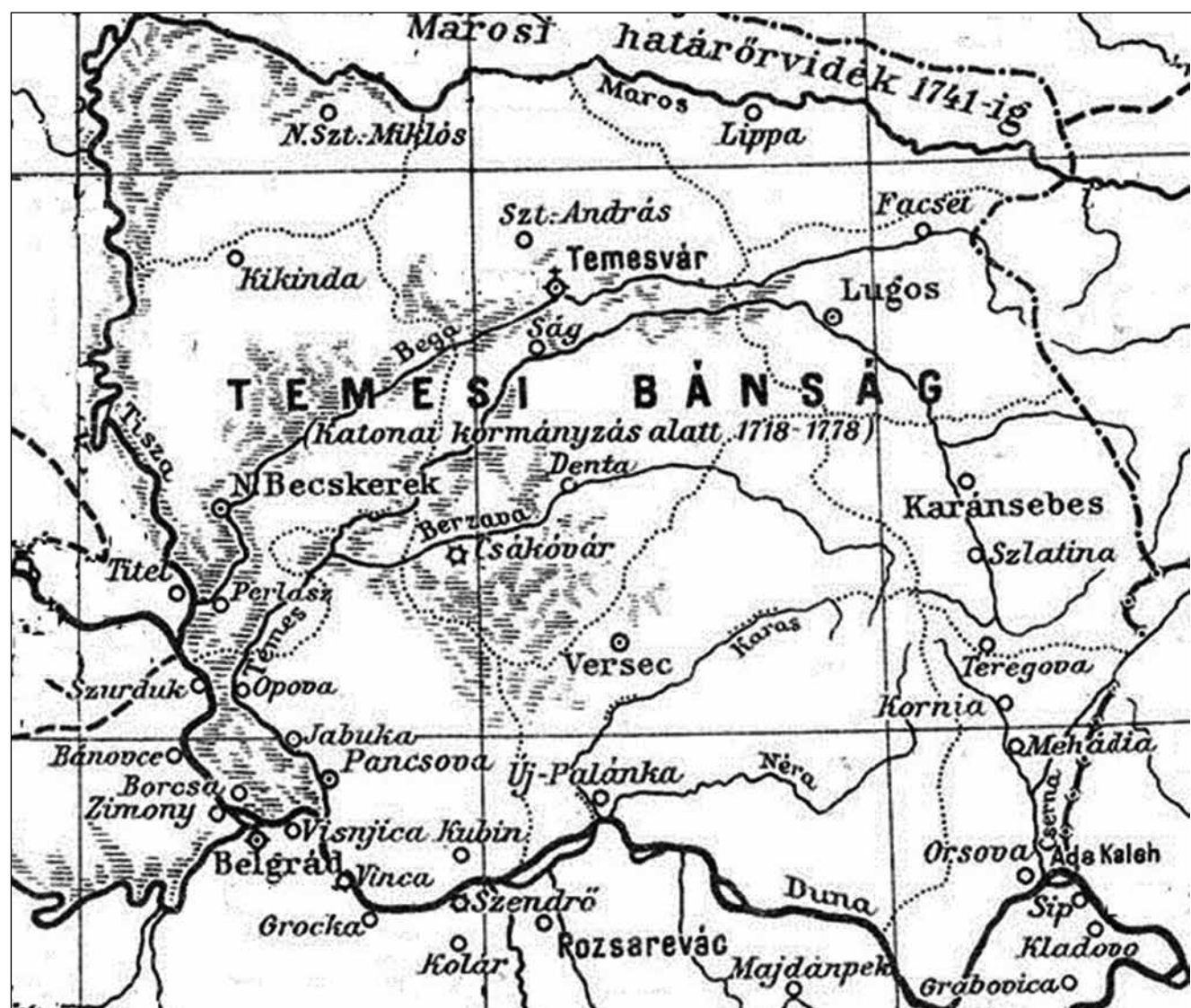
²⁴ Megjegyzés: „A törökök megtámadták még a Száva mentén október 4-én Rácsát s ezzel a hadműveletek véget értek.” RÓNAI HORVÁTH 1896, 411. p.

sai miatt a törökök már a Temesi Bánság területét fenyegették, annak bizonyos déli, megerősített helyeit el is foglalták. A törökök győzelme az általuk (is) elkövetett taktikai hibák, valamint a hadvezetésük összhangjának hiánya miatt nem lehetett teljes. Amíg a török nagyvezír nem használta ki a kínálózó lehetőségeket, addig az egyes török seregek parancsnokai a „saját szakállukra dolgoztak”, nem egyesítették erőiket. Az év végére – a török sikerek ellenére – nem dőlt el a háború kimenetele. Mindkét fél a következő esztendő számára szerencsésebb kimenetelű hadmozdulataiban bízott.

V. Az 1739. év fontosabb hadi eseményei

Az 1738. évi hadmozdulatok, valamint azok eredményei mindkét felet elgondolkodtatták. Habár a diplomáciai tárgyalások továbbra is napirenden voltak a császáriak és a törökök között, az álláspontok egyre messzebb kerültek egymástól. A törökök egyre szilárdabban álltak ki a követeléseik mellett, amelyeket – a török hadvezetés „középszerű” teljesítménye ellenére – a hadjáratok eredményei is alátámasztottak.

Mindkét hadsereg hadvezetésében változtatásokra került sor, ami főképp a Habsburg Bi-



Az osztrák–török háború egyik fontos színtere, a Temesi Bánság (1738–1739)

Forrás: BÁNLAKY JÓZSEF: *A magyar nemzet hadtörténelme*. 19. kötet (III. Károly, Mária Terézia és II. József kora [1716–1790]). Grill Károly Könyvkiadó Vállalat, Budapest, 1941. Elektronikus elérhetőség: Országos Széchényi Könyvtár – Magyar Elektronikus Könyvtár: https://mek.oszk.hu/09400/09477/html/images/banlaky-big_hadtortpic_1901.jpg (Letöltés ideje: 2020. május 15.) alapján saját szerkesztés.

rodalom esetében – nem melleleg érdekében – vált égető szükségletté. III. (VI.) Károly végre felismerte, hogy veje, Lotaringiai Ferenc István a „jelképes” főparancsnoki posztra is alkalmatlan. Nem volt ez másként az idős, sokszor tehetetlen Közigsegg-Rothenfels császári tábornagy esetében sem. A császári sereg kudarcai miatt vállalnia kellett a felelősségre vonást, ezért minden katonai tisztségétől megfosztották. A bécsi székhelyű Udvari Haditanács (Hofkriegsrat) élére ekkor Johann Joseph Philipp Graf Harrach (1678–1764) lett kinevezve, aki hosszú időn át – 1738 és 1761 között – töltötte be az elnöki tisztséget.²⁵ Joseph Lothar Dominik Graf von Königsegg-Rothenfels személyét csak a következő uralkodó, III. Károly magyar király lánya, Mária Terézia magyar királynő (1740–1780) rehabilitálta. Ekkor még szerepet kapott az ún. „osztrák örökösödési háború” (1740–1748) – háborús és diplomáciai – eseményesorozatában.²⁶

A harmadik hadi évben (1739) egy újabb, magas rangú katonatiszt, gróf Georg Olivier von Wallis (1673–1744) császári tábornagy vette át a császári seregek vezényletét. Az ír származású császári tábornagy kinevezése utóbb katasztrofális döntésnek bizonyult, amit – tanácstalansága, meggondolatlansága révén – hamarosan bebizonyított. Az osztrák–török háború utolsó évében betöltött szerepe miatt katonai pályafutása „kettétört”.²⁷

Az Oszmán Birodalom hadvezetésében is változás történt. I. Mahmud török szultán „ejtette” Yeğen Mehmed pasa, nagyvezír (1737–1739) személyét, helyére az 1738. évi harcokban már jelentős szerepet vállalt, albán származású Hadszi Mohammed – más néven İvaz Mehmed – pasát nevezte ki nagyvezírré (1739–1740). A fővezérek kinevezése mellett mindkét félre jellemző volt továbbá, hogy egyiknek sem volt ütőképes haditerve az 1739. évi hadműveletekre vonatkozóan.

Ezért hosszabb ideig nem történtek jelentősebb csapatmozgások. A császári seregek egészen 1739. június közepéig tétlenül állomásoztak téli szálláshelyeiken. Erről Rónai Horváth Jenő a következőket jegyezte meg: „A császári sereg tétlenül állott táborában s Wallis csak akkor gyülekezett, midőn híre érkezett, hogy Hadszi Mohammed pasa, az új nagyvezír közel 100,000 főnyi hadsereggel már útban van Nándorfehérvár felé. De még akkor is csak a Zimonynál összegyűjtött csapatok álltak rendelkezésre, Neipperg tábornagy hadteste ellenben a Duna bal partján Becskerek tájékán volt.”²⁸

Érdemes szólnunk a császári hadsereg létszámáról, illetve összetételéről is. Szentgyörgyi és gyalócai Gyalókey Jenő (1874–1945) katonatiszt, hadtörténész kiváló munkájában gróf Hadik András (1710–1790) – a későbbi jeles hadvezér – adatait közölte, aki előbb kapitányként, majd őrnagyként vett részt a harcokban, egy magyar huszárezred tagjaként. A „statisztikai adatok” szerint – a ma Belgrádhoz tartozó – Mirijevo (Миријево) mellett a császári sereget 55 zászlóalj, 55 gránátoszázad, 88 német lovasszázad, két magyar huszárezred, valamint ezer szerb hártaőr alkotta. Konkrétan számszerűsítve a katonai állomány 40 753 főt számlált, ebből 29 551 fő a gyalogságnál, valamint 11 202 fő a lovasság kötelékében teljesített szolgálatot.²⁹ A császári főszereg létszámában kétséget kizáróan elmaradt az ellenfelétől, azonban az egységek „harcis értékét” is figyelembe kell vennünk.

Érdemi császári lépésre 1739. július 17-én került sor, amikor gróf Wallis császári tábornagy seregei élén – be nem várva Neipperg hadtestét – Szendrő felé nyomult előre, de Višnjicánál (Вишњица) megállt, és napokig ott állomásozott csapataival. Ugyanakkor Pallavicini tábornokot egy kisebb seregrésszel Grockáig küldte előre, hogy hírt szerezzen az ellenséges török csapat-

²⁵ REGELE, OSKAR: *Der österreichische Hofkriegsrat 1556–1848*. Druck und Verlag der Österreichischen Staatsdruckerei. Wien, 1949. 76. p.

²⁶ ALBRECHT, KARL FRIEDRICH HERMANN: *Lothar Joseph Dominik Graf von Königsegg und Rothenfels*. In: Freiherr von Liliencron, Rochus (főszerk.): *Allgemeine Deutsche Biographie*. Band 16 (Kircher - von Kotzebue). Duncker & Humblot. Leipzig, 1882. 523–525. pp.

²⁷ WURZBACH, CONSTANTIN VON: *Wallis, Georg Olivier Graf*. Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich. 52. Theil (Vrčevic–Wallner). Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei. Wien, 1885. 261–265. pp.

²⁸ RÓNAI HORVÁTH 1896, 412. p.

²⁹ GYALÓKEY JENŐ: *Gróf Hadik András tábornagy, mint hadtörténész*. In: Gyalókey Jenő (szerk.): *Hadtörténelmi Közlemények*. 1931. évfolyam. XXXII. kötet. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1931. 78. p.

mozgásokról. A császári hírszerzés egy kisebb, mintegy négyezres török sereg mozgását észlelte a térségben, a csapat a Grockától keletre fekvő magaslatokat igyekezett megszállni. Ekkor követte el gróf Wallis, a császári főparancsnok a legnagyobb taktikai ballépését, elnagyolva a veszélyt, a török főerők távollétében bízva – 1739. július 21-én este – megindította seregét Grocka felé. A had felvonulása olyan szerencsétlenül történt, hogy az elől haladó 14 ezredből álló lovaság egyre inkább maga mögött hagyta a lassabban haladó gyalogságot. Ezáltal a császári sereg gyakorlatilag két részre szakadt. A Grockához másnap – 1737. július 22-én – hajnalban érkező császári lovasságot heves török tűzérési támadás érte, ami miatt a lovaság – bár tartani kívánta pozícióját, idővel – rendezetlenül meghátrálni kényszerült. Rónai Horváth Jenő szerint a következő történt: *„A századok egyenként fejlődtek és egyenként verettek vissza; így folyt ez órákon át, míg végre a gyalogság és tűzérés megérkezésén, harczvonalat alkotott, mely mögött az erősen megfogyott lovasság oltalmat talált. Szerencse, hogy a nagyvezír, ki egész seregével állott ott, nagyobb szabású támadást nem intézett, mert ez a császári sereget végveszélybe döntheti vala. Így is a 12 órán át tartó harcz roppant veszteségekbe került; 10 tábornok, 350 tiszt és 5500 főnyi legénység maradt a harctéren.”*³⁰

Elmondható, hogy a császáriak grockai veresége az egész osztrák–török háború „fordulópontját” jelentette, amit nem lehetett figyelmen kívül hagyni. Habár megítélése némiképp ellentmondó. A császári sereget az időközben megérkező, Pallavicini tábornok vezette hajóhad is segítette, amely a Duna folyamról lőtte a török állásokat. A vereséget szenvedett császári főcsereg Višnjicáig vonult vissza, ahová másnap reggel – 1739. július 23-án – érkezett meg Neipperg gróf hadteste.³¹ Hadiparancsot azonban nem kapott, ezért nem mozdult. A neves hadtörténész, Bánlaky József (1863–1945) munkájában olvashatjuk, hogy *„...végeredményben mégis a csá-*

*száriak maradtak a harctér urai, amit leginkább annak köszönhetnek, hogy az egész, állítólag mintegy 100.000 főt számláló erejével jelen volt nagyvezír szinte megfoghatatlan módon még csak nem is gondolt döntő támadás végrehajtására. Azonban ez az aránytalanul hosszú ideig tartó makacs harc mindkét félnek óriási veszteségeket okozott. A császáriak részéről 10 tábornok, 350 tiszt és 5500 főnyi legénység maradt a küzdőtéren, míg a törökök vesztesége állítólag még ennél is nagyobb volt.”*³²

A csatát követően a törökök követték a visszavonult császári sereget, ezért gróf Wallis – 1739. július 26-án – seregével átkelt a Duna folyamon, és a császári kézen lévő Belgrádot sorsára hagyta. Ezt használta ki az időközben Belgrád alá érkezett török főcsereg, amely – a nagyvezír parancsára – megkezdte az ostromra való felkészülést, így például a vívóárkok kiépítését. Majd a jól működő török tűzérés ágyúi 1739. július 29-én kezdték meg az erősség lövetését.

A belgrádi vár császári védőinek száma mintegy 16 000 főre volt tehető, akiket báró August Jakob Heinrich Freiherr von Suckow (n. a. –1740) altábornagy vezényelt. A várórség bőségesen rendelkezett élelemmel és lőszerrel, azonban a várparancsnok nem bízott a helyzetükben, ezáltal elősegítette Belgrád török kézre kerülését. Érdekes kapcsolódás, hogy Suckow bárót közvetlenül az ún. „belgrádi békeszerződés” aláírása előtt, 1739. szeptember 14-én nevezték ki – Neipperg gróf utódjaként – a Temesi Bánság kormányzójának, ezt a tisztséget közel fél évig, 1740. március 12-én bekövetkezett haláláig viselte.³³ Megjegyzendő, hogy a Temesi Bánság első – 1716 és 1734 között hivatalban lévő – kormányzója, gróf Claude Florimond de Mercy lovassági tábornok teljesítményéhez a közvetlen utódok, így gróf Johann Andreas von Hamilton (1734–1738), gróf Wilhelm Reinhard von Neipperg (1738–1739), végül báró August Jakob Heinrich von Suckow (1739–1740) nem értek fel. Ebben minden bizonnyal a háborús helyzet is közrejátszott.

³⁰ RÓNAI HORVÁTH 1896, 412. p.

³¹ RÓNAI HORVÁTH 1896, 413. p.

³² BÁNLAKY JÓZSEF: *A magyar nemzet hadtörténelme. 19. kötet (III. Károly, Mária Terézia és II. József kora [1716–1790])*. Grill Károly Könyvkiadó Vállalat. Budapest, 1941. Elektronikus elérhetőség: Országos Széchényi Könyvtár – Magyar Elektronikus Könyvtár: <https://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0019/1737.html> (Letöltés ideje: 2020. május 13.)

³³ MARJANUCZ LÁSZLÓ: *Egy forrás – és tanulságai: Közállapotok a Bánságban az 1738-39-es török háború végén*. In: Karlovitz János Tibor (szerk.): *Társadalom, kulturális háttér, gazdaság. International Research Institute s.r.o. Komárno, 2016. 450–451. pp.*

Visszakanyarodva az ostromhoz: a török nagyvezír – hogy távol tartsa a gróf Wallis vezette császári fősereget – a seregének egy részét Pancsovára küldte, és a törökök elfoglalták azt. A császáriak az 1739. július 30-án Pancsovánál zajlott ütközetben megint „felemásan” teljesítettek, de sikerült a török seregrészt Új-Palánka felé elűzni. Ezért is megmagyarázhatatlan, hogy a császári fősereg nem sietett Belgrád falai alá, hanem a Temes folyó mögé vonult vissza. Ekkor fokozva a lehetlent gróf Wallis császári tábornagy Péterváradra (Петроварадин/Petrovaradin) kívánt visszavonulni seregével. A képtelen „plánus” végrehajtását végül a tábornagy tábornokai „...megakadályozták s végre – gróf Wallis tábornagy – a császár határozott parancsára mégis kénytelen volt Zimonyra menni, hova augusztus 30-án érkezett meg. Ez alatt a császár által meghatalmazott Neipperg tábornagy alkudozást kezdett a nagyvezírral, s Succov azon hamis és gyáva jelentésére, hogy a vár tarthatatlan, a békét olyképp kötő meg, hogy Nándorfehérvár a törökök átengedtetik. A vár időközben kinevezett új parancsnoka Smettau altábornagy rögtön jelentette Neippergnek, hogy Succov jelentése hamis és hogy a vár bármennyi ideig tartható, sőt a császárnak is jelentést tett Bécsben, ki ennek folytán a Neippergnek adott meghatalmazást vissza is vonta, de mire e császári rendelet megérkezett, a béke már szeptember 1-én megkötöttet.”³⁴ Az előbbi idézetet nem szükséges magyarázni, a császári hadsereg, főképp annak katonai vezérkara teljesen „leszerepelt”.

VI. A belgrádi békeszerződés (1739. szeptember 18.)

III. (VI.) Károly magyar király, valamint német-római császár és I. Mahmur török szultán meg-

bízottai 1739. szeptember 1-én kötötték meg az előzetes békét Belgrádban. Azonban az – 1737 és 1739 között zajlott – osztrák–török háborút hivatalosan az 1739. szeptember 18-án aláírt ún. „belgrádi békeszerződés” zárta le. Ekkor már a végleges békeszerződést fogadták el. A fentieket azért is célszerű kiemelni, mert a török diplomácia a Temesi Bánságot is szerette volna visszaszerezni, de erre végül nem került sor.³⁵ Ennek ellenére a császáriakra nézve szégyenteljes békeszerződés – egy kivételtől, a Temesi Bánság területétől eltekintve – gyakorlatilag semmissé tette a katonai génusz, a néhai Savoyai Jenő herceg korábbi – 1716 és 1718 között elért – fényes katonai sikereit. A Habsburg-ház, illetve a Habsburg Birodalom hatalmas tekintélyvesztést szenvedett el, amelyre felfigyeltek Európa hatalmai is. Ennek következményei a III. (VI.) Károly halálát (1740. október 20.) követően kirobbant ún. „osztrák örökösödési háborúban” (1740–1748) mutatkoztak meg, főképp a szomszédos, militarizáló Poroszország részéről.³⁶

A belgrádi békeszerződés értelmében „...a Habsburgok a Bánát kivételével elveszítették 1718-i hódításaikat: Szerbiát, É-Boszniát, Kis Oláhországot. Habsburg birod. D-i határa a Száva-Duna vonal lett, melyen katonai határőrvidéket szerveztek.”³⁷ A békeszerződés kimondta továbbá, hogy Orsova, az Ada Kaleh sziget, valamint a szigeterődöt támogató – III. (VI.) Károly feleségéről, Erzsébet Krisztina braunschweig-wolfenbütteli hercegnőről elnevezett – Erzsébet-erőd is török kézre került.³⁸

Az osztrák–török háború menetét vázlatosan áttekintve kijelenthetjük, nagy szerencseként értékelhető, hogy a Temesi Bánság területe megmaradhatott. Mindössze bizonyos – előbbieken megjelölt – „peremterületei” veszttek el. Érdekességként jegyezzük meg, hogy Orsovát – az

³⁴ RÓNAI HORVÁTH 1896, 413. p.

³⁵ MARJANUCZ 2016. 450. p.

³⁶ A katonailag – és a háborús költségek miatt – meggyengült Habsburg Birodalom állapota felkeltette II. (Nagy) Frigyes porosz király (1740–1786) érdeklődését is, aki seregeivel az ún. „osztrák örökösödési háborúban” (1740–1748) elhódította a Habsburg Birodalom egyik leggazdagabb tartományát – a Breslau (Wrocław) székhelyű – Sziléziát. POÓR JÁNOS: *Átléptem a Rubicon. Észak Salamonja: Nagy Frigyes*. A Rubicon Történelmi Magazin elektronikus oldala:

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/atleptem_a_rubicon_teszak_salamonja_nagy_frigyes (Letöltés ideje: 2020. május 14.); BARTA JÁNOS et al.: *Egyetemes történelem*. In: Szvák Gyula (sorozatszerk.): 21. századi enciklopédia. Pannonica Kiadó. Budapest, 2004. 158. p.

³⁷ DIÓS-VICZIÁN 1993. 714. p.

³⁸ PÁSZTI LÁSZLÓ: *Újorsova erődje*. In: Kósa Pál (felelős szerk.): Várak, kastélyok, templomok. Történelmi és örökségturisztikai folyóirat. 1. évfolyam. 3. szám. Kőkény, 2005. 32–33. p.

1787 és 1791 között zajlott osztrák–török háborút lezáró, 1791. augusztus 4-én megkötött ún. „szisztovói békeszerződés” csatolta vissza a Habsburg Birodalomhoz.³⁹ Ada Kaleh szigete török terület maradt.

VII. A háború következményei, különös tekintettel a Temesi Bánság viszonyaira

Az előbbi, vázlatos áttekintésből látható, hogy az 1737 és 1739 között zajlott osztrák–török háború – illetve annak második és harmadik éve – milyen szerencsétlen események láncolatát jelentette a császáriak számára. Ezért érthető, hogy folyamatosan zajlott a felelősök megbüntetése. Már szóltunk arról, hogy az első háborús esztendő (1737) kudarcáért gróf Friedrich Heinrich von Seckendorff tábornagyot tették felelőssé.⁴⁰ Őt követte a második „tényleges” főparancsnok, Joseph Lothar Dominik Graf von Königsegg-Rothenfels, majd végül – a harmadik esztendő (1739) hibáiért – gróf Georg Olivier von Wallis császári tábornagy felelősségre vonása, hogy csak a legfontosabb személyeket említsük. Mindhárom tábornagyot felmentették tisztségeiből, haditörvényszék elé állították, végül elítélték. Habár III. (VI.) Károly halála után annak lánya, valamint utódja Mária Terézia magyar királynő (1740–1780) rehabilitálta őket, „karrierjük” jobbra megrekedt. Rehabilitációjukra a korabeli válságos – politikai és katonai – helyzet miatt volt szükség, hiszen Európa hatalmai közül többen – megkérdőjelezve az ún. „pragmatica sanctio” rendelkezéseit – megtámadták a Habsburg Birodalmat. Ironikus, hogy Seckendorff később bajor szolgálatba állt a Habsburg Birodalom ellenében. A képzett hadvezérek mellett a „névleges” főparancsnok, a Habsburg uralkodó III. (VI.) Károly veje, Lotaringiai Ferenc István herceg sem gyűjtött sok babért. Feladatának ellátására telje-

sen alkalmatlannak bizonyult. Álljon itt egy beszédes példa. Kevesen tudják, hogy a császári sereg 1738. június 29-én Temesszlatina környékén „...*pihenőt tartott, mit Ferenc és Károly hercegek arra használtak, hogy kevés kísérettel kémszemlélt tartottak, miközben vadászattal mulattatták magokat. Ekkor történt, hogy a hercegek a Turcsi Morts hegyen kíséretüktől elválva, a járatlan vad erdőben eltévedtek.*”⁴¹ A hercegek többnapos eltűnése a császári seregek – amúgy sem magas szinten álló – morálját is aláásta. A hegyes-völgyes Szörénység áthatolhatatlan erdőségei portyázó török csapatoknak, illetve román rablóbandáknak adott otthont. Ezért is jelentett nagy megkönnyebbülést, amikor a román származású, a terepviszonyokat ismerő Vancsa Péter – Nagylankás (Luncavița) környékén – rálelt a hercegekre, és vadregényes, eldugott utakon visszavezette őket a császári sereghez. A hercegek felelőtlen és érthetetlen „vállalkozása” majdnem veszélybe sodorta a császári sereg küldetését, mivel a török hírszerzők is értesültek a „névleges” főparancsnok és testvére eltévedéséről. A törökök kihasználva a „megzavarodott” császári sereget, megtámadták azt.⁴²

Érdemes röviden szólni a korabeli – háborús – viszonyokról a Temesi Bánság vonatkozásában. Említettük, hogy az ún. „belgrádi békeszerződés” értelmében „...*Belgrád, Szerbia, Bosznia és Oláhország visszaadott a törököknek; ellenben a Temesi-Bánság a császár uralma alatt maradt a déli és erdélyi határvonalak némi módosításával.*”⁴³ Ugyanakkor a Temesi Bánság népességére – főképp a németekre – nézve is katasztrofális következményekkel járt az osztrák–török fegyveres konfliktus. A harcoló, illetve portyázó török csapatok feldúlták a Temesi Bánság egy részét, illetve kirabolták az ottani védtelen lakosságot. Főképp a Duna folyam környékén fekvő, déli térségek voltak nagy veszélynek kitéve. Különösen sokat szenvedtek – a tanulmányban is sokat em-

³⁹ TARJÁN M. TAMÁS: 1791. augusztus 4. | A szisztovói béke. A Rubicon Történelmi Magazin hivatalos elektronikus oldala: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1791_augusztus_4_a_szisztovoi_beke/ (Letöltés ideje: 2020. május 15.)

⁴⁰ Vö. VARGA OTTÓ: *Magyarország története*. A szerző saját kiadása. Budapest, 1895. 790. p.

⁴¹ TURCHÁNYI TIHAMÉR: *Az 1738. évi török háború, különös tekintettel Rákóczi Józsefre*. In: Történelmi és régészeti értesítő. A Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeumtársulat Közlönye. XXII. (új) évfolyam. I–II. füzet. Nyomtatott a Csanád-Egyházmegyei Könyvsajtón. Temesvárott, 1906. 43. p.

⁴² TURCHÁNYI 1906. 43–45. pp.

⁴³ SZENTKLÁRAY JENŐ: *Temes vármegye története*. In: Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Temes vármegye és Temesvár. Országos Monográfia Társaság*. Budapest, 1914. 357. p.

lített – Orsova, Mehádia, Új-Palánka, Pancsova és környékük, valamint a Temes folyó völgyének bizonyos részei. A később újraalapított történelmi Torontál vármegye területét sem kerülte a háború: „A török had leginkább a mai Csávos, Bóka és Alibunár helységekig terjedő területeken pusztított.”⁴⁴

Az előbbi megjegyzéshez hozzátartozik, hogy a Temesi Bánság területén élő többségi román és szerb lakosságot a törökök igyekeztek megnyerni maguknak. „A törökkel szimpatizálás egyik oka, hogy a Verseci Kerületben az általuk ellenőrzött területen az oszmán hadvezetés két évre minden szerbnek biztosította az adómentességet.”⁴⁵ Természetesen a háború lezárását követően – amint módja volt rá – a császári adminisztráció felszámolta a törökök által biztosított „kedvezményeket”.

A császári udvar által betelepített és „féltevédelmettel” római katolikus vallású német ajkú telepéseket kifejezetten rosszul érintette a háború. Tömegesen menekültek el a lakóhelyükről.⁴⁶ Az 1738-as, valamint az 1739-es esztendőben számos helység elpusztult, amelyet többé már nem építettek újra, továbbá sok új telepítésű falu népességszáma jelentősen visszazuhan.

A háborús pusztítást erősítette, hogy a török hadi sikereken és az eluralkodó káoszon felbuzdult román rablóbandák is feldúlták a Bánság egyes részeit, akiknek a megfélemezésére a császári katonaságot kellett kivezényelni.⁴⁷ „A törökök betörését követő zavarokat az [...] oláhok felhasználva és prédavágytól csábítva, csakhamar a törökökhöz csatlakoztak és velük együtt versenyezve pusztították a falvakat és öldösték a lakosságot. [...] 1739 jan. 21-én Temesvárról egy magyarokból, németekből és szerbekből álló felkelő had indult a fellázadt oláhok megfélemezésére, mire ezek Szerbiába menekültek. A főczinkosok elfogására Markovics Stanisa szerb főkapitány vállalkozott, a ki febr. 4-én egy portyázó csapat élén, Belgrádból kiindulva, Pancsován

át, Jaszenova felé vette útját, hol egy 250 főből álló lázadó-csapatra bukkant, melyet azonnal megtámadott és szétvert.”⁴⁸

Érdemes megjegyezni, hogy az ortodox vallású románok és szerbek által lakott részeken a falvak „rendjéért” felelős vezetők, az ún. „kenézek” egy része is összejátszott a banditákkal. Ennek oka, hogy érdekeltségük volt a háború által gerjesztett „illegális áruforgalomban”.⁴⁹

A háború, a rablóbandák és a nyomukban járó pusztítás mellett az 1738/1739 körül tomboló pestisjárvány is sok áldozatot szedett. A Temesi Bánság „torontáli részein” is sok helyen tizedelte meg a népességet a betegség. Erről Reiszig Ede (1873–1946) történész a következőket írta: „A háború borzalmaihoz a pestis-ragály is hozzájárult, mely már 1738-ban lépett fel, de a háborús készülődések közepette a kormányhatóságok nem igen vették figyelembe. A ragályt 1738 febr. havában a Grünne-ezred egyik zászlóaljja hozta magával Erdélyből, hol már január havában szedte áldozatait. Febr. második felében már Temesvárott is fellépett és május havában átcsapott a mai Torontál vármegye területére is, hol először Pancsován és Nagybecskerekén pusztított. A járvány még fokozódott a következő évben. A hivatalos kimutatások szerint 1739 okt. 26-ig a becskerekeli kerületben Farkasdin, Szige (a mai Perlasz helyén) és Szent-György (Begaszentgyörgy) voltak a ragálytól megfertőzve. Szőregen nov. 6-ig két fertőzött család volt, hét halálessel. Hasonlóképp fellépett Rác-Szent-Péteren (Nagyszentpéter) és a pancsovai kerülethez tartozó Homoliczon.”⁵⁰ A háború idővel befejeződött, azonban a ragály tombolása még mindig jelentős volt. „A békekötés után még közel egy évig a pestis tartotta lekötve a hatóságokat. 1740. év első napjaiban Módoson is kitört a járvány. [...] Május végén Szécsányban lépett fel a járvány, majd másodizben Szent-Miklóson augusztus havában pedig Eleméren, Komlóson és Szőregen, aug. végén meg a csanádi kerü-

⁴⁴ REISZIG EDE: *Torontál vármegye története 1779-ig*. In: Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai*. Torontál vármegye. Országos Monográfia Társaság. Budapest, 1921. 412. p.

⁴⁵ MARJANUCZ 2016. 449. p.

⁴⁶ BÁRÁNY ÁGOSTON: *Torontál vármegye hajdana*. Magyar Királyi Egyetem. Buda, 1845. 36–37. pp.; REISZIG 1912. 411. p.

⁴⁷ Vö. SZENTKLÁRAY 1914. 357. p.

⁴⁸ REISZIG 1912. 412. p.

⁴⁹ MARJANUCZ 2016. 445., 449. pp.

⁵⁰ REISZIG 1912. 412. p.

letben voltak szórványosan pestis-esetek. Ez a kerület különben rendkívül sokat szenvedett a pestistől. Egres szerb lakosai a ragálytól való félelmökben elfutottak, Kiszombor, Nagykömlös, Nagyszentpéter, az ujonnan települt Perjámos, Szőreg, Hegyes (a mai Tiszahegyes), Törökkani- zsa lakosait pedig járvány jóformán megtizedelte; újabb gyarmatosításra volt tehát szükség, hogy a megfogyott népesség ismét erőre keljen.⁵¹

Az előbbieken említett néhány példához hozzátartozik, hogy a Temesi Bánság más részein is dühöngött a halálos kór, amelyet nem egy alkalommal – amint a fenti példákból is kitűnik – maga a hadsereg „szállított” tovább a hadszíntérre való felvonulása során. A pestis pusztításaink volumenében azonban voltak eltérések.

⁵¹ REISZIG 1912. 412., 415. pp.

⁵² MARJANUCZ 2016. 449. p.

Kevésbé érintette az eldugott, hegyvidéki – jobbra románok lakta – részek népességét, jobbra a lapályosabb, síkvidéki területek lakosságát pusztította.⁵²

Összefoglalva elmondható, hogy a „merész” császári elgondolás egy könnyű és gyors győzelemre hibásnak bizonyult, amiért – számos szempontból – súlyos árat kellett fizetnie a Habsburg Birodalomnak. Ennek egyik következménye, hogy a III. Károly magyar király által elrendelt bánági telepítések összességében kevésbé voltak eredményesek, ugyanakkor a Temesi Bánság gazdasági, társadalmi, közbiztonsági, közegészségügyi etc. viszonyaira is kedvezőtlen hatással volt az 1737 és 1739 között folytatott osztrák–török háború.

VIII. 1. Felhasznált nyomtatott irodalom

ALBRECHT, KARL FRIEDRICH HERMANN: *Lothar Joseph Dominik Graf von Königsegg und Rothenfels*. In: Freiherr von Liliencron, Rochus (főszerk.): *Allgemeine Deutsche Biographie*. Band 16 (Kircher - von Kotzebue). Duncker & Humblot. Leipzig, 1882

BARTA JÁNOS et al.: *Egyetemes történelem*. In: Szvák Gyula (sorozatszerk.): 21. századi enciklopédia. Pannonica Kiadó. Budapest, 2004

BÁRÁNY ÁGOSTON: *Torontál vármegye hajdana*. Magyar Királyi Egyetem. Buda, 1845

Claude Alexandre, Comte de Bonneval. In: Spencer Baynes, Thomas (szerk.): *Encyclopædia Britannica*. Kilen- cedik kiadás. Negyedik kötet (Bokhara–Canoe). Charles Scribner's Sons. New York, 1878

DIÓS ISTVÁN (főszerk.) – Viczián János (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. I. kötet (A–Bor)*. Szent István Társulat, az apostoli Szentszék Könyvkiadója. Budapest, 1993

GERŐ LAJOS (szerk.): *A Pallas nagy lexikona. XIV. kötet (Pillera–Simor)*. Pallas Irodalmi és Nyomdai Része- nyvtársaság. Budapest, 1897

GYALÓKAY JENŐ: *Gróf Hadik András tábornagy, mint hadtörténetíró*. In: Gyalókay Jenő (szerk.): *Hadtörténelmi Közlemények*. 1931. évfolyam. XXXII. kötet. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1931

GYÉMÁNT RICHÁRD: *III. Károly második háborúja a törökök ellen (1737–1739). I. rész: Az előzmények és az 1737. év fontosabb hadi eseményei*. In: Bata János (főszerk.): *Aracs. A délvidéki magyarság közéleti folyóirata*. XX. évfolyam. 1. szám. 2020. március 15. Aracs Alapítvány. Horgos, 2020

KENYERES ÁGNES (főszerk.): *Magyar életrajzi lexikon. Második kötet (L–Z). Második, változatlan kiadás*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1982

KOVÁCS GERGELY ISTVÁN: *Thököly Imre és II. Rákóczi Ferenc*. In: Szilágyi Rita (szerk.): *Magyar királyok és uralkodók*. 23. kötet. Duna International Könyvkiadó Kft. Budapest, 2011

MARJANUCZ LÁSZLÓ: *Egy forrás – és tanulságai: Köz- állapotok a Bánságban az 1738–39-es török háború vé- gén*. In: Karlovitz János Tibor (szerk.): *Társadalom, kul- turális háttér, gazdaság*. International Research Institute s.r.o. Komárno, 2016

PÁSZTI LÁSZLÓ: *Újorsova erődje*. In: Kósa Pál (fele- lős szerk.): *Várak, kastélyok, templomok. Történelmi és örökségturisztikai folyóirat*. 1. évfolyam. 3. szám. Kékény, 2005

REGELE, OSKAR: *Der österreichische Hofkriegsrat 1556–1848*. Druck und Verlag der Österreichischen Staatsdruckerei. Wien, 1949

REISZIG EDE: *Torontál vármegye története 1779-ig*. In: Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye. Országos Monográfia Társa- ság*. Budapest, 1921

RÉDVAJ ISTVÁN: *Az 1736 és 1739 közötti törökorszá- gi háborúk. A második (1738.) hadjárat év*. In: Gyalókay Jenő (szerk.): *Hadtörténelmi Közlemények*. 1935. évfolyam. XXXVI. kötet. Kiadja a Magyar Tudományos Akadé- mia. Budapest, 1935

RÓNAI HORVÁTH JENŐ: *Magyar hadi krónika. A magyar nemzet ezeréves küzdelmeinek katonai története. Máso- dik rész. A mohácsi véstől a legújabb korig*. A Hadtörté- nelmi Közlemények 1896. évi melléklete. Magyar Tuda-ományos Akadémia. Budapest, 1896

STAVROS STAVRIANOS, LEFTEN: *The Balkans since 1453*. C. Hurst and Co. Publishers Ltd. London, 2000

SUGAR, PETER F.: *Southeastern Europe under Ottoman Rule, 1354-1804*. A History of East Central Europe. 5. kötet. University of Washington Press. Seattle, 2012

SZENTKLÁRAY JENŐ: *Temes vármegye története*. In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Temes vármegye és Temesvár. Országos Monográfia Társaság. Budapest, 1914

TÓTH FERENC: *Hadik András az 1737-39-es török háború katonai iskolájában*. In: Hermann Róbert et al. (szerk.): Hadtörténelmi Közlemények. 124. évfolyam. 1. szám. A Hadtörténelmi Intézet és Múzeum folyóirata. Budapest, 2011

TURCHÁNYI TIHAMÉR: *Az 1738. évi török háború, különös tekintettel Rákóczi Józsefre*. In: Történelmi és régészeti értesítő. A Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeumtársulat Közlönye. XXII. (Új) évfolyam. I–II. füzet. Nyomtatott a Csanád-Egyházmegyei Könyvsajtón. Temesvárott, 1906.

VARGA OTTÓ: *Magyarország története*. A szerző saját kiadása. Budapest, 1895

WURZBACH, CONSTANTIN VON: *Seckendorf, Friedrich Heinrich Graf*. In: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. 33. Theil. Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei. Wien, 1877

WURZBACH, CONSTANTIN VON: *Wallis, Georg Olivier Graf*. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. 52. Theil (Vrčevic–Wallner). Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei. Wien, 1885

ZACHAR JÓZSEF: *III. Károly két háborúja az Oszmán-török Birodalom ellen és a magyarok (1716-1718 és 1736-1739)*. In: Hanák Péter (főszerk.): *Történelmi Szemle*. XXX. évfolyam. (1987/1988.) 2. szám. A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének Értesítője. Budapest, 1988

ZINKEISEN, JOHANN WILHELM: *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa. Fünfter Theil*. In: Heeren, A. H. L. – Ukert, F. A. (szerk.): *Geschichte der europäischen Staaten*. Bei Friedrich Andreas Perthes. Gotha, 1857

VIII. 2. Felhasznált elektronikus irodalom

BÁNLAKY JÓZSEF: *A magyar nemzet hadtörténelme*. 19. kötet (III. Károly, Mária Terézia és II. József kora [1716–1790]). Grill Károly Könyvkiadó Vállalat. Budapest, 1941. Elektronikus elérhetőség: Országos Széchényi Könyvtár – Magyar Elektronikus Könyvtár: <https://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0019/1723.html>

POÓR JÁNOS: *Átléptem a Rubicont. Észak Salamonja: Nagy Frigyes*. A Rubicon Történelmi Magazin elektronikus oldala:

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/atleptem_a_rubicont_eszak_salamonja_nagy_frigyes

TARJÁN M. TAMÁS: *1738. január 25. | A Porta Erdély fejedelmévé nevezi ki Rákóczi fiát*. A Rubicon Történelmi Magazin hivatalos elektronikus oldala:

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1738_január_25_a_porta_erdely_fejedelmeve_nevezi_ki_rakoczi_fiat/

TARJÁN M. TAMÁS: *1738. április 29. | III. Károly elrendeli Rákóczi József elfogatását*. A Rubicon Történelmi Magazin hivatalos elektronikus oldala:

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1738_aprilis_29_iii_karoly_elrendeli_rakoczi_jozsef_elfogatását/

TARJÁN M. TAMÁS: *1791. augusztus 4. | A szisztovói béke*. A Rubicon Történelmi Magazin hivatalos, elektronikus oldala: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1791_augusztus_4_a_szisztovoi_beke/



Visszatekintő

Vesztegjár állította meg az utolsó magyarországi pestisjárványt

Fekete halál a szerémségi Ürögön

Ugyan a legtöbb szakirodalom úgy tudja, hogy Magyarországon az 1738-as volt az utolsó pestisjárvány, a tudományos munkák rendre megfelelnek egy csaknem hat évtizeddel későbbi tömeges megfertőződésről. A ragály 1795–96-ban kegyetlenül dühöngött az ország Oszmán Birodalommal határos déli végvidékén, a Szerémségben. Az „ürögi nagy pestis” emléke nyilván azért is homályosodott el, mert a Szerémség ma már Szerbiához tartozik, de talán sokkal inkább a járvány eredményes kezelésének köszönhető, hogy nem fért fel a történelemből a fekete lapjaira.

Amikor a közérdeklődés ismét egy veszélyes megbetegedés felé fordul, érdemes fellapozni a történelemből a járványokról szóló lapjait. A nép által dögvésznek vagy – az oxigénfelvételben támadt zavartól elsötétülő bőr miatt – fekete halálnak nevezett pestis egy rendkívül gyors lefolyású, az influenzához hasonlóan cseppfertőzés útján terjedő betegség. Ezt a ragályt azonban az influenzával ellentétben nem vírus, hanem baktérium okozza, amely eredetileg patkánybolháról került át az emberre. A pestis egészen 1894-ig gyógyíthatatlan betegségnek számított, így érthető, hogy felbukkanása páni rettegést váltott ki a régi emberekből. A történelem folyamán milliók halálát okozó kór máig nem tűnt el, és bár ma már létezik ellene védőoltás, még napjainkban is szedi halálos áldozatait, elsősorban a harmadik világban.

A pestist olykor biológiai fegyverként is használták, mint a krími Kaffa várát ostromló kipcsek 1346-ban, amikor fertőzött hullákat hajítottak be a genovai várvédők közé. Innen indult az eu-

rópai történelem legsúlyosabb pestisjárványa, majd néhány éven belül végigsöpört a kontinensen, és a lakosság egynegyedét-egyharmadát kipusztította. A pestis ezt követően újra és újra hullámokban jelentkezett, és az egész középkort végigkísérte. Mivel a kedvezőtlen higiéniai viszonyok a baktériumok terjedésének melegágyát jelentették, ezért vesztetős időkben – különösen várostromok idején –, amikor a köztisztaságra érthető okokból csekély figyelem sem jutott, sokszor a fekete halál tetézte a bajt. (Hunyadi János is pestisben halt meg a nándorfehérvári diadal után néhány héttel.)

A pestisjárványok az újkorban is kegyetlenül szedték áldozataikat, így a Rákóczi-szabadságharc alatt vagy a már említett 1738–1743 között dühöngő dögvész idején, ami a nyugati részek kivételével az egész országban súlyos, háromszázezer körüli emberveszteséget okozott. Később már valóban nem alakult ki országos pestisjárvány, de a ragályos betegség időről időre újra megjelent az ország határainál. Így 1795-ben, amikor a török birodalom európai részén újra felütötte a fejét a fekete halál, amely tavasszal már Belgrádban, vagyis a Habsburg Birodalom tőszomszédságában, az akkori magyar határt képező Száva túlsó partján pusztított.

1795. július 14-én a Szerémség fontos kereskedelmi és kisipari központjában, a megye közép részén fekvő Ürögön (szerbül Irig) gyors lefolyású, ragályos betegségben meghalt egy asszony. Az első áldozatot újabban követték, és mivel a Szerémséget a törökidő óta lakó szerb jövevények akkoriban még élénk kapcsolatban álltak az oszmán uralom alatti anyaországukkal, a külső tünetek alapján hamar ráismertek a dögvészre. Az ürögiek mégsem jelentették a gyilkos kórt a hatóságoknak, mert az akkori törvények

értelmében a pestis eltitkolását halálbüntetéssel sújtották, amit a nép tévesen úgy értelmezett, hogy a pestist bevallókat büntetik fővesztéssel. Arra, hogy egy különös betegség felütötte a fejét, és sorra szedi áldozatait, a szerémi alispán figyelt fel, amikor a hónap végén hivatalos ügyben Ürögön tartózkodott. Szerém vármegye akkori főorvosa, a futaki születésű Buday András a Tarcal-hegység (Fruška gora) déli oldalán észlelt gyanús halálesetek nyomába eredt, és miután Ürögön és Szerémnyáradon azonosította a pestis jelenlétét, augusztus 1-jén jelentést írt a látotokról. A megyei főorvos által lefolytatott kontaktvizsgálat arra jutott, hogy a pestist egy határőrvidéki szerb asszony hozta át a Száván – az akkor török hódoltság alá tartozó – Szerbiából július elején. Állítólag abban a harisnyapárban lapult meg a baktérium, amelyet a „nulladik beteg” az anyaországban élő rokonoktól kapott ajándékba.

Mivel a pestisre nem volt gyógymód, sokan rémületükben azon nyomban elmenekültek otthonról, és a feljegyzések szerint a Tarcal déli lejtőinek szőlőiben, gyümölcsöseiben próbálták meg-

húzni magukat a „török nyavalya” elől. A dögvész emiatt a csoportos megbetegedések fázisából a tömeges megbetegedésekébe lépett: a kór hamar szétterjedt a Szerémség keleti felében, a zimonyi országút mentén egészen Karlócaig, Péterváradig, a kisebb falvakat sem kímélve.

Buday András azt is kiderítette, hogy Ürögre és Szerémnyáradra egyaránt a nulladik beteg lakóhelyéről, az Ópázova melletti Kernyesevcéről érkezett a kór, ezért a megyei főorvos javaslatára augusztus 6-án a hatóságok a feltartóztathatlannak tűnő pestis megállítására érdekében (mint később látni fogjuk, még éppen idejében) vesztegzár alá helyezték a Szerémség fertőzéssel érintett három járását. Addigra az ürmösborairól híres mezőváros, Ürög a járvány gócpontjává vált, és szigorúan őrzött karanténba került. Mivel a fertőzés emberek és tárgyak útján egyaránt képes volt a terjedésre, hamarosan a környező falvakban is jelentkeztek az első tünetes betegek.

A fertőzött területeket a még egészséges térségektől kordonnal választották el, ami azt eredményezte, hogy a Szerémség túlnyomó része



Ürög főtere, a Hal tér napjainkban (a szerző felvétele)

vesztegzár alá került. A karantént a legszigorúbban vették, szó szerint elvágták a „nyavalyavonalon” belül élőket a külvilágtól: leállították a közlekedést és a kereskedelmet, a Szerém megyét Bács megyétől elválasztó Dunán pedig senki sem kelhetett át. Az intézkedések betartását a császári katonaság és a helyben lakó határőrök segítségével ellenőrizték, a zárvonalat átlépni próbálók szó szerint az életükkel játszottak. A vármegye egészséges részeiből utazókat a lapangó fertőzés kiszűrése érdekében 21 napig, a fertőzött területekről érkezőket azonban 41 napig kontumáciába, azaz vesztegházba zárták (innen a karantén szó, amely negyven napot jelent). A megye határain három faépületet állítottak fel erre a célra, egyet Valkóváron, kettőt Péterváradon. A szomszédos megyék is védekeztek, a bácskaiak kilenc hónapon keresztül folyamatosan nagy erővel őrködtek a folyamánál, hogy a pestis át ne csapjon a Dunán. Sajátos egészségügyi óvintézkedésként a Szerémségben postára adott leveleket tömjénnel megfüstölték. Az elkülöní-

tésre is nagy hangsúlyt fektettek. A Magyar Hírmondó 1795. évi 23. számában ezt olvashatjuk: „nagy is a' vígyázás mind az ollyatén Helységek-re, mellyekből a' Lakosoknak nyavalyás része kiszállítódott a' mezőre, 's ott bésántzoltatva és őriztetve gyógyíttatik”.

Az ürögi pestis lefolyása a szokásos módon történt: a halálozások száma gyorsan felfutott, így a holttesteket idővel már nem tudták hova temetni. Bizarrr korabeli feljegyzések szólnak az utak mentén és a kertekben heverő hullákról, a településeket ellepő bűzös szennyáradatról és a mindent beborító undorkeltő mocsokról. A korabeli egészségügyi személyzetet lasszóval kellett fogni, azt, aki pedig mégis felcsernek állt, jellemzően nem a tiszta humanitárius szándék vezérelte: gyakran közönséges rablók jelentkeztek, akik valójában a halottak ingóságaira fenték a fogukat. A helyzetet tovább súlyosbította, hogy a karanténban élők élelmiszer-ellátása a ragály miatt szinte megoldhatatlan volt, ami a tartalékok gyors felélése után szörnyű éhínséget eredményezett.



Térképen az 1795-ös szerémségi pestisjárvány terjedése (a szerző rajza)

A járvány elleni küzdelem irányítását a bécsi helytartótanács a pesti születésű Schraud Ferencre, a pesti egyetem járványügyi szakértelemmel is bíró professzorára bízta. A fertőzésben elhunytak bútorait, holmijait közegészségügyi intézkedés gyanánt elégették, amitől a karantén alá vett településeket állandó füst borított be. A füsttől fertőtlenítő hatást is reméltek, ez volt az egyetlen védőszer az ecetbe mártott kendők használata mellett. Bár akkoriban köztudottnak számított, hogy a pestis terjedése és a higiénia elhanyagolása között komoly összefüggés van, a korabeli viszonyokat jól tükrözi, hogy a sírásókat szinte képtelenség volt rászoktatni arra, hogy munkájuk elvégzése után kezet is mossanak, ne csak a fűbe „törölközzenek”. A tudomány akkori állása nem adott rá magyarázatot, mi okozhatja a megbetegedést, ami tág teret adott a különféle babonák terjedésének. A Szerémségben ekkor már döntő többségben élő délszlávok körében is népszerű hiedelem azt tartotta, hogy a fekete halált egy vénasszony képében megjelenő démon terjeszti a leheletével. Egyesek látni is vélték, amint fehér ruhájában, lobogó hajjal kaszál a határban.

Szeptemberben a pestis továbbterjedt, és felbukkant a megyeszékhelyen, Ó-Valkóváron is, ami a fertőzés országos elterjedésének vészjósló jele volt. A hatóságok komolyan vették a fenyegetést, és a járványt a város egy kicsiny területére szorították le. Ezzel az óvintézkedéssel sikerült megállítani a továbbterjedést anélkül, hogy az a Duna vonalát átlépte volna.

Buday doktor közben egyenesen a járvány gócpontjából tanulmányozta a pestis lefolyását, alapos megfigyeléseket téve a tünetekről és a gyógyítás lehetséges módjairól, ami alapján Schraud professzor megírta háromkötetes latin nyelvű könyvét, amelyet máig hivatkozási alapnak tekint az orvosi szakirodalom. (Jellemző, hogy miközben szerb nyelven is megjelent, magyarul máig nem olvasható ez az értékes kordokumentum!)

A pestis az influenzával és a koronavírussal ellentétben hűvös időben kevésbé terjed, így az ősz jelentősen lassította térhódítását. A járvány hamarosan tetőzött, decemberre pedig a falvak-

ból már el is tűnt a fertőzés – az Ürög környéki gócpontot leszámítva, de ott is javulásnak indult a helyzet, a karantént azonban egészen 1796 áprilisáig fenntartották. Amikor megbizonyosodtak róla, hogy a dögvész végleg elmúlt, a biztonság kedvéért felégették az ürögi házak közel felét. Csak ezután kezdődhetett meg az élet újraindítása, ami nem ment egyik napról a másikra: beszédes adat, hogy 120 évbe telt, mire a mezőváros népessége utolérte a járvány előtti szintet.

Nézzük végül a járványstatisztikát, amely mindennél jobban rámutat arra, hogy a nép pestistől való rettegetése bizony megalapozott volt! Az 1795-ös szerémségi pestisjárványnak 13 helységben összesen 3435 halálos áldozatát jegyezték fel, a halottak közül 2548-at Ürögről, 425-öt Szerémnyárádról jelentették. Magát a pestist közel ötezren kapták el, a gyógyultak számát 1124-ben állapították meg, ami 75%-os mortalitást jelent (tehát a megfertőződtek háromnegyede elhalálozott!). A számok brutálisak: Ürög járvány előtti lakosságának (4813 fő) 53%-a odaveszett, Szerémnyárádon pedig a népesség (968 fő) 44%-a vált a pestis áldozatává. A környező falvak közül a 248 lakosú Görgeteg szenvedett árnyaiban legtöbbet a maga 69 halottjával (28%), míg négy további falu tíz százalék körüli veszteséget könyvelhetett el. A több mint ötezer lakosú Valkóváron 137-en fertőződtek meg, közel hatvan százalékukat sikerült megmenteni. Az öt további településen elhanyagolható maradt a halottak száma, így a kitartó járványügyi óvintézkedések meghozták eredményüket.

A járvány sikeres megállításáért a bécsi udvar Schraud Ferencnek mondott köszönetet, a polgári származású orvos jutalma a magyar nemesi cím elnyerése volt, de a Szerémségben szerzett érdemei bizonyára szerepet játszottak 1802-ben országos főorvossá való kinevezésében is. Ugyancsak Schraud Ferenc nevéhez fűződik az 1803-as délvidéki skorbut, a bukovinai tífusz és az isztriai sárgaláz leküzdése. Az ígéretes karriert azonban nem sokáig építhette, négy évvel később a vasvári tífuszjárvánnyal vívott küzdelme „döntetlenre” végződött: a járványt ugyan akkor is sikerült megállítania, de a tífusz magával ragadta a pályája csúcsán lévő országos főorvost.

Az ürögi pestis egyedülálló, barokk emlékműve a negyvenezres Ruma, azaz régi magyar nevén Árpatahló határában, az Ürög felé vezető országút két oldalán áll. A rumai svábok emelték 1797-ben a felégetett ürögi házak tégláiból, így adván hálát a Teremtőnek, amiért megmenekültek a szomszéd városban dühöngő pestistől. Az emlékmű katolikus templomi oltárt formáz, csúcsán kereszttel, két oldalán a „pestisvédőszentek” – Szent Rókus és Szent Sebestyén – szobraival. A pestisemlékmű pontosan azon a helyen áll, ahol a karantén határa volt, és ahol a pestist sikerült megállítani. A dögvész másik emléke az ürögi pravoszláv Szent Tódor-templom ikonosztáza, amelyen Haralampije vértanú küzd a pestissel, vagyis – ahogy a szerbek látták – a fehér ruhás női démonnal.

Az ürögi nagy pestis ugyan kegyetlenül szedte áldozatait, de az 1738-as fekete halállal szemben nem vált országos járvánnyá, és egyetlen évig sem tartott, ami a közegészségügy javulásának, elsősorban a vesztegzárnak köszönhető. A 18. század végi nagy szerémségi pestisjárvány fő tanulsága, hogy a szigorú óvintézkedések emberek ezreinek életét menthetik meg.



Az árpatahlói (rumai) pestisemlékmű (a szerző felvétele)

Felhasznált irodalom:

Kalapis Zoltán: *Életrajzi kalauz I., III.*, 2002
Magyar Hírmondó. 1795. évi 23. szám, 378–381. o.

Silling István: Szerémségi képek. In: *Magyar Szó*. 2012. évi 263. szám, 22. o.

Schultheisz Emil: *A magyarországi járványok történetéből* (http://mek.oszk.hu/05400/05425/pdf/Schultheisz_Jarvanyok.pdf)

Székely Ágoston: A pestisről. A szerémségi járvány 1795/96-ban. – A pestis klinikai képe a legújabb észleletek alapján. In: *Orvosi Hetilap*. 41. évf. (1897) 9. szám, 110–111. o.

Úri Ferenc: A nagy ürögi pestis története. In: *Bácsország*. 2006. évi 1. szám, 27–28. o.

Wilhelm, Franz (szerk.): *Rumaer Dokumentation 1745-1945*. Stuttgart, 1990

Négysoros

A mi szentélyünk: a mennybolt felettünk,
gyertyáink is csupán sápadt csillagok,
hitünk a vigaszunk, otthonuk a világ,
árvaságban testvér szétszórt magyarok.

Bolyongva

Lelkem egész nap egy kósza nótát dúdol,
csendes és mélabús, mint őszi szél a fákon,
árva madárdalként bolyong erdőn, mezőn,
hogy egyszer majd valahol otthonra találjon.

Négy sor a boldogságról

Alád heveredem, Erdély szép ege,
főlélem hajol majd menny és föld dala,
szemem néma tó-tükrére ráhull, s
szomját oltja majd a vacsoracsillaga.

Séta a temetőben

Botladozva lépdél itt velem az idő,
emlék szegődik mellém keresetlenül,
vállaimra hajtja bús fejét a csend is,
négyen vagyok már egyedül.

„A történelem tanításában vereségeinket oktatják, győzelmeinket elhallgatják!”

Molnár Pál beszélgetése a kárpátaljai születésű publicistával

Templombúcsú keretében a nagybakosi római katolikus templom falán felavatták Szent László emléktábláját. Kárpátalján ez az egyetlen olyan szent hajlék, amely védőszentjének és névadójának a lovagkirályt választotta. A mintegy 230 lelket számláló helyi gyülekezet saját erőforrásait mozgósítva, illetve külhoni egyházi szervezetek adományaiból 1997-ben fejezte be templomának építését. Az emléktáblát adományozó Beregszászért Alapítvány kuratóriumi elnökét, Dalmay Árpádot ebből az alkalomból kértük fel nyilatkozatra.

Elnök úr, több mint kilenc évszázad söpört el a szent király földi pályájáról való távozása óta. Miért kell fölidéznünk azt az uralkodót, aki lélekkel keresztelte meg a magyarságot?

– Pontosabban 925 év telt el a halála óta, így ez az év lényegében jubileumi esztendőnek is tekinthető. Sajnos, korábban valahogy (nyilván nem véletlenül!) nem fordítottak kellő figyelmet a magyar történelem tanításában a kimagasló személyiségekre, eseményekre. Példa erre a 907-es pozsonyi csata vagy a második, 1285 februárjában történt tatárjárás, amely fényes magyar győzelemmel végződött. Ezekről a diadalokról kevés szó esett, esik. Ideje felhagyni azzal a gyakorlattal, hogy csak a vereségeinket oktatják, a győzelmeinket elhallgatják! Úgy érzem, Szent László alakjának bemutatása is többet érdemelne. (Emlékszem, tanári munkám idején, úgy 15 évvel ezelőtt, a szakiskoláknak szánt történelemkönyvben az egyik kép szövege ez volt: „Szent László legyőzi a hun (!) vitézt”) Az ideai megemlékezések során többször elhangzott, hogy királyunk a magyar keresztény férfiak ideálja, s ez



*Az emléktábla domborműve
Pálffy Katalin budapesti szobrászművész
alkotásának másolata
Fotó: Mezei Orsolya*

így igaz. Hankó Ildikó újságíró, néprajzkutatót és művelődéstörténészt idézném: „Történelmünk során számos olyan államférfiúi tehetséggel megáldott uralkodó tartotta jó úton az Európa szívében gyökeret vert magyarságot, akik nélkül népünk talán másutt, keletebbre, a végeláthatatlan sztyeppén talált volna hazát. A legkorábbi időkben államalapító István királyunk fogadtatta el Európával népünket, de a munka oroszlánrészt I. László király, vagyis Szent László végezte el.” Nagylelkű uralkodó is volt, nem csak országot gyarapító és védelmező király. Ő avattatta 1083. augusztus 20-án szentté első királyunkat, Istvánt, fiával, a tragikus sorsú, szent életű Imre herceggel és Gellért püspökkel együtt. Pedig István, illetve egyes történészek szerint Gizella, a felesége megvakította László nagyapját, Vazult, hogy megfossza a trón megszerzésének lehetőségétől. Ennek ellenére László király tudta, hogy

az ország és a magyarság érdekei előbbre valók az egyéni sérelemnél, tisztában lehetett azzal, mennyire fontos a magyar uralkodók, egyházi személyiségek kanonizálása azért, hogy a magyarság megtalálja méltó helyét Európában, elfogadják a keresztény országok. Jutalma nem maradt el: a száz évvel később uralkodott III. Béla királyunk 1192-ben Lászlót szentté avattatta.

Szilágyi Mátyás, Magyarország beregszászi főkonzulja avatóbeszédében arról szólt, hogy a középkori templomaink felújításakor sorra előkerülő freskók nyomán megbizonyosodhatunk arról, hogy Szent László az egész Kárpát-medencében mekkora népszerűségnek örvendett, hogy mennyire szerették, és csodálták tetteit. Bajnok Béla fia hogyan segíti a XXI. században is a nemzetegyesítést?

– Elsősorban arra van szükség, hogy szent királyunk életét, nemzetünk és a kereszténység megmaradása és felvirágoztatása érdekében végzett cselekedeteit minél szélesebb körben megismerje a Kárpát-medence magyarsága, de az itt élő más népek is tudomást szerezzenek róla. Amikor három évvel ezelőtt Beregszászon felavattuk Szent László emléktábláját, s arról az ukrán média is beszámolt, egy történelemben járatlan és elfogult ukrán nacionalista a Facebookon fenyegetőzött, hogy majd ők leverik az emléktáblát, mert milyen dolog az, hogy egy „ukrán” városban emléket állítanak egy „jelentéktelen” magyar királynak, aki ráadásul lengyel származású (s itt nem a lengyel, hanem a „ljah” szót használta, amely pejoratív, megvető értelmű). Megpróbáltam vitába szállni vele, eleinte nem sok sikerrel, de aztán csak abbahagyta a mocskolódást, talán megértett valamit. Eltértem a nemzetegyesítéstől, mert ez inkább a Kárpát-medence nemzeteinek egyesítését szolgálná. Ami a magyar nemzetegyesítést illeti, a lényeg, hogy minél többen ismerjék meg a Szent Lászlóhoz fűződő legendákat is, s legyen a lovagkirály valóban minden magyar példaképe.

Szent László fivére volt Lampert hercegnek, aki Lampertházát, a mai Beregszászt alapította. Hogyan erősíti az Árpád-házi emlékek elevenen tartása a nemzet életkedvét?

– Köztudott, hogy az Árpád-ház adta a legtöbb szentet a katolikus egyháznak, sőt Szent István királyunkat az ortodox egyház is a szentjei közé fogadta. Nem véletlen, hogy az általam vezetett Beregszászért Alapítvány korábban Szent István mellszobrával is megajándékozta Beregszászt. Nemrég felajánlottuk a beregszászi római katolikus egyházközségnek, hogy elkészítjük valamennyi Árpád-házi szentünk domborműves emléktábláját a Pásztor Ferenc Községi és Zarándokház falára. Egyelőre nem kaptunk kedvező választ, de reméljük, az egyháztanács előbb vagy utóbb megfontolás tárgyává teszi javaslatunkat. Szerintem minden történelmi emlék elevenen tartása, minden emlékmű erősíti nemzetünk életkedvét, az elszakított területeken pedig a magyarok önazonosság-tudatát, nagyjaink, múltunk iránti jogos büszkeségét is. Sőt tovább megyek: a betelepült más nemzetiségű és józanul gondolkodó állampolgárok szemében is elismerést, tiszteletet kelthet az őshonos nemzet múltja iránt, ami a polgárok békés egymás mellett élését is szolgálja. Csupán Beregszásznál maradvan: remélhetőleg egyre többen értik meg, hogy nem igaz az a szovjet történészek által hangoztatott állítás, miszerint Kárpátaljára a „felszabadítók” hozták el a kultúrát, mert ott „ezer évig nem volt semmi”. Ezt a célt is szolgálják a kárpátaljai magyarság szellemi és földrajzi központjának emlékművei, szobrai, emléktáblái, de visszaállított korábbi magyar utcanevei, magyar intézményei is.

Szent László, mint az emléktáblán olvashatjuk, lovagkirály volt, Európában az első. Miből gondolják ezt? Hiszen Szent László idejében még nem köszöntött be a lovagkor. Mi, magyarok lovagkirályként a szintén csodálatos Nagy Lajost szoktuk emlegetni.

– A történelem tanúsága szerint Európában már a 8–9. század fordulóján voltak páncélos harcosok, lovagok. Megítélésem szerint a „hivatalos” lovagkor, azaz a lovagi rendek megjelenése előtt is beszélhetünk magyarországi lovagokról. Szent László lovagkirály volt, Európában az első. Így emlegették a győri megemlékezésen is. Mit jelent ez? Emlékezetem szerint ezt is Hankó Ildikó fogalmazta meg. Azt, hogy nem csupán a trónon ült, hanem a háborúban a seregek vezére volt, a csatamezőkön lovagjai élén harcolt,

példát mutatva hősiességével, halált megvető bátorságával. Nem csoda, hogy annyi legenda maradt fenn róla.

Napjainkban mintha megismétlődnének Szent László korának eseményei. A kereszténységet ma is védeni kell, s nem csupán az arab és fekete-afrikai migránsoktól, de sok esetben egyes nyugat-európai nemzetek vezetőitől, politikusaitól is, akik hallani sem akarnak földrészünk keresztény gyökereiről, készek beengedni muzulmánok százezreit és millióit Európába, igyekeznek pellengérré állítani és megbüntetni Magyarországot, mert nem befogadó ország, hanem magyar ország akar maradni. (Zárójelben jegyzem meg: sajnós, a mai ellenzék is egy követ fúj velük...) Szerencsére olyan kormányunk van, amely nem enged a brüsszeli nyomásnak, zsarolásnak! Egész nemzetünk hálás lehet érte. Ismét csak Hankó Ildikót idézem: „Szent Lászlót – éppúgy, mint Csaba királyfit – évszázadokon át visszavárták és -várják. Soha jobbkor nem érkezhetne a Kárpát-hazába, mint mostanság, védeni a határokat, megbüntetni a bűnösöket és újra feléleszteni a lovageszményt.” Azt hiszem, ezzel mindannyian egyetértünk.

Miket tehetnek a nem külföldről pénzelt, tehát igazi hazafias civil szervezetek – köztük a Balassi Kard Művészeti Alapítvány: www.balassi.eu – azért, hogy Nagybakos élénkebb színekkel kerüljön fel a magyar kultúra mai térképére?

– A beregszászi járási Nagybakosról tudni kell, hogy Trianon után sanyarú sors jutott ennek

a színmagyar községnek is osztályrészül. A Kárpátalját megkaparintó új állam, Csehszlovákia már a '20-as évek elején cseh legionáriusokat és hegyvidéki ruszin családokat telepített a faluba, részben, hogy lazítsa a magyar nyelvterületet, részben, hogy igazolja a kijelölt határok „helyességét”. A szovjet időkben ugyan a korábban, az 1938-as visszatéréskor hazaköltözött cseh telepesek már nem voltak ott, de a ruszinok (hivatalosan ukránok) újabb utánpótlást kaptak több hullámban is. A községben most nincs magyar nyelvű állami tanintézet, csak vasárnapi egyházi iskola létezik. Tudomásom szerint – kormányunknak köszönhetően – rövidesen magyar óvoda nyílik a faluban. Remélhetőleg ez lesz az első lépés a magyar nyelvű oktatás visszaállításában, mert bízom benne, hogy a sok vitát kiváltó ukrán nyelv- és oktatási törvényen felülkerekedik a józan ész. A Beregszászért Alapítvány vállalja, hogy meséskönyveket, meselemezeket, játékokat visz majd a gyerekeknek. Feltételezem, hogy államunk gondoskodik az óvoda felszereléséről is, de a hozzánk hasonló hazafias civil szervezetek részéről szép gesztus lesz a nagybakosi gyerekek támogatása. Gondolom, hogy már a Szent László-emléktábla felavatásával is felkerült a község az egyetemes magyar kultúra mai térképére. Rajtunk is múlik, hogy még élénkebbek legyenek a nemzeti összetartozásunkat bizonyító színek!

** Nagybakos a magyar kultúra térképén – 925 év címmel a Gondola hírportálon 2020. július 3-án megjelent írás átvétele.*



I. világháborús emlékmű – részlet

Boldogságkeresés

A tapasztalati boldogságkutatás

Az empirikus boldogságkutatás olyan tudományág, amely a közgazdaságtan, a pszichológia, az agykutatás, a filozófia, a politológia, valamint a szociológia legújabb eredményeit felhasználva kísérli meg megfogalmazni az egyéni és a társadalmi boldogság megvalósításának módjait.

Vannak nézetek, amelyek a jóllét elérését nemcsak az anyagi javak felhalmozásában látják, hanem tágabb értelemben az étellel való elégedettséget növelő tényezőket is idesorolják. Abból indulnak ki, hogy az egyén élete során folyamatosan választásra kényszerül a különböző boldogságsszintet jelentő tényezők közül, és a számára legnagyobb elégedettséget jelentő lehetőséget fogja választani. A szubjektív jóllét növelésében az anyagi javak is fontosak, de számos egyéb tényező is szerepet játszik. Hét boldogságtényezőt sorolnak fel, ezek sorrendben a következők: a családi kapcsolatok, az anyagi helyzet, a munka, a társas kapcsolatok, az egészség, a személyes szabadság és a személyes értékek.

Egyesek úgy tartják, hogy a boldogság erény, mások, hogy okosság vagy valamiféle bölcsesség, némelyek szerint pedig ezek, vagy ezek közül valamelyik, a gyönyörrel együtt alkotják a boldogságot, sőt vannak olyanok is, akik még a külső javak bőségét is beleértik meghatározásukba.

A boldogság fogalmának kétféle megközelítésével találkozhatunk a történelem során: a „hedonia” szerint a boldogság egy érzés, amely egy elért állapotra utal, az „eudaimonia” pedig cselekvésként, egy folyamatként közelíti meg a kérdést. Érzésként tekintve a boldogságra a boldogság alatt azt értjük, hogy az ember jól érzi magát, és azt szeretné, hogy ez az érzés minél tovább fennmaradjon. Cselekvésként tekintve rá viszont azt mondhatjuk, hogy a cselekvés ugyan nem mindig hozza meg a boldogságot, tettek nélkül viszont senki nem lehet boldog.

Sokak felfogásában nem különül el élesen a két nézőpont, és a boldogság fogalmában mindkettő megjelenik. Számos kutatás kereste annak az okát, hogy a fejlett nyugat-európai államokban a II. világháború után tapasztalható jelentős vagyongyarapodás mellett miért nem emelkedik a társadalmak elégedettségi szintje. Kimutatták, hogy a jóléti államokban a gazdasági növekedés sokféle negatív anomáliával is együtt járt, amely csökkentette az emberek boldogságérzetét: például megnőtt a válások száma, széthullottak a családok, emelkedett a munkanélküliség, fokozódott a bűnözés, a mentálhigiéna romlott, a közösségi kapcsolatok megszűntek. Néhány megröszérendő adat: a jóléti országokban az elmúlt ötven évben a depressziós betegek száma a tízszeresére nőtt. De az alkoholizmus is jelentősen növekedett a fejlett országokban. Különösen szomorú, hogy a fiatalok körében jelentősen nőtt az öngyilkosságot megkísérlők száma. A jövedelem és a boldogság közti kapcsolatot vizsgálva arra figyeltek fel, hogy egy bizonyos küszöbérték felett a boldogság növekedési trendje megtörik. Vagyis hiába lettek egyre gazdagabbak az emberek, a társadalmak „boldogságérzete” nem nőtt tovább. A boldogság forrása tehát nem csak a felhalmozott vagyonban keresendő. A boldog emberek tovább élnek, sokkal egészségesebbek, és több élvezetet találnak életükben. A boldogság talán az egyetlen olyan dolog az életben, amelyet mindenki egyformán el szeretne érni. De vajon mitől függ, hogy kiből lesz elégedett, illetve elégedetlen személy? Kutatások bebizonyították, hogy a külső körülmények fontosak a boldogságérzetünk tekintetében, de sokkal rövidebb ideig és kevésbé intenzíven befolyásolják érzelmeinket, mint ahogy azt sokan gondolják. A vizsgálatok azt bizonyították, hogy a pozitív érzelmek átélésének gyakorisága kb. 40%-ban meghatározott génjeink által, míg ez 55%-ra emelkedik a negatív érzelmeinknél. Génjeink ha-

tással vannak idegrendszerünkre, érzelmeinkre és viselkedésünkre is. Akik génjeikben a befelé fordulást örökölték szüleiktől, kevésbé lesznek boldogok, mint a kifelé forduló, nyílt, barátságos személyiséggel rendelkezők. De még az örökölt géneket sem kezelhetjük megváltoztathatatlan adottságként, mivel a külső környezeti hatások és mentális folyamataink képesek a génjeink ki- és bekapcsolására is. Ezek a tudományos eredmények jóllétünk növelésének kérdését még inkább mindenkinek a saját kezébe adják.

Boldogság és közösség

A boldogság – örömezés – valamilyen viszonyulási tengely mentén képződik az emberi kapcsolatok talaján, egyéni szinten, de nem a közösségen kívüli térben. A közösség képezi a viszonyulási keretet, mivel az értékek közösségi aspirációkat fejeznek ki. Az egyes közösségek által megfogalmazott érdekek további viszonyulási tengelyekbe helyeződnek a közvetlenül érintkezésbe kerülő többi közösségben, mivel ezek kölcsönösen észlelik egymást. A társadalom az, amely a benne kialakuló közösségek kölcsönös észlelésének keretet biztosít, törvényekkel, intézkedésekkel, és nyílt vagy rejtett médiakommunikációval irányítja, kontrollálja, befolyásolja vagy manipulálja a közösségeket. Ez a társadalmi hatás többnyire a tömeghangulatban testesül meg, de az interperszonális kapcsolatokban, interakcióban és kommunikációban jut kifejezésre. Rá nyomja bélyegét a közérzetre.

A kölcsönös tisztelet a másik céljainak figyelembevételét jelenti. A társadalmiság aktivizmus és érdekérvényesítés is, vagyis jog az önmeghatározásra. Amikor a társadalom valamely társadalmi csoporttól megvonja az önmeghatározás jogát, az illető csoport a társadalomba helyzettség körülményei közé kerül. Mások döntenek róla, fölötte, és ez rontja a társadalmi közérzetet, mindkét – akik megvonják, és akiktől megvonják – irányban. Az etikus ember, mint olyan, az élet értelmére irányultan él, aktívan viszonyul, és figyel a másokra. Az én boldogságom a másik boldogságának feltétele, és viszont.

A társadalomba helyzettség valójában a kiszolgáltatottság élményét hordozza, mivel a

többség formálja a demokratikus eszközöket, így lebénul az önmeghatározás lehetősége. A demokrácia intézménye formalizáltan működik, kiüresedik, nem jut el a valódi lényegig. Az önmeghatározás lehetősége nem a mások privilégiuma, hanem azé, aki ezt igényli, ezért eszközöket kell teremteni erre. Különben a demokrácia intézménye csalódás tárgyává válik, és megnő ellenzőinek száma.

A negatív attitűd idővel romboló hatást fejthet ki. A demokrácia, mint a többség uralma, úgy tűnik, nem akarja a közjót, mint általános elégedettséget szolgálni. Az ember egyre nehezebben tudja megtapasztalni a lokális közösségi többség érdekeinek, szándékainak és akaratának érvényesülését, pedig szükség van rá, hiszen a problémák mindenhol lokálisak, sajátosak. Minduntalan az az érzésünk támad, hogy a közösség akaratát nem sokat számít, sőt, hogy a közösségi aktivizmust valóságosan nem is kell erősíteni.

Ekkor azonban a boldogságkeresés az individuális élményre redukálódhat: minél teljesebben elmélyülni a cselekvésben, mert az sikert és elismerést hoz(hat), jó érzést ébreszt(het), növel(het)i az önértékelést, ezáltal elégedettséggel tölt el, boldoggá tesz.

Az egyén elégedettsége azonban nem lehet független a közösség elégedettségétől, hiszen a boldogságnak nem elégséges feltétele az önelégedettség. Az ember elégedettsége a másokkal megosztható elégedettségben, „az egyértelmű visszacsatolásban” teljeseedik ki.

Pozitív pszichológia, pozitív pedagógia

Martin Seligman pszichológus nevéhez kapcsolható a pozitív pszichológia megalapítása, amely szemléletváltást hozott ebben a tudományban: innentől kezdve a pszichológia már nemcsak a mentális zavarokkal foglalkozott, hanem az emberi erősségek, erények és elégedettség tudománya lett. A szubjektív jellege miatt a *boldogság* tudományos megnevezése *szubjektív jóllét* lett, a pozitív pszichológia pedig ennek a növelését tűzte ki célul.

A pozitív pszichológia szerint a jóllétet a következő elemekre lehet bontani: pozitív érzelem, elmélyülés, kapcsolatok, értelem és teljesítmény.

Ezen elemek elérése háromféleképpen történhet: a kellemes élet, az aktív élet és az értelemkereső élet megvalósításával. A „kellemes élet” a pozitív élmények átélését (pl. öröm, gyönyör, kacagás) tartalmazza, míg az „aktív élet” a tevékenységünkkel való azonosulást jelenti. Az „értelemkereső élet” során pedig mindenki az életének a célját keresi, vagyis mit hagyunk magunk után ezen a világon. A pozitív pszichológia szerint mindhárom megvan mindenkiben, csak a köztük lévő arányok különböznek.

A boldogsággal kapcsolatos kutatások megállapították, hogy a szubjektív jóllét sokkal szorosabb kapcsolatban áll a gyermekkori elégedettségérzettel, mint a kisgyermek viselkedésével vagy szellemi teljesítményével. Tehát ha növelni akarjuk a társadalom boldogságszintjét, akkor azt már a kisgyermeknél kell elkezdni. Boldogságunkat elsősorban attitűdjeink határozzák meg, amelyek hatékonyan tanulhatók és továbbfejleszthetők. Ha valaki még kiskorában nem tesz szert a boldogságérzetet növelő képességekre, akkor később már sokkal nagyobb nehézséget okoz ezek megszerzése.

A pozitív pedagógia hatására növekszik az optimizmusszint, javulnak a tanulmányi eredmények, kevesebb betegség jelenik meg. Kutatások kimutatták, hogy a pesszimista stílussal megáldott személyek tanulással változtatni tudnak ezen a tulajdonságukon. Az iskola feladata, hogy megtanítsa a diákoknak, hogyan alakítsanak ki magukban egy pozitív életszemléletet azáltal, hogy megszabadulnak negatív önértékelésüktől és hamis céljaiktól. A valóságtól elrugaszkodott, teljesíthetetlen célok csak rombolják a diákok önbecsülését. A pozitív pedagógia sokkal jobban szolgálja a fiatalok személyiségének fejlődését, mint a gyengeségeikkel való küzdelem. Egy felmérés szerint a megdicsért diákok csaknem háromnegyede jobb iskolai eredményt ért el, mint akiket bíráltak, vagy egyáltalán nem kaptak visszajelzést.

A pozitív visszajelzés tehát sokkal hatékonyabban segíti a fejlődés folyamatát. A mai fogyasztói társadalmakban a jóllétoktatás segítségével fiataljaink megtanulhatják csökkenteni a fogyasztás iránti vágyaikat, növelni elégedettségérzésüket, illetve öntudatosabbá válhatnak

fogyasztói döntéseik meghozatala során. Meg kell tanulniuk a reklámokkal kapcsolatos tudatosságot, hogy ellenállhassanak a túlfogyasztás jelenségének. Nem akkor lesznek boldogabbak, ha a legújabb iPhone készüléket használják.

A pozitív oktatás céljai között szerepel, hogy a diákok azonosíthassák és a napi életvitelük során használják is jellemerőségeiket, valamint így növeljék szubjektív jóllétüket. A pozitív pszichológia eszközeivel igyekeznek csökkenteni a diákok iskolai szorongását, növelni önbizalmukat, és segíteni a hatékonyabb tanulásukat. Az iskolában foglalkoznak a diákok stresszkezelésével, illetve karaktererőségeik kiépítésével, igyekeznek megtanítani a gyerekeknek az emberi értékeket, valamint a természet és embertársaik iránti tiszteletet. A pozitív oktatás alapvető célja, hogy segítségével olyan változások történjenek az egyén és a társadalom életében, amelyek nagyobb boldogságérzetet eredményeznek.

Belső énünk határozza meg boldogságérzetünket

A boldogságtudomány megszületésével egyre többet tudunk meg arról, hogy milyen tényezőktől függ a boldogság, milyen kapcsolat van a vagyoni helyzet, az egészségi állapot és az elégedettség érzése között. A téma szakemberei rávilágítottak arra is, hogy az anyagi javak felhalmozásával nem nő lineárisan az egyén elégedettségérzete, illetve hogy az egyéni jólét elérése helyett sokkal célravezetőbb a társadalom jóllétérzésének növelése. A pozitív pszichológia segítségével azt is megismerhetjük, hogy az ember pozitív tulajdonságainak erősítésével hogyan növelhető megelégedettségérzése is. Elsősorban belső énünk és nem a külső körülmények határozzák meg a boldogságérzetünket. Mindenkit érnek negatív hatások, de hogy erre hogyan reagálunk, az már személyiségünk kérdése. Ha magunkat okoljuk a rossz dolgokért, és félünk attól, hogy ezek máskor is előfordulnak, ha befelé fordulók vagyunk, nincsenek társas kapcsolataink, ha nagyon fontosnak tartjuk az anyagi javak felhalmozását, akkor sokkal kevésbé leszünk boldogok.

Cédulák XXVI.

– a méltóság manapság nem divatos magatartás, bár az indulat olykor földobja, mindent elsöpörve felszínre kényszeríti. Hiába adnál bármit is Encinek, ha ő úgy érzi egy rossz mosolyodból, hogy ez valamiként *sérti az önérzetét*, nem fogadja el. Faluról jött, s bár évtizedek óta városban él – szigorúan tartja magát hajdani erkölcséhez – mit szólnának, ha ő ezt elfogadná...? Befogadott, ha adhatsz neki. Bezzeg a maholnap nyugdíjaskorú nővér sorban áll az ingyen ebédért, és nem érti, kolléganői miért nem jönnek vele az egy tál ételenyi ingyenebédre. Nem ugyanúgy főznek tán itt, mint másutt? De a frissen végzett tanárnő sem érti a megdöbbenést, amelyet diplomavizsgálja szünetében okozott, amikor vizsgáztató professzora kérdésére azt válaszolta, hogy ősszel Londonba utazik, valószínűleg mosogatni, amíg jobb állást nem talál. Tanára nem felelt neki semmit, csak az arca árulkodott, amikor hirtelen elkomorult. Amint az ingyen ebédelő nővér egyik kolléganője is azt mondta, ő inkább éhezne, mint a hajléktalanok konyhájára járjon. Mostanság a praktikum legyőzte a méltóságot. Közszereplők beszélnek útszéli hangon, jegyzi meg felháborodva az idős orvos, aki még képes kiakadni a *ba* és a *ban* használatának keverésén. Miért, úgy nem értik? A minap ismertettek egy statisztikai adatot, miszerint a szomszédos Romániából kivándorolt milliók talán félmillió tömege koldulásból él Itáliában. Hasonló hányaduk idénymunkásként gyűmölcsöt szed a spanyoloknál. Nincs semmilyen tanult magatartás, így hiányzik a benső mérce, amelyhez tarthatnák magukat – ha lenne. De szabad emberek, így döntöttek, és passz! Valakiről nevetve mesélték, öltönyben-nyakkendőben ment egy tanácskozássra előadni, míg szaktársai *pólóba* – bocsánat, *pólóban*.

– új telefon. Érdekes, mint gyerekeknek a játékszer. Már amikor nem dühítő, mennyire ügyetlen vagyok. És még csak nem is *okos*, kicsit emelt szintű, alulról, de például ritmusa van, ha lassab-

ban pötyögteted a megfelelő betűt keresve, lemaradsz. Szakértő segítóm is van, de így sem csillogó tanulásom, ráadásul nem sokban különbözik az előző mobilomtól – mégis. Vajon mi lenne, ha egyedül lennék, mondjuk, egy tanyán, miközben fontos lenne a használata...? Szétszakadtunk. Telefonhasználatban is. És véglegesen, mert aki lemarad – helyzete végleges, aligha kap még egy esélyt! Mint az internethasználat. Kicsit nem lehet netezni – vagy tudod az alapvetést, vagy... Miközben a hét és fél milliárd kortársunk legalább fele napi több órát ül a képernyő előtt. Más nyelvet beszélnek, másként élnek, másként látják a világot – másként, mint lemaradt kortársaik! Mi lesz holnapután? A fejlettek majd lehajolnak értünk? A ránk váró szép új világhoz nem is kellene az okoseszközök, mert az értelem még nálunk van? Ki tud ilyen kérdésekre válaszolni? Föl sem kell tenni őket, majd kiforogja válaszukat az idő? A kávézóban két hatvanévesforma vendég ül, a férfi kövérkés. Amíg megveszem a sütit (nem szabadna, édes!), fölállnak, és kifelé indulnak. Az asszony azt mondja: Már éppen ki akartam lépni az oldalról, amikor megláttalak. Kár lett volna, válaszol a férfi, és kézen fogva távoznak. Mit aggodalmaskodom, lám, a társkereső működik.

– az ékes breton nyelven, a Franciaországban lévő Bretagne-ban, a csodálatos burgundi borok hazájában, az idei tanév végén letett, ismétlem, breton nyelven letett érettségit a francia állam nem ismeri el. Hová lenne a francia nemzet egysége, ha nemzetiségeik csak úgy anyanyelven vizsgáznának? Amikor a legutóbbi EBESZ-fórumon az ottaniak civil szervezetei ezt szóvá tették, az EU képviselői kihátráltak a válasz elől, hajdani *vigyázó szemeink* címzettei pedig kiakadtak a kritikán. Igenis helyes, egyedül az a helyes, ha franciául érettségizik egy francia középiskolás! Történik ez nem az úzvölgyi temetőt földülő országában, hanem az európai kultúra értékeit gyarapítók hazájában...

– maga hisz a szellemekben? – kérdezi E. Természetesen, válaszolom gondolkodás nélkül. A kérdés előzménye egy ajtócsukódás, amelynek nem volt magyarázata. De miért ne lennének szellemek? Semmi nem tiltja létezésüket, legfőbb fantáziánk józan észnek mondott zablája, amely sokakat visszafog hiedelmeik megváltásától. Mit mondanak majd az okosok, ha meghallják?! Légy nyugodt, az emberiség ég tudja, mekkora hányada ma is halottai, démonai, álmai, kísértő szellemalakjai bűvkörében él – sosem volt másként. A folyvást racionális ember szörnyen unalmas. Rossz és jó jelentésű számok, színek, szokások és benső hangok, megannyi jelzés, intés lehet neked – merre menj.

– éjjel elgondolta a vele történeteket, majd természetesen megsajnálta önmagát. Mindig csak a küszöbön engedték, sohasem került igazán belülre, nem volt csapattag, kivált nem a hatalom részese. Azután egyszeriben, mint angyalszárny, jött a válasz, de hiszen ha nincsenek sokan alul – fölül sem lehetnének mások! Elaludt. Ma fölhívta a számot, ahol elintézhetik ügyét. És az Angyal most egy picinyke pihét fúj felé – a telefon túlfelén a fiatalember segíteni akart, így kérése teljesült. Nem egészen állt vissza az előző állapot, de kis többletmunkával a rendszer befogadta. Egy jó szellemet küldött segítségére Teremtőnk.

– Assisi Szent Ferenc, mint ünnepnapján a püspök mondta, az anyaszentegyház egyik legismertebb és legnagyobb hatású szent embere. Szent László királyunk kortársa. Fiatalemberként háborúba ment, hadifogolyként börtönbe zárták, halálos betegségben szenvedett, apja kiváltotta, lábadozott. Tavasszal kilovagolt, és a domboldalon egy leprás jött vele szemben. Hangot hallott, leszállt lováról, és átölelte a beteget. Otthagyta gazdag családját, a legszegényebbek közé állt, remeteként élt. Határtalan szeretetével magához ölelte a világot, megszelídített embert, vérszomjas vadállatot. Korán meghalt. Szerette az Istent, nem félt a haláltól, senkitől. Az ő idejében a leprások kereplővel jártak, hogy elriaszítsák maguktól az embereket. Ő mégis odament embertársához, átölelte. Nem félt. Manapság az ilyet örülségnek tartjuk, aki ezt teszi, pláne, szegénynek áll saját akaratából – elmeháborodott. Ő szent lett, és századok, majd ezer év múltán is emlékezünk rá. Nem értjük, de a keresztények

világszerte segítségét kérik. Isten emberének tartották mindig is, kit küldetését bevégezvén magához szólított a mennybe. Hitetlenként ezt sem értjük. Szegényebbek vagyunk, mint Szent Ferenc volt hajléktalanul. Pedig ez nagyobb kockázat, mint megérinteni a leprást.

– az egykor nagy hírű orvostanár megöregedett. Cselekvő élete után eltelt már egy évtized is, amikor egy hajnalban rosszul lett fogta el, és orvoshoz ment. Természetesen korábbi munkahelyére, ahol évtizedeken át dolgozott, és nevét, személyét messzi földön ismerték. A portás egyáltalán nem bántón, csak, mint rendesen, köszönt, és érdeklődött: Hová megy, papa? A régi professzor döbbenetesen megállt, és az ügyeletes orvost kereste. Szerencsére lejött hozzá, és megismerte. Bár megöregedtem én is, de nem tudom, milyen kapcsolatban voltak néhány korosztállyal ezelőtt a nemzedékek. Talán jobban ismerték egymást, félve mondom, több lehetett a tisztelet egymás iránt. Ma ez utóbbi tulajdonság nem jellemző kortársainkra, legalábbis ritkább. Amíg a munkahelyen naponta találkoztak a főnökkel, majd utóbb is gyakran, mert *bejárt* – köszöntek egymásnak. Aztán egy idő után ritkult a találkozás, fiatalok jöttek, és legfőljebb hallottak róla az idősebbektől. Elszakadt a lánc, nem ismerik egymást. Végül is természetes, nincs miért bűnbakot keresni, manapság így élünk. Mi lesz később, ha még meszszibb kerülünk egymástól? Nemzedékeink vélhetően gyorsabban távolodnak, mint korábban. Jut eszembe, Shakespeare is írt erről, majd Balzac is, Gogol – mi meg tapasztaljuk. Régen mégis közelebb éltünk egymáshoz, talán emberibb volt a világ. Elidegenedtünk.

– egyik évfolyamtársunk kiszámolta – állítólag 60 éve kezdtük a bölcsészkart! Remélem, tévedett, és csak 50 az a 60, netán alkudni is lehet, elvégre Ábrahám is alkudozott Istennel! Nagyon szegények és többnyire tudatlan nyuszifülek voltunk, akiket jobbára megóvott az Angyal. Utóbb nézve ez kellett is, mert a szörnyek körülöttünk ólálkodtak, akár fényes nappal is! A fölöttünk járók egyikét sokan csodáltuk. Penge esze volt, és hozzá tudása is. Az évfolyam legszebb lányainak egyike tanácstalanul fordult hozzá, neki egy magyar költőről kellene írnia, de csak annyit jegyzett meg a nevéből, hogy valami vitéznek hívják – szerinte ki lehet? Penge ránézett, s javasolta

neki, kérje ki a vitézi lexikont... Gurultunk a rö-
högéstől. Állítólag Pista bácsi, a könyvtáros is le-
borult az asztalra, könnyeit törölgetve. Így éltünk
akkoriban. Azután néhány éve egyik tanárlegen-
dánk kikérte a dossziéját az Állambiztonsági Le-
véltárból, a dokumentum szűk kétezer oldalát tett
ki, mert közel félszázán jelentettek róla, egészen
a Kádár-kor végéig. Köztük egy hallgató is, a
Penge. Vajon én mit tettem volna, ha *fölkérnek?*
– mert a dosszié tanúsága szerint önként nem
jelentkeztem. Órangyalom óvott, mondom most
– vagy csak nem bíztak bennem eléggé. Uram,
előtted állunk, ítélj kegyesen felőlünk!

– Wigner Jenő Pál (Budapest, Terézváros, 1902.
november 17. – Princeton, New Jersey, 1995. janu-
ár 1.) Nobel-díjas magyar–amerikai fizikus. 1963-
ban fizikai Nobel-díjat kapott az atommagok és az
elemi részecskék elméletének továbbfejlesztésé-
ért, különös tekintettel az alapvető szimmetriaelvek
felfedezéséért és alkalmazásáért. Később elméleti
fizikai eredményeiért Albert Einstein-díjban része-
sült, az MTA tiszteletbeli tagja lett, és még számos
elismerést tudhatott magáénak. Az atombomba ki-
dolgozásában tevékenyen részt vett, de abban a
meggyőződésben, hogy nem dobják le, fenyegetés
marad. Hiroshima és Nagaszaki után *rendkívül le-
tört állapotba került*. Általában meglehetősen tar-
tózkodó, félénk ember, kivételesen udvarias volt,
kissé körülményes, állítják ismerősei. Fiatal korá-
ban egyszer a fűvön feküdt a városi uszodában,
Göttingenben, s amikor német csillagász kollégája,
Heckman látva, hogy a hangyák felmásztak Wig-
ner lábára, és megcsípték, megkérdezte tőle, mi-
ért nem öli meg őket. *Mert nem tudom, melyik volt*
– válaszolta. Emlékiratában ezt írja: „*Az élet teljes
jelentése, minden emberi vágy együttes értelme,
egy olyan alapvető rejtély, ami meghaladja felfogó-
képességünket. Amíg fiatal voltam, dühös voltam a
dolgok ezen állása miatt. Mára megbékéltem vele.
Mély megtiszteltetésnek tartom, hogy közöm lehet
ehhez a rejtélyhez.*” Már elmúlt 80 éves, amikor a
tiszteletére adott budapesti akadémiai fogadáson
csárdást táncolt. Uram, nem lesz könnyű dolgod
Testvéreink megítélése felől.

– a besúgó, feljelentő, titkos megfigyelő indí-
tékeit tekintve pénzért, anyagi előnyökért vagy
sértettségből, bosszúból, netán rendszerjobbító
szándékkal cselekszik. Hátravan még a hála mint

ösztönző szerep. Szorgos munkája során egy
rémisztő lehetőséggel kell számolnia: közlései
nyilvánosságra kerülhetnek. Az önkéntes sűgót
azonban semmi sem tartja vissza, neki benső
kényszertől hajtva jelentenie kell! Horger Antal,
igen, a Költő életútját megtörő tanerőről van szó,
aki közel egy évszázada, az egyik akkori rend-
szerváltáskor új beosztást kapott, gimnázium-
igazgató lett. A rábízott tantestületről jelentett,
nem kis buzgalommal. Újonnan kapott beosztott-
jait minősítette, kit hogyan. Kérték ezt tőle ilyen
formában, vagy sem, amikor a vörösök elmentek,
a fehérek megjöttek – nem tudható. Feljegyzése-
iben és zárszóként is megjegyezte – kihallgatásra
bármikor rendelkezésre áll. Később már profesz-
szorként Szegedre kerülve, a *Tiszta szívvel* című
vers megjelenté után a 19 éves Költőt beidézve
két tanú jelenlétében közölte: nem látják tovább
szívesen az egyetemen. Így ment ez akkor. És
most, a 21. Szegedi Könyvárverésen Horger An-
tal írásos jelentése tantestületéről majd száz év
után – nyilvánosan kalapács alá kerül. Isten ujjá,
sorsunk a párkák fonadéka – könnyű szavak.

– hajdanában egy hindu szent ember, nálunk fa-
kírnak mondanák, tudott egy varázslást, miszerint
földob egy kötelet a magasba, és az fent marad.
Nézték a jámborok, egyre csak bámulták, de a kö-
tél nem akart leesni. Utóbb a szent ember, fohász-
kodva erőst – fölmászott rá! Később egyre meré-
szebben mind följebb és följebb! Mígnem egyszer,
hallj csodát, eltűnt hívei elől! A kötél még egy dara-
bon látszott, utóbb köddé vált az is! Moccanni sem
mertek, csak várták, csak várták – mi fog történni?
Estére kelve megjelent közöttük a szent ember, de
se kérdeni, sem faggatni nem merészelt senki.
Nem maradt velük, elment a hegyekbe, egy nagy
fa tövében kuporgott, előtte evőkupája, szegények
adományából élt, de inkább úgy, mint az Ég ma-
darai... Telt-múlt az idő fölötte is, szakálla rőfnyi,
szürke fonadék, már senki nem élt, aki még látta
egykor kötélén a felhők fölött. Hanem ő nem fe-
lejtett. Lejött a hegyről, elment a térre, és várta a
csendet, amikor mindenki órá figyel. Csak várta,
várta, kötéllel az ölében – az emberek nyüzsgése
azonban nem csitult, nem figyeltek azok semmire,
csak magukkal törődtek. Elunta a várakozást, kö-
telét a magasba hajította, s kissé nehézkesen, de
fölmászott, és elszállt előlük, mint a füst. De hiába,
nem is kérdeztek felőle.

Emlékharang

A főútról letérve Galág Mihály erősen elhatározta, hogy nem néz oda, de amikor elsuhant a házuk előtt, mégis rápillantott a diófára. Aztán a Templom utca egyik zsalugáteres háza előtt állt meg.

A csöngetés után közeledő kutyakörmök csattogását hallotta, majd csikordult a zár, és özvegy Kubránszki Ádámné kinyitotta a kiskaput, közben rákiáltott a házörzőre: „Nem mész hátra?!” A kutya erre meghunyászkodva lelapult, úgy leste a jövővény minden mozdulatát.

„Áldás, békesség!” Galág így akarta köszönteni az idős asszonyt, aki a református gyülekezet egyik előjárója volt, szoknyás presbiter, ahogy a faluban gúnyolódva emlegették néhányan, de meggondolta magát, hamisnak érezte ezt az üdvözlést, inkább ezt mondta:

– Csókolom, Évika néni!

– Késtél egy kicsit, kedvesöm, de nem baj. Addig kalgattam. – Galág Mihály a valamikori udvarra nézett, ahol a kerekas kúttól egészen a kerítés melletti gyümölcsfákig gondozott konyhakert húzódott. – Mönjünk be!

A konyhában a sarokpadra ültette Galágot az édesanyjával nagyjából egykorú gazdasszony. Csakhogy az édesanyja már tizenkét éve halott.

– Hallom, el tudad adni a házat.

– Igen – mondta Galág, és mintegy mentegetőzve azonnal hozzátette: – Nem tudtuk volna fenntartani a lakást meg ezt a házat is. – Újra felidéződött benne a diófa, ettől egy kicsit szomorú lett.

Kubránszkiné egy cseréptálat tett az asztalra, majd miután föllebbentette róla a kenyeresruhát, maga is leült.

– Pörccs pogácsa! – örvendett Galág, és eszegetni kezdett.

– Nemsokára betöltöm a nyolcvanötöt.

– Isten éltesse még sokáig!

– Sokáig, Misikém? Egyedül élek ebben a nagy házban, amióta a fiamék rendbe tették a szállást, és kiköltöztek. Ott körbe mind a mi földjeink voltak.

A házat a harmincas években vitéz Kubránszki Ádám építtette, Galág öregapja mindig nagy tisztelettel beszélt a férfiről, aki a háború előtt tizenöt éven át bíró volt a faluban, és a református gyülekezet kurátora, mintagazda. Negyvenkilenc után pedig, amikor elkezdődött az üldözés, elvitték az ávosók. Az volt a vád ellene, hogy homokot kevert a beszolgáltatót búzájába. A tiltakozó állomásfőnököt is megverték, aki azt merte

állítani, hogy azok nem is Kubránszki zsákjai. Az első házba meg, amit nem laktak azon a vidéken, felvetett ágy volt benne, hímzett párnákkal, az üveges szekrény tele szőttes abroszokkal, berakták feleségestül az idegenből szalajtott tanácselnököt. Az elnökné nemsokára fölakasztotta magát, a férjét pedig máshova helyezték. Galág ezeket a történeteket is az öregapjától hallotta, amikor ketten voltak: szőlőpermetezés közben, vagy amikor hajtották hazafelé a birkákat télire a nyájtól.

– Nappal még hagyján, eldolgozgatok, lefoglalom magam, csak az éjszakák ne lennének olyan hosszúak! – Hátral kötött fejkendője bogját kioldotta. – Az unokáim is házat vettek, hiába mondogattam nekik, hogy továbbra is elfértünk volna itt... azóta az aranyos dédunokáimat se láthatom...

– Évika néni! Kifizetném az egyház fenntartóit meg a harangozásokat.

A presbiter asszony megkereste a nyugtatömböt a konyhaszekrény egyik fiókjában, és a szemüvegét is megtalálta a megyei újság alatt.

– Elfogyunk, Misikém – sóhajtott. – Református már alig van. A fiatalja egyáltalán nem jár templomba. Konfirmál, aztán kész. Ti is csak addig jöttetek karácsonykor meg húsvétkor, amíg édesanyád élt.

Galág nem válaszolt, igazat adott az asszonynak.

– Már saját lelkészünk sincs. Egy fiatal tiszteletes jár át... négy, öt öregasszony hallgatja, olyanok, mint én... szegény édesanyád nagyon hiányzik... nagyon szeretjük a szüleidet... az egész falu. Már aki még emlékszik rájuk. Az itteniek java elköltözött máshova, leginkább ki a temetőbe. A betelepülők meg... – Merengéséből hirtelen fölélénkült: – Ahhoz mit szólsz, hogy húsvét másnapján fölverik Boltos Jósikát krumplicsért és tojásért? Micsoda világ ez? Egy faluban boltban veszik a krumplicsót és a tojást! Ide jutottunk!

Éva néni tavaly nem volt ilyen beszédes, állapította meg magában Galág Mihály, talán a rászakadt egyedüllét lehet az oka? Már-már félbeszakította, de Kubránszkiné folytatta:

– Ez a falu a lavór alján van, ezt éppen tegnap mondta a szomszédasszony. Azt is jól mondta, hogy sötétedés után nem tanácsos kimerészkedni az utcára. De hát miért is mennék ki? Jól bezárkózok. Csak az éjszakák ne lennének olyan hosszúak! Nagyon nehezen virrad rám a hajnal. Pedig milyen jó kis falu volt ez valamikor! Minden szombaton bál a Figler-kocsmában,

télen színdarabot játszottunk a körben. A Paraszt nótáriusban én is szerepöltem. Az emberek vasárnap délutánonként kugliztak a kocsmaudvaron, később lett mozi is. Még focicsapatunk is volt!

Galág nem csodálkozott azon, hogy egy nyolcvanöt éves öregasszony ezt is számontartja, hiszen a fia volt a járási bajnokságban küzdő csapat lelke; ő intézte az egyesület ügyeit, néha a mérkőzés napján ő meszelte ki a pálya vonalait, mert játékosai közül arra senki sem vállalkozott, a szurkolók közül se nagyon. Edzéseket is próbált tartani, be akarta vezetni a meccsek előtti bemelegítést is, de a Tsz. SK labdarúgói beérték a kapura rugdalással. Galág ügyetlen volt a játékban, ezért kimaradt a Cigánygödör melletti pályán zajló küzdelmekből. Ági néni, a részben osztott iskola tanárnője addig járt a szülei nyakára („ennek a gyerekek az istenáldotta tehetségét vétek eltékozolni, jó a hallása, kiváló a ritmusérzéke, szépen énekel...”), hogy szülei végül beadták a derekukat, és Galág Misi minden héten kétszer a vállára kantározta hegedűjét, kibiciklizett a vasútállomásra, és ment a megyeszékhely zeneiskolájába. Eleinte szégyenkezett, amikor pajtásai ledankópistázták, később azonban már nem törődött velük, és évek múlva beteljesedett tanárnője jóslata: azzal keresi kenyerét, amit szeret csinálni, és abban a zeneiskolában tanít, ahol egykor tanult.

– Úgy szeretném a harangozást, ahogy tavaly volt – mondta. – 14-én a édesanyámért, jövő hónapban 13-án pedig apámért. Délelőtt tízkor, délután egykor és háromkor. Úgy, mint tavaly.

Özvegy Kubránszki Ádámné lejegyezte Galág kívánságát, és kiállította a nyugtát. – Megmondom a tiszteletes úrnak, hogy hirdesse... csak legyen kinek. A papírt is kiteszem a templom ajtajára.

Már alkonyodott, amikor Galág elköszönt. Autóját nem a főút felé kormányozta, hanem letért a Kovács-foka felé vezető dűlőútra. (Ezen az úton tekert biciklijével ő is nyaranta gyerekkorában félmeztelenül, klottgatyában a Kis-Dunából elágazó folyócskához békalencsét szedni. Gumicsizmában vagy elnyűtt szandálban beleállt a sötét, szinte mozdulatlan, poshadt vízbe, és egy pózna végére erősített vékony deszkával igyekezett partközébe húzogatni az apró vízínövényeket, majd a zsákmányt leszűrte, és vödörökbe vagy zsákba rakta. A kacsák habzsolva falták, amikor otthon eléjük öntötte. Galág nem szívesen teljesítette ezt a rendszeres megbízást; utálta a hőséget, a szúnyogok és a bögölyök csípéseit, undorodott a lába szárára tapadó piócáktól, de meg sem fordult a fejében, hogy ellentmondjon a szülői parancsoknak.)

A kukoricatábla takarásában leállította az autót, lekapcsolta a világítást, és a homokgödörök felől megközelítette a házat. Tudta, hogy az egyik szomszédos

épület lakatlan. A fiatalember, aki nagyanyjától örökségül kapta, azonnal berakta az öregasszonyt a szociális otthonba, hozzáfogott a ház átalakításához: kicserélte az ajtókat, az ablakokat, kicsempézte a fürdőszobát. Amikor kiürült a bukszája, elment Németországba pénzt keresni. A másik szomszéd fiatalon megözvegyült, szokása szerint korán bezárkózott (akárcsak Kubránszkiné), és késő estig a tévét nézte, kiskutyáját is beengedte az előszobába.

A kertet – ahonnan szinte életük végéig hordták nekik a szülei a „városba”, ahol Galágék laktak, a paprikát, a krumplit, a paradicsomot, a különféle gyümölcsöket – fölverte a gaz. (Amikor a vevők, egy fiatal házaspár elszörnyülködve végignézt a kerten, az asszonyka igyekezett megnyugtatni a férjét: „Majd befüvesítjük, Zsombi!” A fiatalasszony apja, aki végül kifizette a ház árát [bagóért vette meg], ráförmedt a lányára: „Ezt a jó öntéstalajt akarjátok befüvesíteni? Megterem itt minden. Még a boltba se kell elmennetek, hogy megvegyétek azokat az EU-s vacakokat... – jelentőségteljesen a vejére pillantott – csak dolgozni kellene.” Veje, aki a szemnyílását résnyre behízta már, harcsabajuszát simogatva hallgatott.)

Galág megnyugodva látta, hogy a drótból hajlított kallantyút még nem cserélték ki az új lakók. Nesztelelenül kinyitotta a kertkaput, óvatosan lépkedett a pince és a göré között. A kisház előtt megállt. Apja abban tartotta és keverte a disznóknak és a tyúkoknak a tápot. Ősszel kimeszelte, disznóvágáskor ott dolgozták föl a rokonok segítségével a húsokat, és töltötték a kolbászt, a hurkát. Az ólak üresek voltak, ajtajaikat már régen ellopták.

A diófa időtlen idők óta ott magasodott az első udvarban, mint egy ősi mítosz utóvédje; senki sem tudta, ki és mikor ültette. Galág megállt alatta, hallgatózott, a ház felé lesett, majd lehajolt, és fölvelt néhány szem otffelejtt diót. Egyet megtört. A csonthéjak repedése dörrenésként hangzott az esti csöndben.

Néhány pillanatig nem mozdult, majd sietve zsebébe gyűrt néhány szemet.

Ekkor kivilágosodott a beüvegezett veranda. Az új háziasszony lépett ki a konyhából, és cigarettára gyújtott. Egy-két nyugodt szippantás után felsikoltott: „Zsombi! Valaki...!” – és beszaladt a szobába.

A férje azonnal megjelent, és a diófa felé nézett. Lelépett a lépcsőről, és néhány lépés után megismerte Galágot.

– Mit keresel itt, te vén fasz? – ordította. – Ez már nem a te házad!

Lépett néhányat, már egészen közel volt Galághoz.

Galág Mihály markában összeroppant egy szem dió.

Új gondolatokat szakmai alázattal igyekszem új megoldásokkal társítani

1974-ben születtem Budapesten, két leánytestvéremet követően harmadikként, várva várt fiúgyermekként. Mondhatni, az anyatejjel szívtam magamba a mesterséget, hiszen édesanyám, Péter Zsuzsanna kiváló szobrász volt, sajnos őt fiatalon elvesztettük. Édesapám, Tóth Béla szobrász a hazai szobrászat egyik legjelentősebb alakja. Szóval ebben a családban nevelkedtem, ahol hamar kiderült a rajzoláshoz és mintázáshoz való vonzódásom. Mindig Mamám szobraiba akartam belenyúlni, megmintázni valamit rajta. Ezek mellett megnyílt az érdeklődésem az állatok felé, ennek valószínűleg a nagyapai és édesapai háttér az oka. Nagyapám, Tóth Béla lovasdedző, aki az öttusa-válogatott lovasdedzője volt, és édesapám – akkor még aktív díjugrató lovasként – vezettek be ebbe a csodálatos világba. Pici gyerekként jártam édesapámmal a Tattersallba lovagolni, ahol néztem apámat, ahogy lelovagol egy lovat, reménykedve, hogy a végén én is felülhetek egy kicsit. Ebben az időben kérdezte tőlem a lovardában valaki: Mi leszel, ha nagy leszel? Büszkén vágtam rá, hogy „szobrász és lovagoló”. Tulajdonképpen már 4-5 évesen eldőlt a sorsom, és hála a Jóistennek, ez a gyermekkori álmom megvalósult.

Az általános iskolában édesanyám rajztanárként segítette a felkészítésemet, míg édesapám nyaranta foglalkozott velem rengeteget. Ennek eredményeként felvettek a pesti Képző- és Iparművészeti Szakközépiskolába, ahol apám egykori legjobb barátja, Meszlényi János szobrász lett a mesterem. Jó szívvel emlékszem rá, mert az állatszobrászat iránti érdeklődésem nála tudott szárnyat bontogatni. Fantasztikus történetei a kutyáiról, kecskéiről máig elevenen élnek emlékezetemben. És a lényeg, a szobrászi tudása, amellyel ma már kevesen rendelkeznek.

Mindig ámultam, ahogy helyre tudta igazítani a portréimat. A *Kisképzőben* – ahogy szakközépiskolánkat a mai napig emlegetik – elnyertem a Kerényi Jenő-díjat, ami tulajdonképpen félsikert jelentett a Képzőművészeti Főiskola felvételijén, így érettségi után felvettek a Képzőművészeti Főiskolára. Somogyi József osztályába kerültem, a híres „somogyi osztályos” lettem. Sajnos a mester csak fél évig volt velünk, mert váratlanul meghalt. De korrektúrái és a személyisége a mai napig meghatározók életemben. Somogyi mester halála után Bencsik-növendék lettem. Ő és Karmó Zoltán voltak a mestereim a főiskola hét éve alatt. Mi még végeztünk akt tanulmányokat. A modellről mintázott szobrokon tanultuk meg a szobrászat csínját-bínját. Nekem nagyon sokat jelentett Karmó Zoli segítsége a főiskola éve alatt, mind a jó szeme, mind az elméleti tudása csodálattal töltött el, tölt el a mai napig.

Tulajdonképpen a főiskolán kezdtem el beleásni magam az állatszobrászatba, és Bencsik mesternek köszönhetően kezdtem követ faragni. Csodálatos hét évet töltöttem így. Tulajdonképpen semmi mással nem kellett foglalkoznom, csak az aktuálisan kiválasztott kötőmbe. De szép is volt! Mindig kérdezték, miért faragok állatokat. Akkor is tudtam a választ, de csak sejtettem, ma már nagyjából érzem a lényegét. Csak körül kell nézni a világ zűrzavarában. Pandémia van, Amerika szétverve lángokban ég. A liberálisok irtják a konzervatívokat, a konzervatívok értetlenkedve védik önnön normáikat, itthon neveltség tárgya a teljes közélet, ami eddig érték volt, az mára „baromsággá” degradálódott, és mindennek az ellenkezője az igaz. Ezek mellett viszont az e heti eszések miatt végre a nő a fű!!! És a Teremtés óta mindig nő! És a lovam békésen legel, és elégedettnek látszik, a kutyám

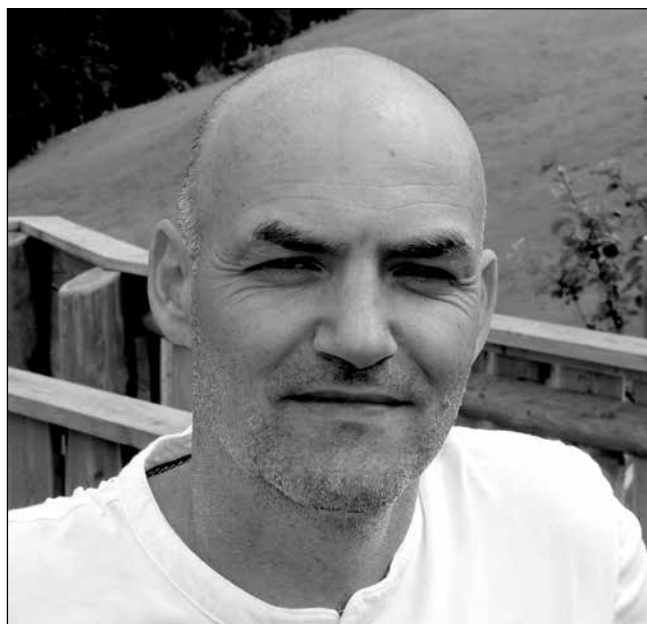
feltétel nélkül szeret, a madarak reggel elkezdnek énekelni, és minden emberi kalamajkára fitytyet hánynak. Egyszerűen követik a Teremtő által kapott programjukat, és kész. Hát ezt irigylem én tőlük, és ezért szeretem, csodálom őket olyannyira. Csodálom a formájukat, ahogy az adott életfunkcióhoz a legtökéletesebb forma tartozik.

A főiskola elvégzése után elsősorban pályázati lehetőségek adódtak, számos köztéri szobrot készíthettem. Lovas szobrok, portrék, emlékművek. Ezek során mindig igyekszem a mondanivalót előtérbe helyezni és a helyhez igazítani. A köztéri szobrászatban az igazi mesterm az édesapám, aki mellett rengeteg szobor készítésében vehettem részt, és leshettem el az apró trükköket. A legtöbbet tőle tanultam és tanulom a mai napig. Mára már közösen jegyzett szobraink vannak; *IV. Béla* Szegeden, *Kincsem* Gödön, mindemellett az ő szobraiban segédkeztem, segédkezem folyamatosan. Már a főiskolán szerettem kísérletezni különböző anyagok kombinációjával, így mostanában ez a köztéri szobrászatomba is lassan beépül. Szeretem a rozsdamentes acélt párosítani a kővel: *Szent Kinga* és *Szent Hedvig*, vagy ha a mondanivaló úgy kívánja, a fával: *Corpus*; vagy bronzsal: *Szél Kálmán*. Igyekszem új gondolatokat új megoldá-

sokkal társítva lökni egy kicsit a magyar köztéri szobrászat berozsdásodott kerekén, természetesen úgy, hogy ez szakmai alázattal társul, mert egy portrénak karakteresnek kell lennie, míg egy lónak anatómiailag pontosnak. Alapvetően sokféle szobormegközelítésben hiszek, ennek köszönhetően talán elég színes a szobrászatom, de mégis úgy vélem, hogy amit gondolok egy adott témáról, azt figurális megoldásokkal tudom a legjobban kifejezni. Ahogy látom az elmúlt évek szobraim, a fölösleges sallangok eltűnésével talán egyre letisztultabb az alkotói hozzáállásom, a lényegről próbálnék „beszélni”.

Thamássy Nagy Géza kérdésére, felvetésére, hogy merre tartok, talán az „ülni egy kötömbbel szemben és csak arra koncentrálni” felé. Magyarországon a köztéri szobrászat sajnos kimerül az emlékműállításokban, mondhatni, történelmi szobrászat vagy zsánerszobrászat van. Ellenben szívesen látnék, örülnék olyan felkéréseknek, amelyek a szobrász autonóm szobrászatát mutathatja meg köztéren; azaz: „*Művész úr! Kérnénk Öntől egy Tóth Dávid-szobrot! Csak úgy...*”

Verőce, 2020. június 12.



Tóth Dávid
(1974. március 26., Budapest)

Szakmai önéletrajz

- 1988–1992 Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola
- 1992–1997 Képzőművészeti Főiskola (mesterek: Somogyi József, Bencsik István, Karmó Zoltán)
- 1997–1999 Mesterképzés

Díjak, kitüntetések

- 1992 Kerényi Jenő-díj
- 1996 Makó, szoborpályázat, II. díj
- 2003 Vásárhelyi Őszi Tárlat, munkajutalom
- 2005 Verőce Község Díszpolgára
- 2006 A Lengyel Köztársaság Ezüst Lovagkeresztje
- 2010 Szeged Város aranyplakettje

Köztéri munkák

	2013	Puskás Öcsi mellékalakjai (Óbuda)
	2013	Napszámos – szobor- napóra (Rimóc)
2000		Pilisvörösvár, Boldog Gizella-szobor (bronz)
2000		Géza fejedelem, lovas szobor, Verőce (bronz)
2001		Maderspach Viktor, mellszobor, Telki (bronz)
2001		Ugró Gyula, dombormű, Budapest (bronz)
2002		Keresztelő Szent János, díszkút, Verőce (bronz, kő)
2002		Aschner Lipót, dombormű, Budapest (bronz)
2002		Szent Kinga- emlékszobor, Budapest (mészkő)
2004		Szent Kristóf, Verőce (homokkő)
2004		Honfoglaló, lovas szobor, Verőce (homokkő)
2005		Henryk Sławik, dombormű, Budapest (bronz, kő)
2005		Mikoviny Sámuel-portré, Tata (bronz)
2005		Életfa, díszkút, Verőce (mészkő)
2005		Wass Albert-portré, Verőce (bronz)
2006		A lengyel–magyar barátság emlékműve (homokkő)
2006		'56-os emlékmű, Gyöngyös (mészkő, bronz)
2006		Pegazus, Kisoroszi (bronz)
2007		Szt. Jakab- emlék, Verőce (homokkő)
2008		Hollókői holló, Hollókő (vaslemez)
2009		Kelemen Gyula, egész alakos portré, Újpest (bronz)
2010		IV. Béla, lovas szobor, Szeged (bronz), Tóth Béla és Tóth Dávid alkotása
2010		Puky Árpád, egész alakos portré, Gyöngyös (bronz)
2010		Wolf Emil, mellszobor, Újpest (bronz)
2010		Szent Erzsébet, Rimóc (bronz)
2011		Szent János apostol, dombormű, Újpest (bronz)
2011		Hollókői életfa, Hollókő (mészkő, bronz)
2011		Trianon- emlékmű, Hatvan (mészkő, bronz)
2011		Halassy Olivér- mellszobor, Újpest (bronz, mészkő)
2011		Gyöngyösi városmakett, Gyöngyös (bronz, gránit)
2012		Árpád vezér, lovas szobor (Pomáz)
	2014	Trianon- emlékmű, Budaörs (mészkő)
	2014	Csik Ferenc, egész alakos portré, Keszthely (bronz, mészkő, üveg)
	2014	Erzsébet királyné, Keszthely (mészkő)
	2015	Corpus, Újbuda, Szent Adalbert- templom (cseresznye fa, rozsdamentes acél)
	2016	Sváb emlékműkút, Kismaros (bronz, mészkő)
	2016	Ybl Miklós, egész alakos portré, (bronz)
	2016	Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc emlékműve, Tatabánya (mészkő, bronz)
	2016	Málenkij robotra hurcoltak emlékműve, Szendehely (bronz, mészkő)
	2017	Mindszenty- portré, Szigethalom (bronz, mészkő)
	2017	A Forradalom lángja, Rimóc (homokkő)
	2017	A Szabadság galambja, Sóshartyán (ruskicai márvány, mészkő)
	2017	A Szabadság kapuja, Alsópáhok (bronz, mészkő)
	2017	Királdi Herz Zsigmond- portré, Tatabánya (bronz, mészkő)
	2018	Pilinszky János- portré, Budapest (bronz, mészkő, rozsdamentes acél)
	2018	I. világháborús emlékmű, Szigethalom (mészkő)
	2018	I. világháborús emlékmű, Sóshartyán (mészkő, bronz)
	2018	I. világháborús emlékmű, Verőce (mészkő, bronz)
	2019	Széll Kálmán, egész alakos portré, Budapest (bronz, rozsdamentes acél, gránit)
	2019	Örkény vitéz, lovas szobor, Örkény (bronz, homokkő)
	2019	I. világháborús emlékmű, Németfalu (bronz, mészkő)
	2019	Földi Imre síremléke, Tatabánya (bronz, gránit)
	2020	A nemzeti összetartozás emlékműve, Barcs (mészkő)



Pihí

E számunk szerzői

Áder János	jogász, politikus, Magyarország köztársasági elnöke, Budapest
Bencze Izabella	közíró, jogász, Budapest
Bertha Zoltán	író, irodalomtörténész, Debrecen
Bicskei Zoltán	filmrendező, grafikus, Magyarokiszsa
Borsányi Katinka	költő, Veneto
Chrudinák Alajos	újságíró, riporter
Dalmay Árpád	író, kultúrpolitikus, Nyíregyháza
Diószegi György Antal	művelődéskutató, Budapest
Gutai István	író, nyugalmazott könyvtáros, Paks
Gyémánt Richárd	demográfus, jogász, Szeged
Hetzmann Róbert	történész, Budapest
Iancu Laura	költő, néprajzkutató, Velence
Kacsirek Ottó András	költő, Budapest
Kövér László	jogász, politikus, a Magyar Országgyűlés elnöke, Budapest
Makkai Béla	történész, Budapest
Mérey Katalin	író, Szeged
Mezey Katalin	költő, író, Budapest
Molnár Pál	újságíró, szerkesztő, Budapest
Orbán Viktor	jogász, politikus, Magyarország miniszterelnöke, Budapest
Papp Lajos	szívsebész, Budapest
Sági Zoltán	pszichiáter, Szabadka
Sutarski, Konrad	költő, író, műfordító, Budapest
Szabó Ferenc SJ	költő, teológus, Budapest–Róma
Tóth Dávid	szobrászművész, Verőce
Tóth Gy. László	író, politológus, Budaörs
Tráser László	író, újságíró, Szeged
Zárug Péter Farkas	politológus, Budapest



Géza fejedelem



Árpád vezér



Örkény vitéz



IV. Béla



Sváb emlékműkút



Erzsébet királyné



A Forradalom lángja



A nemzeti összetartozás emlékműve



A Szabadság galambja

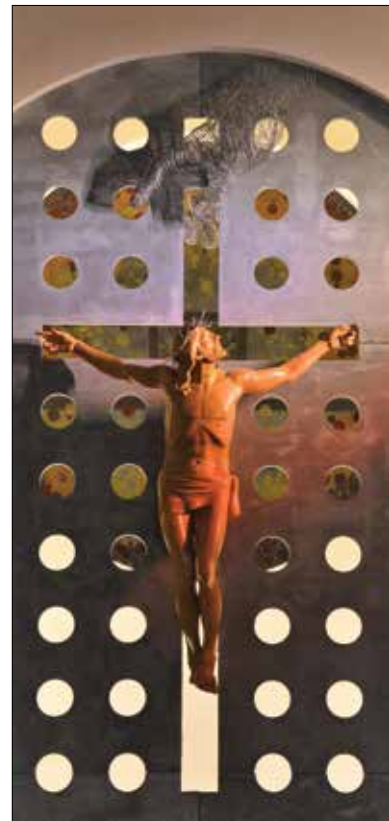


Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc emlékműve



A Szabadság kapuja – részlet

2020/3. XX. évf.



Corpus



Napszámos – szobor-napóra



Széll Kálmán



Puky Árpád



Ybl Miklós



Mikoviny Sámuel



Királdi Herz Zsigmond



Mindszenty-portré



Wass Albert



Puskás Öcsi és a gyerekek



Pilinszky János-emléktábla



Velencei látomás



Bika



Tigrisbukfenc a holdon



Hollókői holló



I. világháborús emlékmű



I. világháborús emlékmű – részlet



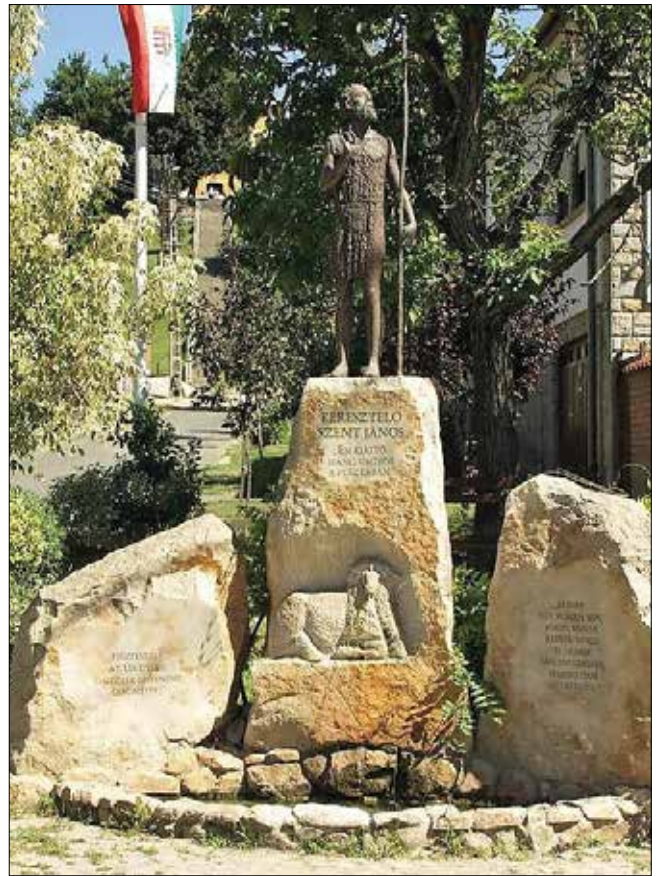
I. világháborús emlékmű – részlet



I. világháborús emlékmű



Szent Kinga és Szent Hedvig



Keresztelő Szent János



Szent Erzsébet – részlet